

ЭРКИН ФУЛОМОВ

ҲАЁТ ЗИЙНАТИ

МАЖБУРИЙ НУСХА

**„ISTIQLOL“
Тошкент — 2013**

УЎК: 37.018.1

КВК: 87.7 -

F 79

Ишқ

**«Мустаҳкам оила йили» ва
«Обод турмуш йили»га бағишланади**

87.7

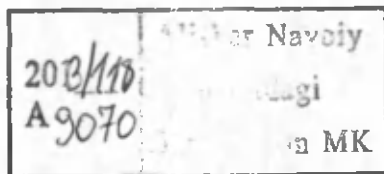
Фуломов, Эркин.

F 79

Ҳаёт зийнати: Э.Фуломов; сўз боши муаллифи Н.Ёқубов.
— Тошкент: Istiqlol, 2013. — 264 б.

Инсон ўсиб-улғайиб балоғат ёшига етгач, баркамоллик сари интилади. Ҳаёт қозонида қайнаб, чуқур илм билан касб-ҳунар эгаллаб, оила қуриб, жамиятда ўз ўрнини топишга ҳаракат қилади. Ватанини, халқини эъзозлаб, ўзидан муносиб фарзандлар қолдиришни муқаддас бурч деб билади.

Бу китоб чин маънода инсонийлик қиссаси. Мустақил Ўзбекистонимизнинг ибратли оилалари, маҳаллалари, устоз-мураббийлари ҳақидаги ҳикоялардан иборат. Улардан сиз ҳам озгина бўлса-да сабоқ олсангиз мамнун бўлардик.

УЎК: 37.018.1

КВК: 87.7

FD 41758 2

ISBN 978-9943-308-66-4

© «Istiqlol nashriyoti», 2013

Биз ўз маънавий ҳаётимиз ва келажагимизни қураётганда беқийёс миллий қадриятимиз бўлмиш оилани асосий таянч деб биламиз. Чунки ўзлигимизга қайтиш, миллий урф-одатларимизни эъзозлаш, катталарга ҳурмат ва кичикларга ғамхўрлик, одамийлик, ҳалоллик, олижаноблик, меҳр-оқибат сингари асл инсоний фазилатлар айнан оила муҳотида шаклланади...

** * **

Барчамизга яхши аёнки, ҳар қайси инсон, миллати, тили ва динидан қатъи назар, бу дунёда бахтли яшаш учун келади. Бундай юксак орзуга етишнинг шарти ва гарови бўлган омилар кўп. Лекин улар орасида ҳаётимизга маъно-мазмун берадиган, уни янада ёруғ ва фойзли қиладиган бир омил борки, у ҳам бўлса, одамларнинг ўз уйи, ўз юртини ҳам гўзал ва обод қилиб, шундан ўзи мамнун бўлиб яшашида яққол намоён бўлади.

ИСЛОМ КАРИМОВ

ЭЗГУЛИК ЙЎЛИДА

Муаллифнинг мазкур китоби „Ўзликни англаш“, „Эзгулик — ҳаёт гултожи“, „Меҳр қолур, оқибат қолур“, „Покиза дил“ рисоалари каби иштиёқ билан, чин юракдан завқланиб, қизиқиб ўқиладиган, ўқиганинг сари ҳаётга чорлайдиган, янада яқинлаштирадиган, оила деб аталмиш муқаддас даргоҳ, обод ва фаровон турмуш ҳақида изчил ва онгли эътиқодга сазовор этадиган китоблар сирасига қиради.

Оила қуриш, уни бошқариш ва мустаҳкамлашнинг барча омиллари мужассамлашган, ўқувчини маънан ва руҳан бойитадиган, давр руҳи ва талабини қамраб, чинакам оилавий муносабатларни такомиллаштириш, фарзанд тарбияси, комил инсонни вояга етказадиган, ёш оилаларга қўлланма бўладиган, юракда олижанобликни уйғотиб, қалбларда кўтаринкилик бахш этадиган, оилавий ҳаёт тақдирини чуқур ҳис этиш, масъулиятни англашга руҳлантирадиган, тежамкорлик, саришта-саранжонликда ўрнат олишга йўналтирадиган, маънан, тўлақонли оила барпо этишда намуна бўладиган, моҳир мураббийлик вазифасини ўтайдиган рисоладир. Дилларга қўл солувчи, ибратли оилалар, ҳаётий бой тажриба ва инсоний нафосатдан баҳраманд этадиган мажмуалардан бири.

Китоб, айниқса, ёшларга оила ҳақида атрофлича билим беради, яхши фикр-мулоҳазаларни уйғотиб, турмуш масалаларида гўзал ва фойдали маслаҳатлар инъом этади, китобхон ўзини худди донолар даврасида ўтиргандек ҳис этади.

Сабаб бўладиган баъзи қусурлар — манманлик, молпарастлик, шуҳратпарастлик, ношукурлик, маишатпарастлик, бевафолик, беҳаёлик ва андишасизлик каби ғайриинсоний, ғайриахлоқий феъл-атвор ва туйғуларни бартараф этиш йўл-йўриқлари ҳам ушбу китобда ўз аксини топган.

Катта масъулият, бой тажриба ва ихлос билан ёзилган ушбу рисола кенг китобхонлар, маънавий, маърифий ва диний тарбия билан шуғулланувчиларга, маънан тўлақонли оила қурувчиларга энг яқин маслаҳатгўй дўст вазифасини ўтай олади, деган умиддамиз.

Неъмат ЁҚУБОВ,

*Ўзбекистон ёзувчилар ва Ўзбекистон
журналистлар уюшмаси аъзоси*

СУЗ БОШИ

„Миллатлар шарафини юқори мартабага кўтарадиган нарсa миллионлар ила саналмакда бўлган аскарлару дунёда энг буюк ва зўр бўлган кимсалар эмас, балки... оиладир“.

Ризоуддин ибн Фахриддин

Азал-азалдан ҳаётимиз таянчи ва суянчи, жамиятимизнинг асосий бўғини, кичик ҳужайраси, ижтимоий-маданий организми саналмиш оила соғлом экан, жамият мустаҳкам, мамлакат обод ва барқарор-дир, деб эътироф этилишида чуқур мазмун бор.

Чунки оила кишиларнинг табиий-биологик, уй-рўзгорни бошқариш, ҳуқуқий, масалан, никоҳни фуқаролик ҳолатларда қайд этиш, маънавий, яъни эр-хотин, ота-она ва болалар ўртасидаги севги, оқибат туйғуси каби муносабатларга асослангандир.

Мустақил Ўзбекистон шароитида оила масаласининг муҳим аҳамият касб этишини қуйидагича изоҳлаш мумкин:

— биринчидан, Ўзбекистон аҳолисининг деярли ярмини мактабгача ва мактаб ёшидаги болалар ташкил этади;

— иккинчидан, келажагимиз гарови бўлган соғлом авлодни тарбиялаш заруриятидан бўлса, учинчидан, истибдод йилларида таъқиқ остида қолган ўзбек оиласининг баъзи хусусиятларини тиклаш масаласидир.

Масалан, тарихан ташкил топган ўзбек ҳовлисининг ташқи ва ички ҳовлига бўлиниши — халқнинг миллий руҳини, имону эътиқодини, тоату ибодатини акс эттирган. Ҳовлиларнинг ички-ташқига бўлиниши аёлларда фаросат ва малоҳат туйғуларини шакллантиришга, фарзандларнинг ҳар хил одамларнинг нигоҳидан йироқроқ бўлишига, ортиқча гап-сўзларни эшитмасликка, катталар ишига аралашмасликка имкон берган.

Лекин шўролар ҳукумати даврида кўр-кўрона тарзда Оврупо маданиятининг айрим жиҳатларини тарғиб қилиниши оилавий тарбияда ўзининг салбий аксини топиб, шарқона тарбиянинг таъсирини камайтириб, ожизланиш ва маънавий қашшоқликнинг кучайишига сабабчи бўлди.

Миллий истиқлол шарофати билан халқнинг оилавий қадрияти йил сайин тикланиб, мустақамланиб бормоқда, сунъий равишда турмушга киритилган айрим оилавий маросимлар халқ назаридан қолиб, ҳаётдан айрим сиқиб чиқарилган урф-одатлар эса қайта тикланиб равнақ топиб бормоқда.

Муҳтарам Президентимиз томонларидан қатор йилларни оилалар равнақига қаратилган номлар билан аталиши Ватанимизнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида ўчмас из қолдириб келмоқда. „Оила йили“, „Аёллар йили“, „Соғлом авлод йили“, „Қарияларни қадрлаш йили“, „Оналар ва болалар йили“, „Сиҳат-саломатлик йили“, „Ёшлар йили“ ва „Баркамол авлод йили“ шулар жумласидандир.

2012 йилни „Мустаҳкам оила йили“, 2013 йилни эса „Обод турмуш йили“ деб аталиши эса муқаддас ва дахлсиз ўзбек оиласига нисбатан дунёдаги энг улуғ ғамхўрликдир.

Президентимиз оилани янада мустаҳкамлаш ҳақида тўхталиб, қуйидагиларга эътибор бериш кераклигини таъкидлаб шундай дейдилар:

— *«Оила олдида турган вазифаларни ҳар томонлама амалга ошириш, авваламбор, моддий, маънавий, бугун ўта долзарб бўлиб бораётган тарбиявий муаммоларни ечиш, оиланинг барча ташвишларини осонлаштириш каби муҳим масалаларни ҳал этиш, ... ҳар қайси оиланинг юкини ҳеч қолимасдан, ҳаётга шукрона қилиб, ўз елкасида кўтариб келаётган, оила қўрғонининг ҳам чиройи, ҳам шарофони бўлган аёл зотининг, она-сингилларимизнинг оғирини енгиш қилиш билан баробар эканини эсимиздан чиқармаслигимизни истардим».*

Шулардан келиб чиқиб, бахтли оила саройини қуриш нимадан бошланади, унинг заминини мустаҳкамлаш омиллари, нималарга эътибор берилса оила бахтиёрликнинг абадий масканига айланади, оила бахти ва равнақи, ободончиликнинг моддий-маънавий асосларини белгиловчи энг муҳим омиллар, кишиларни маънавий, ахлоқий бузилишдан сақлайдиган қонуний никоҳнинг аҳамияти, оилада эр-хотин, қайнона-келин муносабатлари, уларнинг бурч ва масъулиятлари, фарзанд тарбияси, фарзандларнинг ота-она олдидаги бурчлари, ота-оналарнинг фарзанд тарбиясидаги масъулиятлари, қариндош-уруғ, қўни-қўшни ва қуда-андалар ўртасидаги муносабатлар, тотув ва иноқликда яшашнинг афзалликлари, рўзгор юритишнинг санъати, саришта-саранжомлик ва тежамкорлик каби масалалар китобнинг асосий мавзулари қилиб олинди.

Шунингдек, айрим оилаларни инқирозга бошловчи, оила аъзолари ўртасида душманлик, келишмовчилик кайфиятларини вужудга келтирувчи, фарзандлар иқболи ва бахтсизлигига сабаб бўлувчи бемехрлик, совуққонлик ва бепарволик, хиёнат, ўринсиз рашк, зино, қўпхотинлилик, гиёҳвандлик ва ичкиликбозлик ҳамда жамики разилликларга йўл очиб берувчи ёлғончилик, алдаш каби қусурларнинг оила мустақкамлигига раҳна солувчи иллат эканлиги ҳақидаги масалаларга ҳам китобда кенг ўрин берилган.

Китобда аёл билан эркак ўртасидаги муомалага доир „Висол лаззати“ ва „Ашёларнинг хосияти“ номли рисоалардан айрим намуналар келтиришни ҳамда инсондаги туғма феъл-атворнинг келгусидаги ҳаётга, биринчи навбатда эр-хотин, қолаверса, оила аъзолари ўртасидаги муносабатларда муҳим аҳамият касб этувчи „Шарқий мучал“ни ва анъанавий маҳр масаласини тиклашни ҳам зарур деб топдик.

Абдуқаҳҳор Иброҳимов, Хайриддин Султонов ва Назрулла Жўраевлар қаламига мансуб «Ватан туйғуси» номли китобда шундай дейилади:

— «Ҳаёт мураккаб, турмуш тасодифларидан ҳоли эмас, эҳтиёт чораси сифатида кафолатнома керак. Мабодо турмуш бузилса, ёш она қўлида боласи билан бошпанасиз қолмайди... Келин тушириш орзусида юрган ота-оналар тўй бошлашдан олдин келин-куёвнинг, туғилажак невараларининг етарли ва қулай бошпаналари бўлиши ҳақида қайғуришлари лозим. Энди, ариза ёзиш билан текинга уй-жой олиб бўлмайди. Меҳнат ва фақат ҳалол меҳнат билан бошпанали бўлиш мумкин. Ёшларни ҳам мулкдорлик руҳида тарбиялаш керак».

Китоб Президентимизнинг қўплаб асар ва маърузалари, Шарқ донишмандларининг қатор ҳикматлар тўплами, муқаддас китобимиз Куръони карим, Ҳадислар тўплами, ислом оламининг буюк мутафаккири Абу Ҳомид Ғаззолий асарлари, машҳур шоирларимиздан Ғафур Ғулом, Ҳабибий, Чустий, Уйғун, Эркин Воҳидов, Гулчеҳра Жўраева, Маҳмуд Ҳасаний, Муҳаммад Юсуф, Маҳмуд Тоиров, Нилуфар ва Аюбхон Муҳаммадий шеърлари, қатор намунали оилалар ҳамда узоқ йиллик илмий-педагогик, жамоатчилик фаолиятимиз жараёнида орттирган тажрибаларимиз асосида ёзилди. Ҳамда муаллифнинг „Эзгулик — ҳаёт гултожи“, „Ўзликни англаш“, „Меҳр қолур, оқибат қолур“ номли китобларидаги оилага оид айрим мавзуларни ҳам ушбу китобга киритишни зарур деб топдик.

I боб

Тақдир белгилаш – бахтли оила пойдевори

ЁЛҒИЗЛИҚДА ЁР ЯХИПИ

*Ёлғизлик азоби ёмон, уни ҳатто табиат ҳам
ёқтирмайди, чунки ёлғиз бўлган барча тириклик
йўғлиққа маҳкум. Зеро, Аллоҳ ҳамма нарсани
жусфт яратган.*

Ҳикмат

Инсониятнинг меҳр-муҳаббати, қадр-қиммати ва вафосини сақловчи асосий қўрғон, яъни оила кишиларни ёлғизликдан қутқарувчи энг улуғ, муқаддас ва бирдан-бир илоҳий маскандир. Ҳеч ким оилани рад этиб бахтли ҳаёт кечира олмайди. Ҳаётда танҳолик, ёлғизликда яшашдан оғир, изтиробли ва ғурбатли нарса йўқ. У инсонни йўқолишга, ҳалок бўлишига, кулфат ва қаровсизлик азобларига гирифтор қилувчи иллат.

Оиласиз яшаб ёлғиз қолган одамларнинг миясига дунёнинг барча ғовға ва ташвишлари бостириб келаверади, қулоқларда унинг қайноқ шавласи биқирлаб, ҳаёлларни турли ваҳимали, шубҳали воқеа ва ҳодисалар томон олиб қочади.

Ёлғиз қолган одам ҳеч ким, ҳеч нарсани англамайди. Юрак бағри хун бўлиб, девоналарча ҳаёт кечиради. Юраги худди қорда қолган гул каби тезда музлаб, сўла бошлайди.

Доно халқимизнинг кўплаб мақолаларида ҳам ёлғизликнинг аянчли қисмати ва оқибатлари ўзининг чиройли ифодасини топган. „Ёлғиз отнинг чанги чиқмас, чанги чиқса ҳам донғи чиқмас“, „Ёлғиз ботир ёвга йўқ, ёлғиз йигит довга йўқ“, „Яёвнинг чанги чиқмас, ёлғизнинг мунги (йиғи) чиқмас“, „Ёлғиз ғоз тояуш бермас“, „Ёлғиз ғознинг уни чиқмас, ёлғиз қизнинг мунги чиқмас“, „Ёлғиз уйда қозон қайнамас“, „Ёлғиз ёғоч уй бўлмас“, „Якка ёғоч билан уй бўлмас, якка

одам билан тўй бўлмас“, „Ёлғиз ўғил ёвдан қаттиқ, хотини қалмоқдан қаттиқ“, (қалмоқ қадимги зулмкор қабилалардан бири), „Ёлғиз дарахт ўрмон бўлмас“, „Ёлғиз юриб йўл топгандан, кўп билан адашган яхши“, деганларидек, оила — эр-хотинларнинг севги-ҳурматда бир-бирларига суяниб яшашлари ва қариганларида ёлғизланиб қолишдан асровчи ягона имкониятдир.

Фақат ёмон одам билан яшагандан, ёмон улфат билан ўтиргандан кўра ёлғиз яшаган маъқулдир. Бошқа ҳар қандай шароитда ёлғизлик кишини ҳалокатга олиб боради. Инсонлар дил боғининг ободлиги ҳам, умрининг шодлиги ҳам фақат ўзининг муносиб жуфти ва жамият билан яшашдадир. Бунинг учун ҳар бир инсон севиш ва севилиш бахтига муяссар бўлмоғи керак. Акс ҳолда у бир умрга ёлғизликда яшашга ва қаровсиз ўлимга маҳкумдир.

Севмаган ва севилмаган, қадрланмаган кимсалар миллионлаб одамлар ичида ҳам ёлғизликда танҳо ғарибдек яшайверади. Ва бундай инсонларининг қалби ҳамиша ғам-андуҳ, дунёси эса фожиага тўла бўлиб, ёлғизлик ғами қалбларни худди занг темирни емиргандек емириб боради. Шунинг учун ҳам Аллоҳ кишиларни ёлғизлик кулфати ва қариликдаги қаровсизликдан қутқарувчи **никоҳ** деб аталмиш қутлуғ бир балоғардонни яратган.

Муқаддас китобларимизда таъкидланганидек, кимдаки жуфтликнинг улуг тахтидан ва буюк бахтидан бенасиб бўлса, у бу дунёдан бебаҳра ўтиб кетаётган ғариб нотавондир. Ёлғизликда яшаган инсон қанчалик бадавлат ва эҳтиёжсиз бўлмасин, лекин у ҳеч қачон бахтли бўлолмайди. Чунки улар ёлғизлик туфайли севиш ва севилиш саодати, бахтнинг олтин тожи бўлган муҳаббатдан, орзулар ижобати, бахтиёрлик маскани бўлган никоҳ ва оиладан, *оила гули* ва *ҳаёт ижодкори* деб аталмиш келин-куёвлик ва эр-хотинлик мартабасидан ҳамда *оила боғбони* деган ота-оналик бахтидан маҳрум бўлган инсонлардир.

Ёлғизларнинг кўрган азоблари, чеккан бало ва жафолари, хоҳ у эркак, хоҳ аёл бўлмасин, чексиздир. Эрсиз бир хотин — қўланкасиз бир дарахтга ўхшайди. Жуфт бўлиб яшаш, оила қуриш, уни равнақ топдириш, жамоа бўлиб яшаш, жамият билан ҳамнафас бўлиш инсонни умр бўйи ҳам маънавий, ҳам жисмоний танҳоликдан сақлайди ҳамда фикрлаш ва жисман ғарибликдан асрайди.

Ҳадисларда шундай дейилади:

„Жамоадан ажралманглар, чунки шайтон ёлғиз киши билан биргадир ва икки кишидан узоқроқдир. Кимки жаннат неъматларини хоҳласа, жамоат билан бирга бўлсин“.

Икки тоифадаги ёлғизларнинг аҳволи аянчлидир. Биринчиси манманликка берилиб, бошқалардан ўзини юқори тутувчи, бадхулқ, танбал ва одамови, оилани рад этиб ўзидан зурриёт қолдирмай танҳо яшовчилар. Иккинчиси кексайган вақтида жуфтидан жудо бўлган ёлғизлар. Бу, айниқса, эркалар учун энг азобли ва бедаво ёлғизлик ҳисобланади. Меҳр-вафо билан, севиб-севилиб, бир тан, бир жон бўлиб, бир-бирларини чин қалбдан ардоқлаб, аҳиллик ва иноқликда яшаб келаётган нуроний мўйсафиднинг ўз жуфтидан маҳрум бўлиши кекса қалб учун энг аламли мусибат ва энг оғир азобдир.

— Саксон йиллик умримнинг етмиш йили давомида кўрмаган жабру-жафо ва ситамлилар қолмади, — дейди жуфтидан бева қолган Турсунбой ота. — Барчасига чидадим, сабр-тоқат билан енгиб келдим. Лекин беш йилдирки, аёлимнинг вафотидан кейинги ёлғизлик дардига бардош беролмаянман. Тўрт қиз, икки ўғлим, келин-куёвлар, йигирма тўрт набира ва авараларим ҳамиша атрофимда парвона. Ҳамма нарса бисёр. Лекин барибир лағнати ёлғизлик ва танҳолик муаммолари кексалик ожизликларига қўшилиб, тушкунлик изтиробида қийнайверади.

Аёл киши эркак учун олтин қанот экан. Бир қаноти йўқ қари қушдек ҳис этаман ўзимни. Ёлғизлик мени бахтли кексаликнинг саодатидан маҳрум қилиб қўйди. Қаровсизликдан ҳам айрилиқ кулафати оғир экан.

*Юрак бағрим бурён этди,
Золим айрилиқ, айрилиқ.
Кўнглимни кўп вайрон этди,
Золим ёлғизлик — ёлғизлик.*

*Қавму-қардош, фарзанд билан,
Дўстлар рози бўлган билан,
Зарра ваҳм қилган билан,
Ёмон ёлғизлик-ёлғизлик.*

Ҳа, бу Турсунбой отанинг рафиқаси вафотидан кейин юрагида яширинган ҳақиқий муҳаббат ва соғинчнинг қудратли кучи мавжудлигидан далолат беради.

Турсунбой ота умр бўйи оиласи, фарзанд, келин, набира ва эвараларига меҳр қўйган олийжаноб инсон. Онда-сонда қалам тебратиб ижод қилишни, ҳазил ва мутуйибани яхши кўрадиган, дили очиқ ва ҳозиржавоб инсон.

У кишининг дўстлари отанинг розилигини олмасдан туриб, Олтиной исмли бир бева аёлга совчи қўйишибди. Аёлнинг тоғдан келиб қўйган шартларига Турсунбой ота қуйидагича жавоб қайтаради.

ПАНОҲ

Қақраган лаб ташнанинг ҳолига вой,
Ажралса шўҳ чашмалардан пойма-пой.
Ул балиқнинг ҳолига минг вой-у оҳ,
Бўлмаса унга агар дарё паноҳ.

Абдурахмон Жомий.

Бева қолган кекса эркакнинг ҳолига вой,
Кундалик ишлари хотинсиз пойма-пой.
Ул кексанинг ҳолига минг вой-у — оҳ.
Бўлмаса унга агар бир кампир паноҳ.

Қанотсиз қушдир эркак, қанча бўлмасин бой,
Хотинсиз қайнатоғмас, ҳатто бир чойнак чой.
Бундай эркакнинг ҳолига минг вой-у оҳ,
Тезроқ этмаса бир аёлни ўзига паноҳ.

Паноҳ топмоқ учун ночор бўйдоқ Турсунбойга,
Қўйдилар совчи бева бир аёл Олтинойга.
Текканим бўлсин дебди тул хотин ўша чолга,
Фақат шартларимни олса бўлди эътиборга.

Шартим шулки, сотиб ҳовлисин домга чиқсин,
Ўғил-қизлари биздан бироз йироқда турсин.
Мол-мулк, уй-жойлар менинг номимда бўлса,
Шундагина бу чолга эрга чиққаним бўлсин.

Тинглаб аёл шартларин доно Турсунбой,
Йўллади бир мактуб ўқисин деб Олтиной.

— „Ақлингдан зиёда бўлибдур нафсинг Олтиной,
Қайсар нафс кўйига грифтор бўлибсан Олтиной.
Нафсинки ақлингга бўйсинмади Олтиной,
Керакмас менга сен каби молпараст Болтуной“.

Сўнг Турсунбой чуқур ўйлаб қилди бир хулоса,
Керакмикан менга саксонимда шу тул кампир?
Дили қора, тили аччиқ, билмаса муроса,
Холвадир менга ёлғизликда аччиқ қалампир.

Омон бўлсинлар уйдаги меҳрибон ўз паноҳим.
Ўғил-қиз, келин, набиралар — олтин қанотим.
Жуфтим руҳини шод айлаб менга паноҳ бўлган,
Фарзанд, келинларим бахтини берсин Аллоҳим.

— Демак, ёлғизлик қанчалик аянчли қисмат бўлмасин, Турсунбой ота Олтиной каби молпараст нафсини ақлдан зиёда қўюувчи аёл билан яшагандан, дўстлар, қариндош-уруғ ва оила аъзолари бағрида бир умрлик ёлғиз қолишни, марҳума рафиқасининг порлоқ хотираси билан яшашни афзал кўраяпти. Зеро, кўпдан ажрамаган ҳеч вақт ёлғиз қолмайди.

Қолаверса, китобдан зўр ҳамроҳ, ҳамсуҳбат дўст йўқ. У, ёлғизликда беминнат маслаҳатчи, беғараз суҳбатдош, оқ кўнгил юпатувчи, тўғри йўл кўрсатувчи сарбон, билим булоғи ва ақл йўлининг чироғидир. У, кишини бекорчиликдан ҳалос этади, боғи эрамиздан билим гулистонига сайр қилишга чорлайди ва бу беминнат улфат кишини нохуш ишлардан қайтаради.

ОРЗУЛАР ИЖОБАТИ

“Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга.

Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлигига асосланади.”

*Ўзбекистон Республикаси
Конституциясининг 63-моддаси*

“Мустаҳкам оила йили“. Тараққиёт, истиқбол занжиридан бош ҳалқани донишмандларча топиш, жамиятимизни янада мустаҳкамлаш, унинг барқарорлигига қаратилган эзгу тушунча, катта орзулар ва олижаноб мақсадларга йўналтирилган доно тадбир бўлди. Ўзбекистон Президенти айтганларидек, ҳар бир мамлакатнинг ўзига хос маънавиятини шакллантириш ва юксалтиришда, ҳеч шубҳасиз оиланинг ўрни ва таъсири беқиёсдир. Чунки инсоннинг энг соф ва покиза туйғулари, илк ҳаётий тушунча ва тасаввурлари биринчи галда оила бағрида шаклланади.

Яхшилик ва эзгулик, ҳалоллик ва тўғрисиўзлик, меҳр-оқибат, ор-номус, андиша ва уят каби муқаддас туйғулар ҳам, ҳаётнинг абадийлиги, авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган, келажак наслларни қандай инсон бўлиб етишишига таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи, маънавият кўрғони ҳам оиладир.

Бир донишманд аёл ўз қизига шундай дейди: „Агар бир қиз ота ва онасининг камбағаллиги учун эрга берилиши керак бўлсайди, сен ҳеч замон узатилмаган бўлардинг. Чунки отанг жуда бой-бадавлат, катта шуҳрат, мақом ва эътибор соҳибидир. Лекин ҳаёт бошқачадир. Аллоҳ бизларни яратган ва биз учун ҳаёт қонунларини берган. Ҳар бир ёшдаги инсон ана шу қонунлар чегарасида ҳаётини ўтказади ва ҳаётга қадам қўядиган вақти келгач, ҳар бир қиз бир хожага, ҳар бир хожа бир аёлга муҳтож бўлади. Яъни, бир хотин бир эркак билан, бир эркак бир хотин билан дўст, маҳбуб ва маҳбуба бўлиб оила қурмоқликка эҳтиёж шаклида яратилгандир“.

Мустаҳкам оила йили мамлакатимизда оила институтини ривожлантириш ва такомиллаштириш, ҳаётга энди қадам қўётган

ёш оилаларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга қўмак, имтиёз, имкониятлар яратиб бериш, уй-жойлар билан таъминлаш, бу борада маҳалла тизимининг ўрни ва таъсирини кучайтириш, оила қўрғонининг ҳам чиройи, ҳам чароғбони бўлган аёл зотининг оғирини енгил қилиш ва миллий табиатимиз, урф-одатларимизга зид ҳар қандай зарарли таъсирларга қарши курашиш кўзланган мақсаднинг энг муҳим йўналишларини ташкил этади.

Мустаҳкам оила қуришда, авваламбор, никоҳ масаласи энг муҳим омиллардан ҳисобланади. Никоҳ — оиланинг замини. Замин қанча мустаҳкам бўлса, оила шунча равнақ топади.

Никоҳ — орзулар ижобати. У сулолага янги ҳалқа улайди, икки авлодни бирлаштириб, толелар ва орзу-умидларни туташтиради. Бу нарса инсонларга Одам Атодан азалий мерос бўлиб қолган ҳаёт қонун.

Аллоҳ томонидан яратилган улуғ неъматлар билан зийнатланган Одам Ато жаннатда сайр қиладилар. Лекин жаннат қанчалик хушманзара бўлмасин, у Одам Атони қизиқтирмас эди. Чунки ҳамма нарса ўз жинси билан яйрайди деганларидек, ўз жинслари йўқлигидан зерикиб қоладилар. Бир дарахтга суяниб кўзлари мудроқ босгандан воқиф бўлган Аллоҳ таоло Жаброил алайҳиссаломга Одамнинг чап томонидан битта қовурғасини олишни буюради. Жаброил алайҳиссалом бу вазифани бажараётганида Одам ҳеч қандай оғриқ сезмайди. Шундан буён эркак кишиларнинг чап қовурғаси ўн битта, аёлларда эса ўн иккитадан иборатдир.

Аллоҳ таоло Одам алайҳиссаломнинг чап қовурғасидан ўз қудрати билан онамиз Момо Ҳаввони ниҳоятда малоҳатли, латофатли ва гўзал қилиб яратди. Унга нафису нозик етмиш қават жаннат либосларидан кийдириб, мудраб ётган Одам алайҳиссалом кўзларини очиши билан кўрадиган қилиб, олтин курсида унинг рўбарўсига ўтқазиб қўйди. Ниҳоят Одам алайҳиссаломнинг қалбига ишқ, муҳаббат ҳис-туйғуларини солди. Ва Одамни уйғотди. Одам ҳусну латофатда ягона Момо Ҳаввони кўриб вужуди яйраб, бир кўришдаёқ ошиқ бўлиб қолди. Момо Ҳаввога ҳайрат ва қувонч билан: „Кимсан? Кимникисан?“ — деб сўради.

— Аллоҳ мени Сиз учун яратди, — деб жавоб қилди Момо Ҳавво.

— Ундай бўлса олдимга келгин, — деди қувонч билан Одам.

— Йўқ, ўзингиз келинг, — деди Момо Ҳавво.

Одам Ато унга бўйсуниб, Мамо Ҳаввонинг ҳузурига боришга мажбур бўлди. Йигитнинг қиз ёнига бориши, совчи қўйиши, баъзи ҳолларда эркакнинг аёл раъйига қараши ҳам ўша Одам Ато ва Момо Ҳавво илк учрашган даврдан бошланган анъанадир.

Одам алайҳиссалом Момо Ҳаввога яқинлаб қўлини чўзди. Шунда: „Эй, Одам! Қўлингни торт, никоҳ ўқилиб, маҳр берилмагунча, у сенга ҳалол эмас“, деган нидони эшитди. Сўнгра Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло фаришталарга жаннатдаги „Тубо“ дарахтининг остига йиғилишиб, Одам Ато ва Момо Ҳаввонинг никоҳ тўйлари муносабати билан дастурхонлар ёзиб, уларни жаннат ноз-неъматлари ила безатишини буюрди. Илоҳий топшириқ бажарилиб, барча дастурхон атрофида жам бўлгач, Аллоҳ таоло ўз нафсига, яъни ўзи-ўзига ҳамду санолар айтиб, фаришталар ва жаннат ғилмонларининг гувоҳлигида Момо Ҳаввони Одам алайҳиссаломга жуфти ҳалол қилиб берди ва унга Момо Ҳавво маҳри учун Аллоҳга ҳамд, тасбиҳ, таҳлил, шунингдек, Ҳабиби-пайғамбар Муҳаммад алайҳиссаломга ўн марта саловат айтишни тайинлади. Шундан сўнгра жаннат ғилмонлари ва фаришталар келин-куёв устидан дуру жаваҳирлар сочиб, Момо Ҳаввони Одам Атога топширдилар.

Барча ишларимизга Аллоҳ таолонинг амри ва Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг Ҳадиси шарифларини асос қилиб олиш ҳалқимизнинг энг муҳим вазифаси бўлиб қолганидек, илоҳиёт билан боғлиқ никоҳ масалаларининг ҳам Конституциямизда махсус моддалар билан қонунлаштириб қўйилганлиги бежиз эмас.

Диний китобларда ёзилишича, никоҳ арши аълода амалга ошириладиган илоҳий аҳддир. Шунинг учун ҳам Пайғамбар алайҳиссалом Ҳайбарда турган вақтларида **никоҳи мутъани** бекор қиладилар. Никоҳи мутъа маълум бир муддатта уйланиш эди. Бундай никоҳ жоҳилият ва исломнинг аввалида мавжуд бўлган. Ҳақиқатан ҳам никоҳсиз эр-хотиндек яшаш ҳаром ва ахлоқсизликни билдиради. У кишилар ўртасида муҳаббатда умргузаронлик қилишни барбод этади, фарзандларни ота ё она меҳридан бебаҳра қилади, жамиятда ўзаро адоват, зўравонлик ва бузуқчилик иллатлари авж олишига сабабчи бўлади. Никоҳ кишилик жамиятининг биринчи поғонаси ва пишиб етилган муҳаббатнинг қарор топишидир. У муқаддас нарса. Донишмандлар никоҳнинг хосияти ҳақида шундай дейдилар: „*Кимгаки никоҳ ўқилмасин, албатта, одоб-ахлоққа доир маърузалар бўлади... иккала ёш фотиҳа қилинганча, чиллалик деб қоронғу тушганда уйдан чиқармайдилар, иши ўнгидан келсин деган маънода остонага аввал ўнг оёғини бостирадилар, эшикнинг ўнг табақасини очиб қўйилади. Тўйга аталган кўрпанинг бурчагига келин-куёвнинг юлдузлари иссиқ бўлсин, иши ўнгидан келсин, деган ният билан ўнақай ошиқ солиб қавийдилар; оқликни кўп ишлатадилар, совчиларга оқлик берилади, тўй олиб боровчиларнинг юзига, от бошига ун суртадилар,*

келин бош-оёқ оқ кийинади, чимилдиқ оқ матодан бўлади, тўй ошларига аччиқ ишлатилмайди...“

Агар турмуш никоҳсиз бўлса ҳар иккала жинс ҳам ўзларини яхши одамлар қаторига қўшадиган қовушувдан қочиб, аксинча, ҳароб қиладиган қовушув исканжасига тушадилар. Аслида эса никоҳ остонасидан ўтган жуфтлик бамисоли маънавий олами битта бўлган шахсга айланмоғи керак.

Никоҳнинг умрбоқийлиги ва муқаддас туйғу эканлиги яна шундаки, никоҳ аҳди кишиларни маънавий, ахлоқий бузилишлар ва кўплаб жинсий касалликлардан ҳам қалқон каби асрайди. Демак, никоҳ фақатгина икки севишганнынг эмас, ота-она ҳамда давлат манфаатларига ҳам мос ва хос бўлиши лозим.

Эр-хотинлик ва оила кўрғонига илк қадам кўювчи никоҳда нималарга эътибор бермоқ керак?

Биринчидан, севиб-севилиб қурилган никоҳдан олам гулларга тўла гулистон бўлиб кўринади. Том маънодаги пишиб етилган юрак чинакамига сева олади ва шундагина ана шу муҳаббат никоҳ мисолида ўзига ҳадя этилган энг олий мукофотни кўради ва ҳар қандай шухрат олдида хиралашмайди, балки офтоб нуридан ўзининг хушбўй исли гулларини барқ уриб очилтиради. Қалбда ҳаётдаги энг гўзал мўъжиза ҳисобланувчи ҳаётбахш ва покиза муҳаббат пишиб етилмагунча, ёшлар бир-бирларининг одат, феъл-атворларини мукаммал ўрганмагунча „Бахт уйи“дек мўътабар кошонага қадам қўймай турганлари маъқул.

Садоқат, ўзаро ишонч ва соф муҳаббатга асосланган никоҳ ҳаётдаги энг гўзал мўъжизадир. У янги вужудга келаётган ҳар бир оилага жамиятимизнинг дуру гавҳаридек ҳадя этилади.

Иккинчидан, никоҳнинг икки авлоддаги кўплаб кишиларни бир-бирлари билан абадулабад қариндош ва дўст-биродар қиладиган қудратли куч эканлигини эсдан чиқармаслик, яъни турмуш қураётганларнинг авлод-аждодларини суруштириб, қониқиш, ишонч ҳосил қилгандан кейинги никоҳ мустаҳкам оиланинг муҳим омилиридан ҳисобланади.

Бобомиз Соҳибқирон Амир Темур бу ҳақда шундай деганлар:

“Ўғиларим, набираларим ва яқинларимни уйлантирмоқ ташвишида келин изламоққа эътибор бердим. Бу ишни давлат юмишлари билан тенг кўрдим. Келин бўлмишининг насл-насабини, етти пуштини суриштирдим. Хос одамлар орқали соғлиқ-саломатликларини, жисмоний камолотларини аниқладим. Келин бўлмиш насли насибаси, одоб-ахлоқи, соғлом ва бақувватлиги билан барча қусурлардан холи бўлсагина эл-юртга тўй-тамоша бериб, келин туширдим.”

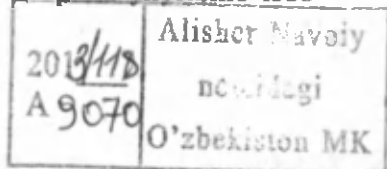
Учинчидан, никоҳдан олдин ҳар иккала ёш соғлиқ ундан баҳраманд кишига ҳам, бошқалар учун, бўлажак оиласи, фарзандлари учун ҳам буюк неъмат ва бахт эканлигини эътиборга олиб, жиддий ва ишончли тиббий кўриқдан ўтишлари шарт. Келин ёки куёв бўлмишда, ҳатто инсон ҳаёти учун ҳавфли касали борлигини била туриб яширган ота-она, қўшнилари ва саломатлиги ҳақида таъмагирлик билан қалбаки ҳужжат ёзиб берган айрим шифокорлар энг қабиҳ жиноятчилардир.

Тўртинчидан. Яқин туғишган қон-қариндошлар ўртасидаги никоҳдан сақланиш. Акс ҳолда қони бир-бирига яқин жуфтлардан туғилажак фарзандлар бир умрга ногирон бўлиб қоладилар.

Бешинчидан. Никоҳ фақат маънавий эмас, моддий қовушма эканлигини ҳам назарда тутмоқ жоиздир. Агарда эркак моддий жиҳатдан нечоғли мустақил бўлса, турмуш ўртоғини боқиб, кийинтириб, бошпана топиб бера олсагина, оила мустаҳкам бўлади.

Ундан ташқари, шаърий никоҳда ҳам, қонуний никоҳда ҳам келинга бериладиган *маҳрга* жиддий эътибор берилса мақсадга мувофиқ бўларди. Ҳозирги вақтларда келинга маҳр тариқасида берилаётган тилла тақинчоқлар ҳеч қачон оила мустаҳкамлигини, унинг келажагини таъминлай олмайди. Маълумки, илгарилари хотинлар маҳрига уй-жой, боғу равоатлар беришган ва қозилар буни ўз муҳрлари билан тасдиқлашган. Афсуски, собиқ шўролар ҳукмронлиги даврида маҳрни хотин-қизлар ҳуқуқини камситувчи ҳолат деб, шаръий никоҳ ҳам ва келинга бериладиган маҳр ҳам қонун билан маън этилган эди. Ҳозирги оила кодексининг 31-моддасида ёзилганидек, эр-хотин никоҳ шартномаси билан ўз мулкӣ ҳуқуқлари тартибини белгилаш ваколатига эга бўлсаларда, лекин келинга бериладиган анъанавий маҳр масаласи кўтарилмаган. Буни шаърий никоҳ ўқилганда муҳрлаб қўйилса, мақсадга мувофиқ бўларди. Шундагина арзимаган сабаблар билан бўлаётган оилавий ажримлар олди олиниб, ажримлар касрига аёл ва унинг фарзандлари ватансиз қолмайди.

Олтинчидан. Мучал белгиларининг ўзига хос хусусиятларига риоя этиш. Турмуш қураётганлар бир-бирларининг мучалларини қанчалик яхши билишса ва мучаллари бир-бирларига тўғри келса, ўзаро муносабатлари шунчалик яхши бўлади. Зеро, мучаллар инсон фазилатларини чуқур тушуниб олишда бирдан-бир беғараз маслаҳатгўйдир. Афсуски, ана шундай беминнат маслаҳатгўй, яъни мучаллар ҳам собиқ шўролар ҳукумати даврида *унутидиб* юборилганди.

БЕҒАРАЗ МАСЛАҲАТГҶЙ

Ўз тақдирини қандай бўлишини, бахтли, тотув ҳаёт кечиришни, маъшуқасининг юлдузи юлдузига тўғри келиш-келмаслигини истаган одам турмуш қургунга қадар ва ундан кейин ҳам мучалларга мурожаат қилиб турса нур устига аъло нур бўлади. Қадим-қадимлардан ҳам ажодларимиз турмуш қуриш масаласига жиддий ёндашиб, ота-оналар фарзандларининг никоҳидан олдин мунажжимлардан маслаҳат, ёрдам сўраганлар ва мучал китобларига мурожаат этганлар. Мунажжимлар, ҳатто юлдузларнинг жойла-шини, ой даврларининг тақорланишини ҳисобга олиб ва мучалга қараб, турмуш қурувчиларнинг бир-бирларига мос келиш-келмаслигини аниқлаб берганлар. Ва бу тавсияларга амал қилганларнинг аксарияти бахтли ҳаёт кечирганлар. Ўн иккита ҳайвоннинг номи билан аталадиган ўн икки йиллик мучал қизиқ тафсилотларга эга. У Осиё ва Африка қитъаларидаги кўпгина мамлакат халқлари орасида қадим замонлардан бери мавжуд. Маълумотларда келтирилишича, уни дастлаб Грек-Бақтрия подшолиги даврида кўчманчи-чорвадор халқлар яратганлар. Кейинроқ Мўғилистон, Хитой, Япония, Ҳиндистон, Миср, Ироқ, Эрон, Афғонистон ва бошқа мамлакатларга тарқалган. Мучал ҳисобининг ватани Хитой ва Миср деган маълумотлар ҳам бор. Кишиларнинг туғилган йилларини *сичқон, сизир, йўлбарс, қуён, балиқ, илон, от, қўй, маймун, товуқ, ит, тўнғиз* каби ҳайвонлар номи билан аташ одати қадимда ҳайвонларга сиғиниш асосида келиб чиққан бўлиши мумкин. Инсон шу ҳайвонлар номи билан аталган ўн икки йилнинг қайси бирида туғилса, унинг мучали шу ҳайвоннинг номи билан аталган. Масалан, *қуён* йилида туғилган кишининг мучали *қуён, товуқ* йилида туғилган одамнинг мучали *товуқ* бўлган.

Мучал ҳисобига кўра ана шу айтилган ўн икки йиллик давр бир айланиб келса, одам бир мучалга тўлади. Лекин кишиларнинг ёшини аниқлашда уларнинг она қориндаги вақти ҳам бир йилга тенг деб ҳисобга олинади, яъни киши бир мучалга тўлганида унинг ёши ўн икки эмас, ўн уч, икки мучалга тўлганида эса йигирма беш бўлади. Собиқ шўро ҳукуматида қадар кишиларнинг ҳаётида

мучалга тўлган йиллари муҳим вақт ҳисобланган ва кенг нишонланган.

Масалан, хотин-қизлар бир неча мучалга тўлганларида катта зиёфат берганлар. Энг муҳими одамлар ўз „йил“ларини, ота-оналари, оила аъзолари ва тарихий шахсларнинг „йил“ларини ёддан билганлар.

Ривоятларга кўра, ўн икки йиллик ҳисобдаги ҳар бир йилда муайян вақт-ҳодисалар содир бўлар экан. Масалан, „*илон йили*“да қуруқчилик, қимматчилик, юртда нотинчлик бўлиб, қиш совуқ келиб, фарзанд туғилса нодон бўларкан. „*Тўнғиз йили*“да эса ёғингарчилик кўп, нарх-наво арзон, туғилган фарзанд давлатманд ва доно бўлармиш. Туғилган боланинг тақдири, феъл-атвори ҳам унинг қайси мучалда туғилганлигига боғлиқдир.

Демак, ушбу йил ҳисобида кўра, ҳар бир инсон муайян йилда ўзининг келгусидаги ҳаётига таъсир кўрсатадиган туғма ҳислатларга эга бўлиб, туғилади. Бу бор нарса ва бунинкор этиб бўлмайди. Ва энг муҳими, бундай туғма истиснод, ақл-идрок ёки салбий сифатларни ўзгартириш жуда қийин бўлади.

Никоҳдан ўтишдан аввал мучалномалардан фойдаланишнинг афзаллиги шундаки, туғилган йилни билган ҳолда мучал жадвалидан керакли белгини (ҳайвон номини) топиб, шу бўлимдан турмуш қурмоқчи бўлаётган қиз ёки йигитнинг феъл-атворига оид ижобий ва салбий хусусиятларни билиб олиш мумкин.

Ундан ташқари, мучалномада одамларнинг уч гуруҳи мучал номлари билан алоҳида санаб кўрсатилади:

- а) мутлақо мос келувчи мучал соҳиблари;
- б) ўртача мос келувчилар;
- в) мутлақо тўғри келмайдиган мучаллар.

Масалан, *маймун* мучалидагиларга аждаҳо ва сичқон: *хўрозга* хўкиз, *илон*, *аждарҳо*; *итга* от, йўлбарс, қуён; *тўнғизга* қуён, қўй; *сичқонга* аждарҳо, маймун; *хўкизга* *илон*, *хўроз*, *сичқон*; *йўлбарсга* от, аждаҳо, ит; *қуёнга* қўй, *тўнғиз*; *аждарҳога* сичқон, *илон*, маймун, *хўроз*; *илонга* хўкиз, *хўроз*; *отга* йўлбарс, ит, қўй; *қўйга* қуён, *тўнғиз*, от — мучалидагилар мутлақо тўғри келувчилардир.

Ҳар бир мучал соҳиблари нафақат ўз жуфтлари, балки оила аъзолари, ота-она, фарзанд ва келин-куёвларнинг мучалларини яхши билиб олганлари маъқул. Шундагина улардаги туғма феъл-атворга қараб, эҳтиётлик билан муомалада бўладилар. Чунки туғма ҳислатларни ўзгартириш жуда катта муаммо.

Масалан, *йўлбарс* йили туғилганлар ҳиссиётга берилувчан, аччиғи тез ва тартиб-интизомга риоя қилмайдиган кишилардир. Улар катта

ёшдагилар ёки раҳбарлар билан тез-тез жанжаллашиб туришади. Итоат этишни ёқтиришмайди, аммо бошқаларга айтганини қилдиришади. Табиатан курашувчан, қўрс ва жиззаки бўлиб, кўзлаган ишлари учун ўзларини қурбон қилишга ҳам қодир.

Ҳар бир мучал соҳиб ва соҳибалари ўзига хос фазилат ва хусусиятларига эга.

Чунончи, қуён йилида туғилган ўғил бола яхши киши бўлиб етишиб, эзгу фойдали ишлар қилади, узоқ ва бадавлат ҳаёт кечиради. Аёллари эса гўзал, жозибали, гурурли, ўзига ишонадиган, иродаси кучли, ичидан пишган, рашкли, ўз қадрини баланд тутадиган, ички сирларини ошкор қилмайдиган, одамлардан қўрган яхшилиқни, ёмонлиқни икки баробар қилиб қайтарадиган хусусиятга эгадирлар.

Хулоса қилиб айтганда, оилада ҳар бир мучал соҳибларининг туғма феъл-атворларни яхши билиш ва шунга яраша муомала қила билиш оилалардаги ўзаро аҳиллик, тотувлик, хотиржамликни сақлаб, бахтли ҳаёт кечиришнинг энг муҳим омилларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Қуйида шарқий мучалга оид маълумотлардан эътиборингизга ҳавола қиламиз.

ШАРҚИЙ МУЧАЛ

Осиё ва Африка қитъаларидаги мамлакатларда қабул қилинган йилнома ҳайвонлар номи билан аталувчи 12 йилни ўз ичига олган мучалга асослангандир. Ушбу йил ҳисобига кўра, ҳар бир инсон муайян йилда ўзининг келгусидаги ҳаётига таъсир кўрсатувчи туғма хислатларга эга бўлиб туғилади.

Қуйида берилаётган мучалдан қандай фойдаланиш керак? Ўзингизнинг ёки истаган кишингизнинг туғилган йилини билган ҳолда, тақдим этилаётган жадвалдан керакли белгини (ҳайвон номини) топиб, шу бўлимдан мазкур йилда туғилган кишилар феъл-атворида хос хусусиятларни билиб олишингиз мумкин. Ҳар бир тавсиф сўнггида одамларнинг уч гуруҳи мучал номлари билан санаб ўтилган. Бунда: а) тавсиф этилган белгида таваллуд топганлар учун дўстлар ёки ҳаёт йўлдоши сифатида мос келувчилар мучали кўрсатилган; б) ушбу мучалда туғилганлар бирмунча, шунингдек, маълум вазиятлардагина бир-бирига тўғри келади; в) мутлақо тўғри келмайди.

Қуйида берилаётган мучал 1920 йилдан то 2027 йилгача тузилган. Шу боис уни биринчи йил — СИЧҚОНдан эмас, балки МАЙМУН

йили — тўққизинчи йилдан бошлашни маъкул кўрдик. Тақдир ҳазилини қарангки, „маймун“ сўзи арабчада „бахтли“, „ишобий таъсир кўрсатувчи“ маъноларини англатади. Истагимиз, ушбу мучалномани ўқиганларнинг ҳаммаси ҳам бахтиёр бўлсин.

МАЙМУН ЙИЛИ

Бу мучалда туғилганлар кўнглига келган ишни қилувчи, ишончга сазовар бўлмаган ва терс одамлардир. Бироқ улар эпчил, ақлли, топқир бўлиб, энг қийин муаммоларни ҳам осонлик билан ҳал этишади. Айни пайтларда улар қув ва маккордир, шу боис улар билан доим ҳушёр бўлиб муомала қилиш керак. Уларнинг киришимлиликлари ва ҳатто ҳар қандай хизматга бел боғлаб туришлари ҳам мунофиқонадир, аслида эса ўз манфаатини ўйлаб шундай қилишади. Шунингдек, улар хушчақчақ ва илтифотли бўлиб, бошқалар тўғрисидаги юракни эздитган фикр-мулоҳазаларини сохта хушмуомалаликлари билан яширадилар.

Улар ўз фаолиятларини авж олдира олмайдиган деярли бирорта соҳа йўқ, бўлаётган воқеалардан ҳамisha хабардор. Хотиралари жудаям кучли бўлиб, кўрган ёки эшитган нарсаларининг майда-чўйдасигача унутишмайди. Барча ишлари бетартиблиги учун ҳам уларга хотира зарур. Улар жуда ҳовлиқма бўлиб, ҳамма ишни шу заҳотиёқ амалга ошириб қўя қолишни хоҳлашади. Арзимас тўсиқ ҳам уларнинг дилини хира қилиб, режаларини бузиб юбориши мумкин. Бирор ишни бошламасдан туриб, шу заҳотиёқ унинг баҳридан ўтишлари мумкин, кўпчилиги қатъиятсизлиги ва ҳатто қўрқоқлиги билан ажралиб туришади. Уларнинг ҳар қандай мушкул аҳволга тушиб қолганларида ҳам, унга чап бериб қутулиб кетишларини муносиб баҳолаш даркор. Улар ўз хоҳишларини амалга оширадилар. Амалпарастлик қонларида бор. Ҳеч иккиланмай, ҳатто виждонсизлик билан бўлсада, ўз ниятларига эришишга қодирлар. Ўз ҳафсалаларига қараб иш қилишса, кўпинча ном чиқаришади. Фақат улар одамларга малол келиши мумкин бўлган маҳмадонатарчиликлардан ўзини тийиши лозим. Гарчи баъзи қийинчиликлар бўлиб турса ҳам, умуман олганда, иқтисодий жиҳатдан яхши яшашади. Ишқ-муҳаббат бобида бахтга эришишлари қийин. Чунки, улар эҳтиросли бўлиб, жуда тез ошиқ бўлиб, кўп ўтмай маъшуқаларидан кўнгиллари совиб, бошқасини қидиришга тушиши мумкин.

- а) аждарҳо, сичқон;
- б) қуён, кўй, ит, маймун;
- в) илон, тўнғиз, йўлбарс.

ХҲРОЗ (ТОВУҚ) ЙИЛИ

Бу йилда туғилган одамларга журъат ва довиюраклик хос. Булар чуқур фикрловчи ва истеъдодли шахслардир. Меҳнатсевар ва ўз ишларига жон диллари билан берилишади. Қурбилари етмаса ҳам ҳар қандай мажбуриятни бажаришга тиришишади. Мабодо муваффақиятсизликка учрашса, диллари жудаям сиёҳ бўлади. Нима ўйласалар, шуни рўй-рост гапирадилар. Бу эса, кўпинча, уларнинг ҳаддан ташқари тўғри сўзлигидан ўзини четга тортувчилар билан тўқнашувга олиб боради. Савлат тўкиб юришни яхши кўришади, ён-атрофдагилар эътибор бериши учун дид билан кийинадилар. Аммо, аслини олганда, улар ўзларига зарар етказишларига қарамай, мутаассибдилар. Одатда, ўзларини мутлақо ҳақман, деб ўйлашади, айна пайтда қилаётган ишларининг моҳиятини яхши билишади. Ўзларига бино қўйишларининг сабаби ҳам шунда. Ҳақиқатан ҳам, кўпинча ҳақ бўлиб чиқишади. Ақл-заковатлари теварак-атрофдаги одамларда уларга нисбатан қизиқиш уйғотади. Бироқ уларнинг кўпчилиги мақтанчоқлиги билан дарров ихлосни қайтаради. Қўлидан келадиган ишдан кўра, кўпроқ гапирадилар. Аксарият ҳолларда, ишқий дилкашликларига нисбатан, кўпроқ ёқимли қиёфалари билан кўзга ташланишади. Баъзан дангасаликка мойиллик билдиришади. Аслида, уларнинг фаол бўлиши учун ҳамма асос бор. Пул уларга ўз-ўзидан келавермайди — ўзини таъминлаш учун ишлаши лозим. Агар улар қатъият кўрсатиб, ўз дангасаликларини енга олсалар, мол-дунё билан таъминланишади. Аммо улар мабодо дангасалигу орзу-ҳаёлларига берилишни ўзларига эп кўрсалар, бу уларнинг хонавайрон бўлишларига, обрў-эътиборларини йўқотишларига, бошлаган ҳамма ишлари пучга чиқишига олиб боради. Ишқ-муҳаббат бобида ҳаётлари анча машаққатли кечади, севган кишиларини қўлга олмоқ ва қўлдан чиқармаслик учун кўпдан-кўп куч-ғайрат сарфлашади. Бутун ҳаётлари давомида иқтисодий ва севги-муҳаббат соҳасида яхши кунларни ҳам, ёмон кунларни ҳам бошдан кечиришади. Улар камбағалликдан бойликкача, юксак муҳаббатдан тубанликкача бўлган йўлни босиб ўтишади. Кексайганларида бахтли яшашади.

- а) ҳўкиз, илон, аждарҳо;
- б) сичқон, хўроз, ит, кўён;
- в) йўлбарс, от, маймун, қўй, тўнғиз.

ИТ ЙИЛИ

Ушбу йилда туғилган одамларга энг яхши инсоний хислатлар хос. Улар содиқ ва софдиллиги ҳамда сир сақлай олиши билан ўзларига нисбатан ишонч уйғотишади. Бундаи ташқари, улар ҳазил-мутойиба туйғусига эга, майда гаплардан узоқ. Бироқ улар ҳаддан ташқари ўжар ва тез-тез сурбетлик даражасигача боришади. Уларнинг кескин ва совуқ гаплар билан фикр билдиришга, ўринли ва ўринсиз танқид қилишга, ҳамма нарсадан кир қидиришга камчилик топишга интилишлари сезилиб туради. Ҳар қандай ноҳақлик ушбу йилда туғилганларда норозилик уйғотади ва улар то уни бартараф этмагунча тиниб тинчишмайди. Шу билан бирга, бошқалар учун қўлларидан келган ҳамма эзгу ишни қилишади, садоқатлари туфайли ўз манфаатларидан воз кечишга қадар бориб етадилар. Ён-вериларидаги кишилар уларни бутунлай муносиб равишда ҳурмат қилишади. Ташқаридан бир оз худбин, ғайриоддий ва ақлга сиғмайдиган даражада ўжар, ҳис-туйғудан маҳрумдек кўринадилар, лекин бу алдамчи таассуротдир. Аслида, барча яхши инсоний феъл-атвор уларга хос. Фақирликда яшайдиларми ёки фаровон ҳаёт кечирадиларми, бундан қатъи назар, ақлга қараб иш тутишади. Моддий жиҳатдан тўкин-сочин яшамасалар ҳам қаноатлидирлар. Ҳатто мўл-қўлликка эга бўлганларида ҳам ҳашаматли уйларда яшашга мойил эмас. Бироқ мабодо уларга пул зарур бўлиб қолса, уни осонгина топа олишади. Одатда, бундай кишилардан яхши раҳбарлар ва фаол жамоат арбоблари етишиб чиқади. Одамларга раҳбарлик қилиш учун уларда ажойиб қобилият бор. Лекин энг муҳими, улар ҳар қанақанги соҳада ҳам софдилликларича қоладилар. Шунга қарамай, улар кўпинча гапга нўноқ бўлиб, баъзан ўз фикр-мулоҳазаларини қийналиб баён этишади. Шунинг баробарида, ақллари расо, ҳеч ким улардек зийраклик билан гапга қулоқ солиб тура олмайди. Севги-муҳаббат бобида ҳам пок ва фаросатлидирлар, бироқ бутун умрлари бу соҳада машаққатли ўтади. Қолаверса бу, уларнинг қатъиятсизликлари билан боғлиқдир. Уларни адолат учун курашда катта саргузашт ва қизғин олишувлар кутади. Ҳаётлари осойишта ўтмайди.

- а) от, йўлбарс, қуён;
- б) сичқон, илон, маймун, ит, тўнғиз;
- в) аждар.

ТЎНҒИЗ ЙИЛИ

Бу мучалда туғилганларни мардонавор феъл-атвори, одоб-назокат, хизматга шайлик, нозик табиатлилик бошқалардан ажратиб туради. Уларга ҳеч иккиланмай ишониш мумкин, чунки улар хиёнат қилишмайди. Нимаики ишга ваъда берсалар, қўлларидан келганича бажаришади. Чекиниш ва тараддудланишни билмаган ҳолда, фақат тўғри йўлни танлашади. Булар виждонли ва мард кишилардир. Айни пайтда, дўлвор, ишонувчан ва ҳимоясиз кишилар бўлиб, уларнинг дилини оғритмоқ осон. Бошқа кишилар билан тил топишишлари қийин, аммо ўзларининг бармоқ билан санарли дўстларини ҳеч қачон оғир аҳволда қолдиришмайди, умр охиригача уларга содиқ бўлишади. Моддий жиҳатдан таъминланганларига келсак, тўнғиз йилида туғилганлар кундалик харажатлари учун керакли маблағни топа олишади. Лекин ҳаддан ташқари ишонувчанликлари ва беғамликлари туфайли ишлари ёмон тус олиши ҳам мумкин. Шу боис доимо эҳтиёткор бўлишлари ва ҳеч кимга ишонмасликлари лозим. Кўпинча яхшиликларини суиистеъмол қилиб, зарар етказувчи кишилар топилади. Шунга қарамай, улар ёрдамдан юз ўгирмаслиги керак. Яхши ўйинчи бўла туриб, мусобақанинг руҳий ҳолатини ҳеч қачон пайқашмайди. Бировни алдаганларида ҳам, фақат иложлари қолмаганда ва ўзларини ҳимоя қилишлари учунгина ёлғон гапиришади. Улар беғам кўринсалар-да, аслида иродали ва ўжардирлар. Ўйлаган ниятларига эришиш учун бутун куч-қувватларини ишга солиб интилишади. Табиатан бақувватлар — уларнинг куч-қувватига ҳеч ким бас келолмайди. Бироқ бирор қарорга келишдан олдин унинг „яхши“ ва „ёмон“ томонларини узоқ қиёслашади, шундай кезларда ён-веригаги кишилар назарида улар нима қилишни билмаётгандек туюлишади. Ҳақиқатда эса бундай эмас, улар ўз ишини жуда яхши билишади, фақат ишни мураккаблаштирмаслик, гоҳида унга зарар етказмаслик учун узоқ вақт мулоҳаза юритишади.

Ушбу йилда туғилган аёллар совға-салом қилишни, шод-хурсандчиликни хуш кўришади. Улар яхши она ва оқилона уй бекасидирлар.

- а) қуён, қўй;
- б) сичқон, йўлбарс, ҳўкиз, аждарҳо, ҳўроз, ит, тўнғиз;
- в) илон.

СИЧҚОН ЙИЛИ

Ушбу мучалда туғилганлар ташқи қиёфасидан ёқимли, жозибадор, собитқадам, меҳнатсевардир. Бир қарашла хотиржам ва босиқ кўринишса-да, бунга ишонмаслик керак, чунки улар асабийлигу тажовузкорликларини яшириб туришади. Уларнинг тажанглиги, жонсараклиги, қизиққонлигини билиш учун олисдан туриб мулоқотда бўлишнинг ўзи кифоядир. Бу йилда туғилганлар тежамкор, бойлик йиғишга ихлосманддир. Тежамкорликларини фақат бирор нарсага ишқибозлик ёки буюк муҳаббатгина ёддан кўтариши мумкин. Баъзи бирларига очкўзлик ҳам хос. Ўзлари ёқтирган одамларгагина қўллари очиқ. Улар жанжалкаш, шу билан бирга турли-туман тартибсизлик ва тўс-тўполон чиқишига сабабчи бўлишади. Чақма-чақарликни хуш кўришади, фиску фужурдан ҳазар қилишмайди, шу боис ҳақиқий дўстларидан кўра таниш-билишлари кўп. Ҳеч қачон ҳеч кимга ишонишмайди, ғам-ташвишларини танҳоликда ўзлари тартадилар. Бундан ташқари, ҳамма нарсадан манфаат кўришга, фойда топишга интилишади. Ўз ҳусн-тароватларини ишга солиб, ундан жудаям кўп фойдаланишади. Ҳеч нарса билан қаноатланишмайди, ҳузур-ҳаловатлари йўлида ҳар қандай пасткашликкача етиб боришади. Айни пайтда, келажакларидан ташвишланиб, кексайганда бировга қарам бўлмаслик учун тежаб-тергашни ҳамиша орзу қилишади. Одатда, бирор иш қиладиган бўлишса, муваффақият қозониб, кўзлаган мақсадларига эришишади. Шунга қарамай, меҳнат билан эмас, балки муғомбирлик билан кун кечиришни афзал кўришади. Жисмоний ишлардан кўра ақлий меҳнат билан боғлиқ ишларни бажонидил бажаришади. Бахтга қарши, йиққан пулларини орқа-ўнгига қарамай шу заҳотиёқ сарф қилишади. Бу йилда туғилган аёллар эса ўз молпарастликлари билан ажралиб туришади. Кексайганда тинч ҳаёт кечиришади. Шунга қарамай, ўз рақибларини назардан қочирмаслиги, диққат билан кузатиб туриши лозим. Чунки беғамликлари бахтсизликка олиб бориши мумкин.

- а) аждарҳо, маймун, ҳўкиз;
- б) илон, йўлбарс, ит, тўнгиз, сичқон;
- в) от.

ХҶКИЗ (СИГИР) ЙИЛИ

Булар сабр-тоқатли, камгап, ишончга лойиқ, вазмин, имиллаган, яхши феъл-атворли кишилардир. Аксар ҳолларда содда қиёфада бўлишса-да, ақл-заковат соҳиби ҳамда чуқур мулоҳаза юрита олиш қобилиятига эга шахслардир. Одатда камгап, бироқ илҳом келганда гапдон бўлиб кетишади. Улар жисмоний жиҳатдан бақувват, ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотишга бардошли. Ўзларига қаршилик кўрсатилишини ёқтиришмайди, ўжар ва бошлаган иши муваффақиятсизликка учраса, бунга чидолмай, ўзларини қўярга жой тополмай қолишади. Яхшиси, уларга қаршилик кўрсатмаган маъқул; кимда-ким улар йўлига тўғаноқ бўлса, фалокатга йўлиқади. Ҳар ҳолда, улар жаҳли тез ва кайфиятини бузадиган ҳар қандай янгиликка душмандир. Булар ҳукмини ўтказадиган, аини пайтда урф-одатларга, расм-русумларга, ақидаларга ижтисомдони кишилардир. Савдо-сотик ва ижтимоий муносабатларда паст-баландни яхши ажрата олишмайди, сиҳат-саломатлигига таъсир кўрсатадиган, осойишталикларини бузувчи, яъни сафар қилиш ёки иш жойларини ўзгартириш билан боғлиқ касблар уларга тўғри келмайди. Афсуски, ўжарлиги ва эскилик тарафдори бўлганлиги туфайли камдан-кам одам уларнинг феъл-атворига тушуниб етади. Турмушларида оила катта аҳамият касб этади. Болаларини яхши кўриб, улар билан фахрланишади, бироқ буйруқ беришга ўрганганликлари сабабли уларга ҳам тез-тез қўполлик қилиб туришади. Шунга қарамай, ҳўкиз йилида туғилганлар ўз оиласига бахт-саодат келтирувчи ҳақиқий меҳнаткаш кишилардир. Ушбу мучал аёллари хонанишин бўлиб, ўз оилалари учун жудаям жон кўйдиришади, оила равнақи учун уни қаттиққўллик билан бошқариб боришади. Эрларини кўпинча ўз измларида тутишади.

Ушбу йилда туғилган аксарият эр-хотинлар хушмуомала, садоқатли, ҳиссиётли бўлиши мумкин, лекин сира ҳаёлпараст бўлишмайди.

Кексайганларида мушқул аҳволга тушиб қолишлари мумкин, аммо уни бартараф эта олишса, қарилик гаштини хотиржам сураверадилар.

- а) илон, ҳўроз, сичқон;
- б) аждарҳо, қуён, маймун, тўнғиз, ҳўкиз;
- в) қўй.

ЙЎЛБАРС ЙИЛИ

Бу мучалда туғилганлар ҳиссиётга берилувчан, аччиғи тез ва тартиб-интизомга риоя қилмайдиган кишилардир, Улар катта ёшдагилар ёки раҳбарлар билан тез-тез жанжаллашиб туришади, ҳатто ўзларининг ҳақ эмасликларини фаҳмласалар-да, бари бир баҳслашишга тайёрдирлар. Улардан кўпинча инқилобчилар, раҳнамолар чиқали. Итоат этишни ёқтиришмайди, аммо бошқаларга айтганини қилдиришади. Шу билан бирга, кўпинча, яхши ўйлаб кўрмасдан қарор қабул қилишади ёки тўғри ҳулосани жуда кеч чиқаришади. Агар улар бирор ишни бошлашдан олдин яхшилаб ўйлаб кўриш ва доно маслаҳатларга қулоқ солишнинг уддасидан чиқа олишса, катта-катта муваффақиятларга эришиши мумкин. Табиатан курашувчан, қўрс ва жиззаки бўлиб, кўзлаган ишлари учун ўзларини қурбон қилишга ҳам қодир. Улардан яхши лашкарбошилар ёки корхоналарнинг раҳбарлари чиқади. Лекин хавфли жиноятчи ҳам бўлиши мумкин, чунки таваккалчилик билан қилинадиган ҳар қандай фаолиятни яхши кўришади. Жудаям жўшқин ва кучли севги соҳибидир улар. Аммо эҳтиросли бўла туриб, камдан-камлари ишқ-муҳаббат бобида бахтга эришади. Дастлабки ҳаётлари осуда ва ҳаловатли ўтади, бироқ кейинчалик кучли ва шиддатли кечинмаларни бошдан кечиришади. Шунга қарамай, кексайгунча яшай олсалар, қолган умрлари тинч ва хотиржамлик билан ўтади. Булар, одатда, омадли одамлардир.

- а) от, аждарҳо, ит;
- б) сичқон, ҳўкиз, куён, йўлбарс, қўй, ҳўроз, тўнғиз;
- в) илон, маймун.

ҚУЁН ЙИЛИ

Ушбу йилда таваллуд топганлар ўзига хос хислатларга эга бўлиб, қобилиятли, иззатталаб, камтарин, босиқ ва саҳоватли кишилардир. Бенуқсон дидлари билан ажралиб турадилар. ҳамманинг таҳсинига ва ишончига сазовор бўладилар. Бироқ жиддий камчилиги енгилтаклик бўлиб, ҳатто энг яхши хислатлари ҳам юзакидир. Бундан ташқари, ғийбат қилишни, гап ташишни яхши кўришади, лекин буни киши билмас ҳолда, хушмуомалалик ва эҳтиётлик билан амалга оширишади. Одатда, вазмин ва тепса-тебранмас бўлганлигидан, улар тинчини бузиш қийин. Уларда ҳақиқий ҳиссиётдан кўра, тантиқлик кучли. Арзимас баҳона билан йиғлашлари мумкин, лекин шу заҳотиёқ овуниб қолишади. Одатда, уларнинг ҳаммаси мутаассиб бўлиб, ҳаёт

тарзларига путур етказадиган, уни қийинлаштирадиган ҳар қандай янгиликка тоқатлари йўқ. Энг аввал бадастир ва хавф-хатарсиз яшашга интилишади. Олдиндан „яхши“ ва „ёмон“ томонларини чамалаб кўрмагунча, ҳеч бир ишга қўл уришмайди. Ажойиб ишчанлик қобилиятига эга кишилардир. Гарчи, баъзан ўтакетган расмиятчи бўлишса-да, ҳалол ва ўз сўзларининг устидан чиқишади. Иқтисодий жиҳатдан ҳамиша омадлари юришади, ўйлаган ишларини амалга оширишда эпчиллик кўрсатишади. Улардан ажойиб ишбилармон кишилар етишиб чиқади. Ҳаётлари таҳлика остида қолмаса, истеъдодли ҳуқуқшунос ёки дипломат ҳам бўлишлари мумкин. Бу мучалда туғилган аёллар дид, меҳмондўстлик ва яхши вакиллик талаб қилинадиган ҳар андай соҳада ўзини кўрсатиши мумкин. Умуман, ушбу йилда таваллуд топганлар ўзлари ёқтирган одамларга нисбатан жуда ҳушмуомала ва хизматига шайдирлар, лекин дўстлар манфаатига хизмат қиламан деб, энг яқин кишиларидан жудо бўлишлари осон. Агар улар фавқулодда ҳодисаларга, фожиали воқеаларга, енгиб ўтиб бўлмас тўсиқларга дуч келишмаса, бутун умр осойишта яшашади.

- а) қўй, тўнғиз, ит;
- б) сичқон, қуён, аждарҳо;
- в) ҳўроз.

АЖДАРҲО (БАЛИҚ) ЙИЛИ

Кимда-ким ушбу йилда туғилган бўлса, жуда яхши сиҳат-саломатликка эга бўлиб, серғайрат ва беғубордир, пасткашлик, тилёғламалик ва ғийбат уларга бегона. Ишонувчан ва ростгўйлар, кўпинча ёлғон-яшиқ гаплар туфайли ўз тинчлигини йўқотади. Баркамолликка интилиш уларни ўзига ҳам, бошқаларга ҳам талабчан қилиб қўяди. Улар кўп нарсани талаб қилишади, лекин талабларидан кўра кўпроқ ишни ўзлари амалга оширишади. Виждонли, таъсирчан ва довжурак кишилар бўлиб, уларга бемалол ишониш мумкин. Самимий киши бўлиб, одатда, билдирган фикр-мулоҳазалари ҳамиша асосли бўлади. Соддаларча ишонувчанликлари туфайли, уларни ҳамиша алдаш мумкин. Шу билан бирга, улар серзарда бўлиб, баъзан тилларига эрк бериб юборишади. Бироқ уларнинг фикр-мулоҳазаси билан ҳисоблашиш керак, чунки яхши маслаҳат беришади. Қизиқиб, дарров ишга берилиб кетишади. Истеъдодли, ўқимишли ва иродали кишилардир. Бутун умр ҳеч нарсадан зориқишмайди, ҳар қанақанги ишда ҳам муваффақият қозонишлари мумкин. Қайси касбни танлашмасин, доимо ғалаба қозонишади. Улар кўпинча, ҳамма

учун севимлидирлар, бироқ ўзлари бошқаларни камдан-кам ҳоллардагина ёқтиришади. Ҳеч қачон муҳаббат умидсизлиги ёки доғу алами уларнинг бошидан кечмайди. Аммо ўзлари муҳаббат можароларига сабабчи бўлиши мумкин. Бу мучалда туғилганлар камдан-кам ҳоллардагина ёшлигида оила қуришади, баъзилари ҳатто умр бўйи танҳо яшашади. Бироқ бу улар кўнглини чўктирмайди, аксинча, ёлғиз яшаганда кўпроқ бахтиёр сезишади. Қарз олишни ва узундан-узон гапиришни ёқтиришмайди. Раҳмдилликка мойил бўлиб, баъзан қисқа муддатга бўлса-да, бундан бошқаларнинг фойдаланиб қолишига йўл қўйишади. Кўпчилигининг муомаласи оғир, жинсий қоникмасликдан қийналиб юришади. Шоиртабиат жўшқинликлари туфайлн бутун умр кўплаб муаммоларга сабабчи бўлишади. Бироқ кексайганда бахт-саодатга ва барча истакларининг амалга ошишига эришишади.

- а) сичқон, илон, маймун, хўроз;
- б) йўлбарс, от, қўй, тўнғиз, аждарҳо;
- в) ит.

ИЛОН ЙИЛИ

Ушбу мучалда туғилганларга донолик ва зийраклик ато этилган. Улар вайсақи эмас, кўп ва ҳўб фикр-мулоҳаза юритишади. Бошлаган ишни қатъият билан охиригача етказишади, муваффақиятсизликни жуда ёмон кўришади. Табиатан хотиржам бўлсалар ҳам, ишнинг кўзини билиб, тез хулоса чиқаришади. Улар қиморбозликни ўрнига қўя олишмайди, шу боис бунақанги ишда таваккал қилмагани маъқул. Жудаям омадли кишилардир, лекин кўпинча зиқналик қилишади. Гоҳида худбин ва мақтанчоқ бўлишади. Қарз беришни ёмон кўришади, аммо хушларига келиб қолса, ёрдам беришдан бўйин товламайдиган пайтлари ҳам бўлиб туради. Бўрттиришга мойиллик уларга хос хусусият, мабодо бировга ёрдам бергудек бўлишса, жонларини ҳам аямайдилар, айни пайтда тортинчоқ бўлиб қолишади, натижада, фойдаларидан кўра зарарлари кўпроқ тегиши мумкин. Бинобарин, бундай одамлардан ёрдам сўрашдан аввал ўйлаб кўриш керак. Акс ҳолда пушаймон қиласиз.

Ёстикдошларини ўзлари танлашади, рашкчи ва инжиқдирлар. Енгилтакликлари оилавий ҳаётини қийинлаштиради. Никоҳсиз алоқалар — бу уларнинг заиф томонлари — ҳаётларини чигаллаштиради. Фақат оила аъзолари кўп бўлсагина, уларнинг бу майлига чек қўйиши мумкин.

Агар улар ўзларининг энг яхши ҳис-туйғуларини оилага бағишлай олганларида эди, умрлари бир текис ва ғам-ташвишсиз ўтарди. Ҳаётларининг дастлабки даври нисбатан тинч ўтади. Умрларининг иккинчи яримида эса, ортиқча сертакаллуфликлари, эҳтиросларининг кучлилиги, саргузаштларга иштиёқмандликлари кўпдан-кўп мушкулликларга дучор этиши мумкин.

- а) ҳўкиз, ҳўроз;
- б) сичқон, қуён, аждарҳо, илон, от, қўй;
- в) йўлбарс, тўнғиз.

ОТ ЙИЛИ

Ушбу мучалда туғилганлар донгдор, мўътабар, хуштабиат ва пулни тежаб-тергаб ишлатувчи кишилардир. Яхши кийинишади, оммавий йиғинларни ёқтиришади. Кўпинча, яхши натижаларга эришувчи ажойиб спортчи бўлиб етишишади. Гарчи баъзан кўп гапирсалар ҳам, ақлли ва сезгирдирлар. Ҳамма соҳада ишлари юришади, кўзга ташланиб туришади, бошқаларнинг фикрини дарров уқиб олишади. Табиатан мустақил феъл-атворга эга бўлиб, маслаҳатларга қулоқ солишмайди, ҳаёлларига нима келса, шуни қилишади. Кўпинча бу ҳол бошлаган ишларининг барбод бўлишига олиб боради. Ўзларига ишонишади, қадрларини билишади. Шу йилда туғилган эркаклар эса аёлларга бефарқ қарашмайди. Муҳаббат онларида ҳамма нарсани унутишади. Хизмат вазифаларини мустасно этганда, бошқа ҳамма соҳада бор куч ва эҳтиросларини кучга солишга ҳаракат қилишади. Бошқа жинсдаги кимса билан бўладиган муносабатларга суяклари йўқ, ишқ-муҳаббат йўлида, ҳатто ҳамма нарсадан ҳам воз кечишлари мумкин. Шу боис бошлаб қўйган ишларида кўпинча муваффақиятсизликка учрашади, кимда-ким ўзларининг бу заиф иллатларини енгиб, эҳтиросдан ақлни устун қўя олишса, бахтли бўлиши ва муваффақиятга эришиши мумкин. Оила қургач, уйда доимо диққат марказида бўлишади. Улар қўздан ғойиб бўлишлари биланок, оиланинг бахт-саодати пучга чиқади. Баъзилари ёшлиқдан оилани ташлаб кетишлари эҳтимолдир, лекин бу ҳол қўнгилсизлик юз бермай ўтмайди. Ҳис-туйғулар соҳасида ҳам уларнинг ҳаёти жўшқиндир. Кексайган чоғларида тинч ва хотиржам кун кечиришади.

- а) йўлбарс, ит, қўй;
- б) аждарҳо, илон, маймун, ҳўроз;
- в) сичқон.

ҚЎЙ ЙИЛИ

Мазкур йилда таваллуд топганлар нафис санъатлар соҳасида қобилиятлидирлар. Улар қадди-қоматлари келишган, истараси иссиқ ва табиат шайдолари бўлган кишилардир. Хулқ-атвори ёқимли, гап-сўзи, ўзини тутиши оқилона, шундай бўлса-да, табиатан инжиқ, ҳардамхаёл, ҳамиша нимадандир зорланиб, ўз тақдирларидан нолишади. Одатда, художўй бўлиб, турли ҳаёлий ва ўта табиий нарсаларга қизиқишади. Умуман, булар раҳмдил ва муҳтожларга борини беришга тайёр турган жуда яхши одамлардир. Бахтга қарши, баҳам кўрмоқчи бўлган нарсалари кўпинча ўзларига тегишли бўлмайди. Шунини айтиш керакки, уларда хусусий мол-мулкка нисбатан ҳеч қандай орзу-ҳавас йўқ. Ҳаёт кечирishiлари, одатда, ўзларига эмас, бошқаларга, кўпинча, омадларига боғлиқ бўлади. Нимаики — яхши ё ёмон воқеа юз берса, уларнинг айби билан содир бўлмайди. Жавобгарлик ҳисси уларга бегона, ташаббус кўрсатишни ёмон кўришади. Итоатгўй бўлиб яратилганликлари учун раҳбарлик ишларини уddалай олишмайди. Уларда дид ва истеъдод бор. Бир пайтнинг ўзида техник ва артистлик маҳорати қўшиб олиб юриладиган ишларни қойилмақом қилиб бажаришлари мумкин. Лекин ҳеч қачон асосий вазифани бажаришмайди. Тижорат ишларидан ўзларини олиб қочишлари керак, чунки лаёқатсиз сотувчи, савдогар бўлишади. Гаплари кўпинча пойма-пой бўлиб, фикрларини қийналиб тушунтиришади, гоҳ тез, гоҳ секин, баъзан дудуқланиб гапиришади. Ҳаётлари давомида кўплаб ишқ-муҳаббат муаммоларига дуч келишади ва улардан бири фожиа билан туташади мумкин. Етуклик даври ёшлик ва кексаликларига қараганда яхши кечади, аммо ҳис-туйғуларига қаттиқ таъсир кўрсатади. Шунини эсда тутиш керакки, моддий жиҳатдан ғам-ташвиш чекилмайдиган ва маслаҳатгўйлари бор бўлган „қулинг ўргилсин ўтлоқда“ „қўй“нинг омади юришади.

- а) қуён, тўнғиз, от;
- б) йўлбарс, аждарҳо, илон, қўй;
- в) ҳўкиз, ит.

БАХТИЁРЛИК ТАДБИРЛАРИ

Келин-Куёв! Турмушингиз ширин-шакар бўлиши учун бир-бирингизнинг кўнглингиздагини олдиндан англаб, дидингиз, мақсадингиз ва қизиқишингизни билиб, меҳр-ҳурмат курсатинг ва очиқ кўнгли билан хизматларингизни қилинг. Унутманг, севгингизни ҳурматсизлик, манманлик, ўзбилармонлик ва худбинликдан яралган нафрат ўлдиради.

Ҳикмат

Миллатимиз тақдирига даҳлдор бўлган, юртимиз таянчи, инсоннинг меҳр-муҳаббати, қадр-қиммати ва вафосини сақловчи, ҳимоя қилувчи оила мустақкамлигини таъминлаш умумхалқ ишидир. Бахтли оила саройи — муҳташам ва муқаддас маскан. Бундай маънавият кўргони ва саодатли оила саройини қуришда ФХДЁ бўлимларининг хизмати алоҳида эътиборга сазовордир. Зангиота туманида ўн олти йилдан бери мудира лавозимида фаолият кўрсатиб келаётган Юлдузхон Роҳатова ўз касбига меҳр қўйган, ҳар йили бир неча юз, ҳатто минглаб ёш оилаларга маънавий ва ахлоқий қувват бахш этиб келаётган оила илмининг етук ва фидойи мутахассиси. Оилаларни фақат бахт сари чорлаш, нуқсонларни даф этиш, олий мақсад йўлида собитқадамлик, тўсиқлардан қўрқмаслик, талабчанлик, зиммасидаги вазифани бурч ва масъулият деб билиб, бу борада тиним ва чарчашни билмаслик Юлдузхон фаолиятининг энг муҳим қирралиридан биридир.

Никоҳ деганда Юлдузхон фақат эр-хотинлик ҳолатини оддийгина расмийлаштиришнинг ўзи эмас, балки бир-бирларини севиш, ҳурматлаш, қадрлаш, фарзандларни тарбиялаб, саодатда яшашнинг аҳду-паймонида иборат эканлигига ҳам алоҳида эътибор беради.

— Никоҳ муқаддас нарса, — дейди Юлдузхон Роҳатова у фақат эр-хотиннинг эмас, ота-она ва давлат манфаатларига ҳам мос бўлиши керак. Бугун никоҳдан ўтдим, демак, келин билан куёвнинг маънавий олами битта, қалб иккита бўлса ҳам истак ва мақсади

битта бўлган, ҳаётларини бир умрга бир-бирига боғлаган жуфтликка айланадилар.

Никоҳ — икки бошга бир тақдир беради. Шунинг учун соф севги моҳиятини қалбан тушунмай, ясама оҳ-воҳлар билан, севги-муҳаббат ҳақида ясама, жарангдор гаплар, куруқ, ёлғон ваъдалар билан ўзини кўз-кўз қиладиган сохта ва эртапишар „мажнунлар“дан эҳтиёт бўлиш керак.

Никоҳ — илоҳий аҳд, орзулар ижобати. Эр-хотинлик ва оила кўрғонига илк қадам ҳам никоҳ кунидан бошланиб, аҳил эр-хотинлар учун у жаннатдир. Никоҳсиз эр-хотин бўлиб яшаш эса харом турмуш ва аҳлоқсизликдан бошқа нарса эмас.

Донишмандлар интилиш ва ғайрат мақсадга етишишни тезлаштиради, интиланни ҳамиша толе қўллаб қувватлайди, интилиш ва ташаббус — бахт уйининг олтин гиштидир деганларидек, ҳам амалий, ҳам ақлий тақомил соҳибаси бўлган Юлдузхон туманда деярли 80 йилдан буён эътибор берилмай келаётган ҳаётий зарур ва ўта муҳим ишни ижобий ҳал қилди. Яъни умр бўйи „кўчманчи“ тарзда фаолият кўрсатиб келаётган ФҲДЁ бўлими Юлдузхон Роҳатованинг саъий ҳаракати, республика Адлия вазирлиги ва Тошкент вилояти Адлия бошқармасининг ёрдами билан бўлим „Мустаҳкам оила йили“ арафасида ўзининг замонавий муҳташам обод биносига эга бўлди.

Инсон ҳаётидаги энг қувончли, ҳаяжонли, бир умрга унутилмас бахтли жараёни, ҳаётларини бир-бирларига боғлаётган ёшларнинг пишиб етилган муҳаббатларини қонун асосида қайд этувчи, расмийлаштирувчи, йилига минглаб янги туғилган фарзандларга гувоҳномалар тақдим этувчи бундай „Бахт уйи“нинг ишга тушиши янгидан-янги эзгу ишлар режасини амалга ошириш имкониятини яратади.

Оила пойдеворининг барқарорлиги ҳақиқий никоҳ аҳди билан бошланишлигини чуқур ҳис этган Юлдузхон Роҳатова оила мустаҳкамлиги билан боғлиқ бўлган бирорта нарсани эътибордан четда қолдирмайди.

Унинг бевосита ташаббуси билан бўлим қошида ташкил этилган „Ёш оила мактаби“, „Меҳр ва муҳаббат — оиланинг қуввати ва жони“, „Эр-хотин — ҳаёт ижодкори“, „Келиннинг бахти — никоҳ кўрғонида“, „Келин ва кўев — оила гули“ каби ўқув машғулотларининг маҳалла, коллеж ва лицейларда кўрсатаётган фаолияти оилалар мустаҳкамлигини таъминлашда катта ҳисса қўшмоқда.

Никоҳ қонунларига қатъий риоя этиш, ўз ҳузур-ҳаловати учун эмас, жамият манфаатини, келажақ авлод саодатини назарда тутиб, чин муҳаббат билан уйғунлашиб кетган никоҳни такомиллаштириш ҳақида Юлдузхон Роҳатованинг кўрсатаётган жонбозликлари кўплаб оилаларни мустаҳкамлашда ўз аксини топмоқда.

Қонуний никоҳсиз, балоғат ёшига етмаган қизларни фақат шаърий никоҳ билан турмушга бериш натижасида оилани хароб қиладиган „қовушув исканжаси“ содир бўлиб, туғилажак фарзанд она ҳаётига ҳавф солади, болага туғилганлик ҳақидаги гувоҳнома олиш муаммога айланади ва эр-хотин ўртасидаги ажрим ҳам осонликча ҳал бўлади. Никоҳсиз яшаш қанчалик кўпайса, жамиятда маънавий ва ахлоқий бузулишлар ҳам шунчалик кучайиб, пиравардида давлатнинг ҳам инқирозига сабабчи бўлиши мумкин. Энг аянчли томони, бегуноҳ болаларнинг тирик етим бўлиб қолиши ва бир умрга оилавий саодатдан бебаҳра қолишидир.

Шундай нуқсонларга қарши курашиш, уларнинг олдини олиш вазифалари Зангиота туман ФХДЁ ходимларининг иш дастуридан кенг ўрин олган.

2011 йилда 375 нафар фақат шаърий никоҳ билан оила қурганларнинг барчаси рўйхатга олиниб, уларни қонуний никоҳдан ўтказишга эришилди. Шунингдек, 25 нафар болаларга туғилганлик ҳақидаги далолатномаларнинг ўз вақтида олинмаганлиги, 75 нафар болаларнинг ёлғиз оналардан туғилганлиги ва қатор туғма ногиронларнинг сабаби яқин қариндош-уруғлар ўртасидаги никоҳдан эканлиги ҳам аниқланиб, улар билан тегишли тарбиявий ишлар олиб борилмоқда.

Президентимизнинг „Мустаҳкам оила“ деган ғоянинг ҳаёти-миздаги амалий ифодасини кўришда, шубҳасиз, маҳалла тизимининг ўрни ва таъсири беқиёс, айниқса, ёш оилаларни турли тўфонлардан асраш, унинг мустаҳкам оёққа туриб олиши учун елкадош бўлиш, янги турмуш қураётган бирорта оилани эътибордан қолдирмаслик, ҳаётий зарур кўмак ва маслаҳатлар бериш маҳаллалар фаолиятининг энг муҳим таркибий қисми бўлиб ҳисобланмоғи лозим, деган фикрларидан келиб чиқиб, Юлдузхон Роҳатова бу борада маҳалла талбирларида иштирок этишни, аҳоли ўртасида, хонадонларга кириб тушунтириш ва тарғибот ишларини олиб боришни қанда қилмайди.

Инсон орзуларининг тантанаси бўлган бахтнинг минглаб турлари мавжуд. Лекин оилавий тотувлик ва осойишталик булар ичида энг олий бахтдир. Ана шу бахт ҳеч кимнинг оиласини тарк этмасин!

САОДАТГА ЭРИШИШ ЙЎЛЛАРИ

Халқлардан ҳеч бири ҳали никоҳдан ҳоли эмасдир. Никоҳ ўз урғочисини қизғониш ва талашиш каби (ёмон аҳволларга) йўлиқишдан сақлайди.

Никоҳ хусусида ҳар бир миллатнинг (ўзига хос) расми ва одати бордир.

Абу Райҳон Беруний

Никоҳ кишилиқ жамиятининг биринчи поғонасидир.

Цицерон

Никоҳнинг хайрлиси енгилгина, тезлик билан бўлиб ўтгандир.

“Ҳадис”дан

Омадли никоҳ ҳар куни таъмирлаб турилиши керак бўлган бинодир.

А. Моруа

Никоҳ дабдабали эркинлик муҳитда бўлса, муҳаббат сўнади.

Э. Сенанкур

Никоҳ мустақиллик жиҳатдан теппа-тенг бўлган эркак ва аёл ўртасидаги муносабатларнинг ифодасидир, бунда мутелиқ ҳам бир хил, мажбурият ҳам бир хил.

Л. Анспахер

Қизинг балоғатга етгандин сўнг ҳаракат қилиб эрга берғил, унга шафқат ва марҳамат кўргузғил, нединким, қиз отанинг асири бўлур. Ўғил отасиз бўлса ҳам бир иш талабига бора олур ва ўзини маишатлиғ тутар. Қиз эса ожиз ва бечора бўлур. Ҳар на боринг бўлса, аввал бурун қизга берғил ва унинг асбобини тузатғил. Тезроқ уни бир кишининг бўйнига банд этғил, токи унинг ғамидин қутулғайсан. Агар қизинг эрга тегмаган бўлса, уйланмаган йигитга топширғил, токи унга кўнгул боғласин ва ул бунга кўнгул боғласин.

“Қобуснома”дан

Никоҳ одамзод авлодлари давомийлигини таъмин этувчи заруратдир.

Лукиан

Ёш хотиннинг биқинида чол ётгандан кўра, шу биқинга камон ўқи ботган яхши.

Саъдий

Кексаликдаги муҳаббат иллатга айланади.

О. Бальзак

Ошиқ қария табиатдаги энг катта мажруҳликдир.

Ж. Лабрюйер

“...қизингни хунук юзли одамга бермағил, нединким, қиз бадруй йигитга кўнгул қўймағусидир. Куёвнинг юзи, сўзи пок бўлсун. У номусли ва кадхудо (рўзғор боши) бўлмоғи керакдур, аммо куёв неъмат ва ҳашаматда сендан пастроқ бўлсун, у сен била фаҳрлансун, аммо сен у билан фаҳрланмағил, токи қизинг иззаат ва роҳат била зиндагонлик қилсун. Бундоқ бўлгондин сўнг куёвдин кўп нарса талаб қилмағил”.

“Қобуснома”дан

Кўча севгиси уйни барбод этади.

Саъдий Шерозий

— Узук бармоққа, ёр эса қалбга ярашуқ бўлиши керак.

Арман мақоли

— Ёмон куёв ёхуд ёмон келин асабинг, турмушинг ва наслингни бузади.

* * *

— Келин ва куёв танлашга ҳаёт-мамотни ҳал қилувчи масала леб қарамас экансан, авлодинга инқироз хавф солаверади.

* * *

— Оиланинг аҳил ёки ноаҳиллиги келин келгандан кейингина билинади.

Ҳикматлар.

АЖДОДЛАР ИБРАТИ

*Дил ороми — яхши бўлса гар хотин,
Ёмон бўлса, ундан Худо асрасин.*

Саъдий Шерозий

“Машриқзамин — ҳикмат бўстони“, „Шарқ донишмандлари ҳикматлари“, „Ҳикматлар хазинаси“, „Ҳикматнома“, „Ҳикматлар гулдастаси“ каби китобларни ўқир экансиз оила, уни мустаҳкамлашга қаратилган мазмунан теран ва дурдона ҳикматлардан баҳраманд бўласиз. Улардаги севги ва муҳаббат, оилавий садоқат, эр-хотин тотувлиги, фарзанд тарбияси, ота-онани ҳурматлаш, қайнона-келин муаммоларига доир ўткир ифода, фойдали панду насиҳатлардан ҳар қандай одамнинг кўнгли таскин топади, юраклар тўлқинланади, қалблар мавж уриб, дил ҳаяжонланади.

Алломаларимиз „хотин“ деб аталган олижаноб сўз замиридаги эркак зотининг буюк мураббийси, жон малҳами, эрни эр қилиб, уни фақат олға юргиза биладиган ҳақиқий аёл ҳақида инсонга сабоқ бўлувчи, ибратли ва намунали фикрларни олға сурадилар.

Кишининг жуфти ҳалоли олижаноб бўлса, уйнинг зийнати ҳам, оройиши ҳам шундандир. Буюк аллома Саъдий ўз ғазалларида таъкидлаганларидек, *ғўзал турмуш* — роҳат-фароғатда умр ўтказмоқ демакдир. Бунинг учун, аввало, эр-хотин тотувлиги, жуфтларнинг олийжаноблиги, айниқса, аёлнинг қобилу ва ақли расолиги, покиза дил ва ширин сўзлилиги керак. Дунёдаги энг бахтли эркак — эзгу ниятли хотиннинг эридир. *Йигит кишининг энг катта обрўи яхши заифадир (ёр), лекин яхши заифа нокас эрга хайфдир*, деб донишмандлар бежиз айтишмаган. Аёл киши ҳеч қачон эрининг муҳаббатини сўндирмаслиги керак.

Зеро, муҳаббат билан нафрат бир кўнгулга сиғмайди, нафрат бор кўнгулда муҳаббат турмайди, деб буюк Саъдий ўз шахсий ҳаётларидан шундай мисол келтирадилар:

Маълумки, Саъдий ҳаётларининг кўп қисми саёҳат ва сарган-донликда ўтган бўлиб, Қуддус биёбонларида кетаётганларида фаранглар (европаликлар) асир олиб, яҳудийлар билан ер қозиш

учун Траблис хандақаларига ишга жўнатадилар. Шунда Саъдийни бир таниши кўриб қолиб ўз юрти Халабга олиб кетади.

– „Менинг аҳволимга раҳми келиб танишим ўн динор тўлаб мени фаранглар кишанидан халос этиб, ўзи билан она юрти Халабга олиб кетди. Бир қизи бор эди, молига ўзидан юз динор қўшиб, никоҳимга берди. Орадан бир оз вақт ўтди, қиз бад табиат, жан-жалкаш ва гапга қўнмас, қўнгли ғаш, тили узун, сўзи туташ касофат экан. У тилини тиймай, оғзига келганини деб қўнглимни ғаш қила бошлади.

*Яхши эркак ёмон хотинла ҳамдам
Бўлса, бу дунёда уйи жаҳаннам.
Ёмонларга яқин бўлмагин асло,
Жаҳаннам ўтидан сақла, Раббано!*

Бир куни таъна тошини чўзиб:

– Сен ўша отам ўн тилла бериб фаранглар бандидан бўшатиб олган киши эмасмусан? – деди.

– Ҳа, – дедим, – отанг мени ўн динорга сотиб олди ва юз динорга сенинг тузоғингга солди:

*Эшитдим бир киши бир қўйни кушод,
Этибдир бўрининг оғзидан озод.
Кечқурун бўғзига қадаркан пичоқ,
Қўй руҳи дод солиб сўзламиш шундоқ:
“Бўридан қутқардинг – десам ўшанда,
Ўзинг экансан-ку менинг кушандам“.*

– Тўтиқуш зағизгон билан ҳамнафас бўлса, ҳар нафас қафасдан чиқиб кетгиси келади. Хотин ёмон бўлса-чи, эр ё бошни олиб чиқиб кетиши ёки бечоравор бўлиб бўйнини эгиб ғурбатда яшашга мажбур.

Ковуш тор бўлса киймаган яхши, уруш бўлса уй, турмаган яхши. Хотин бўлса нодону кир юрак, хотинмас у, бошингга балодан дарак. Саъдий бундай хотиндан қочиб қутилади.

Яманда юрган вақтларида ёлғиз ўғиллари ҳам вафот этади. Шоирнинг ундан кейинги ҳаётлари ҳақида бошқа ҳеч қандай маълумот йўқ.

Элик ёшларигача умрлари сафарда ўтган. Саъдий шаҳарма-шаҳар маддоҳлик қилиб, карвонларга соқчилик қилиб бўлсада, Эрон, Арабистон, Кичик Осиё, Миср, Хуросон, Шарқий Туркистон каби

мамлакатларнинг жуда кўп шаҳарларида бўлиб, илму-ҳикматни китоблардан эмас, ҳаётнинг ўзидан, одамлардан ўрганиб, замонанинг кўпни кўрган доно кишиси бўлиб етишдилар.

Оила қўрғонининг бош мураббийи бўлган аёллар, барча яхши, юксак, қудратли, ёқимли ва ёрқин фазилатлар ижодкори, ҳаётнинг гули ва буюк беазаги бўлган нафис ва жўшқин муҳаббат, бахт омили бўлган оилавий садоқат, эр-хотин тотувлигининг афзалликлари каби мавзулар ҳаёт ва гўзаллик куйчиси, оила, унинг муқаддаслиги буюк шоир Алишер Навоий ижодларида ҳам салмоқли ўрин эгаллаган. Барча туйғулар ичидаги энг қудратли, ақлу ҳаёл, қалб ва вужудни эгаллаб олувчи севги, муҳаббат ҳақида буюк бобокалонимиз шундай дейдилар:

*Ҳар кимки муҳаббат уйини маскан этар,
Кўнглига ҳабиб куйини гулшан этар,
Кўз каби зиё дўст юзидан фан этар,
Маҳбуб юзин кўрмаги, кўз равшан этар.*

Оила тинчлиги ва мустақкамлигини энг улуғ неъмат деб билувчи Навоий бутун борлиғи, шоирона сезгиси ва қобилияти билан инсонларни тотув, қувноқ, жўшқин ҳаётга чорлайдиган, оила сирлари ва илмини чуқур ҳис этиш, эр-хотиннинг кўзини очишга, уларга аҳил ва иноқликда яшаш йўлларини ўрганишга қаратилган дил сўзларидан бирида шундай дейдилар:

“...Оиланинг кайфиятида фарқлар бордир: Эр билан хотин бир-бирига мос тушса, ўртада бойлик ва саранжомлик бўлур. Уй беазаги ундан, ва уйланганнинг тиниши ундан.

Ҳусни бўлса кўнгулга ёқимли бўлур, яхшилиги бўлса жон озиғидир: Ақлли бўлса, турмуш интизомли ва рўзғорга керак яроғи тартибли ва саранжом бўлади.

Киши бу хилдаги жуфтга эришса, балки бундай тахт қўлга тушса, яширин ғам ва кулфатда сирдош ва ҳамдаминг бўлур, махфий ва яширин дард ва машаққатда ҳамнафас ва маҳраминг бўлур. Турмушдан ҳар жафо етса, ҳасратдошинг ул ва айланувчи осмондан ҳар бало келса, кўмакдошинг ул.

Кўнглинг ғамидан у ғам чекади, баданинг заифлиги ва ҳоринлигидан у қийналади...

Носоз жуфт уй учун ҳам очиқ ва ҳам яширин қўрқинчли касалликдир. Уятсиз бўлса, кўнгил ундан озорланади. Ярамас бўлса, руҳ ундан азоб тортади. Тили ёмон бўлса куёвнинг кўнгли яраланади,

ёмон ишлик бўлса эрга юзқаролик келади. Майхўр бўлса, уй ободлиги йўқолади ва бузуқи бўлса, уй ичи расвогарликка айланади“.

Шунингдек, Навоий ижодида барча эзгуликлар ва оила мустақамлигининг асоси бўлган ота-онага меҳр-муҳаббат, иззат-икром шубҳасиз муқаддас туйғу эканлиги, она қадри, она меҳри, она муҳаббатидан ҳам муқаддасроқ, беғаразроқ ҳеч нарса йўқлиги, оналар қалбининг битмас-туганмас мўъжиза эканлиги, меҳри чексиз, меҳри дарё, бутун дунёни кўкраги билан боққан, жамики борлиқнинг гурури ва фаҳри бўлган оналарни шарафлаш жуда мазмундор ва таъсирчан мисраларда ифода этилган.

*Оналарнинг оёғи остидадур,
Равзаи жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг оёғи туфроғи.*

Маълумки, ҳар қандай оилада ота-онасини, ака-ука, опасингилларни, маҳалла, ватанини, ўртоқ ва дўстларини севишга ўрганмаган фарзанд келажакда ўз қайлиғи, хотини, ўзи танлаган аёлини ҳам чиндан сева олишига ишониш қийин.

Фарзандлар, аввало, ўз волидаи меҳрибонлари ва падари бузрукворларини ҳурмат қилишлари қанчалик улугвор туйғу эканлиги, уларнинг бирини ой, иккинчисини куёшдек муқаддас деб билишлари кераклиги ҳақида Алишер Навоий бобомиз шундай дейдилар:

*Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисми қил садқа ано бошиға.
Икки жаҳонингга тиларсан фазо —
Ҳосил эт ушбу иккисидин ризо.*

Бинобарин, инсонлар ўртасида кенг тарқалган энг муқаддас туйғу — оилавий муҳаббатдир. Ва ҳар қандай оиланинг мустақамлиги эса, ана шу муҳаббатни латофату малоҳатлар қуршовида эъзозлашга боғлиқ. Оилавий бахтнинг энг муҳим омили ҳам шундадир.

Ана шу муқаддас ва ҳаётбахш туйғунинг аҳамияти ҳақида Юртбошимиз 2012 йилни „**Мустақам оила йили**“ деб эълон қилаётиб шундай дегандилар:

— „...Азал-азалдан халқимиз учун муқаддас бўлмиш оилани ҳаётимиз таянчи ва суянчи, жамиятимизнинг ҳал қилувчи асосий бўғини деб қабул қилишимиз замирида, ҳеч шубҳасиз, жуда катта маъно-моҳият мужассам. Чунки, оила соғлом экан — жамият мустақам, жамият мустақам экан — мамлакат барқарор“.

КУЗЛАР ЎЗИ СЎЗЛАЙДИ

*Севгучи кишининг юзи белгили.
Гап очганда маъни, сўзи белгили.
Севар, севмасин билай десангиз,
Сенга кўзи боқса, ўзи белгили.*

Юсуф Хос Ҳожиб

Эҳтиётлик, ақл-заковат билан, эҳтиросларга берилмасдан умр йўлдош танлашнинг ўзига хос нозик сирлари кўп. Яхши фазилатли ёстиқдош танлашда ниҳоятда ҳушёр бўлиш, шошмаслик, умр йўлдошнинг хулқ-атвори, тарбия-таълим даражаси, ҳушахлоқлиги, муҳаббат ва оила аҳдига садоқатлилигини аниқлашда бўлгуси рафиқасининг чиройли юзи, келишган қомати, шаҳло кўзлари ва ширин сўзларининг ўзига маҳлиё бўлиб қолиш кифоя қилмайди.

Маъшуқа қанчалик гўзал ва ширинсухан бўлмасин, дили пок ва қалби соф бўлмаслиги мумкин. Шу жиҳатларини ҳам имтиҳон қилмасдан, синаб кўрмасдан, алдамчи кўзнинг фитнасига таслим бўлиб, қурилган турмуш оқибатида бир умрга бахтсиз бўлиб қолиши ҳеч гап эмас.

Бу борада инсон танасининг подшоҳи, осмон каби тубсиз, олий даражадаги эзгулик ҳисобланмиш қалбга қулоқ солиш, синаб кўриш, юрак дардларини кўрсатиб турувчи, фитна кўз ва алдамчи тилларни фош этувчи кўзларга назар солиш севги қудрати ва кўламини аниқлаб берувчи омиллардан ҳисобланади.

Ҳикматларда таъкидланганидек, кўз ўз соҳиби – эгасининг қалбида нима борлигини ифода этади. Муҳаббатдан нима, нафратдан нима борлигини кўз сўзлайди, оғиз эса сукут сақлайди, барибир юракда нима кечаётганини очиқ-ойдин зоҳир кўрсатади.

Ушбуга оид буюк мутафаккир Жалолиддин Румийнинг „Маънавий-маснавий“ асарида эътиборга лойиқ ажойиб мисоллар келтирилади.

*“Кўз ҳар нарсадан яқин экан, камоли карбияти — яқинлиги
важҳидан инсон уни, ҳатто кипригини кўролмайди...”*

*Кўзда нурнинг нури дилнинг нуридир.
Нур, кўзнинг нури кўнгила қўридир.*

Демак, кўз нурининг нури қалбнинг нуридир. Кўзнинг нури эса қалбнинг нуридан ҳосил бўлади. Агар инсоннинг қалби чуқур ҳис қилмаса, кўз ҳеч бир нарсани кўрмайди. Шундай экан, кўз нури қалб ва димоғдан бошланади ва қалб маънавий нур билан мунаввар бўлмаса, кўз ҳеч нарсани айтиб беролмайди. *Нур эса Исломи дини.* Олам ва одамни энг охирги бор огоҳлантириш, тозалаш ва сўнгги бор Ҳақиқатни англатмоқ учун нозил бўлган.

“Бас имон келтиринг Аллоҳга, унинг Расулига ва биз нозил қилган нурга”. (“Тағобун” сураси, 8-оят) Бинобарин, инсон қалби Аллоҳнинг уйи, бу уй қанча тоза, саришта бўлса, Аллоҳ нури, Аллоҳ илму-ҳикмати унда шунча акс этади.

Халқимизнинг „Кўз — кўнгил ойнаси“, „Кўз — кўнгил дарчаси“, „Кўнгилдаги сирни кўз билдиради“, „Кўз билан кўр, дил билан бил“ каби доно мақоллари ҳам қалб билан кўзнинг қанчалар чамбарчас боғлиқлигини англатади.

Инсон туйғусини, фикрини ифода этишда сўз қанчалик қудратли қурол бўлмасин, лекин кўнгил ва дилни билишда, қалбни, теран туйғуларни англашда кўз олдида ожизлик қилади. Гоҳи кўзларнинг бир боқиши минг оғиз сўздан кучлироқ таъсир кўрсатади. Дардни яширсанг истмаси ошкор қилади, деганларидек, маъшуқа кўпинча ўз севгисини ошкор этолмаслиги мумкин, лекин ожиз кўзлар дилда ёнган севги ўтини яшира олмайди.

Кўзлар борки, қалб нури билан, бир зумда, бир нигоҳнинг ўзида ишқли дилларга нур бағишлайди, қалб гулзорларини яшнатиб, умрга шодлик ато этади. Меҳрли кўзларида бахт, покиза қалбида олтин баҳор, қувноқ руҳида бахтли ҳаёт қайнаётгандек туйилади.

— Ҳаёлчан, андиша, ёрқин маъно ва самимият билан, юзида табассум, кўзларида қувонч нури порлаб, шўх руҳида ишқ тошиб турган, ўткир нигоҳли мастона кўзларнинг яширин ва гўзал қарашлари сермеҳр, сертоле, сербаҳор қалбдан, ҳасрат ва муғомбирликдан ҳоли эзгу ниятли, садоқатли ва ишончли жуфтдан дарак беради.

*Ҳусн аҳлига зору мубтало кўз эрмиш,
Жоним била кўнглимга бало кўз эрмиш.
Фаҳм айладим энди, Бобур, ишқ ичра,
Кўзимни қарортқон қаро кўз эрмиш.*

Кўзда катта ҳосият ва ҳислат бор. Бегуноҳ, кулиб, ҳаё билан боққан меҳрибон кўзга шайдо бўлиш ва унга муяссар бўлиш бахтиёр оила саройини қуришдаги энг муҳим омиллардан биридир. Зеро, ҳаёли кўзларнинг меҳрли боқишларида қалбнинг туби ҳам мусаффо ойнадек кўриниб туради.

Ёлғон сўзлайдиган, муғомбир, ноз-ишвали, тили заҳар фитна кўзларнинг алдамчи чироғига парвона бўлиб қолиш эса бахтиёрлик масканига ўт қўяди. Шунинг учун ҳам Абу Ҳомид Ғаззолий кўз шайтоннинг тузоғидир, деганлар. Вужудга энг тоза ва энг шиддатли таъсир ўтказувчи аъзо кўздир. Ким Раббига итоат қилиб, аъзосини нафснинг эътиборидан қолдирса, ният қилган амалига етишади. Ким дунё завқларига тўйиш учун аъзоларини нафснинг эътиборида қолдирса, ниятдаги амалларни ўзи бекор қилган бўлади.

*Кўзларинг топдириб сеҳр йўлин ривож,
Бобилу Каширдан ундирадир бож.
Айёр сифат этса гоҳида торож,
Танадан бош учар, бошдан эса тож.*

Диёнат ва уятни билмайдиган, фирибгар, тулкидек айёр, кулиши сохта, серпардоз, мулойимлиги тагида маккорлик яшириниб ётган, ўзининг қора кўзи, нопок қалби ва кўксини минг карра оққа бўяб кўрсатувчи шайтон кўзлар билан бахтли оила саройини қуриб бўлмайди.

КЎЗ НУРИ – ДИЛ НУРИ

Эй нигаро, кўзларингдек кўз қани,
Йиғлабон ҳажрингда оқти кўз қони:
Термулукон йўлингга, эй бағри тош.
Интизорингда оқибдур кўз, қани!

Алишер Навоий

* * *

Кўнгил кимни севса, у кўзда турар,
Неча боқмасин кўз, яна орзулар.
Дил орзу тилаги нима бўлса гар,
Оғиз сўзга очгач, у тилга чиқар.

Юсуф Ҳас Ҳожиб

* * *

Севиклигинг айби ҳам раво кўринур.
Жами терс иши ўнг, ками тўлинур.
Кўнгил кимни севса — вужуди севик.
Кўрар кўзга урса, даво кўринур.

Юсуф Ҳос Ҳожиб

* * *

Сурма қўймай мунча ҳам, жоно қародур кўзларинг.
Ҳар бири жон қасдига боққан балодур кўзларинг.

Муқимий

* * *

Мунча золим бўлмиш ул хунрез кўзларинг,
Ким, солур ислом элига анча яғмо кўзларинг .

Фурқат

* * *

Ул на қушдурким уясида, болалар ташқари,
Дон берур вақтидаги толпинмишин кўрдим букун.

Увайсий

* * *

Кўзларим кўзларингга тушди ногаҳон,
Кўнглимда очилди янги бир жаҳон.
Кўзларнинг маъноси бундай бўлармиш,
Шарҳини қай китоб қилажак баён?

Ойбек

* * *

Карашма бирла ҳушим олди бир кўзи шахло,
Тогофил айлади-ю, кетди боқмади асло.

* * *

- Кўз — торози, кўнгил қози.
- Кўз — кўзгу, тил-тилмоч.
- Кўз дарди кўринар, кўнгил дарди кўринмас.
- Кўз бўлмаса пешона нимани кўради.
- Кўз бор-кўрмоқ учун, ақл бор — билмоқ учун.
- Кўз — тан қоровули, ақл — жон қоровули.
- Кўз кўрмаса кўнгил севмас.
- Кўзга яқин — кўнгилга яқин.
- Кўздан тушган — тилдан ҳам тушар.

Халқ мақоллари

МЕЪЁРНИ АНГЛАГАН БАХТСИЗ БЎЛМАЙДИ

Меъёр буюк маслак. Уинсон қувончига қувонч бўлиб, ҳузур-ҳаловатини оширади. Унга риоя қилган одам ҳамиша ҳаёти ва ютуғидан қониқиб ташвишсиз, бахтли яшайди. Меъёрини билмай истеъмол этилган энг яхши малҳам ҳам заҳарга айланганидек, тўй ва маросимлардаги ортиқча дабдабазлик, манманлик, мақтанчоқлик ва исрофгарчиликлар ҳар қандай бойни ҳам камбағалга айлантиради. Чунки тежами бўлмаган исрофнинг сарф эшиги очиқ бўлиб, камбағаллик ҳам шу очиқ эшикдан бемалол кириб келаверади.

Муаллиф

Табиатнинг йўлдоши, мустаҳкам ва соғлом оиланинг посбони бўлган, ҳатто саломатликнинг қўриқчиси — бу ҳамиша безарар, ҳамиша халаскор дори деб аталмиш *меъёр неъматидир*. Еб-ичишда ҳам, юриш-туриш, тўй ва маросимларда, ҳатто севги ва муҳаббатда ҳам оқилона меъёрга риоя қилиш инсоний сифатларнинг энг улуғларидан ҳисобланади.

Узоқ умр кўришнинг сири ҳам овқат ейишда нафсни тия билиш ва ортиқча нарсага ружу қўймасликда бўлганидек, бахтли оила саройини қуришдаги ортиқча, ўринсиз сарф-ҳаражатлардан тийилмоқ ҳам, кишини тўйдан кейин содир бўлиши мумкин бўлган муҳтожликдан қутқаради, оилавий қувончга қувонч қўшиб, ёшларнинг ҳузур-ҳаловатда, хотиржамлик билан ҳаёт кечиришларига пухта замин бўлиб хизмат қилади.

Меъёр ҳамма яхшиликларнинг онаси. Лекин унга риоя қилинмаса ҳар қандай хатти-ҳаракат фойдадан кўра кўпроқ зарар келтириб, энг ёқимли нарсалар ҳам ёқимсиз ва кераксиз бўлиб қолади.

Қайси соҳада бўлмасин, хусусан, тўй ва маъракалардаги ҳаддан ошиш, суиистеъмоллик, исрофгарчилик, сохта — обрў-этибор деб қарзга ботиб қолиш, ҳавойи ўй-ҳаёл ва чексиз хоҳиш кўчасига кириб қолиш сўзсиз эркин ва мустақил шахс тарбияси ва оилалар мустаҳкамлигига салбий таъсир кўрсатади.

Меъёридан ортиқ сарфлашлик фақат иллат эканлиги ҳақида диний китобларимизда шундай дейилади:

“Никоҳнинг (тўйнинг) яхшиси энгилдир” (кам сарфлисидир), „Никоҳ тўйида бир кун таом бериш суннат, икки кун таом бериш фазилятдир, уч кун таом бериш риёдир“, „Овқатнинг энг ёмони — қорни тўқлар чақирилиб, қорни очлар қолдирилган тўй таомидир“.

Аллоҳ таоло уч нарсани қилишни ёмон кўради:

Миш-миш гап тарқатишни, саволни кўп беришни ва молни беҳуда сарфлашни. Пайғамбаримиз яна марҳамат қиладиларки:

“Эй умматим, сиз учун қўрққанларимнинг энг қўрқинчлиси икки нарсадир: ҳою-ҳавас ва ҳавойи нафсга берилмоқ. Ҳою-ҳавас охиратни униттиради, ҳавойи нафсга берилиш эса кишини тўғри йўлдан адаштиради“.

Демак, кимки бу дунёда ҳам, охиратда ҳам жони яхши ҳаёт қозонишини хоҳласа, бу дунёнинг дабдабаси ва манманлигидан қочиши керак.

Шунингдек, тўйларни ўтказишда ҳам киши ўз орзу-ҳавасини ортиқча, ўринсиз истак-хоҳишига қараб эмас, имкониятига қараб сарф-ҳаражат қилса оила ҳеч вақт зориқмайди.

Дабдабазлик ва исрофгарчиликка қарши кураш бўйича Президентимиз томонларидан фармон эълон қилинганига ўн беш йил бўлаяпти. Ва яна орадан бир неча йил ўтиб Юртбошимиз *„Хужжат қабул қилингач, жойларда тўй ва маросимларни ўтказиш ишлари бир оз тартибга тушгандек бўлди. Бироқ, афсуски, кейинчалик бу иш яна эътибордан четда қолиб кетди. Менинг таклифим шуки, бу масалани, авваломбор, маҳалла ва хотин-қизлар қўмиталари турар-жойларда чуқур ўрганиб чиқиб, ўз таклиф ва тавсияларини бериши лозим“*, — деб билдирган эътирозлари ниҳоятда адолатлидир.

Меъёридан ортиқча сарпо, дабдабали мебель (мебель фақат Тошкентда одат тусига кирган), обрў орттираман деб таклиф этилиши шарт бўлмаган сон-саноксиз меҳмонларни кутиш, қуда томон меҳмонларига 20–30 талаб тўн кийгизиш, никоҳ базмида хизмат қиладиган санъаткорлар гуруҳининг кўплиги, пул қистириб, пул сочишлар, келин-куёвлар тўйхонадан қайтишгач яна хонаки базмнинг давом этиши, эрталабки келин саломгаям фалон долларга санъаткорларни таклиф этиш, „чорлар“, „қуда чақирик“лардаги ҳаражатларнинг ҳаддан зиёдалиги, ҳатто „чорлар“ кунининг ўзидаёқ қайнота томондан куёвга энгил автомобиль машинасининг калитини тақдим этиш — ўта шуҳратпарастлик, манманлик, мақтанчоқлик,

қолаверса хоҳиш ва истакнинг қули ва қурбонига айланишдан бошқа нарса эмас.

Инсоннинг бой ва бадавлатлиги, орзу-ҳавас, туй ва маросимлари эмас, аввало оиласи, халқи, Ватанига бахт-саодат, осойишталик ва фаровонлик келтирадиган бўлиши керак. Меъёрдан ошиш эса ташвиш, хавф-хатардан иборат бўлган ғурбатли ҳаётга гирифтор этади. Ва яна энг ёмони — исрофгарлик кишини албатта камбағаллаштириб, уни ҳатто энг хасис одамларга бош эгиб яшашга мажбурлаб қўяди.

Оиланинг рўзгор ишларида аёллар етакчи бўлганлари учунми, туй ва маросимларнинг сарф ҳаражатида ҳам асосий ташаббускор *аёллардир*. Шундай аёллар борки, пулни тўплаш эмас, сарфлашни яхши кўрадилар. Улар кўпроқ мақташ ва мақтаниш учун шундай ишларни қилиб, ўринсиз манманлик, иззатталаб ва шуҳратпарастликлари эвазига самимийликдан маҳрум бўлиб, оилавий омадсизликка сабабчи бўлиб қоладилар.

Бахтли ва омадли оила қуришнинг энг ишончли ва порлоқ йўли — турмушнинг ўтадиган даражадаги давлатга қаноат қилиш, *ҳаддан ошмаслик ва меъёрни билишдир*. Қаноат ва меъёр улуг кишиларнинг хислати. Бундай кишилар ҳеч қачон хор бўлмайди. Чунки улар оч ва яланғоч бўлсалар ҳам бойдир. Қаноатли, тежамкор одам роҳатда яшайди, бошқаларга ҳам яхши муомилада бўлиб, ёш оилаларни ҳам ўзлари каби шодлик сари етаклайдилар. Бориға сабр қилмай кўпига интилганлар эса, ҳирс балосига мубтало бўлиб, ҳаётлари умрбод озор чекади.

Охират саодатини, оилалар бахтини истаган одам бойлик, ортиқча молу-дунёга ҳирс қўймайди.

Ривоятларда келтирилишича, Пайғамбаримиз Фотиматуз — Заҳронинг уйига ташриф буюриб кўнглини оладилар-у, лекин ичкарига кирмайдилар. Шунда куёвлари Ҳазрат Али қайноталаридан нега уйга кирмай ўтирганларининг ҳикмат ва сабабини сўрадилар.

Расулulloҳ: *„Мен Фотиманинг уйида шундай бир қимматбаҳо нарда кўрдимки, у нозик нақшлар ва гуллар билан безалган. У нарда менга ёқмаганлиги учун шу ерда ўтирдим. Қизимнинг ортиқча дунёга майли борлигини ёқтирмайман. Бундай безакларга берилиш, исрофгарчилик Аллоҳ қулларининг иши эмасдир“*.

Бу гапларни Ҳазрати Али Ҳазрат Фотима волидаминизга тушунтирдилар. Ва Ҳазрат Фотима волидаминиз муҳтарам ҳожаси Ҳазрат Алига:

— “*Севиқли отам нима деб буюрсалар ўшандай қиламан, бориб билиб келинг,*” — дедилар.

Расули Акрам:

— *Ё, Али! Бориб қизим Фотимага айт. У пардани ниҳоятда эҳтиёжманд ва фақир фалончига олиб бориб совға қилсин,* — дедилар. Ҳазрат Али уйга кириб хотинига айтди. Ва пардани Расулуллоҳ айтган одамга совға қилди.

Дарҳақиқат, Пайғамбаримиздек улуғ зот оиласининг молу-дунёга ортиқча меҳрни хуш кўрмаслик барчага намуна бўлмоғи лозим.

*Бўлса агар суву парча қотган нон,
Ўзга косасига кўз тикма инсон.
Бўлсанг агар тож-тахт учун муҳтож,
Заминни тахт деб бил ва қуёшни тож.*

Қолаверса, янги бунёд этилаётган ёш оилаларни ҳаётнинг турли тўфонларидан асраш, уларни мустаҳкам оёққа турғизишда елкадош бўлиш, бу борада зарур кўмак, маслаҳат кўрсатишда маҳалланинг, хусусан оқсоқол маслаҳатчилари ва хотин-қизлар кенгашининг етакчилик роли табора ортиб бориши керак.

II боб

Бахтли ва обод ҳаёт ижодкорлари

ЭРДАН САДОҚАТ, ХОТИНДАН ИТОАТ

Эр-хотиннинг қалби, тан-жони, тили ва ниятлари ҳам бир бўлмоғи лозим. Шундагина, ёстиқдошлар муҳаббат-вафо севинчида ва оилавий ҳузур-ҳаловатда яшашга муяссар бўладилар.

Ҳикмат

Маълумки, инсон бахтининг олтин тожи, инсоний туйғулар гултожи деб аталмиш муҳаббатнинг муқимлигига никоҳ аҳди орқали эришилади. Ва никоҳ остонасидан ўтгандан кейинги ҳаёт **оила** деб аталади. Яъни, эр-хотинлик ва оила кўрғонига илк қадам ана шу никоҳ кунидан бошланади. Никоҳ икки бошга бир тақдирни инъом этиб, сўқмоқларни катта йўлга олиб чиқади ва ёш эр-хотинлар зиммасига **оила** деб аталмиш илоҳий, муқаддас маконни бошқариш, обод қилиш ва ривожлантиришнинг шарафли вазифалари юкланади. Янги оилани кўркам бир боғга қиёслайдиган бўлсак, унинг боғбонлари албатта эр-хотиндир. Боғбонлар қанчалик миришкор, меҳрли ва этиборли бўлсалар, боғ шунчалик обод ва кўркам бўлганидек, оиланинг камоли, равнақи ва мустаҳкамлиги ҳам эр-хотин ўртасидаги ўзаро муҳаббат, ҳурмат ва вафо, садоқат ва аҳилликдандир. Буларнинг барчаси эр-хотинни инсоний садоқатга муяссар қилувчи кучдир.

*Дейдиларки, меҳру-муҳаббат билан
Парвариш топган боғ гуллар муттасил.
Дўстлар, оилада дунёга келур
Бизнинг авлодимиз, келажак насл.*

Эр-хотин — ҳаёт ижодкори. Ҳашаматли айвонни қўш устунсиз тасаввур этиб бўлмаганидек, оилани ҳам ҳақиқий севиб-севилган эр-хотинсиз тасаввур этиб бўлмайди. Эр-хотин — қўш қанот.

Оилада эр-хотиннинг ўз вазифа ва бурчларини чуқур англаш, ҳис этиш, масъулиятни унутмаслиги жуда муҳим аҳамият касб этади. Оилавий ҳаёт шуни тақазо этадики, эр-хотинлик фақат маънавий жиҳатдан эмас, балки моддий жиҳатдан ҳам қовушишдир.

Эркак-эр ва ота деган шарафли номга лойиқ бўлиш осон эмас. Қачонки, илоҳий ва муқаддас оиланинг подшоси сифатида оила рўзгорининг вазири вазифасини бажарувчи, аёли билан турмушнинг барча ташвиш ва қийинчиликларини мардона енгиб, фарзандларни яхши тарбиялаб, аҳиллик ва саодатда яшаш бахтига муяссар бўлсагина, ундай эр ҳақиқий, саодатли, қутлуғ оилага асос солган бўлади.

Оила қўшқанотларининг вазифа ва бурчлари ҳақида Пайғамбаримиз Расулуллоҳ шундай деганлар:

— *„Сизлардан ҳар бирингиз зиммангизга тушган вазифага кўра чўпон ҳисобланасиз. Ҳукмдор ўз қўл остидагиларга чўпон. Чунки у ўз халқини адолат билан бошқарувга масъулдир. Аёл эрининг уйига чўпон, уйдаги ҳамма нарсага жавобгар, хизматчи эса хўжасининг муҳофазаси ва моли учун масъулдир. Огоҳ бўлингизки, ҳар бирингиз ўзингизга тегишли вазифаларга кўра чўпон саналурсизлар ва зиммангизга тушган вазифага масъулдирсиз“.*

Оиладаги энг улуғ ҳузур-халоват эр-хотин ўртасидаги адо этилган ана шу бурчдан ва чуқур ҳис этилган масъулиятдан завқланишдир. Бунинг учун инсон камолатининг пойдевори бўлган тарбия эр-хотинда кучли бўлмоғи лозим. Зеро, оиланинг мустаҳкамланиб гуллаб-яшнашига яхши тарбия қанчалик сабабчи бўлса, вайрон бўлиши тарбиясизликдандир.

Оилада яхши тарбияли аёлни — умр йўлини ёритувчи нурли қуёшга қиёслаш мумкин. Чунки эрга ҳам, фарзандларга ҳам бахт инъом этувчи, оилага файз киритиб, саришта-саранжомликда бошқарувчи зот фақат тарбияли аёллардир. Тарбияли хотинлар ўз эътиқодларини покиза сақлайдилар, шариат маън этган нарсаларга эътиқод қилмайдилар ва шариат ҳамда ақлга ҳилоф бўлмаган ишларнинг барчасида ўз эрларига итоаткор бўладилар. Оила сирини сақлаш, кўркам ва яхши хулқли аёллар билангина суҳбат қилиш, эр яқинларини, қариндош-уруғ, дўсту биродарларини, айниқса, қайнота ва қайноналарни ҳурмат қилиш, фарзандларга шафқатли ва меҳрибон бўлиш ҳам тарбияли хотинларнинг улуғ фазилатидир.

Қаноатли, сабр-тоқатли, оғир-вазмин бўлиш, ҳамма нарса бисёр бўлганда ҳам исроф қилмаслик, пешона тери билан жамғарилган

маблағларни лозимсиз зийнат ва замона урф-одатларига сарф-ламаслик — эзгу ва тарбияли хотинларнинг олижаноб фазилати.

Хотинларнинг эрларига ёқишликнинг улуғ шартлари ҳақида бир араб аёли ўз қизига шундай деб насиҳат қилган экан:

— *“Қизим! Улфат этган уйингдан чиқдинг, билмаган тўшакка кирдинг. Танимаган кишингга йўлдош бўлдинг, энди ушбу йўлдошингга сен ер бўл! У сенга кўк бўлур, сен ер каби остида тур! У сенга кўк шаклидаги соя бўлиб турур, шифоли ёмғирлари билан кўк ерни роҳатлантиргани каби, у ҳам сенга марҳаматли бўлур демакдир. Сен унга тўшак бўл! У сенга терак бўлур, сен унга канизак бўл! У сенга қул бўлур, тоқати етмаган нарсалар учун уни зўрлама! Чунки бундай иш аччиққа сабаб бўлур. Ундан йироқ бўлма, ўзингни унутдирасан. Нақадар яқин бўлса, сен ҳам шу қадар яқин бўл! Унинг димоғини эски ҳидлардан, қулоғини ёмону заҳарли-ничинг сўзлардан сақла, покизаликка одат қил. Сендан ҳар доим ҳушбўйлик келиб турсин. Сўзингни ширин, юзингни очик қил, эринг яхши ва мулоийм сўзлардан бошқа нарсани сендан ҳеч эшитмасин. Эски кийим ва рағбатсиз қиёфа билан эрингни кўзига кўринма. Одатий кўриниш вақтларида эринг сени рағбатсиз равишда кўрмасин.”*

Демак, доимий поклик, дид ва фаросат билан кийиниш, меъёрида, андишали пардоз-андоз қилиш, сочларига бегоналар сочини қўшмаслик, унга бачкана безак бермаслик, тишларини доимо покиза сақлаш, бет ва сочларини ўринсиз упа ва бўёқлар билан пардоз қилмаслик, эрнинг ихлосини қайтармайдиган ҳолда ҳаёли ва ифбатли бўлишлари, ҳар қандай номуссизлик ва ҳаёсизликлардан ўзларини сақлашлари, биринчи навбатда эрларига ёлғон сўзламасликлари улардаги энг катта маънавий бойлик ва гўзал ахлоқни англатади. Ва бундай гўзал зийнатлар эрларнинг қалбига муҳаббат уруғларини сочиб, эр-хотин ўртасидаги ишонч, меҳр-муҳаббат, вафо ва ор-номус барқарорлиги янада мустаҳкамланиб бораверади.

Ҳақиқат излаган, ростгўй, бир-бирларини алдамаган, ваъдаларига вафо қилувчи эр-хотинлар оиласида ҳамиша меҳр-муҳаббат, самимийлик, ҳурмат, қувонч, бахт саодат ва фаровонлик чироқлари порлаб тураверади. Халқ мақолларида *„Ҳар бир улкан шахснинг ортида хотин бор“* деганларидек, ҳар бир хотин ўзининг аёллиги билан фахрланишга лойиқдир. Зеро Аллоҳ таоло ҳам Қуръони Каримнинг „Аъроф“ сурасида: *„У (Аллоҳ) бир жон (Одам Ато)дан ва унинг ўзидан сукунат топиши учун жуфтлик яратди“*, дейди.

Яъни „жуфт“ — хотин, сукунат, осойишталик, ором, латофат, меҳр-муҳаббат рамзидир.

*Хотин содиқ ани севгил азиз эр,
Ҳар оғир ишда ҳам доим сени дер.
Унга дўст бўлгил, уни севгил, кўнгил бер,
Унинг сўз баҳридан гавҳарларни тер.*

Модомики, хотин чиройли хулқ-одоб соҳибаси экан, эрлар ҳам шунга яраша бўлмоқлари ва бундай аёлни мукааррам тутмоқлари лозим.

Оилада эрни подшо, хотинни вазирга қиёсланади. Демак, эрнинг энг муҳим сифатларидан бири унинг оила бошлиғи эканлигидадир.

Кичик бир давлатни бошқариш қандай белгилардан иборат бўлса, оилани бошқариш масъулияти ҳам ундан кам эмас.

Эрларнинг хотинлари ва оила олдидаги вазифа ва масъулиятларига:

— Оилавий ташвиш ва турли муаммоларни етти ўлчаб бир кесган ҳолда ҳал қилиш, ақл-заковат, адолат билан иш кўриш, мунозараларга усталик билан барҳам бериш;

— Ҳадиси шарифларда „барчаларингиз ўз қўл остингиздаги аҳли аёлингиз хусусида масъулдирсизлар“, деган кўрсатмага амал қилиб, эр оила бошлиғи сифатида унинг ҳамма тарафдан баркамол, саодатли, тинч-омон бўлишлигини таъминлаш;

— эр ўзи еган овқатдан хотинига ҳам едирмоғи, ўзи кийим кийганда, хотинига ҳам кийдирмоғи, юзига урмаслик, ёмон сўз айтмаслик, хотиндан ажралишга тўғри келса, хотиннинг уйдан ўзи чиқиб кетмоғи;

— ҳаром луқмани, бировнинг ҳақини, пора, ўғирлик билан топилган таомни оилага яқинлатмаслик, ҳаром ейиш — ҳаром юриш билан тенг эканлигини унутмаслик, қадимдан момоларимизнинг ризқ-рўз топиш учун жўнаб кетаётган эрларига: „Ҳаром касб қилманг, Аллоҳдан қўрқинг. Биз очлик-ночорликка чидаймиз, лекин дўзахнинг азобиغا чидай олмаймиз“, деган удумларига риоя қилиш;

— ўз аёли билан ёруғ юз ва очиқ сўзли бўлиш, муросаи-мадора билан яшаш, аёлнинг кўнглини топа-билиш, тотув-иноқликда яшаб, оилавий ҳаёт эр-хотинлар орасидаги шериклик ҳаёт эканлигини чуқур англамоқ;

— кўнгилни кенг тутиш, хотиндан баъзи хатолар ўтганда уни кечириш, ҳатто ажралиш зарурияти туғилганда ҳам ўз хотинининг камчилик ва сирларини бегоналарга айтмаслик. Қуръони Каримнинг „Бақара“ сурасидаги „Улар (хотинлар) сизлар учун либосдир, сиз улар учун либосдирсиз“ мазмундаги оятга амал қилиш; (Яъни кийим

кишининг айбини беркитиб турганидек, эр-хотинлар ҳам ҳар қандай шароитда бир-бирларини фош этмасликлари):

— манман бўлмаслик, амали кўтарилиб пули кўпайиб қолганда бегона аёлларнинг макридан эҳтиёт бўлиш, хотинининг кўнглига шубҳа солувчи хатти-ҳаракатни қилмаслик, имконият даражасида кўчадан уйга ўз вақтида келиш ва бегона жойда тунаб қолмаслик;

— ўз аёлига бўлган муҳаббатини сездириш учун мулойимликда, ҳамфикрликда яшаш, хотинининг дардларига қулоқ солиш, кези келганда оилавий юмушларда қўмаклашиш, муҳаббатнинг рамзи бўлган совғалар тақдим этиб туриш;

— эркак киши ўз аёлининг кўркем, гўзал, саришта ва саранжон бўлишини ёқтирганидек, эрнинг ўзи ҳам хотинига табиатли бўлиб кўринишга ҳаракат қилиши;

— саёҳат, дам олиш, театр, музейларга аёли билан бирга бориш;

— хотинига лутф билан муомала қилиб, уни чиройли исмлар билан чақириб, биргаликда қайнота-қайноналарни кўриб келиш, хотин томоннинг қариндош уруғлари билан яқиндан борди-келди қилиш каби олижаноб фазилатлар киради. Булар табиатан бус-бутун эр-хотинлар сифати, уларни янада бирлаштириб, ўзаро муҳаббатларини яшнатувчи ва оилани мустаҳкамловчи, инсоний саодатга муяссар этувчи, бўстонга айлантирувчи омиллардир.

Демак, ўз оиласида ана шу масъулиятли вазифаларини бажара олган эр-хотинларгина, давлат ва жамиятдаги барча раҳбарлик поғоналарида ҳам топширилган ҳар қандай ишнинг улдасидан чиқа оладилар.

ОИЛА БОҒБОНЛАРИ ҲАҚИДА

Хотинларингиз билан яхшиликда яшанг, агарда уларни ёқтирмасангиз, шоядки сизга ёқмаган нарсангиз ортидан Аллоҳ сизга кўп яхшиликларни раво қўради.

(„Нисо“ сураси. 19-оят)

* * *

Мўмин банда Аллоҳга бўлган имонидан сўнг эришган энг яхши нарса, солиҳа хотин бўлиб, унга қараса ҳурсанд қилади ва Аллоҳнинг амрини бажаришда ёрдам беради.

* * *

Хулқи яхши мўмин имони комил мўминдир. Хотинларига яхши муносабатда бўлганлар, сизларнинг энг яхшиларингиздир.

* * *

Сизларнинг ичингизда энг яхшингиз — аҳли-аёлига яхши бўлганингиздир. Мен сизнинг ичингизда аҳли-аёлига яхширо-гингизман.

„Ҳадис“

* * *

Ривоятларнинг бирида хотини билан ноилож ажрашишга мажбур бўлган эрдан хотинининг айбини сўрашганда:

— „Бировнинг айбини сўраб нима қиласизлар? Агар мен у билан қайта ярашиб кетсам, ўз хотинимнинг айбини бировларга фош қилган бўламан, ярашмасам, бегона бир аёлнинг айбини фош қилган бўламан, у ҳам, бу ҳам одабдан эмас“, деган экан.

* * *

Хотиннинг жиҳоди — эрга итоат этмоқдир.

Али ибн Абу Толиб

Хотинларда иффат, поклик энг улуғ жамолдир. Хиёнатга хиёнат қилиш билан қарши турма, балки хоинларни тарк эт.

Абу Аъло ал-Маарий

* * *

Шаҳвати динидан олдин юрган инсон комил бўла олмайди“.

Абул Ҳасан Сирий

* * *

Бадхулқ ва беъмани эрга учраган аёлнинг асосий вазифаси шундан иборатки, у бор кучини сарфлаб, эрининг нотўғри йўлдан кетаётганини тушунтириши, унга ваъзу насиҳат қилиши, барча чораталбирларни қўллаганда ҳам эрининг тузалишига ишонч йўқ бўлгач, ундан қўнгил узиши, қутгилиш йўлини қидириши керак“.

Олима ал-Банот

* * *

Дили бузуқ, ўзгаларнинг покдомон ва ифбатли қиз-жувонларига кўз олайтирувчи нопок эркаклар ҳақиқий разил ва ифлос кишилардир.

Муҳаммад Жавҳар Заминдар

* * *

Аёл кўп нарсани талаб қилмайди: фақат унинг эри ҳар қандай аёл олдида кучли бўлса-да, ўз аёлининг олдида заиф бўлиши керак.

Араб ҳикмати

* * *

Ёмон хотин мисоли гўзал кийинган чаённинг ўзидир.

Али ибн Абу Толиб

* * *

Хотин зоти агар қалбинг улар ишқига гирифтор бўлганини сезса, бурнингни тупроққа ишқайди.

Абулқосим аз-Замахшарий

* * *

Хотиннинг нафсоний орзуларига бўйсунган ҳар бир эркакни Аллоҳ жаҳаннам оташига отмай қўймайди.

Ҳасан Басрий

* * *

Хотинларда эрнинг ҳаққи кўпроқдир. Эрларда эса оналарнинг ҳаққи кўпроқдир.

“Ҳадис”дан

* * *

Эр билан хотин бир-бирига марҳамату муҳаббат назари билан қараса, бир-бирларига изҳори муҳаббат қилишса, бутун гуноҳлари бармоқ ораларидан тўкилади.

* * *

“Хотинлар кийимини кийиб юрган эрларни ва эрлар кийимини кийиб юрган хотинларни Аллоҳ лаънатласин.”

“Ҳадис”дан

* * *

Хотин талаб қилсанг, хотиннинг молини талаб қилмағил. Ниҳоятда хушрўй хотин олмағилки, уни маъшуқ тутарлар. Хотин пок, тоза табиат ва покдил бўлсун: ишчан, уй бекаси эрига дўст бўлғай. Ҳаёлиғ, тақводор, тили қисқа, молни яхши сақлагучи бўлсун. Дебдиларки, яхши хотин эрнинг ва умрнинг роҳати бўлур.

“Қобуснома”дан

* * *

— Янги оила қурган ёшлар кўпинча бир хатога йўл қўядилар. Маълумки тўй арафасида бир-бирларига ёқиш учун улар яхшироқ кийинишга, ҳар қачон батартиб бўлишга, меҳрибонлик кўрсатиш, диққат-эътиборли бўлишга ҳаракат қиладилар. Лекин, тўй бўлиб ўтгач, улар ўзларига унчалик эътибор бермай қўядилар. Муомалаларида илтифотсизлик, кийинишларида бефарқлик, одмилик пайдо бўлади. Келинчақлар аввалгидек пардоз қилмай қўядилар. Натижада, ўзаро қандайдир жай-дарилашиш кузатилади. Шунинг учун ҳам ёш келин-куёвлар ҳар доим „форма“да бўлишлари, имкони борича ўзларининг ижобий томонларини кўрсатишга ҳаракат қилмоқлари лозимки, бу ҳам бўлса, ўзаро ёқимлилиқ, истараси иссиқликни сақлаб қолиш билан боғлиқдир.

* * *

— Шунинг ёдда тутиш керакки, яхши, иноқ оилалар ўз-ўзидан юзага келавермайди. Бундай оила ниҳоятда сабр-тоқат ва ақл-идрок билан бунёд этилади. Ана шунинг учун ҳам бирга яшашга аҳд қилган икки ёш доимо бир-бирларининг феъл-атворларига, дидларига мослашишга ҳаракат қилмоқлари лозим.

Улар кундалик турмушда учраб турадиган майда-чуйда нуқсонлар юзасидан риоягарчилик қилмоқлари керак.

* * *

— Ҳиссиётларнинг сўнишига икки ёшдан бири, яъни бефарқ, лоқайд ва номехрибонлиги сабабчи бўлади. Зеро, севги ўз қиёмига етмоғи учун ҳар икки томондан қўллаб турилмоғи даркордир. Шундай қилинмаса, уларнинг бири севиб, бошқаси эса севилишига имкон беради, халос. Хотинга нисбатан паст назар билан қараш, уни фақат ўз хирсини қондириш учун бир манбаа деб билиш, аёл кишини ҳақоратлайди, дилини ўртаб юборади.

* * *

— Эр-хотин ўртасидаги аҳиллик маромини кўп нарсалар белгилаб бера олади: турмуш тарзи, руҳий ва жисмоний жўшқинлик, маданий-маънавий қиёфа, ҳиссиёт бойлиги, ўз ҳис туйғуларини жиловлай билиш, керак вақтда, ҳатто беихтиёрий ҳатти-ҳаракатларни тўхтата оладиган ирода.

* * *

— Эр-хотин доимо бир-бирларини юқори ҳиссиёт даражасида, кўтаринки руҳда, яхши кайфиятда бўлиш учун қўллашлари, доимий бирга куйиниш, бирга қайғуриш, бирга севинишлари керак. Бу оддий инсоний эҳтиёжлардан кўра зарурроқдир. Бу эҳтиёж қондирилмагунча, тўла муваффақият, яъни оилавий бахтга сазовор бўлинмайди.

* * *

— Аёл киши ўзининг нозик ва нафис туйғулари, зийраклиги, нафосатни туйиши, табиатан муомаласи, ҳаётдаги майда-чуйдаларга ҳам гўзаллик бахш эта олиши билан фахрланса арзийди. Аёл ўзидаги ана шу сифатларни оилани мустаҳкамлаш учун ҳизмат қилдирмоғи керак.

* * *

— Эр ҳам ўз навбатида аёлнинг ўзига хос эҳтиёжларини унутмаслиги, имкони борича уни бахтли қилишга интилиши лозим. Умуман, эр-хотин ўртасидаги ўзаро ҳурмат ва иззат доимо устунлик қилиши зарур. Бу уларнинг жинсий ҳаётларига ҳам бирмунча ижобий таъсир кўрсатади.

* * *

Эр-хотин тотувлиги ва ўрталаридаги ҳурмат, хушмуомалалик ота-онадан фарзандларга ҳам ўтиши табиий бир ҳолдир.

Улар ўртасидаги муҳаббат туйғуси, бир-бирларига кўмаклашиш истаги, қувонч бахшида этиш, диққат-эътиборли бўлиш, қайғуриш, софдиллик оила бахтининг таянчидир. Оилавий муносабатлар кучи ва мустаҳкамлиги эрнинг ҳам, аёлнинг ҳам руҳий етуклиги, уларнинг ахлоқий-маънавий тарбиясига боғлиқдир.

“Ҳикмат” китобидан

* * *

Ҳар жойда бошлиқ бор. Маҳаллада оқсоқол, корхонада раҳбар, туман шаҳарда — ҳоким, оилада эса — эр раҳбардир. Бу илоҳий қонун. Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло „Нисо“ сурасида „Эркак хотинларга раҳбардир“, деб эркакни оилага раҳбар қилиб тайинлаган. Ҳамма жойда ҳам бошлаққа итоат этиш вожиб. Акс ҳолда низом бузилиб, жанжал чиқади.

„Ислом одоби ва ахлоқи“ китобидан

* * *

Муҳаммад Юсуф

ЎЗБЕКНИНГ АЁЛЛАРИ

Ухламайди тунлари,
Ой нурлари таралган.
Ўзбекнинг хотинлари
Фарзанд учун яралган.

Йилдан узун кунлари,
Ким кўнглини сўролган.
Ўзбекнинг хотинлари
Меҳнат учун яралган.

Қирқ йил қирғин бўлса ҳам,
Ўз аҳдида туrolган.
Ўзбекнинг хотинлари
Тоқат учун яралган.

Ёт олдидан сал нари
Қачон кокил ўролган.
Ўзбекнинг хотинлари,
Ифбат учун яралган.

Ўзбекнинг аёллари,
Ўзбекнинг хотинлари,
Сувдан ҳалол,
Гулдан пок,
Қўллари олтинлари,
Қай томонга бурса юз,
Йўллари олтинлари —
Иззат учун яралган.

САОДАТИНГ – ҚАЙНОНАНГ УЙИДА

— *„Икки томонлама яхши тарбия кўрган одамлардан йиғилган оилаларда келин-қайнона низолари бош кўтармас.*

Бир тақим тарбиясизларнинг ярамас ишларига эргашмангиз, қайнисингилларингизни ўз сингилларингиз, қайноналарингизни ўз онангиз каби суюнгиз, уларга тамоm ҳурмату риоятда бўлиб ҳайри дуоларини олингиз.“

Фаҳр ул Бонот

Агарда ҳаммаям донишмандларнинг мағзи ширин ва фойдали насиҳат ва ўғитларига амал қилганларида эди, ҳаётнинг абадийлигини, авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган, муқаддас урф-одатларимизни сақлаб, унга жило берадиган ва келажак наслларнинг янада комил бўлиб етишишида раҳнамолик қилувчи оилалардаги меҳр-муҳаббат, вафо, ор-номус ва аҳиллик барқарорлиги янаям равнақ топган бўларди.

Оиладаги файзу баракат, уни эзгулик нури билан мунаввар этиб туриш, фарзандлар тарбияси, қудалар муносабатидаги ҳамжиҳатлик кўп жиҳатдан қайнона-келиндар аҳиллигига боғлиқлиги ҳеч кимга сир эмас.

— Шу нарса жуда таажжублики, ўзи билан куёвнинг уйига меҳр-муҳаббат, ҳурмат, қадр-қиммат, эзгу ният, вафо ва садоқатни эргаштириб, туғилиб ўсган хонадони, ота-она ва туғишганларнинг иссиқ бағридан чиқиб, бегона хонадонга файз киритиб, уйларини сеплари билан безаган, икки қўлини кўксига қўйиб етмиш ёшдан бешикдагигача таъзим қилиб сизлаб гапирадиган, қайнота-қайноналарни ўзининг ота-оналаридан ҳам улуғ кўриб, тиним нима эканлигини билмай оила аъзоларининг, айниқса қайнота, қайнона ва куёвнинг дилидаги мақсадлари, дид, қизиқиши ва дардларини эътиборга олиб, кир ювиш, ҳовли супириш, дазмол қилиш, турли-туман таомлар тайёрлашда сидқидилдан хизмат ва марҳаматлар кўрсатиб, уларнинг меҳрини қозонишга жон-жаҳди билан ҳаракат қилаётган келин оилада фақат битта одамга, у ҳам бўлса *қайнонага* ёқмайди.

Тонг саҳарда ҳаммадан бурун уйғониб, кўча, ҳовли супурса, чой тайёрлаб, оила аъзоларининг ҳар бирига ўзини унутган ҳолда чой узатса, саломини канда қилмаса, ким нима деса „лаббай“, „хун бўлади“, „кечирасиз“, „ҳозир-ҳозир“, деб қуллик қилиб турса ҳам келин ёмон. Айниқса, эр билан қайнонанинг зулми бирлашиб ҳужум қилса, ҳар қандай келинни ҳаётдан тўйғизиб юборади.

Табиийки, чеки йўқ ҳасрат-надомат остида яшаб, дили хун бўлган келиннинг албатта оиласидан бора-бора ҳолисона, самимий меҳр-муҳаббат йўқолиб боради.

Инсоф билан айтганда келин эндигина ҳаётга кириб келаётган 18–19 ёшли жон бамисоли ота-онаси бағрида эндигина гунча бўлиб етилган гул. Ана шу гул илдиз-пилдизи билан мутлақо бегона муҳитга кўчириб ўтқазилади. Бу гунчанинг эндиликда илдиз отиб, гул бўлиб очилиши ва мева бўлиб етилиши қиз келин бўлиб тушган хонадоннинг соҳибларига боғлиқ.

Севимли ёзувчи ва шоирамиз Турсуной Содиқова шундай дейди:

— Бировнинг қизини келинликка олиб кетаркансиз, билинги, ота-онанинг йигирма йиллик ижодини, шунча йилги умрини олиб кетаяпсиз, уларнинг орзу-умидларини, фарзандига ўтиб қолган жон томирини олиб кетаяпсиз. Вояга етгунча улар қизига қўшлашиб хизматкор бўлди. Қизнинг ўзи энди хизматга яраб қолганда, ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир бўлдингиз ва бировнинг ажал билан олишиб туққан боласини қайтиб бермасликка, умрбодга олиб кетаяпсиз. У ҳам етмаганидек, қиз бола келин бўлиб бораётган хонадонга ота-оналари томонидан юклатилган тоғдек масъулият ва вазифа билан жўнатилади.

*Келинчакнинг харир экан оқ рўмоли,
Тўлин ойдай жилваланар гул жамоли.
Ҳазиллашиб рўмолини аста тортманг,
Келин бўлган билар келин аҳволини.*

Қайнона-чи? Аввало, у она, кўпни кўрган, катта ҳаёт тажрибасига эга бўлган, уй ишларини идора қилувчиларнинг каттаси ҳисобланади. У куёвнинг онаси бўлганлиги учун ҳам келин томонидан ҳурмат қилишга лойиқ мўътабар зот.

Қайнона келиннинг онаси ўргатмаганларни — бола боқиш, мустақил рўзғор бошқариш, меҳмон кутиш каби оиланинг мураккаб ишларига ўргатувчи мураббий, яъни иккинчи она ҳисобланади. Шу жиҳатдан олганда „қайнонали келин қарқара келин, қайнонаси келин

масхара келин“ деб, жуда тўғри айтилган. Келинлар қайнона туфайли уддабурон, чевар, моҳир пазанда бўладилар, бола боқиш ва овқатлантиришга ўрганадилар. Қайнона борки келинлар ясаниб-тусаниб тўй, маросим, ўқиш ва ишларига борадилар. Ясаниб-тусаниб, қарқара бўлиб, эрлари билан театр, музей ва концертларга борадилар. Акс ҳолда эса масхара бўлиб қоладилар.

Қайноналар борки, келинларини ўз қизларидек, куёвларини эса ўз ўғилларидек кўрадилар. Ва шундай келинлар борки, узоқдаги онасидан яқиндаги қайнонасини азиз кўради.

Қайноналар катта орзу-умид билан куёв хонадонига таъзим ила бош эгиб келган келинга ота-оналик меҳрини инъом этиб, оила бошқаришнинг сир-синоатларини ўргатади. Ўғли ва келинига саодат ёр бўлишини истаган қайноналар келин-куёвлар уришиб қолган тақдирда, ўғлини эмас, келиннинг ёнини оладилар ва ҳар қандай шароитда бегоналарга келиннинг камчиликлари ҳақида гапирмайдилар. Аксинча, ўғилни келинга ва келинни ўғилга мақтаб, бағрикенглик, кечиримлилиқ билан оила аъзосига айланган келинга меҳр қўйиб, хотиржамлик, аҳиллик ва роҳат-фароғатда умр кечиришнинг заминини мустаҳкамлаб борадилар.

Зангиота туманидаги „Алишер Навоий“ номидаги маҳалла хотин-қизлар кенгашининг раиси Тоҳира Тошметова ёш қайнона-келинлар муносабатига бағишланган машғулотда шундай дейди:

— *„Келин олиш осон, лекин қайнона бўлиш қийин. Қайнона бўлдингизми, одил бўлиш керак, акс ҳолда уйда ҳар куни қиёмат бўлади. Қайси хонадонда қайнона адолатли бўлиб, келинни ўз қизидек ардоқласа ва келин ҳам қайнонасини ўз онасидек азизлаб иззат ва итоатда бўлсалар, албатта уларнинг барча орзу-умидлари рўёбга чиқиб, тинчлик ва фароғатда ҳаёт кечирадилар.*

Қайноналар келинни яна шунинг учун ҳурмат қилишлари керакки, келиннинг фарзандлари қайнона авлодининг давомчисидир. Қизининг фарзандлари эса ўзга авлодниги ҳисобланади.

Келинларимиз ҳам очик бир ҳақиқатни эсдан чиқармасликлари керак. Қалбида ором, ишида самара, оилавий ҳаётида ҳузур-ҳаловат бўлишни истаган келин ўз бахтини оқ сут бериб боққан онасининг уйдан эмас, ҳатто ёмон бўлса ҳам фақат қайнона ва эрнинг уйдан топади. Ҳар қандай шароитда ҳам эзгу ниятлар билан ноҳуш ҳаёлларни ҳайдаб, қалбни тиниқлаштириб, оилавий бахтни фақат никоҳ кўрғонидан қидириш етти авлодини бахтли қиладиган энг олийжаноб келинлар фазилатидир“.

Қайнона-келинднинг оилада тутган мавқеларидан келиб чиқиб, уларнинг бирини оила боғининг қуёши, иккинчиларини эса оиланинг гулига қиёслаш муболаға бўлмайди. Лекин ана шу қуёш билан гул ўртасидаги давом этиб келаётган азалий зиддиятлар, шулар заминида содир бўладиган оилавий ажримлар ва улар ҳақида тўқилган мақол ва ривоятлар кишини ҳайратга солади.

“Қайнона — ғамхона“, „Қайғум йўқ — қайнонам қайғу“, „Қора товуқ қақиллайди, оқ товуқ шақиллайди“, „Қизига жони ачиган — келинини қарғайди“, „Қарға келса қарамадим, зағизғон келса санамадим, қўлдан келганини аямадим, ҳеч қайнонамга ярамадим“, „Қиз чоғим — султон, келин чоғим — ултон“ (таг чарм), „Келинлик — Бедилхонликдан қийин“ ва ҳ.к.

“Жаннатда бир тахт яратилган эмиш, у яхши қайноналарга аталган эмиш. Аммо, у ҳанузгача бўш эмиш“, деган ривоятлар ҳам бор.

Аммо ҳаётда жуда кўплаб жаннати қайноналар борлигидан ҳам фахрланамиз.

Қайнона-келинлар моjarосининг жиҳатлари кўп. Бош сабаби, ҳар иккала тоифани оиланинг сон-саноқсиз, асабларни чарчатадиган, ҳар кун и ҳар соатда такрорланаверадиган юмушларни бажариш жараёнидаги тўқнашувдан, „катта хоним“ билан „кичик хоним“, тажрибали, табиати ҳозир, талабчан қайнона билан, ҳали ёш, тажрибасиз, айрим ҳолларда бетга-чопар келинлар ўртасидаги зиддиятдан бўлса керак.

Қолаверса, келинлик вақтида кўнгли тўлмаган, қайнонанинг зуғумидан эзилган, вақтида қизининг бахти очилмаган, ёки эридан ёш бева қолган айрим ҳасадгўй қайнона билан бахтли келинлар ўртасида ҳам тез-тез моjarолар содир бўлиб туради.

Ҳаётда ҳали келин олмасданоқ, бўлғуси келинга қандай зуғум ўтказиш кераклигини кўрсатиб қўймоқчи бўлган қайноналар, ҳали келин бўлмасданоқ қайнона билан қандай ташлашиш кераклигини режалаштириб қўйган қизлар ҳам йўқ эмас.

Ниҳоят эзгу ниятли, бўлажак келиним ақлли, ҳушли, ҳаёли ва ифбатли бўлиб, ўғлим билан аҳил яшаса, яхши набираларнинг тўйларини кўрсам деган жаннати қайноналар ҳам кўп.

Маълумки, кўпинча инсонларнинг насибаси ниятига яраша бўлади. *„Яхши ният қилсанг яхшиликка, ёмон ният қилсанг ёмонликка дучор бўласан“*, деган нақллар жуда тўғри айтилган.

Ёш келин Шакархоннинг қайнонаси жуда кажбахт чиқиб қолди. У олдинги келинларига ҳам кун бермасди. Лекин Шакархон

янгасининг насиҳатларини қулоққа олиб, қайнонани ўзига меҳрибон онасидек қаратиб олишга аҳд қилди. Қайнона оқни қора деса, „*ҳа ойижон, жудаям қорайкан*“, деди. Ҳамма хўрлик ва ҳақоратларга чидади. Жеркиш ва камситишларга табассум билан жавоб қилиб, „*Хўб бўлади, ойижон*“, „*Кечирасиз, билмай қолибман*“, „*Вой каллам курсин, ақлим етмабди*“, деб қайнонанинг у бетидан, бу бетидан ўпиб, қаноат ва сабр лаззати билан қайнонани ўзига энг меҳрибон онага айлантириб, оилада мустаҳкам илдиз отишга сазовор бўлди.

— Кажира-чи? Келин саломнинг ўзидаёқ, ҳовли тўла одамларни кўриб, гапни янгасига: „*Вой қоранг ўчгурлар-эй, намуноча кўп?! Шунча одам ичида қандай кун кўраман-а! Йўқ, булар мени еб ташлашади*“, — дейишдан бошлади. Фақат қайнатасига салом берди-ю, кеккайганича калласини бир силтаб қўйди-да, бирорта насиҳат, яхши гап таъсир қилмади. Биров *дард деса* — *бало деб*, арзимаган гапларга кўчага чиқиб кетиш, уйига кетиб қолиш одатларини чиқара бошлади. Кажиранинг онаси ҳам қудаларига „*Мен қизимнинг қўлини совуқ сувга урдирмаганман, энди келиб сизларнинг ахлатингизни тозалайдими? Йўқ, мен буни сизларга чўри қилиб бермаганман ўғлигизга қайлиқ, уйингизга бека қилиб берганман*“ каби ноўрин дўқлар билан қизини етаклаб уйига олиб кетаверди...

Оиладаги келишмовчиликларнинг барчасига Кажиранинг ўзи сабабчи бўлди. Агарда қусурлари учун ўзини қойиб, хатоларини тузатганда эди ва онаси уни ёнини олмаганда мол-мулклари билан онасининг уйига қайтиб келмаган бўларди. Ўзи ва оиласи учун иқболли муҳитни яратаман деган келин итоатли, идрокли, шарм-ҳаёли, фаросатли ва андишалик бўлади. Бундан маҳрум бўлганлар эса, умрбод бебахт яшашга маҳкумдирлар.

*Келин бахти — келиннинг ўз қўлида,
Чаман бор қилмоқ ҳам юрган йўлида.
Меҳр қўйган уйига бахти ёрдир.
Меҳрда ром этувчи жоду бордир.*

Занги ота туманидаги Ҳалима Баҳромова, Муборак Маннопова, Гулнора Жамолова, Тоҳира Тошметова, Маърифат Дадаева, Норбуви Абдуғофурова, Ҳанифа Эгамбердиева, Жамила Файзиева, Жамила Тилла Назарова, Омина Каримова, Раҳима Самигова, Мавжуда Хаитметова каби қайноналар оилавий меҳрни ҳаёт лаззати, оиланинг қуввати ва жони, ҳаёт рангларига жило берувчи дилларнинг гулшани деб биладилар.

Улар ўз келинларини навниҳол, янги оиланинг гули, беағи, ҳаётларининг файзи ва кўрки деб биладилар.

Шаҳодат ая фақат Жамоловлар оиласинигина эмас, Юнусободдаги „Отчопар“ маҳалласининг ҳам ҳурматга сазовор бўлган қайноналардан эди. Уч ўғил ва тўрт нафар қизларини вояга етказган бу жаннати онанинг:

— Ўғилларимизнинг ёстиқдоши бўлмиш келинларни олқишланг. Уйимизнинг юмуши деб ҳар куни уларнинг ўзидан олдин уйғонади. Ҳатто қизларимизга буюрмаган оғир юмушларни келинларга юклаймиз. Келинларни ўз фарзандимиздек асрайлик. Чунки улар ўғилларимизнинг умр йўлдоши ва невараларимизнинг онасидир. Эшикдан келин келди, тешикдан давлат, келин кирган уйга нур киради, „Желинойинг кейинги ойинг“, деганлар донишмандлар. Қолаверса, келин қайнонанинг маънавий қизи, қайнона эса, унинг иккинчи онаси. Шунинг учун қайнона келинлар бир-бирлари билан меҳр-оқибатли бўлмоқлари лозим. Ҳаётда меҳрдан улуг нарса йўқ. У қалб чамани қулфини очадиган ноёб олтин қалит. Меҳр — барча самимий муҳаббат ва эзгуликларни яратувчисидир. Меҳрибон, оёқ-қўли чаққон келинларимиз борлигига шукур қилмоғимиз лозим,

*Келин тушган ҳовлининг
Кексалари „шукур“ дер.
Қолганлари қавмининг
Сўрар шундай келин бер,*

каби доно ўғитлари Музаффар хожи Жамоловлар авлодидаги барча қайнона ва келинлар учун унутилмас маънавий мерос бўлиб қолган.

Дарҳақиқат, бир-бирлари билан меҳр-муҳаббатда бўлган оилани ҳеч қачон бахт-иқбол тарк этмайди.

Бу хонадонда Шаҳодат аядан кейинги Насиба ва Гулнора, Барнохон, Дилдора, Дилноза каби қайнона-келинлар ўртасида экилган меҳр ниҳоллари Жамоловлар оиласини муҳаббат мевалари билан барҳаманд этиб келмоқда.

КЕЛИННИ – ҚИЗ БИЛ, КУЁВНИ ЎҒИЛ

* * *

„Муҳтарама она, шуни яхши билиб қўйингки, узатгунингизгача қиз сизники, қанча ўргатсангиз ҳақли эдингиз, узатганингиздан кейин у энди сизнинг мактабингизни битириб бўлди, қўлингиздан чиқди. Энди унинг устози – турмуш ўртоғи ва қайнота-қайнонасиндир“.

„Ислом одоби ва ахлоқи“ китобидан

* * *

Келин келса узоқдан,
Арба-арба ош келар.
Келин келса яқиндан,
Арба-арба сўз келар.

* * *

Келининг битта бўлса, ўтириб ейсан,
Иккита бўлса, туриб ейсан,
Учта бўлса, юриб ейсан,
Тўртта бўлса йўргалаб ейсан.

* * *

Келининг қарлик бўлса,
Меҳмонинг шу ерлик.

* * *

Келининг яхши бўлса, ўғлингдан кўр,
Ўғлинг ёмон бўлса, келинингдан кўр.

* * *

Мўмин келиннинг супургиси ҳашак остида туради.

* * *

Келин – қайнона супургиси.

* * *

Куёвим яхши — қизимнинг айтганини қилади,
Ўғлим ёмон келинимнинг айтганини қилади.

* * *

Келин бўлдим — қайнонамга ёқмадим,
Қайнона бўлдим — келинимга ёқмадим.

Халқ мақоллари.

* * *

— Келинни ўғлингизга ёмонламанг, сочингизнинг оқи билан
сиз чора тополмайсизу, ғўр йигит нима қила олади?

* * *

Аёлнинг яхши-ёмонлиги келин олганда маълум бўлади.

* * *

Ўғлингизни келинга мақтанг, уни эшитиб ўғлингиз сиздан бир
қадар севинса, иккинчи томондан, жуфтининг олдида боши баланд
бўлади.

* * *

Келиннинг ота-онаси ҳақида, умуман, келинлар ва уларнинг
ота-оналари ҳақида салбий гапларни келинга эшитдириб айтманг,
сиз билан уни боғлаб турган нозик ип узилади.

* * *

Ака-укалар орасидан оқибат қочса, келинларни жазоланг.

* * *

Овсинларнинг тили бир бўлса, эрларининг дили бир бўлади.

* * *

Гап қайтармаган келин — болангдан азиз.

* * *

Келининг ёмон бўлса, ўғилсиз қоласан.

* * *

Келиннинг савол берадигани эмас, тинглайдигани — яхшиси!

* * *

Келин ойим, яхши келин аталай десангиз, жуфтингизга ортида қолган онасини тез-тез эслатиб туринг...

Турсуной Содиқова

* * *

Қошинг қора, белинг нозик,
Ўнг қўлингда тилла узук.
Файратингни бугун кўрдик,
Таъзим қилиб турган келин.

Бердақ

* * *

Яхши бўлса меҳрга ҳар дам хумор айлар келин,
Гар ёмондир сирларинг қовлаб тумор айлар келин.

Жамолiddин Саримсоқов

* * *

Уфқлардан қўш сурнайнинг куйи сезилди,
Қизнинг қалби куз гулидек сўлди, эзилди.
Уфқлардан боқар эди сўлгун бир лола,
Қиз қалбида титратар эди синиқ бир нола.

Ойбек

* * *

Чақноқ кўзларига ойни беркитган,
Оқ шоҳи либосда масрур келинчак.
Қизлик дунёсини бу кун тарк этган,
Йигитнинг умрида очилган чечак.

Абдулла Матёқубов

* * *

Келинчагим, кулиб-кулиб кетдингизми,
Юрагимни тилиб-тилиб, кетдингизми.

Ёлғизликда нелар бўлсам бўлдим-ку мен,
Сиз муродга етдингизми, етдингизми?...

Муҳаммад Юсуф

* * *

Кипригимдан узилган кўз ёшимас, ҳаяжон,
Юзимга қиё боқманг, тошар ҳаё, аяжон.
О, ҳаяжон, ҳаяжон, тилимга бермас калом,
Икки қўлим кўксимда, ҳаммага келин салом,
Ҳаммага келин салом!

Гулчеҳра Жўраева

КЎНГИЛ МЕВАЛАРИ

*Фарзанд эрур давлат бошига ниҳол,
Ундан кулиб боқар бахт ила иқбол.
Қолдирса агар у яхши деган ном,
Эл ичра обрўйи ошар батамом.*

Бархурдор ибн Маҳмуд

Қонуний никоҳ асосидаги *уйланиш* табиий покликни англатиб, эр-хотинларда ўзларидан кейин зурриёт қолдириш туйғуси уйғонади. Фарзанд кўриш эр-хотинлар учун никоҳдан кейинги инсонга олам-олам ҳузур-ҳаловат бахш этувчи ҳодисадир. Фарзанд Аллоҳ ҳадя этган буюк неъматдир. У икки рафиқнинг бирга қўшилувидан дунёга келган, эр билан хотин ўртасидаги муҳаббатнинг жонли маҳсули. Фарзанд тану-гавда жиҳатдан жуда кичкина бўлгани билан, маъно, қиймати, фазилати жиҳатидан жуда улуг неъмат. Фарзандлар ота оналарнинг энг зўр кўнгил юпанчи ва оиланинг зийнати. Фарзанд — оиланинг гули, оила умрининг давомчиси, оиланинг чироғи, ота-онанинг савлати, давлатнинг боши, белнинг қуввати, уйнинг дили, ўғил бўлса, уйнинг булбули, қиз бўлса, уйнинг гули, бири қанотли от бўлса, иккинчиси қанотли қушдир. Ўғилли уй *фариштали*, қизли уй *сариштали* бўлади. „Қизи борнинг *бахти бор*, ўғли борнинг *тахти бор*“, „Қизли уй *бўстон*, ўғилли уй *даврон*“, „Қўй-қўзичоғи билан чиройли, хотин *чақалоғи* билан“, деган доно нақллар ҳам бежиз айтилмаган.

Пайғамбаримиз Расулulloҳ бу ҳақда шундай деганлар: „*Уйланинлар, фарзандли бўлинлар, мен, албатта болалар туфайли қиёмат куни сизлардан хурсанд бўламан, бордию бола чала тушиб кетган бўлса ҳам*“.

Демак, инсониятнинг доимий барҳаётлиги, ҳаётнинг қувончи, шодлик ва бахти аввало фарзандларнинг дунёга келишида экан.

Лекин соғлом, ақлан ва руҳан тетик, жисмонан бақувват фарзандларнинг туғилишида эр ва хотин ўртасидаги нозик муомала, жинсий суҳбат маданияти жуда муҳим аҳамият касб этади. Қадимги ҳаким ва табибларнинг фикрича, жинсий муомала учун баҳор ва куздан кўра яхшироқ ва созроқ вақт йўқ.

Чунки баҳор фаслида ҳаво мўътадил ва мулойим, руҳ яхши ҳолатда, қон кўп бўлади. Ёзнинг иссиқ ва қишнинг совуқ кунларида жинсий суҳбатдан қочмоқ лозим. Чунки бу вақтда қилинган суҳбатдан руҳга зарар ва нуқсон юзланади.

Жинсий суҳбатнинг қайси кунлари саъд (бахтли) ва қайси кунлари нахс (бахтсиз) эканлигини қуйидаги жадвалдан билиш мумкин:

**Висол суҳбати учун саъд ва нахс вақтлар
ҳамда бошқа фойдалар ҳақида**

Т/р	Кунлар	Саъд ёки нахс	Суҳбат қилса нима бўлади?	Фарзанд бўлса нима бўлади?	Нега бундай бўлади?
1.	Якшанба	Нахс (ёмон)	Иситма пайдо бўлади	Ёлғончи, қўпол ва она безори бўлади	Куёш порлоқ бўлган кун
2.	Душанба	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Ҳусн ва камолот эгаси бўлади	Ой порлоқ бўлган кун
3.	Сешанба	Нахс (ёмон)	Буйраги заиф бўлади	Ўғри ва қароқчи бўлади	Миррих подшоҳ бўлган кун
4.	Чоршанба	Нахс (ёмон)	Тутқаноқ касали бўлади	Ҳунаса бўлади	Аторуд подшоҳ бўлган кун
5.	Пайшанба	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Оқил ва улуғ мартабали бўлади	Муштарий подшоҳ бўлган кун
6.	Жума	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Олим ва парҳезгар бўлади	Зуҳро подшоҳ бўлган кун
7.	Шанба	Нахс (ёмон)	Беморлик пайдо бўлади	Фосиқ ва золим бўлади	Зуҳал подшоҳ бўлган кун

Бинобари, эр била хотин ўртасида нозик муомала, покиза ва ҳалоллик, ҳайрли кунлардаги висол суҳбатлари ҳусн ва камолот эгаси бўлган оқил ва парҳезгар, улуғ мартабали фарзандларни ҳаёда этади. Бу демак, инсоният оламига янги бир вужуд қўшиш, улуғ ва зўр шарафли ишдир. Лекин ўз ҳузур-ҳаловатини ўйлаб, фарзанд кўришни, кўп болалик бўлишни ёқтирмайдиган айрим аёлларнинг

ноқобил хатти-ҳаракатлари ўринли нафратларга лойиқдир. Бағритош оналарнинг ҳомилаларини олдириб ташлашлари, шаърийсиз бола туширишлари Аллоҳ ва қонун олдида жавоб бериш ва азобга лойиқ бўлган қотилликдан бошқа нарса эмас. Фарзанди кўп бўлганларнинг эса ризқи ҳам кўп бўлади. Улар қанча яхши асралса, оила ризқи ортиб бориб, ҳаёт ҳам кўркем ва барокатли бўлиб бораверади.

Қадриятларимиз асоси бўлган аجدодларимиз маънавий меросларида таъкидлаганидек, янги туғилган чақалоқнинг энг аввал эшитган товуши Аллоҳ таолонинг исми бўлиши лозим. Яъни қулоғига азон айтиб, еттинчи кун сочи олинади ва яхши, таъсирли исм қўйилади. Исмни мўътабар чол-кампирлар, олим, етук имомлар қўйишган. Ва яна шу еттинчи кунда ўғил бола учун икки, қиз бола учун бир қўй қурбон қилинган. Буни „*ақиқа қурбони*“ деб аталган. Бу қурбонликнинг бутун қисми кекса боболарга, қолгани фақирларга тарқатилган. Ақиқа қурбони боланинг саломат бўлиши учун деб тушунилган. Жоиз бўлса шуни таъкидламоқ керакки, тарихий манбаларининг бирортасида ҳам ҳозиргидек дабдабали, яъни 300–400 кишиларнинг иштирокида бўлиб ўтаётган „*ақиқа*“лар ҳақида маълумот учрамайди. Барча қурбонликлар оилавий тарзда нишонлаб келинган. Хусусан, Соҳибқирон Амир Темури бобомизнинг оталари шундай деганлар:

“Ақиқа вақтида сени шайх Шамсуддиннинг ҳузурига олиб бордим. Мен шайхнинг олдига кирганимда у Қурбони Каримни ўқиб ўтирган бўлиб, оятда „Тамуру“ сўзи бўлганлиги учун биз сенга Темури исмини бердик“.

Ҳозирги вақтда ота-оналар ўз фарзандлари учун ўзларига ёқадиган исм танлашларида Э. А. Бегматовнинг „**14.600 исмлар изоҳи**“дан иборат бўлган „Ўзбек исмлари“ номли китоби ниҳоятда катта қўлланма вазифасини ўтаб келмоқда. Лекин шунда ҳам диний-маърифий соҳаларнинг етук мутафаккирлари билан маслаҳатлашиб исм қўйиш мақсадга лойиқдир.

Янги туғилган фарзандларнинг тарбияси билан ўз вақтида шуғулланиш, уларни гўзал тарбияламоқ, яхши хулқларга ўргатмоқ, кўркем одат ва фазилатларни сингдириб бормоқ ота-онанинг энг шарафли бурчларидан ҳисобланади. Зеро, ҳаётда бахтли яшаш йўлини кўрсатувчи, умр йўлини ёритувчи нурли қуёш фақат тўғри тарбиядир. Экинлар сув билан гуллаганидек, фарзанд ҳам фақат тарбия билан камолатга эришади. Лекин у гўдакликдан бошланмаса, ҳам ақлий, ҳам ахлоқий фазилатларига талаб даражасида эътибор берилмаса

иҷобий самара бермайди. Тарбия билан фарзандни ҳам олтин, ҳам тупроқ қилиш мумкин экан.

“Ҳикматлар ҳазинаси”да шундай дейилади:

— *Халқимиз, гўдак беш ёшгача худди подшоҳдек ўсмоғи лозим. Шу сабабдан, фарзандингизнинг бу давридаги айтган барча безарар хоҳиш ва истакларини муҳайё этишга ҳаракат қилинг, шундагина сизнинг болангиз баркамол, хушхулқ ва вазмин бўлиб улғаяди. Мабодо айтганларини бажо қилмай, асабини бўлар-бўлмасга бузаверсангиз, унда фарзандингиз бадхулқ ва жаҳлдор бўлиб вояга етади.*

Тарбия жараёнида, айниқса, ота ва оналарнинг меҳрибон бўлмоқлари, фарзандларининг кўнглини топа билишлари ниҳоятда улуғлик саналади. Чунки, *ота ва онанинг фарзандларига бўлган муҳаббати минг Мажнун ва Лайли муҳаббатидан зиёддир*, — дейди донишмандлар.

Айниқса, ўз ақл-заковатларини фарзандларининг онгига сингдиришга эришолган ота-оналар албатта маънавиятли, комил ёшларни вояга етказишнинг уддасидан чиқа оладилар.

Мурғак қалбларга лағча ўт солган, оқ сути билан фарзанд бағрини софликка қондирган, вақти, бахти, ҳатто энг зиқ имкониятларини ҳам аямаган ва ҳаёт тизгинини фарзандлари қўлига тутқазган она шундай дейди:

*Менинг бойлигим йўқ сизлардан бўлак,
Сизларга атадим умрим мазмунин.
Сизлар деб талпинди юрак ҳам билак,
Сизлар деб кундузга айланди туним.*

Ота-она ва устозларнинг ёшлар тарбиясига бўлган ғамхўрликларининг энг муҳим жиҳатлари — улар қалбининг фаросат ва камолот нури билан безатишдир.

Фарзандларга оқ сут беришдан бошланадиган оилавий тарбия миллий қадрият ва анъаналар асосида ташкил қилинган, болалар албатта ота-она ва жамоатчилик дидларига мос мукамал тарбияли инсон бўлиб шаклланиши мумкин.

Ҳам ақлий, ҳам ахлоқий эътиқодни ўзида мужассамлаштирган тарбия шахс ва инсониятнинг нажот бешиги бўла олади. У жуда мураккаб ва кўп қиррали жараён бўлиб, худди денгиздан дур-маржон чиқаришга муяссар бўлиш билан баробар.

Қалбларга фақат яхши хулқ ва гўзал фазилатларни, ақл-фаросат билан, билим ва одобни сингдириш, бахт-саодатга элтувчи

йўлларни кўрсатиш мақсадли тарбиянинг бош шиорлари бўлиб ҳисобланади.

Мутахассисларнинг хулосаларига кўра, инсонлардаги 60—70 фоиз ижобий ёки салбий хулқ-атворлар болада етти-саккиз, яъни мактаб ёшигача шаклланади. Демак, тарбиянинг бош мактаби оила бўлиб, бу борада оила боғбонлари — ота-оналарнинг масъулияти ниҳоятда улуғ. Содоқатли, меҳр-оқибатли, ҳалол ва меҳнатсевар, талабчан, қатъиятли ва иродали ота-оналаргина бундай шарафга муяссар бўла оладилар.

Ҳаётда одобли фарзанд ва комил инсондан азиз ва яхши бахт бўлмаса керак. Ҳар қандай одам ўзининг истаги ва лаёқатидан келиб чиқиб турли касб эгаси бўлиши табиий. Лекин комил инсон бўлиш оддий касб танлаш эмас, у мураккаб ва гўзал тимсол. Бунинг учун фарзандларнинг покиза қалбига инсоний туйғуларни йўлловчи қуйидаги омил ва мезонларга эътибор бериш ва амал қилиш мақсадга мувофиқ бўлади:

* Болаликдан биринчи бўлиб салом беришга ўргатиш ва салом беришнинг *суннат*, алик олишнинг *вожиб* эканлигини тушунтириш. Зеро, салом-алик — бир лаҳзада қалбларни очувчи *олтин калит* бўлиб, унинг оҳанги эса инсон дилининг ёрқин ёки тундлигини акс эттирувчи ойнадир.

* Уйқудан барвақт туришга одатланиш, ўрин-кўрпаларни ўзи йиғиштиришга ўргатиш, эрталабки нонуштага қадар жисмоний тарбия билан шуғулланиш ва ўтган кунги дарсларини яна бир бор такрорлашга вақт топа билиш:

* Фарзандларни гўзал табиатли ва яхши хулқли бўлишларига эришиш. Дарсларига вақтида бориш, вақтида келиш, бекорчи, фойдасиз ишлар билан кўчада юрмаслик, кийим, ўқув қуролларини тоза ва ораста сақлаш, вақтида дарсларини тайёрлаб, вақтида дам олишга одатланиш, овқатланиш маданиятига ўргатиш, катта ёшдаги одамлар сафида ўтирмаслик, уларнинг суҳбатига аралашмаслик, ёлғон гапирмаслик ва чақимчи бўлмаслик, ота-она ва катталарнинг кўнгли қоладиган ишларга қўл урмаслик, қўпол ва баланд овозда гаплашмаслик, уйга келган меҳмонларга мулоимлик билан гапириш, гапираётган одамнинг сўзини бўлиб луқма ташламаслик, хоҳ ўғил, хоҳ қиз бола оила юмушларида ота-оналарига кўмаклашиш, ақлий меҳнат билан жисмоний меҳнатни уйғунлаштириб бориш, ейиш-ичиш ва кийинишда оддий ва камтар

бўлиш, ютуқлар олдида гурурланмаслик, дўстлари, ўзидан катта ва кичик ёшдагиларга марҳаматли, садоқатли ва шафқатли бўлиш, муҳтожларга беминнат ёрдамлашиш, сабр-тоқатли, тўсиқ ва қийинчиликлар олдида чекинувчан бўлмаслик, бошлаган ишни албатта ниҳоясига етказиш, нафсни тарбиялаш, ота-она ва устозларнинг ҳурмати ва ўрнига қўя билиш, қўни-қўшни ва қариндошлар билан доимий аҳиллик ва иноқликда яшаш, совуққон, иккиюзламачи бўлмаслик, ҳасад билан эмас, ҳавас билан яшаш, саришта ва саранжом, тежамкор бўлиш, исрофгар ва мақтанчоқ бўлмаслик, нодонларга эмас, доноларга эргашиш, кекса ва ногиронларга мурувватли бўлиш, она табиат ва Ватанга меҳрли бўлиш, жамоадан ажралмаслик ва кўпчиликнинг фикрини эътиборга олиш — буларнинг барчаси мўъжизакор қудратга эга бўлган таълим ва тарбиянинг энг муҳим таркибий қисмларидан ҳисобланади...

Ана шундай тарбиянинг меваси ахлоқ ва одоб бўлиб, улар инсонни фақат тўғри йўлга бошлайди, фаросат, эзгуликка йўналтириб, қалбларни шодлик ва гўзаликка буркайди.

Ахлоқ ва одобнинг юқоридаги меъёр ва талабларига амал қилган инсонлардан етук олим ва раҳбарлар, санъат, адабиёт ва ҳунармандчиликнинг буюк намоёндалари етишиб чиқади. Чунки, жисмнинг озиғи ейиш ва ичиш бўлганидек, ақл озиғи илм ва ҳикматдандир. Илм нури билангина зулмат ёритилиб, ойдинлаштирилади. Илм ҳар нарсада юксак бир неъматдирки, бу неъмат ўртадан кўтарилса, дунёдаги жамики нарса барбод бўлади. *Расулulloҳ (с.а.в.) айтганларидек, илм жаннат йўлини ойдинлаштирувчидир. У инсонга чўлларда йўлдош, ёлғизликда ҳамроҳ, кимсасизликда жондош дўстдир.*

Дарҳақиқат, тупроқ ёмғир билан жонланганидек, ўлик қалблар илм билан тирилтирилади. Оилада фарзандларни илм рўшнолиги томон етаклаш билан уларнинг вужудига касбу-ҳунар либосини кийгизиш ҳам олижаноб вазифалардан саналади.

Фарзандларнинг қобилияти, истеъдод ва қизиқишини эътиборга олиб касб-ҳунарга жалб этиш ҳам бахт бўстони эшигини очувчи олтин калитга эга бўлиш билан баробардир. Агар киши қанчалик олий насаб ва асл бўлмасин, лекин олтин ҳазина деб аталмиш ҳунари бўлмаса, ундай одам ҳалойиқнинг иззат ва ҳурматидан ноумид бўлиб қолишлиги ҳақида „Қобуснома“ китобида шундай дейилади:

“Эй фарзанд, огоҳ бўлки, ҳунарсиз киши ҳамиша фойдасиз бўлур ва ҳеч кишига наф етурмас. Билурсанки, хори муғилоннинг (тиканли

бута) тани бордур, аммо сояси йўқдур. Хунарсиз киши ҳам хори муғилон янглиғ на ўзига ва на ўзгага фойда берур“.

Фарзандларга тарбия, билим бериш, хунарга ўргатиш санъати бошқа ҳамма санъатлардан энг улуғи ва энг азизи ҳисобланса ҳам, лекин болаликдан бошлаб дил гулшани, ғоя ва эътиқод тарбиячиси бўлмиш шеърят ва адабиётга, кўнгилларга чироқ ёқувчи, эзгуликларга чорловчи мусиқа ва қўшиққа, истеъдод меваси ва ақл қаймоғи китобга қизиқиш уйғотиб бориш — инсон ҳаётини тобора гўзаллаштириб, бекорчиликдан халос этади, билим гулистонига сайр этишга чорлайди ва бемаъни улфат, нохуш ишлардан қайтаради, бинобарин, оилавий тарбиянинг бундай серқирра, мураккаб ва масъулиятли жараёнларида хатога йўл қўймаслик учун албатта ҳар бир хонадондаги маънавий иқлимни ўзаро ҳурмат, ахлоқ, одоб, инсоний муносабатлар асосига қуриш мақсадга мувофиқдир.

Юртбошимиз Ислом Каримов таъкидлаганларидек, ўзбек халқи азалдан ўзининг болажонлиги билан ажралиб туради. Албатта, фарзандга меҳр қўйиш, уларнинг қорнини тўқ, устини бут қилиш ўз йўли билан, лекин болаларни ёшлик чоғидан бошлаб миллий тарбия, ахлоқ-одоб, юксак маънавият асосида вояга етказиш, биз учун доимо долзарб аҳамият касб этиб келган. Бу масалага эътибор бермаслик нафақат айрим ота-оналар, балки бутун жамият учун жуда қимматга тушишини ҳам кўпгина ҳаётий мисолларда кўриш мумкин. Одобли, билимдон ва ақли, меҳнатсевар, имон-эътиқодли фарзанд нафақат ота-онанинг, балки бутун жамиятнинг энг катта бойлигидир. Ёшларни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш, ҳаёт абадийлиги, авлодлар давомийлигини таъминлайдиган маънавият қўрғони бўлмиш оилани мустаҳкамлаш бугунги кунда барчамизнинг асосий вазифамиз — инсоний бурчимиздир.

ФАРЗАНД – ИНСОН ҲАЁТНИНГ КЎРКИ

Гўдаклар Аллоҳнинг райҳонидир. Ҳазрати Фотима туғилган вақтларида Расулуллоҳ салоллоҳу алайҳи вассалам: „*Бу райҳонни Аллоҳ ҳидлаб туришим учун менга ризқ қилиб берди*“.

* * *

Ҳар бир туғилган чақалоқ то тили чиқиб дилидагини гапира олгунча Ислом табиати билан туғилган бўлади. Аммо ота-она фарзандни яхудий ёки насроний, ёки мажусий қилиб қўяди.

* * *

Фарзандини ўз ота-онасини севадиган қилиб тарбиялаган кишини Аллоҳ ўзи раҳматига олсин.

* * *

Фарзандларингизга сувда сузишни, камонда отишни, найза улоқтиришни, отда чопишни ўргатинглар.

Расулуллоҳ с.а.в.

* * *

Авлодларингизни учта нарсани севадиган қилиб тарбияланг: Аллоҳни, Расулуллоҳни, Аллоҳнинг китоби Қуръони Каримни.

* * *

Фарзандлар қалбларимиз меваси, белларимиз таянчидир. Биз уларга юришлари учун замин ва соябон осмондирмиз.

Аҳнаф ибн Қайс

* * *

Ўғил-қиз дея қийналар эр жони,
Бу кулфатни билган ўғил-қиз қани?

Юсуф Хос Ҳожиб

* * *

Кўнгулларнинг сурури, доғи кўзлар нуридир фарзанд.

Аваз Ўтар

* * *

Фарзанд меҳри аритар ғам зангини кўнгилдин.

Нодира

* * *

Туғиб ташлаш билан бўлмас бола, бўлғай бало сизга,
Вужуди тарбият топса, бўлур ул раҳнамо сизга.
Темирчининг боласи тарбият топса, бўлур олим,
Бузулса хулқи, Луқмон ўгли бўлса, бўлғуси золим.

Абдулла Авлоний

* * *

Феъли кенг кишининг кўнгли қаримас,
Болалик уйдан бахт, шодлик аримас.

* * *

Оила қувончи, фарзандлар бахти,
Қоядай бардошли, заҳматкаш, доно —
Оталар — ҳаётнинг чинор дарахти,
Қуёш меҳрингизга дилдан тасанно.

Ҳикматлар

* * *

Болаларингизни чет кишилар ёнида уришиб, таъзирини берманг,
меҳмондорчиликка чақирсалар, болаларингизни бирга олиб борманг.

Уйингизга меҳмон келса, ёш болаларингизни улар ёнига ўтқазиб,
дастурхонга қўл узаттирманг.

Руфъат ибн Исмоил

* * *

Ўғилларнинг кўп бўлишидан не фойда? Уларнинг қадр-қиммати
сонидами? Яхши бир ўғил бўлсин, оиланинг таянчи ва мададкори
бўлсин!

Ўқимишли ва ҳимматли бўлмаган ўғилнинг туғилишидан не
фойда? Сут ва насл бермас сигирнинг кимга кераги бор?

Ҳинд ҳикмати

* * *

Ота-она беҳад бўлади хурсанд,
Фарзанд бўлса муносиб фарзанд.

Муҳаммад Жавҳар Заминдор

* * *

Ҳақиқий фарзанд ҳар бир соҳада ўз отасининг ҳукмига тобе
бўлади.

Бархурдор ибн Маҳмуд

* * *

Туғилиш бор экан, демак, инсоният доимо барҳаётдир.

* * *

Ўғил билан қизинг — мисоли икки кўзинг.

* * *

Фарзандинг — давлатинг, фазиладинг, зийнатинг.

* * *

Бол ширин, болдан бола ширин.

* * *

Йигитнинг чироғи — қизи билан ўғли.

* * *

Фарзандим — асал-қандим.

* * *

Она билан бола — гул билан лола.

Мақоллар

ОНАНГНИ ҚУЁШ БИЛСАНГ, ОТАНГНИ ОЙ БИЛ

*Аллоҳ Расули (с.а.в.) марҳамат қилдиларки:
Фарзанд отасининг қарзини ҳеч қанақасига
узолмайди...*

Ота-онага эҳсон бермоқ ва иззат-икром қилмоқ, намоз ўқиш, закот бериш, рўза тутиш, ҳажж-умрага бориш ва Аллоҳ йўлида жиҳод қилишдан фазилатлироқдир.

Кимки ота-онасини мамнун этган ҳолда эрта билан ўрнидан турса, унга жаннатнинг икки эшиги очилади... Кимки ота-онасини ранжитган ҳолда тонг оттурса, унинг учун жаҳаннамнинг икки эшиги очилади ...Асло уларга қарши борманг — зулм ўтказган бўлсалар ҳам, ўтказмаган бўлсалар ҳам...!!

Абу Ҳомид Ғаззолий

Мустаҳкам оила ҳаётининг қайси жабҳасида бахту-саодатни, оиладаги тотувлик-иқболни, фароғатни изласак, биз уни албатта шарқона ахлоқ-одобимиздан, хусусан, ота-оналарга бўлган ҳурмат ва иззат-икромдан топамиз. Бу хусусдаги масалада бошқа ҳар қандай тарбия воситаси бизнинг миллатимизга хос қалбга фақат яхшилик, олижаноб хулқ ва гўзал фазилатлар сингдирувчи тарбия воситасига етмайди. Асрлар давомида синовлардан ўтган донишмандларнинг ҳикматлари-ю, буюк мутафаккирларнинг асарлари, хусусан, Ислом таълимотида оила боғбонлари бўлган ота-оналарни ҳурматлаш ва эъзозлаш масаласи алоҳида ўринни эгаллайди. Ота-онанинг ҳурмати, фарзанд зиммасида бўлган ҳаққи тўғрисидаги оят ва ҳадислар, шарқона ҳикматлар, доно халқимиз ҳаётидаги тажрибалар дунё тарихида мислсиз олиймақом қадрият эканлиги маълум ва машҳурдир. Бахтиёр бўлишни истасанг аввало ота-онангнинг ҳаққини адо қил, намози бомдоддан кейин валидангни зиёрат қил ва хизматида бўл, аввало онангга яхшилик қил, яна онангга, яна онангга яхшилик қил, сўнгра отангга яхшилик қил, Жаннат оналар оёғи остидадир, Отага итоат — Аллоҳга итоат қилишдир каби нақллар ҳақиқий шарқона ҳаёт фалсафасидир.

“Биз инсонга ота-онасини (яъни, уларга яхшилик қилишни) амр этдик. Онаси унга ожизлик устига ожизлик билан ҳомиладор бўлди (яъни, қорнида ҳомила каттарган сари онанинг ҳоли заифлаша борур). Уни (кўкракдан) ажратиш (муддати) икки йилда (келур). (Биз инсонга буюрдикки), „Сен Менга ва ота-онангга шукур қилгин. Ёлғиз ўзимга қайтажаксан“, деб таъкидланади, „Луқмон“ сурасининг 14- оятаида.

Ота-оналарга яхши муомалада ва ширинсухан бўлишлари, уларга меҳрибонлик кўрсатишлари, доимий эҳтиром билан уларни тақдирлаб туришлари, ота-она ўзларига тўқ бўлсалар ҳам, уларнинг нафақасини яхшилаш, ҳадялар бериб туриш, уларни сўрашга муҳтож қилмай ёки миннат қилмай иззат кўрсатиш, айниқса қартайган вақтларида уларнинг ҳаққини тўлиқ адо этиш, ота-оналар, ҳатто мушрик бўлсалар ҳам уларнинг розилигини топиш, улар вафот этганларидан кейин ҳам ҳақларини адо этиш, яқин қариндошлар билан алоқани узмаслик каби фарзандлик бурчлари денгиздан томчидир, халос.

Ислом оламининг буюк мутафаккири **Абу Ҳомид ал Ғаззолий** шундай деганлар:

— *Жаннатнинг ҳиди беш юз йиллик масофадан сезилади. Ота-онасини ранжитган ва силаи раҳм қилмаган (яъни бир-бирлари билан қон-қариндошлик алоқаларини узган) кимса унинг ҳидини сезмайди.*

Шу жиҳатдан олганда машҳур ҳадисчи олим **Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Жомийнинг** ота-онанинг фарзандга нисбатан *саксонта ҳаққи бор*, деган фикри янада диққатга сазовордир. Ота-она тириклик чоғидаги танга, тилга, дилга ва молга тааллуқли бўлган қирқта ҳақнинг ўзи ота-онанинг хизматини қилиш ҳар бир фарзанд учун қанчалик муқаддас бурч эканлигидан далолат беради. Ота-онага ҳамма вақт ҳурмат кўзи билан қараш, уларнинг маслаҳати ва розилигисиз бирор ишга қўл урмаслик, уларнинг олдида одоб ва очиқ чехра билан ўтириш, ҳамиша раҳм-шафқатли бўлиш, оғир дамларда уларнинг дардига малҳам бўлиш, дилларига заррача ҳам озор бермаслик, орзу-умидларини рўёбга чиқаришда кўмаклашиш, дардли бўлсалар кўнгилларини ола билиш, қанчалик узоқ умр кўрсалар, шунчалик қувониш, ҳар қандай шароитда ҳам мулойимлик билан муомалада бўлиш, қўпол ва баланд овозда гапирмаслик, сўзларини бўлмаслик ва айтганларини рад этмаслик, биринчи бўлиб ота-онани яхшилаб кийинтириб қўйиш, диллари тортган таомлар билан парвариш қилиш, истаган нарсаларини сотиб олиб бериш, сўрамасалар ҳам пул бериб туриш, уй-жойларини жиҳозлаб бериш —

ота-она тириклик вақтидаги фарзандга нисбатан бўлган қирқта ҳақнинг энг муҳимларидан ҳисобланади.

Бинобарин, ҳар бир фарзанднинг ота-онага ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиши, уларга нисбатан шафқат ва марҳаматларини ишга солиши энг муҳим вазифалардан биридир. Ўз ота-онасини рози қилмайдиган, уларни ранжитадиган фарзанднинг эса иши ҳеч қачон олға босмайди ва элнинг олдида обрўйи ҳам бўлмайди.

Зангиота туманининг қатор маҳаллаларида истиқомат қилиб келаётган Файзулла Баҳромов, Мурод Мирзахалилов, Ботир Баҳромов, Акбар Толипов, Зиёдилло Дадаев, Қобилжон Ғофуров, Маҳмуд хожи Соҳибжонов, Каримберди Эгамбердиев, Турғун Ҳожибоев, Абдурахмон Абдуллаев, Тошпўлат Қодиров, Абдуҳабир хожи Самиғов, Маҳамаджон хожи Тошметов, Ботирхўжа Зайнуддинхўжаев, Лутфилла Маннонов, Комилжон Ғофуров, Искандар Позилов, Ислон Ҳамидов, Ришод Усмонов Носир Каримов, Абдуқаҳҳор Мирзаев, Рустам Аҳмедов, Қобилжон Обидов, Ғуломхўжа Исмоилов, Рихситилла Тўрабеков, ака-ука Фаҳриддин ва Улуғбек Тошметов, Ҳайдарбек Бўлисов, Каримжон Ҳайтматов, Жўрақул Меҳмонов, Абдуваҳоб Йўлдошев Жаҳонгир Рўзметов, Тошпўлат Қодиров сингари юзлаб аҳил ва иноқ оила бошлиқлари борки, уларнинг нигоҳида ҳамиша меҳр-оқибат, ота-оналарига ҳурмат, самимият ва садоқат нури балқиб туради.

Бу оилаларнинг ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан мустаҳкамлиги ота-оналарнинг ақл ва заковат билан иш юри-тишлари, фарзандларнинг ота-оналарига бўлган чексиз меҳр ва муҳаббатлари билан изоҳланади. Шарқона одоб ва оилавий тарбия тамойилларига кўра валидаи меҳрибонлари ва падари бузрук-ворларининг бирларини қуёш ва иккинчиларини ой деб эъзозлаш — ота-она умрини янада узайтиради, уларнинг номини кўкка кўтариб, оилани мустаҳкамлайди.

„Қир ариқ“ маҳалласида истиқомат қилувчи Файзулла Баҳромовлар оиласида ҳам ота-она ибрати фарзандлар учун доимий мактаб бўлиб, уларнинг чексиз меҳри фарзандларини вояга етказувчи офтоб каби ҳаётларига лаззат бағишлайди. Ва бу оилада оға-иниларни бир-бирларига туташтирувчи ўзаро иззату ҳурмат, инсонга қанот бағишловчи меҳр-оқибат, мустаҳкам тартиб-интизом чуқур илдиз отган. Шунингдек, бу оила кўнгил заминига эзгулик уруғларини сепувчи покиза муҳит, ҳалол меҳнат, илм-маърифат, ҳунарга бўлган муҳаббат ва ҳаётга файз бахш этувчи обод, фаровон

турмуш билан ўзларига бахт хирмонини яратган, эл-юрт ҳурматига сазовор бўлган қутлуғ ва бахтиёр масканларидан биридир.

Оила бошлиқлари Файзулла ака, рафиқалари Ҳалима опа рисоладаги эр-хотинлардан. Улар оиладаги ўз раҳбарликлари, фарзандлар тарбиясидаги бурч ва вазифаларини олий даражадаги масъулият деб биладилар. Нафақат оиланинг, ҳатто катта бир авлод-аждоднинг юксак маънодаги барқарор пойдевори, ор-номуси ва шаънини асровчи, фарзанд ва набираларига пухта билим, мукаммал тарбия бера билган, ўзлари ҳам истиқболли тарбия, ахлоқ, одоб сабоқларини қунт ва сабот билан ўрганган, баркамол, етук авлодни тарбиялашга меҳр қўйган давримизнинг қодир ва содиқ ота-оналаридандир.

Ўзбекистон Миллий университетида ўқув-методика бўлим мудири, Илмий кенгаш котиби, Тошкент юридик институтида ўқув бўлим мудири, ўн уч йил мутассил Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясида танлов гуруҳи раҳбари лавозимида фаол ва намунали хизмат қилиб, ҳозирда Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университети Ахборот технологиялари кафедра мудири ва университет профессор-ўқитувчилари ва ходимлари касаба уюшмаси раиси вазифаларида фаолият кўрсатиб келаётган доцент Файзулла Далабоевич Баҳромов оилада ҳам ақл-заковатини фарзандлар онгига сингдира билган, давримизнинг ҳақиқий комил инсонларини тарбиялай билиш бахтига муяссар бўлган рисоладаги оталардан биридир. Ундаги олижаноб фазилатлар ва намунавий фаолият нафақат фарзандлар, бошқалар учун ҳам ибрат вазифасини ўтаб келмоқда.

Донишмандлар тириклик дунёси оналар қалбидан бунёд бўлади ва илк меҳр — меҳрибонлик ҳам оналар юрагидан бошланади деганларидек, Ҳалима опа фақат аёл бўлганлиги учун эмас, балки у яхши хотин ва яхши она бўлганлиги учун азиз ва мўтабардир.

Ҳалима опа бутун умр давомида уй бекаси ва оналик мартабасини ардоқлаб, улуғлаб келаётган, рўзғорида ҳам тинч, тотув, аҳил ҳаёт кечириб, бошқа мартабаларда ҳам муносиб ўрин топиб оналарга хос жасорат билан фаолият кўрсата билган талабчан, қатъиятли, иродали, қалбан меҳрибон-фидойи оналарнинг сарасидир.

Маълумки, шифокорларнинг меҳнати чиндан ҳам энг унумли, масъулиятли ва шарофатли меҳнатлардан бири. У, соғлиқни сақлаш, қайта тиклаш орқали йўқолиб кетиши мумкин бўлган кўплаб кучларни жамиятга қайта инъом этади ва шифокорларнинг бутун мўъжизалари ҳам уларнинг беморга нисбатан диққат-эътибор ва

меҳрибонликларининг кучлилигида эканлигини амалий тажрибалар билан кўплаб беморларни оёққа тургазиш шарафига муяссар бўлди. Болалар поликлиникасида 35 йил намунали хизмат кўрсатган Ҳалима опа очиқ чеҳра, жиддий эътибор, масъулиятли ва меҳр билан беморларга хуш келадиган тарзда беминнат хизматлари билан эл ҳурматига сазовор бўлган, сеvimли касбидан барокат топган тиббиётнинг фидойи инсонларидан. Файзулла ака рафиқаси Ҳалима опа билан ҳамжиҳатлик ва ҳамфикрликда, қатъий ирода, сабр-тоқат ва талабчанлик билан фарзандлари қалбида гўдаклигидан эзгулик, интилувчанлик, тўғрисўзлик, ҳалоллик ва виждонийлик каби фазилатларни намуна кўрсатиш билан улар онгига сингдира олган бахтли ота-оналардан. Бу ота-она ҳаётидаги энг улуғ, энг катта мақтовли, шарафли ва савобли ишдир.

*Ота-онанг сендан эканми хурсанд,
Сен азизсан, марду оқил, асл фарзанд.*

Олий тоифали шифокор Шаҳнозахон, олий малакали ҳуқуқшунос ўғиллар Дилмурод ва Дилшод, ахборот технологиясининг етакчи мутахассиси Улуғбекнинг болаликдан ақл, заковат, чуқур билим ва касб-ҳунарни пухта эгаллаган, муомилада мулойим ва самимий, эл ҳурматига сазовор, вужудлари яхши хислат ва фазилатларга бой давримизнинг комил инсонлари бўлиб етишганларидан ота-она қувончининг чеки йўқ.

Бундай чексиз қувонч ва катта бахт ота-оналардаги узоқ йиллик орзу-умид, иродали, мақсадли эзгу-ниятларнинг ижобати ва маҳсули эди.

Инсон имкон даражасида узлуксиз қувноқ ва бахтли ҳаётга фақат ҳалол, мақсадли меҳнат, тинимсиз ўқиш ва доимий изланиш билан эриша олади. Бундай эзгу ниятларга мойиллик бўлмаса, чинакам бахтга эришиб бўлмайди.

Файзулла Баҳромовлар oilасида ота-оналарга энг зўр ҳузур-ҳаловат, энг юксак қувонч бахш этадиган барча маънавий омиллар мавжуддир.

Фарзандларнинг ота-онага умр бўйи хизмат қилишни ўзлари учун энг шарафли вазифа деб билиш, ота-она меҳрини эсдан чиқармай барча нарсадан устун қўйиш, дил розилигини олиш, сўзларига диққат билан қулоқ солиб, панду-насиҳатларига амал қилиш, барча соҳаларда сирдош бўлиб, одоб, андиша қоидаларини ўрнига қўйиш, ҳар қандай вазиятда ҳам иззат-икром, ҳурмат ва эҳтиром билан кўнгилларини хушнуд ва шодмон этиш ва ота-она

саломатлиги ҳақида ғамхўрлик қилишни, давлат ва жамоатчилик ишларида ота-онага раҳмат келтириш каби фазилатлари ота-онани чинакам бахтиёр қилишнинг ёрқин намунасидир. Балки ота-оналарнинг ўзлари ҳам ёшлигидан илм, мулойимлик, итоаткорлик ихлос, эътиқод, камтарлик ва ризо бўстонларида равнақ топиб, ўз ота-оналари ризолигига сазовор бўлганлари учун ҳам шундай бахтга сазовор бўлгандирлар.

*Оила қувончи, фарзандлар бахти,
Қоядай бардошли, захматкаш, доно —
Оталар — ҳаётнинг чинор дарахти,
Қуёш меҳрингизга дилдан тасанно.*

Таниқлигу шарафинг отангдандир, меҳрибонлигу мушфиқлик онангдандир, деганларидек, Файзулла Баҳромовлар оиласининг камолатида унинг отаси Далавой ака, онаси Зухра опа, буваси Толиб ота, тоғаларидан Исоқжон ва Суннатилла хожи акаларнинг ҳам хизматлари катта эди. Феъли кент, кўнгли қаримас, захматкаш Далавой ака мактаб, дала ва маҳалла ишлари билан ўта банд бўлиб қолганлиги учунми, оилавий юмушлар ва фарзандлар тарбияси асосан Зухра опанинг зиммасида бўлиб келди. Зухра опа гўзал намуналар билан ҳурмат қозонган, дунё ҳаёти, унинг зеби-зийнатларига эмас, ўн нафар ўғил-қизларни оқ ювиб, оқ тараб тўғри тарбиялашга меҳр қўйган, охират диёрини истаб, ўз уйида қарор топган, номозни мукамал адо этувчи, барчага тўғри йўл кўрсатувчи нурли чироқ эди.

Итоатли эркак, итоатли аёл, ростгўй эркак, ростгўй аёл, сабрли эркак, сабрли аёл, камтар эркак, камтар аёл ва Аллоҳни кўп зикр қилувчи эр-хотин деганда кўпчилик биринчи бўлиб Далавой ака билан Зухра аяни назарда тутарди.

Донишмандлардан Бархурдор ибн Маҳмуд ўзининг „Кўнгилларнинг севгани“ номли асарида шундай дебди:

— *Энг яхши аёллар шундай аёлларки, улар кўп фарзанд кўриб, эр билан муроса қилиб яшайдилар, эрнинг қудрати етмайдиган нарсани талаб қилмайдилар, эр нимани совға қилса, шукр чеҳрасини очиб, хурсанд қиладилар... Улар доимо одоб ва ҳаё юзасидан эрнинг ҳузури гулзорида беҳуда сайр қилавермайдилар, эрнинг топганини сақлашга ва сирларини очмасликка ҳаракат қиладилар.*

Зухра ая ҳам ана шундай ҳар томонлама камолат соҳибаси эдилар. Умр фаслининг 105 баҳорини кўрган, авлодларнинг оқил, доно маслаҳатгўй ва кўмакдоши, илм-маърифат ва маънавият йўлида оёғи

махкам ўрнашган, қалби Аллоҳни зикр этиш билан ором олган, умрининг охиригача катта-ю кичикнинг муҳаббатини қозонган Зухра аянинг оталари Толиб хожи Ориповдан ҳам Файзулла Баҳромовлар оиласи катта хушнудлик топиб, гўзал оқибатларга эришганликларидан миннатдордирлар.

Болаликдан Файзулла ака ҳанузгача қалбида муҳрланиб қолган бу муътабар инсонларнинг дил сўзларини ўғил-қиз ва набираларига ҳамиша эслатиб туради.

* * *

Мен ҳам мактаб кўрганман. Кўзим бор дема, ҳали ҳеч нарсани кўрганинг йўқ.

*Олдинда сирли бир истиқбол турар,
Сени ҳаёт кутар, аммо ўйлаб боқ.
Виждон сотиб номинг чиққандан кўра,
Номинг чиқмагани яхшироқ.*

Олдинда нималар кутмоқда билиб бўлмас. Шундай ҳодисалар борки, ҳеч бир қоидага сиғмайди, тўғри келмайди. Энг муҳими беш кунлик дунёда тоза яшашга одатлан. Дилинг ҳамиша аҳдувафога мойил бўлиб, ақл билан йўлдош бўлсанг, йиқилганингда у қўлдош бўлади. Чунки ҳар бир нарса ақлга муҳтож. Ақл билан тажрибанинг алоқаси сув билан ернинг алоқаси кабидир. Сув билан ер ўзаро бирга бўлмаса, ерда бирор нарса униши амри маҳол. Ақлли киши ўз нафсига ҳоким бўлади, аҳмоқ эса, нафси қаёққа бошласа, ўша ёққа кетаверади.

Тожга ҳам, тахтга ҳам бўлма ҳеч муҳтож. Ерни тахт билиб, осмонни тож ҳисобла. Улуғлик истасанг кичикларга, муҳтож ва ночорларга қарам айлаб, мардлар билан елкадош бўл.

* * *

Иззатингни сақла, барчага текин дастурхон ёзсанг ҳам, лекин ҳеч бир текин дастурхондан нон ема. Мард ва сахийлар билан елкадош, ҳамсуҳбат ва улфатда бўл. Билгинки бахт тожи бошингда балқиб қолса, ҳар эшик сенга очиқ бўлади, аммо гўзал баҳорга ёр бўлгучи қизил гулнинг этагига тикан яшириниб ётганлигини ҳам унутма. Оқила, тадбиркор аёл танлай бил. Зеро, унинг қўлидаги игнаси ёй ўқидан афзалдир. Шуни унутмагинки ҳаёт бозоридаги шошилинича кимдир хурсанд, кимнингдир шоҳи синади. Ана шунда сен ноинсоф бўлма. Энг муҳими алданиб қолма. Алданишдан аччиқ фожиа йўқ. Алдандингни, бошингга кулфат ин қўяди. Одамлар дардига ҳамдам

бўл. Дилингга мулойимлик, раҳмдиллик ва инсоф нури билан аро бергинки, у ҳар қандай балони қайтаришга қодирдир. Қилган яхшиликларингни пеш қилувчи бўлма ва ўзингни қўполликдан сақла.

* * *

— Ҳамиша ёдингда бўлсинки, қиличдан игна яхши. Қилич йиртади, игна тикади. Ҳар бир гапингни ўйлаб гапир. Ақл-фаросат йўлини маҳкам ушлаган одам тилига эҳтиёт бўлади. Беҳуда сўзларинг учун бугун бўлмаса эртага жавоб беришингга тўғри келади.

* * *

— Дўст танлашда эҳтиёт бўл. Оз бўлсин-у доно, садоқатли ва ишончли бўлсин. Хушнаво битта дилкаш булбул икки юз қаргадан кўнгилга маъқуллиги эсингда бўлсин. Аниқки, дастурхон ёзилмаган жойга ит-мушуклар ҳам назар солмайди. Хирмондан қолиб кетган дон пучга айланади, гул очилгандан кейин ҳазон бўлиши тайин. Қадринг билмаганлар хизматиани қилсанг, оқибат сени ахлат сингари кўчага улоқтирадилар. Бахт ҳийла билан эмас, ҳалол меҳнат, илм-хунар, одабийлик билан топилади. Ва дунёда бахт-саодат истасанг ота-она дийдорини одат айлаб, уларнинг таъзимида бўл ва ҳамиша яхшиликни шиор айла.

* * *

Ҳаётда қолдирса ким абадий ном,
Энг бахтли одам шу хулласи калом.

* * *

Ёмонлар ёмони эрур ул киши,
Ота-она ундан ризо бўлмаса

* * *

Ота-она руҳин эсла, шод қил,
Яъни, ётган масканни обод қил.

* * *

Фарзанд бир гулдир, она бир бўстон,
Шунинг учун жаҳон гулистон.

ОТА — БИЛАК, ОНА — ЮРАК

* Ота-онасини танимаган ва уларга осий бўлганлар Исломиятни ҳамда инсонийликни англамаган ҳисобланади.

* Ота-онага итоат этиш Аллоҳ наздида энг афзал итоат ва ибратдир. Бунинг соясида инсон азиз ва мукаррам бандага айланади.

* Саҳобалардан бири: *„Эй Расулуллоҳ, солиҳ амаллар ичида энг яхшиси қайси?“* деганида, Расулуллоҳ (с.а.в.) *„Фарз қилинган намозни қилганлар. „Ундан кейин-чи?“* деб сўраганларида Расулуллоҳ (с.а.в.): *„Ота-онага итоат ва яхшилик қилиш“*, деганлар. Учинчи мартаба: *„Эй Расулуллоҳ, булардан кейин яна қайси амал афзал?“* дея сўраганларида, Расулуллоҳ (с.а.в.):

„Аллоҳ йўлида жиҳод қилиш“, деб айтган эдилар. Демак, ота-онага итоатда бўлиш Худо йўлида жиҳод қилишдан ҳам устун тураркан.

* Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига бир киши келиб: *„Эй Расулуллоҳ, менда кимнинг ҳақи кўпроқ, мен кимга яхшилик қилайин?“* деб сўраганида Расулуллоҳ (с.а.в.): *„Онангга яхшилик қил“*, дедилар. *„Ундан кейин-чи?“* *„Яна онангга яхшилик қил“*. *„Ундан кейин-чи?“* *„Яна онангга яхшилик қил“*, дедилар Расулуллоҳ (с.а.в.) учинчи бора ҳам *„Ундан кейин-чи?“* деб сўраганида, Расулуллоҳ (с.а.в.) *„Отангга яхшилик қил“*, дея жавоб бердилар.

* Расулуллоҳ (с.а.в.) бир ҳадиси шарифларида бундай дейдилар: *„Ҳақ таоло бизга аввало онамизга иззат-ҳурмат ва итоатда бўлишимизни амр қилди. Ундан кейин отамизга иззат-иқром ва итоатли бўлишга буюрди. Ва ундан кейин эса энг яқин қариндошлардан тортиб, энг узоқ биродар, дўст-ёр ва биродарларга иззат-иқром, марҳамат кўрсатишни буюрди“*.

* Агар уларнинг (ота-оналарингизнинг) бирови ёки ҳар иккиси сенинг қўл остингда кексалик ёшига етсалар, уларга қараб *„уф“* тортма ва уларнинг сўзларини қайтарма. Уларга (доимо) яхши сўз айт! (*„Исро“* сураси, 23-оят).

* „Агар улар сенга бирон иш буюрса, зинҳор уни ўзингга оғир олма ва рад қилма; Уларга яхши гапир, ширин сўзлар билан кўнглини

ол. (Яъни, „Онажон, айтганизни жоним билан бажараман, Сиз ташвиш тортманг“, деб уларнинг кўнглини кўтар).

* Аллоҳ таоло айтадики: „Улар учун меҳрибонлик билан, хорлик қаноатини паст тут — ҳокисор бўл ва: „Парвардигорим, мани (улар) гудаклик чоғимдан тарбиялаб ўстирганларидек, сен ҳам уларга раҳм шафқат қилгин деб (ҳақларига дуо қил)“.

* Бир куни Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига ёш бир йигит келиб, отасидан шикоят қилиб: *Эй Расулуллоҳ, отам менинг молимни олиб, ўзи истаганидай сарф қилмоқда, айтинг, менинг молимга тажовуз қилмасин*“, деди.

Расулуллоҳ йигитнинг отасини чақиртирдилар. Ота Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига келибди ва йиғлаб туриб, шундай дебди: *„Эй Расулуллоҳ, бир пайтлар ўғлим заиф, ёрдамга муҳтож, мен куч-қувватга тўла эдим: у фақир, мен бой эдим. Лекин ҳеч қандай овқатни ундан қизганмас эдим. Энди эса қаридим. У улғайиб давлатли бўлди. Энди ўғлим молини қизганиб, уни ишлатишимни маън қилаяпти“.* Расулуллоҳ (с.а.в.) йигитга хитоб қилиб: *„Сен ва мол-мулкнинг — отангникидир“*, дедилар.

Отага итоат — Аллоҳга итоат этишдир.

* * *

Яхшиликнинг энг улуғи — отаси вафотидан сўнг ҳам унинг дўстлари билан алоқани узмасликдир.

Ҳадис

* * *

Дарвеш қариндошингни шод тут,
Ота хатоси учун танбеҳ бергувчи бўлма.

Мотрудий

* * *

Бахтиёр бўлишни истасанг қуйидаги хислатларни ўзингда мужассам қилгин:

Аввало онангнинг ҳаққини адо қил. Ота-она хурсандчилиги киши учун дунёда катта давлатдир.

Муҳаммад Ҳусайн

* * *

Отамиз оиланинг узоғини яқин ва йўғини бор қилиш учун доимий ҳаракатда бўлади. У бизнинг яшашимиз учун уй-жой

ҳозирлайди. Кийдириш учун кийим-кечак топади. Ичишимиз ва ейишимиз учун овқат топиш пайида бўлади. Борингки, ҳар бир оиланинг равнақи учун биринчи галда ҳаракат қиладиган киши отадир.

Мустафо Ҳомийпошио

* * *

Жуда кўҳна сўз бор, масалда келар,
Ота ўрни ота ўғилга қолар.

Юсуф хос Ҳожиб

* * *

Бўлсун адаб бирла бори хизматинг,
Ҳам қил адаб „дол“и киби қоматинг...
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил они ато-аноға эҳсон қилмоқ.
Бўл банда ато-аноға яксон,
Ким ҳақ деди волидаи эҳсон.

Алишер Навоий

* * *

Дегай отам қошида бор бўлай,
Фаму шоди етишса, ёр бўлай.

Мужрим Обид

* * *

Онангдан бош товлама, ошмасин дарди,
Шараф тожи эрур оёгин гарди.

Абдураҳмон Жомий

* * *

Ўғил доно бўлса, ота роҳатга етади.
Ким отасини ва онасини лаънатласа,
Унинг ўзи ҳам лаънатлангандир.

Ҳишом ибн Урва

* * *

Ота-онага нисбатан ҳурмат ва муҳаббат, ҳеч шубҳасиз, муқаддас туйғудир.

И.Г.Белинский

* * *

Ота ва она! Бу муқаддас номлар олдида барча мадҳиялар ҳеч нарса эмас, барча баландпарвоз мақтовлар ўғиллик муҳаббати ва миннадорчилиги олдида пуч ва арзимасдир.

Н.Г. Чернишевский

* * *

Ота-онага муҳаббат — барча яхши фазилатларнинг асоси.

Цицерон

* * *

Она — бу мурғак болалар тили ва дилидаги Худонинг номи.

У.Теккерей

* * *

Она қалби битмас-туганмас мўъжизалар манбаидир.

П.Беранже

* * *

Инсон ўз онасини руҳий жиҳатдан ҳам ўзига қадрдон деб билиши ноёб бахтдир.

* * *

Жаҳоннинг бутун гурури оналардан. Қуёшсиз гуллар очилмайди, севгисиз бахт йўқ, аёлсиз муҳаббат йўқ, онасиз шоир ҳам, қаҳрамон ҳам бўлмайди.

* * *

Меҳри чексиз, бутун дунёни кўкраги билан боққан аёлни — Онани шарафлайлик! Инсондаги бутун гўзаллик қуёш нурлари-ю, Она меҳридан.

М.Горький

* * *

Кўрнамак ўғил ётдан ёмон. У жиноятчидир, чунки онага нисбатан эътиборсиз бўлишга ўғилнинг ҳаққи ёўқ.

Г.Мопассан

* * *

Энг разил, аини пайтда энг оддий ва азалий кўрнамаклик — бу фарзандларнинг ота-онани қадрламаслигидир.

А.Вовенарг

ОНА ҚАЛБИ

Бир бола ақиллик ҳамда қаҳрлик,
Бир бола меҳрлик ҳамда зеҳнлик.
Бири оқ сутини ўлчар пул билан,
Бириси ўлчайди ёғду-нур билан.

Ҳар бири онага нондайин азиз,
Ҳар бири онага жондайин азиз.
Бирин оқ, бирисин қора демайди,
Гар шулар бўлмаса таом емайди.

Қандай бўлсалар ҳам омон бўлсин дер,
Эл ичида олди замон бўлсин дер.
Не уруғ сочурлар барин ўришар,
Эккан ниҳолларин таъмин туйишар.

Оқ сутин нарҳи йўқ, баҳо топилмас,
Онани сийлаган асло қоқилмас.
Меҳр чашмасини тош босганларни,
У дунё, бу дунё худо кечирмас.

Эгам ўзинг берган эзгулик шуур,
Авлиё бобомдан ўтиб келган нур.
Бир ажиб туйғулар, сирли куч, сурур,
Қонимга омухта бўлганга шукур.

ОТА

Армоним бор, бу дунёда армоним бор,
 Қоқ далада ўтлар босган ўрмоним бор,
 Қизғалдоқдай бошим эгик бу маконда,
 Ёшин яшаб ўтмаган отажоним бор.

Ота десам, бағри-дилим ёнаверар,
 Куним ёнар, ой-у йилим ёнаверар,
 Мозорига қўйган гулим ёнаверар,
 Тутунларга тўлиб кетган осмоним бор.

Эсаверсин жаннатлардан келган насим,
 Момо ерим, ўзингсан энг муқаддасим,
 Боғингда жим тинглаб бу тун жон нафасим,
 Рухимни аллалаб ётган жаҳоним бор.

Одам бўлиб бир одамни тушунмаслар,
 Кўзингда ёш кўриб ҳам гоҳ ўкинмаслар,
 Босган изим пойлаб юрган эй, нокаслар,
 Қабрдан қўл чўзиб турган қалқоним бор.

Мен отамдан қолган эркин садо-сасман,
 Қонимга ёт наволарга қайрилмасман,
 Ўлгунимча энди ундан айрилмасман —
 Ўз отамдек бўлиб қолган имоним бор.

Армоним бор, бу дунёда армоним бор,
 Кенг далада гуллар босган ўрмоним бор,
 Қизғалдоқлар бош эгиб қон йиғлаб турган,
 Бу маконда менинг ҳам нуржаҳоним бор.

ОНАИЗОР

Кўнглим қолса булбулдан ҳам гулдан ҳам,
Қолар бўлсам бир кун ахир тилдан ҳам ...
Агар бир зот йиғласа чин дилдан ҳам —
Онам йиғлар, онам йиғлар, онам у ...

Сигмай қолсам шундай кенг бу жаҳонга,
Осмонларга руҳим бўлса равона,
Жонсиз таним устида ҳам парвона —
Онам йиғлар, онам йиғлар, онам у ...

Тонар бўлса қўлимдаги тор, дунё,
Уч кун ўтмай унутгай дўст-ёр, дунё.
Еру кўкни титратиб зор-зор, дунё —
Онам йиғлар, онам йиғлар, онам у ...

Кўнглим қолса булбулдан ҳам гулдан ҳам,
Қолар бўлсам бир кун ахир тилдан ҳам.
Агар бир зот йиғласа чин дилдан ҳам —
Онам йиғлар, онам йиғлар, онам у ...

III боб

Меҳру бафо билан дарҳаётдир оила

АЁЛ ОЛАМ БЕЗАГИ

*Томиримни тирнар кўҳна саволлар,
Юрагимда гуллар ширин ҳаёллар,
Эй сиз ўзбек ойим, офтобжамоллар,
Мен офтобга алишмаган аёллар.*

Маҳмуд Тоир

Аёллар. Ҳаёт рамзи, гўзаллик маъбудаси ва олам безаги. Қалби қуёш нуридек ҳароратли, саҳоватли, покиза ва нафис туйғулар соҳибаси, мафтункор ва ҳамиша мўътабар инсонлар. Вужуди буюк ниятларга бой, ақли дониш, бешиқнигина эмас дунёни ҳам тебратувчи, севги бобида юксак жасоратга қодир, яхши эркакларга қанот бағишловчи, ирода, орият ва шижоатда тенгсиз, кетмас баҳор бўлиб яшовчи гўзаллик рамзи. Аёл дарёдек азим ва ҳаётдек мангу зот. Унинг қошида бутун дунё эҳтиром-ла таъзим қилса арзийди. Унинг битта табассуми ҳаётга қувонч бағишласа, кичик бир ғами жаҳонни андуҳ қилади. Ҳатто энг олий эъзозга сазовор бўлган жаннат ҳам Онанинг оёғи остидадир. Ақл-заковат, фазилатда беқиёс, фозила, оқила ва зукко, фикрлаш доираси кенг, хусн-латофатда беназр, зийрак ва тадбиркор аёллар жамиятимизнинг энг ихлосли ва азиз бандалари. Юзларида иффат намоён бўлиб турадиган, поклик ва покизалик пардаси орқасида тарбияланган, чиройли иш ва одатларга ўрганган аёллар шарофати билангина оила, жамият, ҳаёт дастурхонининг лаззатини зиёда қилиш ва мамлакатни обод этиш мумкин. Миллатимизнинг жон томирлари, Ватан тимсоли, юртнинг ўчмас чироғи, мусаффо осмонимизнинг порлоқ юлдузи, кўзларнинг оқу-қораси ҳам аёллардир.

Аёллар ўзларидаги қаноат, андиша, ҳаё, иффат, уят, тартиб-интизом, очиқ юзлилик, саришта саронжомлик каби инсонийликнинг улуг сифатлари билан ҳам энг олий лутфу-ҳикмат, меҳр-шафқат ва

эхтиромга лойиқ ой юзли, офтобқалб инсон. Оромбахш, сокин ҳаёт тонги ҳам аёллар билан бошланиб, улар қушдан эрта туриб, оиласига файз киритувчи фариштанинг ўзи.

Аёлларни кўксимизнинг тумори, юртимизнинг чироғи, само пештоқидаги қуёшимиз, ҳар дамда йўлдош, кўмакдош, кўклам гулларидек гўзал ва бегубор, яшнаган гулзор ва гўзалликлар кўзгусида чақнаган ҳилол, ҳаёт боғининг боғбони ва ҳаётимиз таянчи десак ҳам камлик қилаётгандек.

Аёл ердан чиққан эмас, у эркак боласи, эркак кўкдан тушган эмас, у аёл боласи.

Дарҳақиқат, аёллар — барчамизни дунёга келтирган, кўкрак сути ва меҳри билан вояга етказган волидаи меҳрибонларимиз, бошимиздан меҳр нуруни сочган бувижонларимиз, қалбимизнинг азиз жигари опа-сингилларимиз, қисматимиз ва ҳис-туйғуларимиз шериги садоқатли рафиқаларимиз ва жону-жаҳонимиз бўлган дилбар, лобар қизларимиздир.

*Кўнгли дарёдай кенг, меҳрли улуғвор,
Дугонаси — Ҳаё, синфдоши Ор.
Айтинг, фариштадан нима фарқи бор,
Куёвга чиқмаган ўзбек қизларин?...*

Жаҳоннинг ҳеч бир бошқа мамлакатларида аёллар ҳақида ғамхўрлик, уларга бўлган ҳурмат, эътибор ва эъозлаш бизнинг ватанимиздагидек эмас.

Муҳтарам Юртбошимиз алоҳида таъкидлаганларидек: „Ҳар қандай жамиятнинг маданий даражаси ва маънавий баркамоллиги аёлларга бўлган муносабат билан белгиланади“, „Оқила, гўзал аёллар ўзларининг ғамхўрлиги, меҳрибонлиги, қалби дарёлиги билан оиладаги, қолаверса бутун жамиятдаги мувозанатни, поклик, ҳалоллик, самимият ва адолат муҳитини сақлаб турадилар“.

„Аёлларни мукамал тутинглар“, „Баҳор ойининг бир куни аёллар ийди — байрами қилиб белгилаб қўйилсин“. („Авесто“), „Аллоҳнинг наздида эркак билан аёлнинг шарафи бирдир. (Қуръони Карим), „Дунё бир матодир, энг кўп эҳтиёж қондирадиган бир ердир. Дунёнинг энг ҳайрли заруратидан бири эса солиҳа бир аёлдир“, „Қиз туғилган хонадонга Аллоҳнинг нури ва раҳмати ёғилади“, „Турмушдан қайтиб келган қизга қилинган яхшилик, садоқатнинг афзалидир“, „Илм талаб қилмоқлик ҳар бир мусулмон эркак ва муслима аёлга фарздир“, „Аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қилади“ („Ҳадис“). „Аёлларга шикон қадар илиқ муомлада бўлишга ҳаракат қилдим“. (Амир Темур).

Буюк инсонларнинг ана шундай бетакрор эҳтиромларига сазовор бўлган, қалбларга мафтунлик, танага ҳузур-ҳаловат бахшида этувчи, авлодлар давомийлигини таъминловчи аёлларнинг ҳурмат-қадрини билмаслик, шаъни, нуфузи ва азизлигини ҳис қилмаслик — дунёнинг энг гўзал сир ва лаззатидан бебаҳра бўлиш демакдир.

Давлат, ижтимоий ҳаётнинг барча тармоқларида, ишлаб чиқариш, тadbиркорлик, фан, санъат, халқ таълими, соғлиқни сақлаш ва спорт соҳаларидаги фидойиликларидан ташқари ҳар қайси оиланинг юкини ҳеч нолимасдан, ҳаётга шукроналик қилиб, сабр-тоқат билан ўз елкасида кўтариб келаётган, айниқса, бугунги кунда ўта долзарб бўлиб бораётган тарбиявий муаммоларнинг ечимини ҳал этишда чидам ва собитқадамлик билан фаолият кўрсатаётган оила кўрғонининг ҳам чироғи, ҳам чароғбони бўлган аёлларнинг жамият ҳаётидаги ўрни, мавқеи ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини ошириш, уларнинг турли жабҳа ва йўналишларда қилаётган ҳайрли ишларини муносиб баҳолаш, иззат-икромини жойига қўйиш, оиладаги юмушларини енгиллаштириш масалаларининг Мустақиллик йилларида давлат дастури даражасига кўтарилиши аёлларга бўлган чексиз ҳурмат, ғамхўрлик ва эҳтиромнинг энг юксак ва олий даражадаги намунасидир.

Оила, аёллар, соғлом авлод, оналар ва болалар, меҳр-мурувват, сиҳат-саломатлик, ижтимоий ҳимоя, ёшлар, баркамол авлод, мустаҳкам оила, обод турмуш йилларими, барча ва барчасида ҳурматли аёлларимизнинг турмуш шароитини янада яхшилаш, уларнинг ҳар бир кунини мунаввар байрамга айлантириш ҳақидаги режа ва ғамхўрликлар олға сурилади.

Аёлни улуғламоқ — оила, Ватан ва ҳаётни улуғлаш билан тенг экан, у барча ҳайрли ва эзгу ишларимизнинг бош мезони бўлиб қолаверади. Зангиота туманининг ҳам маҳалла ва хонадонларида ўз қадр-қимматини чуқур ҳис этган, ўзининг бой маънавий дунёсини меҳрибонлик қудратини намоён қилиб, ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда, кундалик оилавий турмушимизда ўзларига муносиб ўрин эгаллаганликлари билан эл-юртнинг чексиз ҳурмат ва эҳтиромларига сазовордирлар.

Биргина Алишер Навоий номидаги маҳалланинг ўзидан жасорат ва матонатлари, ақл-заковат, нафосат ва назокатлари ва меҳр-оқибатлари билан эл ҳурматиغا сазовор бўлиб келаётган аёллар ҳақида кўплаб мисоллар келтириш мумкин. **Нигора Аҳмедова** — тиббиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент Тиббиёт академиясида кафедра мудири. **Дилфуза Ермуҳамедова** — тиббиёт фанлари номзоди,

Тошкент Тиббиёт академиясининг катта ўқитувчиси, Вена, Лондон шаҳарларида малака оширган. 2012 йилда Европа давлатлари шифокорларининг халқаро конференциясида маъруза қилган. **Гулмира Юсупова** — иқтисод фанлари номзоди, Ломоносов номидаги университет профессори. **Латофат Тошмуҳамедова** — филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Миллий университетида кафедра мудири. **Нозима Файзиева** — тиббиёт фанлари номзоди, Тошкент шаҳар шифокорлар малакасини ошириш институтида ишлайди.

Ҳаётимизнинг чироғи, умримизнинг гули бўлган барча аёлларимизни эъзозлаш — халқимиз, ёшларимиз учун энг олий қадрият даражасига кўтарилганлиги қалбларга ҳамisha қувонч бахш этади.

*Сизлар борсиз, сўзимизда садо бор,
Сизлар борсиз, ишқ аҳлида гадо бор.
Сизлар борсиз, минг бир дардга даво бор,
Мен офтобга алишмаган аёллар.*

МЕҲРУ САДОҚАТЛА ОБОДДИР ҲАЁТ

Агар ёзувчи бўлсангиз тўғри, ҳаққоний сўзларни ёзишга интилинг, халқнинг фойдали одамларини ҳурмат қилинг, ёзган асарларингиз илм аҳли қошида юзингизнинг қизаришига сабабчи бўлмасин. Ўз даражангиз, иқтидорингизга риоя этинг, ўз-ўзингизни мақташга киришманг, бу билан ўзингизнинг ва ёзган асарларингизнинг қадр-қимматини туширасиз.

Ризоуддин ибн Фахриддин

Ижод ва изланишда бақувват, нафсу-ҳавога эришмаган, оддий ва камтар, қаноатли ва сабр-тоқатли, шукроналик билан яшайдиган садоқатли инсонларнинг иқбол косаси ҳамиша бахтга тўла бўлади. Кеккайиш, манмансирашдан йироқда бўлган инсонлар дунёдаги энг яхши лаззатни қаноат, меҳру-оқибат ва садоқат лаззати деб биладилар. Ва бундай фазилат соҳиблари ҳамиша роҳатда яшайди, одамларга ширин муомилада бўлиб, уларни, оила аъзоларини шодликлар сари етаклайди ва ўзи ҳам кўпчиликнинг ҳурмат-эҳтиромига сазовор бўлади. Бундай йўлни тутган одам бўлар-бўлмасга қайғу чекиб, вақтини зое кетказмайди. Аксинча, илм-фан, изланиш ижод ва меҳнат билан чалғиб, ўзини доимо зиёфат ичида ва завқу-сафо орасида юргандек ҳис этади. Бу сифатларни улар улугъ неъмат, мақсадга етиш воситаси деб биладилар. Камолда ҳам, заволда ҳам ана шу сифат роҳатдан нишондир. Покиза қалб соҳибларигина бутун умрлари давомида бундай сифатларни улугълаб юрадилар.

Таниқли ёзувчи, шоир ва олим, республикада кўплаб иқтидорли журналистларнинг устози, Ҳазрати Имом мозорининг табаррук шайхларидан Тиллашайх бобонинг чевараси Неъмат Ёқубов ҳам ҳаёт, оила, табиат, Ватанга меҳр қўйган, сўзлари ва асарлари қалбдан келиб чиқадиган, эшитувчи ва ўқувчининг қалбига тез таъсир қилиб унга ҳузур бағишлайдиган, қобилият ва иқтидорига қатъий риоя қилиб, ҳаққоний сўз ва сермахсул ижоди билан сўзлардан гўзал манзаралар ясаб, кўплаб бадий асарлар ёзган, китобхонлар меҳрини қозонган таниқли адиблардан. Унинг асарларида халқнинг эзгу нияти, покиза қалб соҳибларининг юраги уриб туради. У ўз муҳитининг

дардини, эзгу мақсадини истоқдолнинг равнақи, ўз замонасининг руҳи, орзу-истакларини туйиб турувчи заҳматкаш ижодкор.

Ҳар бир ишга юракдан ёндашиш, ҳаёт тўлқинларида мардона туриш, тўсиқларни енга билиш, ирода шижоат ва изланиш, ижодга руҳлантирадиган, ҳаёт беағи деб аталмиш қобилият, истеъдод ҳамда гўзалликнинг бир бўлағи бўлган маҳорат болалик чоғлариданоқ намоён бўла бошлаган эди.

Ота-она тарбияси, ўрта мактаб ва олийгоҳда кунт билан таҳсил кўриш Неъмат Ёқубовдаги истеъдоднинг шаклланиши ва меъёрига етишида катта мураббийлик вазифасини ўтади.

Истеъдод йўлининг сўқмоқлари сон-саноксизлиги, яратмоқчи бўлаётган мўъжизаларни такомиллашган маҳоратсиз, тинимсиз машқ, мустақил ўқишсиз амалга ошириб бўлмаслигини онгли равишда ҳис этган Неъмат Ёқубов ёшлик баҳоридан унумли фойдаланиб, келажак кўркамлигининг серҳосил уруғини ўз вақтида сепишга улгурди. Унда ҳамиша эзгу-ният, мақсадли изланиш жасорати мужассам бўлиб, вақтни тежаш, ундан унумли фойдаланиш борасида марҳум Тиллашайх бобосидан авлоддан авлодга ўтиб келаётган „ёшликда йўқотганни қариликда қидириш нодонликдир“, „дунёдаги ҳеч енгиб бўлмайдиган куч — бир дақиқади“, деган доно ўғитларига қатъий риоя қилиб яшади. Айтишларича, Тиллашайх бобо „Аллоҳ кўзларнинг хиёнатини ҳам, диллар яширадиган нарсаларни ҳам билур“, деган оятни ёшларга тез-тез огоҳлантириб турарканлар.

Куёшнинг жамоли ер юзини ёритганлиги ва ҳаётга абадий умр бағишлагани каби Неъмат Ёқубовдаги чуқур билим, жамиятнинг қулоғи ва тили деб аталмиш журналистлик қобилияти, сўз гиштларидан қасрлар қурабилувчи, сўз уммонларидан дур топа билувчи ёзувчилик ва шоирлик маҳорати ҳамиша қалбларга нур бағишлаб туради.

Эллик йилдан буён давом эттириб келаётган журналистлик фаолияти, бу соҳада етказган етук муҳаррир кадрлари, замон қаҳрамонлари ҳақида ижод қилган юзлаб очерк, публицистик мақола ва фелъетонлари, „Ҳаёлимдаги қиз“, „Сохта севги“, „Кўзларингни яширма мендан“, „Сўқмоқдаги из“, „Роҳат операцияси“, „Муҳаббат бўйсунмас“, „Тақдир тўфониди“ каби хикоя ва қиссалар тўпламлари, „Хубоб“, „Ҳазина султони“, „Жон“, „Бугунги кунлар“, „Умр“, „Вужудий қудрат“ номли романлари Неъмат Ёқубов камолига камол қўшилиб бораётганлигининг далилидир. Энг муҳими бу асарларнинг барчасида заҳматкаш, ижодкор халқнинг юрағи уриб туради. Насрий

асарлар қатори, адиб назмда, яъни дилларининг гулшани бўлган шеърятда ҳам диллардаги алангадан роҳатбахш чашмалар ярата билувчи ноёб ғоялар муаллифидир.

Шоирнинг кўплаб шеър ва ғазаллари Республика газета ва журналлари саҳифасида мутассил чоп этиб турилади. Ижодкор кейинги йилларда „Муҳаббат – етти бахт“ деб номланган саккиз китобдан иборат ғазаллар тўпламини яратди. Жумладан, „Севги оғушида“, „Уйқудаги гўзал“, „Бир кеча ҳаёли“, „Севгим – севги-лигим“, „Одабийлик китоби“, „Ёр ва диёр мадҳи“, „Ишқ аҳлининг шоҳиман“.

Энг муҳими Неъмат Ёқубов ўзбек адабиётига ноёб бир янгилик – „Илмий роман“ ва „Илмий қисса“ жанрини олиб кирди ва шундай асарлар яратмоқда. Яна иккинчи бир диққатга сазовор томони, изланувчан ижодкор „Соғлом турмуш формуласи“ни топиб, уни ҳам асарларида кенг тарғиб этиб бормоқда. Ўзбекистон халқ ёзувчиси (Аллоҳ раҳматига олган бўлсин) Иброҳим Раҳим ўз мақоласида Неъмат Ёқубов ижодининг ўзига хос томонлари ҳақида шундай деганди:

– „Ёзувчиликка журналистикадан кириб келгани учунми, унинг очерк ва ҳикоялари ҳаётий, чин инсонлар турмушидан келиб чиққан воқеалар битигидек ўқилади.

Қаҳрамонлари ҳам орамизда юрган таниш кишилар бўлиб, унинг ўзига ўхшаган камтарин, камсухан, софдил, хушфетъл ва жонкуяр замондошларимиз.

Мен мақтовни ёқтирмайман, аммо камтарин, ҳалол, пок виждонли, садоқатли, меҳнаткаш одамни ҳар қанча мақтаса арзийди, деб биламан. Бизнинг Неъмат Ёқубов ана шундай хислатларга бой бўлган чин инсон ва меҳнаткаш ёзувчидир“.

Адибнинг ўзи ҳам:

*Оламда инсондан юксакроқ унвон йўқ,
Инсондан ҳам гўзалроқ жону-жаҳон йўқ,*

деб жуда ҳақ гапни айтади...

Ниҳоятда ҳолисона берилган баҳо. Адибнинг қайси бир асари бўлмасин, унда инсон қалбига руҳий жонланиш, юксалиш ва кўтаринкилик қувватини бахш этувчи маънавий неъматлар бисёрдир.

Неъмат Ёқубов мустақкам иродали ва шавқли ижодкор. У ҳамиша ирода, қатъият кучларининг ҳаётбахш яратувчилик имкониятларига эга эканлигига чуқур ишонч, сабр-тоқат ва қаноатда яшаб келаётган ижодкор.

Номзодлик диссертациясини ҳимоя этиш арафасидаги қатор руҳий машаққат, тўсиқ ва зиддиятли вазиятларни тасаввур этиб бўлмасди.

1971 йил. Абдулла Қаҳҳор публицистик асарларида маҳорат масаласига доир номзодлик диссертацияси ҳимояга тайёр. Лекин бу жараён Абдулла Қаҳҳор муҳолифларининг бош кўтариб, ҳатто унинг асарларини чоп этган нашриёт раҳбарларини ишдан бўшатган адолатсиз, қалтис муҳитга тўғри келиб қолган эди. Илмий кенгашнинг казо-казо аъзолари ҳам олдиндан тўн бичиб, „бундан буён Абдулла Қаҳҳор ижодидан ҳимоя қилишни бўлмағур иш“га чиқариб қўйишди. Аммо ҳақиқат ва адолатнинг қиличи, дилнинг қуввати бўлган ишонч ва қатъият Неъмат Ёқубов ва унинг илмий раҳбарини илм майдонидаги жангга тушишдан заррача чўчитмади. Жанг қизгин тус олди. Ҳақиқат, адолат ғолиб келиб муҳолифларнинг ўзлари ҳам қарсак чалиб юборганларини сезмай қолишди. Ҳақиқий жанг ҳимоячини улкан ғалабага ҳамроҳ қилди.

Қалби метин, тили ипакдек Неъмат Ёқубов ўзининг яқунловчи сўзида ашаддий муҳолифларига ҳам ўзларининг қимматли вақтларини аямай илмий кенгашда фаол иштирок этганлари учун алоҳида чуқур миннатдорчилик билдирди:

*Меҳрсиз, гиначи душман дилини,
Тўлдирсанг мумкиндир сен эҳтиромга.
Овчини кўргину ибрат ол ундан,
Дон билан қушларни туширар домга.*

Ёш олим ҳам ўткир ақл, пухта билим, кўркем феъл, босиқлик, камтарлик, сабр-тоқат, мулойимлик каби фазилатлари билан муҳолифларни лол қолдириб, уларни ўз домига тушира билди.

Неъмат Ёқубов ҳаётда манманлик, оилада ортиқча бойлик, дабдабазлиққа берилиб эмас, илм-фан, қаноат, сабр-тоқат, ўзаро ҳурмат, меҳр-муҳаббат, қадр-қиммат, вафодорлик ва садоқат билан яшашни бахтиёрликнинг энг муҳим омиллари деб билади.

Ривоятларда келтирилишича, агарда инсон ёғочни теша билан йўнса, теша пайрахани фақат ўз томонига тўплаб бирортасини ҳам ташқарига чиқармас экан. Рандаласа-чи, қирриндиларнинг барчаси ташқарига чиқариб ташланади. Арралаганда эса, қипиқ ҳар иккала томонга бирдай сочилади. Шунинг учун инсон ҳаётда тешага ўхшаб

фақат ўз манфаатини ўйлаб, баҳил, қизғанчиқ бўлмаслиги, ёки бор-йўғини бошқаларга сарфлаб, ўзини мухтожликка гирифтор қилувчи рандани ишини қилмай, аррага ўхшаб фаолият кўрсатиши керак экан.

Шундагина ўзига ҳам, бошқаларга ҳам фойдаси тегади.

Улкан ижодий ишлар, ҳаёт ташвишлари ва яшаш зиддиятлари, жамоатчилик ишлари билан қанчалик банд бўлмасин, Неъмат Ёқубов оила, фарзанд, набиралар камолоти, дўсту биродар, қариндош уруғ ва маҳалла манфаати билан боғлиқ бўлган ишларнинг барчасига вақт топа билади.

Жамият тузилишининг энг муҳим қадриятларидан бўлган садоқат, вафо ва эътиқод, оқибат ва самимият, меҳр ва муҳаббат каби олижаноб фазилатлар адибнинг кучига-куч, илҳомига илҳом бағишлаб туради.

Маълумки, садоқат инсонларнинг ўз ваъдасига бўлган вафосида намоён бўлади. Вафо эса, энг олий инсоний сифат. У севгининг бахти, бахтиёрликка эргаштириб юрувчи Неъмат Ёқубовга ўхшаш мард, покиза қалбли, меҳри дарё инсонларга хос фазилат. Зеро оиланинг тотувлиги ҳам, хонадондаги файз ҳам, эр-хотин ва дўстлар ўртасидаги садоқат ҳам вафо билан. Сермахсул ижод ҳам, эл олдидаги обрў-эътибор, ишдаги муваффақият ҳам ана шу вафо туфайли. Неъмат Ёқубовнинг оиласи ва эл ишончига сазовор бўлиши ҳам унинг садоқатли ва вафодор инсонлигидандир:

*Вафо йўлида гар собитқадам сан,
Ки ҳеч вақт кўрмагайсан ранжу ғам сан.
Будур пандим сенга, зинҳор-зинҳор,
На аҳд этсанг, вафосин қилғил изҳор.*

Оиласи, фарзанд ва дўстлари, Ватанга бўлган садоқат ва вафодорлик мард кишиларнинг иши, улуғ инсонларнинг чиройли хислатларидир. Неъмат Ёқубов ҳам эллик икки йилдан буён Муҳаммаджон қизи Ҳилолаҳон билан умргузаронликда бахтли ҳаёт кечириб келаётган садоқатли инсон. Ёқубовлар оила аъзоларининг ахлоқан поклик, маънан етуқлиги, давлат ва жамиятга келтираётган нафлари жиҳатдан бу хонадоннинг жаннат боғининг бир бўлагига қиёслаш мумкин. Бу оилани ҳамжиҳатлик ва бахту-саодатда ушлаб турувчи асосий куч меҳр-муҳаббатда содиқлик, ўзаро ҳурмат, оқибат, ақлий ва жисмоний меҳнат, солиҳ ва комил фарзандлардир. Қалби,

тан-жони, тили, орзу-истак ва ниятлари бир бўлган бу ёстиқ-дошларнинг бахтли оила қасрини бунёд этишлари осон бўлмаганди. Нёъмат Ёқубов Ҳазрати Имомдаги собиқ Мозорхон маҳалласининг фуқароси. Уч ака-ука томлари қамиш ва тупроқдан иборат кичкина ҳовли, қадди паст уйларда вояга етди. Ҳилолаҳон бу хонадоннинг учинчи — кенжа келини бўлиб, овсинлари билан аҳиллик ва иноқликда яшашда маҳаллада яхши ном қозонган аёл. Шундай шароитда фарзандларни яхши тарбиялай билиш, уларнинг барчаси фақат аъло баҳоларга ўқиши, отанинг илмий иш ва ижод билан шуғулланиши, онанинг мактабда дарс бериш учун кундалик машғулотларга тайёргарлик кўришининг ўзи мўъжиза эди.

Тўнгич фарзанд Жавлон иқтисод фанлари номзоди, доцент. Республика олийгоҳларнинг бирида проректор. Зилолаҳон қизи олий тоифадаги шифокор, оилавий шифохона раҳбарининг муовини. Иккинчи ўғил Даврон, уни Аллоҳ раҳматига олган бўлсин, жуда истеъдодли шифокор эди. Мардон эса хорижий мамлакатларда хизмат қилаётган халқаро тоифадаги қалами, зеҳни ўткир журналист. Отананинг бутун ҳаёти давомида эришган ютуқлари, орттирган орў-эътиборлари, қозонган шон-шухратлари қаторида ўз замонасига мос, ақл-заковатли, мукамал тарбияли ана шундай комил фарзандлардан улуг бахт бўлмаса керак.

Тириклик дунёси оналар қалбидан бунёд бўлади, илк меҳрибонлик ҳам оналар юрагидан бошланади деганларидек, Нёъмат Ёқубов ҳаётидаги барча бахт ва иқболни оиласининг барқарор пойдевори, ор-номуси ва шаънини асраб келаётган, уни руҳлантириб илҳомбахш этиб келаётган мунис ва меҳрибон рафиқаси Ҳилолаҳон шарофатидан деб билади. Ҳилолаҳон ая ёшларга ҳам ўзбек ҳам рус тилида муттасил 40 йил таълим берган, инсоният гулзорини қайта-қайта гуллатувчи, марҳамати қуёшдек барчага тенг, қалби меҳр-шафқатга бой, маънавий нуқсонсиз табаррук мураббий. Ёмонлик, адолатсизлик билан мураса қила билмайдиган, шогирдларини қалбдан севувчи, одобсизни ҳам яхшилар қаторига қўша билувчи, ҳатто номардни ҳам мардга айлантира билган заҳматкаш, фидойи маорифчи.

Унинг дарсдан ташқари ҳам кўплаб тадбир ва юмишлари бўларди. Мактабнинг синфдан ташқари жамоатчилик ишлари, ўзлаштириши яхши бўлмаган ўқувчилар билан шуғулланиш, уларнинг ота-онаси ва маҳалласи билан боғланиш, синф раҳбари сифатида ўқувчиларни музей, кино ва театрларга олиб бориш асосий иш вақтига нисбатан кўп вақтни талаб қиларди. Шунга қарамай Ҳилолаҳон турмуш

ўртоғининг ижодий ишларида доимий кўмакдош ва маслакдош, унга илҳом бахш этувчи ҳамфикр ёрдамчиси, ҳатто муҳаррирдир. Рус тилини яхши билганлиги ва ўзбек адабиётини мутахассислар қатори билимдони бўлганлиги учунми ижодкор Неъмат Ёқубов ортиқча қийинчилик сезмасди.

Қирқ бир минг мисра шеър ва ғазалларни ва бошқа кўплаб асарларини оққа кўчириб беришда Ҳилолаҳоннинг хизмати беқиёс катта.

Инсон камолотининг бешиги бўлган ақл-заковат, камолотининг пойдевори тарбия, етукликка эришиш пиллапоёси бўлган билим, фаҳм-фаросат, мушоҳада қилиш ва фикрлаш қобилияти, ёшларга ўрнатилган, ибрат ва намуна бўлиш фазилатлари Ҳилолаҳон ая ҳаётининг энг гўзал безакларидир.

У олий насл-насабнинг тағ-туғли покиза авлоднинг издошларидан бири. У Қўқон хони Худоёрхон қизларидан бирининг неварасига чевара бўлади.

— Ҳаёт, — дейди Неъмат Ёқубов, — фақат гулга бурканган бўстон ҳам эмас, фақат томоша ва байрам ҳам эмас, фақат азоб-уқубат ёки ором ҳам эмас. Ҳаёт — поёнсиз, кўпқиррали мураккаб жараён. У бурч, кураш, узлуксиз ҳаракат, инсон зиммасидаги оғир синов, виждонан ниҳоясига етказиш керак бўлган масъулиятдир. Ҳаёт — жон қойитмай, машаққатсиз яшаб бўлмайдиган мураккаб жараён. Ва ўзига енгил ҳаёт ахтарган одам чинакам аянчли ҳолга тушган, беъмани, қаноатсиз, самарасиз ҳаёт кечираётган энг бахтсиз инсонлардир.

Неъмат Ёқубовнинг ёқимли хислатларидан яна бири шундаки, ҳаётнинг ана шундай машаққатларига сабр, чидам билан бардош беради. Сабрни у аввали очиқ, лекин охири ширин, мақсадга етиш воситаси деб билади.

Рафиқаси Ҳилолаҳон бундан йигирма йил муқаддам оғир ҳасталик натижасида иккала оёғини босолмайдиган бўлиб қолди. Кўрсатмаган шифокор қолмади. Дунёнинг энг машҳур невропатологи марҳум профессор Наби Мажидов бор имкониятларни ишга солиб кўрди. Лекин иш кўнгилдагидек бўлмади. Ниҳоят, Неъмат Ёқубов Наби Мажидовнинг, тажрибали шифокорларнинг тавсиясига риоя қилиш билан бир қаторда рафиқасининг жонига ором берадиган ўзи ўйлаб топган даволаш услубини қашф этди.

Беморни қалбида ҳаётга, ўз кучи ва соғайиб кетишига бўлган ишонч туйғусини кучайтириш, қалбидан нохуш ҳаёлларни ҳайдаш,

вафодорлик аҳдида қатъий туриб, кўнглини меҳр билан овлаш, парвариш қилишнинг бор имкониятларини жалб этиб, имконият даражасида ёлғиз қолдирмаслик, кайфиятини кўтарадиган бадий китоб ва журналлар билан таъминлаб туриш, махсус аравача ва машинада хушманзара жойларга сайр қилдириш, нохуш ҳодиса ва воқеаларни етказмаслик — рафиқасининг саломатлигини тиклаш ҳақидаги ғамхўрларнинг режаси эди.

Йигирма йилдирки, ўзининг раҳнамолигида Фарғона вилоятидаги „Чимён“ профилакториясида даволанишни канда қилмайди. Узоқ масофага мўлжалланган махсус машинада биргаликда Фарғонага олиб бориш, ногиронлар аравасида гоҳо етаклаб, зарур бўлганда елкасида орқалаб муолажалага олиб боришнинг Неъмат Ёқубов учун оғирлиги билинмайди.

Шулар қатори ижодга ҳам вақт топа билади. Айниқса ўтган 2012 йил даволаниш мавсуми сермахсул бўлди. Ўндан ортиқ шеър, ғазал ва тўртликлар дунёга келди.

*Осмоннинг чиройи нозик ҳилолдир,
Менинг кўрким — ёр жамоли висолдир.
Муҳаббатсиз ўтган умринг уволдир,
Севги туфайли инсон баркамолдир.*

Умр фаслининг саксонинчи баҳорига яқинлашиб қолган зиёли бир донишманд отахон „Чимён“ профилакториясида Неъмат Ёқубов билан бўлган суҳбатда:

— Мен сизларни олти йилдан буён кузатиб, жуда ҳавасим келиб қолди. Садоқат, вафодорлик ва меҳр-муҳаббатни сизлардан ўрганиш керак экан. Эркакнинг ўз аёлига бўлган ҳақиқий меҳрибончилиқни биринчи бор кўришим. Тўғри, бир-бирларига меҳрли бўлган эр-хотинлар кўп. Лекин сизларчалик эмас. Жуда тўғри қиласиз, отангизга балли. Тагли-зотли авлодлардан кўринасиз. Донишмандларнинг бир гапи бор: „Аёлингизни қадрланг. Зеро улар учар қанотингиз, ўрнашган пойдеворингиз ва тутар қўлингиздир.“ Юртбошимиз ҳам аёлларни эъзозлаш ҳақида кўплаб доно фикрларни билдирмоқдалар. Кам бўлмайсиз, дўстим...

*Аёл бил, лутфу қимматга сазовор,
Гўдакдек меҳру шафқатга сазовор.*

Менимча, аёлингиз дардига кўпроқ сизнинг меҳру шафқатингиз малҳам бўлаётгандек туйилади. Бу жуда улуғ ва савобли иш. Агар билсангиз Куръони Каримда бева бечора, етим-есир, беморларга

мурувват кўрсатиш, уларга меҳрибон бўлишни Аллоҳга қарз бериш билан қийёсланади.

Бир одам кимгадир қарз берса, қарз олган одам унга ҳиёнат қилиши, қарзни бермаслиги мумкин. Лекин Аллоҳ сиз каби вафодорликнинг сардорларини ҳеч вақт алдамайди. Ҳаётда кўпини кўрдик. Хотини сал узоқроқ бетоб бўлиб қолса, дарров бошқасини қидириб қолади. Улар билмайдик, аёллар миллатимизнинг жон томири. Ватан тимсоли, оила ва жамиятнинг ўчмас чироғидир.

Яна бир бор офарин сизга, сиз каби офтобқалб инсонлар кўпаяверсин, умрингизга, жонингиз ва ижодингизга Яратганнинг ўзи барака берсин!

Отахон ҳақ гапни айтади. Ҳақиқатан ҳам жуфтликдаги аҳиллик, иноқлик ва меҳру оқибат, у қайси ёшда, қандай вазиятда бўлмасин, танага роҳат бағишлаб, дардларга малҳам бўлади. Муҳаббатни кучайтиради, меҳр-садоқатни эса барқарор қилиб, қалбларни руҳий-маънавий тетиклаштиради. Ва ноҳуш ҳаёлларни ҳайдаб, эр-хотин қалбини янада тиниқлаштиради.

Ҳилолаҳон Ёқубовани даволовчи шифокорлардан бири, тиббиёт фанлари доктори, профессор Миржамол Мирёқубов алоҳида мамнуният билан шундай дейди:

Мен Неъматни болалигидан яхши биламан ва уни яхши кўраман. Иسمи жисмига монан, ризқу-рўзли ва бахт-саодатли инсон.

Унинг энг катта бахти — ҳалол ва меҳнатсеварлиги, виждонининг поклиги, оддий ва камтарлиги, оиласи ва дўстларига бўлган содиқлиги, солиҳа аёли ва комил фарзандлари ҳамда эзгу ниятли қалбларда ҳуррамлик ҳосил қилувчи ажойиб асарларидир.

Неъмат Ёқубовда инсон ҳаётининг энг одил раҳнамоси бўлган виждонийлик ва инсонни ҳамиша улуғлаб турувчи камтаринлик алоҳида сезилиб туради ва ҳар бир ишни торози адолат билан, инсоф билан бошқаради. Аёлининг саломатлиги учун дилдан, юракдан қайғуриши эса камдан-кам эркакларга насиб этиши мумкин бўлган энг олижаноб фазилатдир. Мен буни деярлик ярим асрлик гувоҳиман. Ҳам ақлий, ҳам инсоний меҳнатнинг Неъмат Ёқубов фаолиятида болалигидан уйғунлашиб кетганлиги камолотнинг гарови ва маҳоратнинг ошиғи бўлиб хизмат қилиб келмоқда. Адиб уқувли бўлганлиги учун меҳнатнинг ҳар иккала турини у яхши кўради. Унинг яратиб қўйган боғларини кўрган одам улкан ижодий ишлар билан шуғулланувчи инсоннинг меҳнати эканлигига ишонмаслиги ҳам мумкин. Ноёб меваларнинг жамики турлари мавжуд. Уларни парвариш қилувчиси ҳам, режаси билан

ҳосилни териб, улардан компот, қиём ва бошқа турли-туман тансиқ маҳсулотларни тайёрловчи ҳам Неъмат Ёқубовнинг ўзи...

Буларнинг барчаси адибнинг ижодий ҳаётини қувноқлаштирувчи, кўтаринки илҳом бағишловчи, етуклик ва юксакликка чорловчи омиллардир. Зеро, меҳнат — у ҳаёт чироғи ва сарчашмаси унинг зийнати улуг, инсонни ҳаракатга келтиради, у билан инсон муродига етади ва ҳар қандай ижодкорлик ҳам меҳнатдан туғилади. Ўз ишини гуллатганнинг бахти гуллайди, ҳаёти тобора гўзаллашиб, унга ҳамиша бахт-саодат, ҳурмат ва омад эргашиб юради.

Мақсадли меҳнат, баракали ижод, оилавий аҳиллик ва тотувлик, меҳр-оқибат, садоқат ва вафодорлик чуқур илдиз отган Неъмат Ёқубовлар оиласи каби мусаффо даргоҳларида оддий кунлар ҳам байрамдек ўтаверали.

ФИДОЙИЛИК ЗИЙНАТЛАРИ

Инсон бахт учун яралган. Бу унинг туғма хусусияти. Ҳаётда ўз бахти учун интилмаган одамнинг ўзи йўқ. Ҳамманинг бахтли бўлгиси келади ва бахтли яшашга ҳуқуқлидир. У инсон ҳуқуқининг ажралмас қисми. Бой бўлиш бошқа, бахтли яшаш бошқа. Ватанга, халққа фойдали, керакли бўлиб яшаш, ўзгаларининг қайғусини ўзиники деб билиш, одамлар ва оиласига бахт ҳадаё эта билиш, қувонч, умид ва эзгуликка бўлган мойиллик, ҳалол меҳнати билан шон-шухрат қозониш — чинакам ва тўла-тўқис бахтни англатади.

Муаллиф

Собиқ Тошкент ҳозирги Зангиота туманининг Кўктерак қишлоғида таваллуд топган Аҳмаджон Тошметов — падарибузруквори Ҳошим ота ва волидаи муҳтарамаси Зебунисо аянинг (уларни Аллоҳ раҳматига олган бўлсин) чексиз меҳру-муҳаббати, панд-насиҳатлари ила камол топди.

Саодатда яшаш ва ёмонликлардан узоқда бўлиш учун кексаларнинг насиҳатларини қалбига жо этиб уларга ҳаётда амал қилишни бурч деб билган Маҳмаджон хожи, марҳум отасининг насиҳатларидан бирини эслаб шундай дейди:

— Яхши бўлишлик учун айтилган аччиқ насиҳат ва танбеҳлардан ранжима. Ўз фойдасини кўзлаб сенга ҳушомад қилган, нотўғри ишларингни кўриб сени бу йўлдан қайтармаган бефарқлардан узоқлаш. Қалтис ишга қўл ураётганингда, сенга пишанг бериб мақтаганлардан эҳтиёт бўл. Акс ҳолда бахтсизлик билан жазоланиб қолиш ҳеч гап эмас. Яна шуни билиб қўйгингки, катталар билан маслаҳатлашмай туриб бирор ишга қўл ура кўрма. Шундагина маъқулини ўзингга ажратиб оласан.

Маҳмаджон Тошметов мураккаб, залворли ишларни амалга оширишда ота-она, тажрибали устоз ва яқин дўстлари билан маслаҳатлашишдан ташқари, биринчи навбатда ўзига суянишни, қалби билан маслаҳатлашиш, ақл-заковатини ишга солиб, фаолият юритишни ҳам янада маъқул деб биларди. Лекин барибир маслаҳат

билан бўлган ишни самарали ва мақсадга мувофиқ эканлигини ҳамиша эътироф этиб келади.

— Мен ўрта мактабни битирган вақтда, Тошкент шаҳар ИИБ бошлиғи лавозимида хизмат қилган амаким — марҳум генерал-майор Абдужамил Тошметов Жазони ижро этиш бошқармасида бошлиқ бўлиб ишларди. Ёшлик чоғимдан уларга жуда ҳавас билан қарардим. Шу боисми, эшикдан кириб келган амакимнинг *«Ака, шу ўғлингизни менга берасиз. Ўзим ўқитиб одам қиламан»*, деган сўзлари ҳеч эсимдан чиқмайди. Отам ҳам бунга жавобан *«Суюғи бизники, гўшти сеники, ўқисин, кам бўлмайди»*, — дея қўллаб қувватлаганди. Шундай қилиб, отамнинг оқ фотиҳаси, амакимнинг чорлови билан неча йиллик орзуим рўёбга чиқди. 1960 йили йўлланма билан Свердловскдаги ёнғин-техник билим юртида таҳсил ола бошладим. 1963 йили эса билим юртини битириб, ички хизмат лейтенанти унвони билан Тошкентга қайтиб келдим. Ўша пайтлар ёнғин ўчирувчиларнинг спорт машғулотлари бўйича қатнашувчи ўзбек ўғлонлари жуда кам бўларди. Шунинг учун оловни ўчириш, нарвонда кўтарилиш каби ушбу спорт машғулотлари бўйича турли давлатларда ўтказилган мусобақаларда қатнашиб, Ўзбекистон шарафини ҳимоя қилганман.

Ҳа, билаги кучга, юраги шавқу-завққа тўлган, қадамидан чақин чақнаб мусобақаларда фахрли ўринларни эгаллаб, ҳамкасблари орасида ўзига хос фазилатлари билан ажралиб тургувчи Маҳамаджон Тошметов хизмат фаолиятини 1963 йилда Тошкент шаҳар ИИБ Ёнғиндан сақлаш бошқармасида инспектор бўлиб бошлаган эди. Қатор йиллар ушбу бошқармада катта инспектор бўлиб пойтахт ҳудудида ёнғин хавфсизлигини таъминлаш йўлида баҳоли қудрат хизмат қилди. 1968 йилдан эса Тошкент шаҳар ИИБ Давлат автомобиль нazorати бошқармасида инспектор, катта инспектор бўлиб хизмат қилди. 1973 йили эса шу бошқармада бўлинма бошлиғи, 1980—1982 йиллар бўлим бошлиғи, 1982—1987 йиллар эса бошқарма бошлиғи ўринбосари лавозимида фаолият юритиб, йўлларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлашга камарбаста бўлди. 1987 йилда ички ишлар идораларидан нафақага чиқсада, иш фаолиятини 1988 йилдан Тиббий санитария бошқармасига қарашли автокорхонада давом эттирди. Ушбу автокорхона директори лавозимида 1999 йилга қадар меҳнат қилди. Ҳозирги кунда ИИББ ЙХХБ Фахрийлар кенгаши раиси сифатида фаолият кўрсатаёпти. Мана шундай даражага эришишингда сенга тўғри йўл кўрсатган инсонларни эсламасликнинг иложи йўқ, — дейди мамнуният билан отахон. — *Бунда устозларим истеъфодаги полковник Минҳожиддин Салоҳиддинов, истеъфодаги*

подполковниклар марҳум Миракбар Тўлабоев, Исмоил Қурбонов, Абдумалик Йўлдошевларнинг (уларни Оллоҳ раҳматига олган бўлсин) хизматлари катта деб биламан. Чунки, хизмат сир-асрорларини мана шундай ўз касбини фидойилари бўлган юрт посбонларидан ўрганганман.

Устозлари ҳақида тўлқинланиб, уларни ўзгача ҳаяжон билан эсга олаётган Маҳмадҷон акадан шогирдлари ҳақида сўраганимизда, уларни номма-ном тилга олди. Истеъфодаги полковник Нуриддин Раджабов, истеъфодаги подполковниклар Баҳодир Исроилов, Одилҷон Ходжаев ва истеъфодаги майор Анвар Ҳожиматов каби шогирдлари билан ҳақли равишда фахрланишини қайд этди.

Маҳмадҷон Тошметов давлатнинг маъсул ишлари билан қанчалик банд бўлмасин, қанчалик катта лавозимларга эришмасин оила пойдеворининг барқарорлиги ва мустаҳкамлигини сақлаш унинг учун бош ҳаётий масала бўлиб келган. Фарзандлар тарбиясини эса ўзи эришган ютуқларнинг энг шарафлиси деб билади. Ўғил-қизларга тўғри тарбия бера билиш, билим ва меҳнатни севишга одатлантириш, оила бешигини тебратишнинг сир-асрорларини ўргатиш, ўзларига хос касб ва ҳунарни мукаммал ўргатиш билан уларнинг жавлон уриб меҳнат қилишлари ва ҳурмат-иззатда тинч осойишта фаровон ҳаёт кечиришларининг мустаҳкам заминини ярата билди. Маҳмадҷон Тошметов юксак маънавиятли, ўта мураккаб, айнаи вақтда истиқболли тарбия сабоқларини қунт ва сабот билан ўрганган, вазмин, талабчан ва адолатли отадир.

Турмуш ўртоғи Умринисо хожи она билан ҳаёт гаштини сураётган Маҳмадҷон хожи ота ўтган умрларининг ҳар дақиқасига шукроналар айтадилар. Умрихон ақли ва мулоҳазали аёл ва меҳрибон она. Кўпчилик уни маҳалланинг азиз ва муътабар онахонларидан деб ҳурмат қилади. Ҳўшфёъл ва хушмуомилали она, эътиқодли маорифчи ва фидойи жамоатчи. Бир неча йил ўқитувчи ва маҳалла хотин-қизлар кенгаши раиси лавозимларида фаол хизмат қилиб эзгу ишлари билан унитилмас из қолдириб келаётган вазмин ва камтарин аёл. Оила, мактаб ва маҳаллада хотин-қизларга ҳамиша биринчи ўринда келинлик, хотинлик ва она мартабасини улуғлаб, қолган вазифаларни иккинчи ўринда қўйишни таъкидлайди. Айниқса оналарнинг ўнг қўлида оила — фарзанд, чап қўлида эса касб-кори бўлмоғи мақсадга мувофиқдир. Зеро, оналар оиланинг ор-номуси ва шаънини ҳимоя қилувчи муътабар қалқондир, деб таъкидлашни канда қилмайди.

Умрихон ва унинг турмуш ўртоғи Маҳмадҷон хожи ўз фарзандларига мукаммал тарбия бера олган. Уларни ақл-заковатли

этиб, ёмонлик, нопокликлардан нафратланадиган, юксак маънавиятли, қолаверса машхур Тошметовлар сулоласининг муносиб авлодлари даражасида тарбиялай билган ҳақиқий ҳаёт ижодкори ва фидойи ота-оналардан бири. Қизлари Раънохон тиббиёт фанлари номзоди, етук шифокор, катта ўғли Музаффаржон эса истеъфодаги подполковник, кичик ўғли Баҳодиржон ҳам ўз касбининг мутахассиси. Тўққиз набираси қуршовида кексалик гаштини сураётган Маҳмаджон хожи Тошметовлар оиласининг ҳаёт йўлига назар ташлаш баробарида, унинг ҳар бир саҳифаси яхши амаллару эзгуликлар билан сайқалланганлигига гувоҳ бўламиз.

Луқмони Ҳакимдан сўрашибди:

— *Сиз оддий чўпонликдан шундай даражага қандай эришдингиз?*

Луқмони Ҳаким жавоб берибди.

— *Тўғри сўзлашдан, омонатга хиёнат қилмасликдан, ёлғон сўзламасликдан, беҳуда гапирмасликдан, мусибат ва қийинчиликларга мардона чидашдан, ўзини барчадан камтарин тутишдан, одамларга яхшилик қилишдан.*

Маҳмаджон хожи Тошметов ва унинг оила аъзолари ҳам яхшиликнинг хоҳ катта, хоҳ кичиги бўлсин, уни ҳеч кимдан дариф тутмайди.

Шундай олижаноб сифатлар барчанинг доимий ҳамроҳи бўлсин!

Юртбошимиз ташаббуслари билан қишлоқда янги замонавий бинолар қад ростламоқда. Зангиота тумани “Обод турмуш” маҳалласига ўхшаш гузал масканлар Республикамиз миқёсида йил сайин тобора кўпаймоқда.

Мустақиллик йилларида қишлоқ, маҳалла ва гузарлар манзарасининг юксак даражада гўзаллашиб бораётганлигини хорижнинг энг нуфузли сиёсатчилари ҳам тан олмоқдалар. Зангиота тумани ҳокими Содиқжон Абдуллаев Ўрта Овул қишлоғига ташриф буюрган хориж меҳмонлари билан.

Ҳар бир оила — бир жамоа. Турмуш оиланики бўлса, одоби жамиятники. “Қирқариқ” маҳалласининг фуқароси доцент Файзулла Баҳромов бошлиқ нуфузли оила обод ва фаровон турмушимизга файз киритиб келаётган энг намунали, зиёли ва бахтли оилалардан биридир.

Инсониятнинг етказадиган фойдалари ва одабийлик дастгоҳини зебу зийнат билан безатиб турадиган ёқимли сифатларидан бири бу дўстларнинг оилавий зиёфати ва яхши биродарларига меҳрибонлик кўрсатишидир.

Ёзувчи Неъмат Ёқубов оила аъзоларининг барчаси шарофатли илмни муқаддас деб билувчи аҳли донишлардандир. Рафиқаси Хилолаҳон олий тоифадаги ўқитувчи, фарзандларидан бири фан номзоди, яна бирлари олий тоифадаги шифокор, кенжаси эса халқаро тоифадаги журналистдир.

Профессор Қурбон Мўминов фарзандларининг барчаси илм-фаннинг ёрқин юлдузларидир. Уғиллари Аширбек тарих фанлари доктори, профессор, Одилбек давлат акционерлик жамияти Молиявий хизматлар Департаментининг директори, Оқилбек “Стомодент” директори, қизлари Гулсумой “Асака” банк бўлим бошлиғи, Дариҳа ва Ойдин эса олийгоҳларнинг доцентлари.

Ота-она ато этган бахт — ярим, жамиятдан теккани эса бутундир. Мурод Мирзахалилов ҳам оила, ҳам жамиятда муносиб ўрин эгаллаган бахтли инсондир.

Бошқа соҳалардаги каби оилалар мустаҳкамлиги ва ободончилик ишларида Тошкент шаҳар имом хатиби Анвар ҳожи Турсунов, Зангиота туман имом хотиби Яхё ҳожи Турдиев ва унинг котиби Бахтиёр ҳожи Мухамедовнинг кўрсатаётган жонбозликлари диққатга сазовордир.

Музаффар ҳожи Жамолов ўзининг кексаликда кечираётган бахтли ҳаётини фақат мустақилликнинг шарофати ва солиҳ фарзандларининг меҳрибонлигидан деб билади.

Каримжон Хаитматов ва Қобилжон Обидовлар oilаси «Қудачилик — минг йилчилик» деган доно нақлга дилдан амал қилиб келайтган энг намунали, меҳр-оқибатли қудалардандир.

Марҳум Ясин ака ва рафиқаси Ҳайринисо ая ўз фарзандларини Комила ва Қобил инсон этиб тарбиялай билган талабчан ва меҳри дарё ота-оналардан эди.

Тошпўлат Қодиров ва рафиқаси Гулинисо фарзанд, келин ва куёвларининг моҳир тadbиркор, спорт, илм-фаннинг шинавандаси ва ота-онага ниҳоятда итбаткор, меҳрибон эканликларидан чексиз мамнундирлар.

Оқила, қалби пок, оиланинг садоқатли бекаси, халқ, давлат манфаати йўлида ўчмас из қолдирган фидойи онахон Мавлуда Кўчқорова.

Тошкент шаҳар, Олмазор туман «Намуна» маҳалла оқсоқолининг маслаҳатчиси. Республика кўрик танловининг ғолибаси Муфарраҳ Содиқова.

Сафар ва экскурсияни ҳаёт лаззати деб билувчи Шоира Толипова оила аъзолари билан зиёратгоҳларни сайр қилишни канда қилмайди.

Мавлуда Фиёсова миллий таомлар, хусусан сумалак тайёрлашда маҳалланинг энг қўли гул аёлларидан.

Зангиота туман, Зоирхон Жалилов номидаги маҳалласида «Энг намунали оила», «Энг намунали ўқувчилар ота-онаси» учун фахрий ёрлиқ ва совғалар тақдим этиш яхши йўлга қўйилган.

Оқсоқол Мурод Мирзахалилов юлиблардан Зухра Жалилова ва Ботирхўжа Зайниддинхўжаевлар оиласини тақдирламоқда.

Тиббиёт фанлари номзоди, Тошкент тиббиёт Академияси Умумий амалиёт шифокорлари тайёрловчи ички касалликлар кафедрасининг доценти, Европа давлатлари умумий амалиёт шифокорлари конференциясининг қатнашчиси Дилфуза Ёрмуҳамедова.

Латофат Тошмуҳамедова инсонда дунёқарашни тарбиялайдиган, яшашни ўргатадиган бадиий адабиётнинг етук олими, филология фанлари номзоди, доцент, кафедра мудири, тўрт нафар фарзанднинг онаси, намунали келин (ўнгда).

Тиббиёт фанлари номзоди, Тошкент давлат тиббиёт Академиясининг доценти Нигора Аҳмедова ўзининг олижаноб фазилатлари билан эл-юрт ва маҳалла аҳлининг ҳурмат ва эҳтиромига сазовор бўлган фидойи, жонқуяр аёл.

Тиббиёт фанлари номзоди Нозима Файзиева билимли, ҳаёли ва виждонли ошлада тарбия топган, бобоси тиббиёт фанлари доктори, профессор Хамидулло Файзиев изидан бораётган иқтидорли олима.

Меҳнат фаҳрийси, кекса педагог Мирзахожи Аҳмедов набираси билан ўзининг ноёб китобларга бой кутубхонасида.

Зангиота туман 56-мактабда «Китоб ақл қалъсидир» мавзуга бағишланган Ўзбекистон халқ ёзувчиси Худойберди Тухтабоев билан ўтказилган ижодий учрашув иштирокчилар қалбида чуқур из қолдирди.

Бахт қулфининг калитини одоб деб тушунган Абдиҳабир хожи Самиёв ва рафиқаси Раҳимахон ҳожи она билан тарбиялаб вояга етказган фарзанд ва набиралари оиланинг ҳақиқий чироғи ва кўзининг қароғидир.

Аёллар қайси ёшда бўлмисин, қалбан гўзалликларича қолаверадилар.

*Бир кўрдим мен уни, шунчалар гўзал,
Ойдан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!*

Алишер Навоий номидаги маҳалла аёлларининг Тоҳира Тошметова бошчилигидаги саёҳатидан этаклик.

Маҳмадҷон хожи Тошметов ва рафиқаси Умрихон Тошметова оила ва фарзандларига бўлган садоқатни муқаддас бурч деб биладилар.

Кишида одоб бўлса, илм ҳам лозим. Одоб ақлга боғлиқ нарса. Ақл устига одоб ҳам қўшилса нур устига аъло нур бўлади. Улуғлик ақду одоб билан вужудга келади. Ақлнинг қадри одоб билан, бойлик қадри саҳоват билан, қувват қадри баҳодирлик билан ошади.

Келес шаҳрининг фуқароси Ботир хожи Баҳромов ва рафиқаси Муқаддасхон энг намунали, меҳнатсевар, ҳалол меҳнат ва яхши тарбия билан зар топган тадбиркор ва саҳоватпеша оиланинг бахтли ота-оналаридир.

Республикада хизмат кўрсатган журналист, «Қишлоқ ҳаёти» газетаси Бош муҳаррирининг ўринбосари Суннатилла Сайдалиев айна вақтда аҳл, иноқ ва намунали оиланинг сеvimли отаси.

Садоқатнинг муҳити доим обод, садоқатли инсонларга бахт эргашиб юради деганларидек, Ҳайдарбек хожи Бўлисбеков ҳам ўзининг меҳр-оқибатлилиги, ҳалола ва меҳнатсеварлилиги, саҳий ва фидойилиги билан мақсад меваларини териб юради. Алишер Навоий номидаги маҳалланинг қадри улўғ фуқароси Ҳайдар хожи сеvimли фарзанд ва набиралари даврасида.

Латофат дунёсининг ҳосили бўлган санъатнинг саноқсиз сўқмоқларидан муваффақиятли ўтиб келаётган моҳир кўшиқчи ва гапга либос кийдирувчи ўзбек миллий драматик театрининг актёри Шавкат Толипов мухлисларнинг қалбида чуқур из қолдириб келаётган қобилиятли ва зийрак санъаткор.

Ҳаёт оқибат ва вафо билан гўзал. Оқибатчиларнинг қалби латиф бўлиб, эл-юрт ва авлодлар ичида қадри улуғ бўлган.

Республикамизда хизмат кўрсатган артист Ойгул Халилова ва турмуш ўртоғи Набижон Бобожонова оила ва санъатга бўлган садоқату оқибат заминиди ўз бахтини топган инсонлардан.

«Иттифоқ» маҳалласидаги Туйғун Исроиловлар оиласи ҳақиқий шифокорлар сулоласи. Оиладаги тўққиз нафар олий малакали шифокорларнинг тўрт нафари фан номзоди.

Илм ақл чироғи, у ойга нарвон қўяди, харсанг тошни ҳам тилга киритиб, илм билан шугулланиш худди денгиз тагида деҳқончилик қилиш билан баробар. Лутфилла ва Мубораххон бошлиқ оила жамиятга ана шундай нур тарқатувчилардан ҳисобланади.

Алишер Навоий номидаги маҳалла хотин-қизлар кенгашининг раиси Тоҳира Тошметова “Мустаҳкам оила йили” туман кўрик танловининг ғолибаси.

Тинчлик, хотиржамлик ва аҳилликдаги меҳмондўстлик, тўкин дастурхон — обод ва фаровон турмуш рамзидир. Файзулла Баҳрамов Абдуқаҳҳор Азимов ва Саидахмад Мирзахўжаев каби тенгқур ҳамкасбларнинг навбатдаги анъанавий меҳмондорчиликлари.

Абдурауф Каримов ва рафиқаси Мавлудахон фарзанд-набиралар тарбиясида меҳнатни камолотнинг гарови ва тоғлар ҳомийси деб биладилар.

“Хунар бўлса қўлингда — нон топилар йўлингда”, дейди уз фарзандларига миришкор уста Икромжон Тошмирзаев.

Республикада хизмат кўрсатган артист Ойгул Халилова ота-она, қайнота-қайнона ва туғишганларга бош бўлиб саёҳатлар уюштириб туради.

Умр фаслининг 90-баҳорини қаршилаш бахтига муяссар бўлган Қовунбой Сайдиғозиев ҳамон оилалар мустаҳкамлиги ва фаровон турмуш борасида фидойиликни қанда қилмайди.

Норхўжа Холхўжаев машаққат тошлари орасидан фароғат гавҳарларини топа билган, ҳаёт зиддиятларини жасорат билан енга олган сеvimли устоз, қалби меҳр-шафқатга ташна ёшларнинг, набира-чеварларнинг доно маслаҳатгўйи.

Файзулла Азимхўжаев, пири-бадавлат, умр бўйи ободончилик боғу-роғ яратиб келаётган меҳри дарё инсонлардан бири.

ОВСИНЛАР ИНОҚ БЎЛСА, ОҒА-ИНИЛАР ЧИНОҚ БЎЛМАС

*“Биз иттифоқ сиз иттифоқ,
Биз бўлмасак бир иттифоқ,
Бир кундаёқ қир пичоқ”*

Мақол

Бахтли, мустаҳкам оила саройининг равнақида бир хонадондаги туғишган ака-укаларнинг рафиқалари бўлмиш *овсинлар* ўртасидаги муносабатлар энг нозик масалалардан ҳисобланади.

Оиладаги аҳиллик ва иноқликнинг олтин ипини боғлайдиган ҳам, узадиган ҳам авваламбор овсинлардир. Улар ўртасидаги зиддият гоҳо эр-хотин гоҳо қайнона-келинлар ўртасидаги келишмовчиликларни келтириб чиқаради.

Чунки, аксарият овсинларнинг бир-бирларини *„кўргани кўзлари, отгани ўқи йўқ“* лиги, улар ҳатто бир-бирларининг душмани бўлган кундошлардан ҳам баттар эканлиги, уларда бундай ярамас феъл-атвори оқибатида эрлари бўлмиш ака-укалар ўртасига нифоқ тушиши, оила аъзолари ўртасида уриш-жанжал кўтарилиши, ҳатто бир-бирлари билан *„юз кўрмас“* бўлиб кетишлари — ҳаётда кўп кузатилган ҳол бўлиб, бу ҳол халқимизнинг қатор мақолларида ҳам ўз аксини топган.

*“Оға-ининг бор бўлса, душманим йўқ дема,
Овсининг бор бўлса, кундошим йўқ дема,”*

“Кундош — кундошга пахта отади, овсин овсинга тош отади,” „Кундошлар кул отишар, овсинлар игна отишар,” „Икки овсиннинг кавуши кавшандозда чандишади,” „Овсин — ажин йиғилса, ажина базми қурилар,” „Овсин — ажиним, кўрганда келар ғижиним.”

1969 йилда „Гулистон“ журналининг саҳифасида ушбу мавзуга оид шундай бир ривоят чоп этилганди.

“Ўтган замонда, Кубо деган томонда — беш оға-ини бўлиб, барчалари аҳиллик ва иноқликда ҳамдаму-ҳамкор эканлар. Тўнғичлари ота ўрнини босар экан. Топганлари бир қўлга йиғилар эканда, ҳаржлашда ҳам шу қўлдан чиқар экан.

Ҳамма уларнинг иноқлиги, апоқ-чапоқлигига, ҳалоллигига ҳавас қилар экан.

Оға-инилардан бири шундай дебди:

“Аҳилликка нима етсин! Мана бизлар аҳил яшаймиз, бир қозондан, бир дастурхондан таом еймиз...”

— *Сизларни аҳил қилган биз овсинлар,* — дебди хотин.

Эр буни тан олмабди. Лекин хотини буни дилга тугиб қўйибди...

Бир куни овсинлар калла солиб, шўрва қилишибди. Катта оғалари одатга кўра баковуллик қилиб, гўшт тақсимлаб, расм-русумга кўра калланинг иккала кўзини ўзи еб, бошқа жойларини оила аъзоларига тақсимлаб беради. Дастурхон йиғиштирилгач, овсинлардан бири эрига сўз қотиб, таъна тошларини отибди:

— *Бефаросатсиз, акам-акам дейсиз-да, нима берса шуни ейсиз!*

— *Нима бўлди?* — дебди ҳайрон бўлиб эри.

— *Ие, акангиз гўшт бўлганда қарамадингизми? Тили узун бўлсин деб, тилни ўз хотинига берди, олғир бўлсин деб, олдинги оёқларини ўз болаларига берди. Сизнинг болаларингизга кейинги туёқни, менга фақат кемичак қулоғини берди. Қуруқ жағни ўзингиз ғажидингиз!*

Э, ҳа, шунақаи ҳали! дебди эри ғазаби қайнаб.

Охири жанжал чиқиб, оға-инилар ўртаси бузилибди ва аҳилликнинг олтин ипи узилиб, оға-инилар бош-бошига якка рўзгор тузилибди. Шундан буён элда шундай масал юррамиш:

“Овсинлар иноқ бўлса, оға-инилар чиноқ бўлмас.”

Аҳиллик ва иноқлик шундай енгилмас ва қудратли салтанатки, оилавий бахт-саодат, муҳаббат, меҳр-оқибатнинг ҳаётбахш гуллари ана шу масканнинг бўстонида барқ уриб яшнайди.

Албатта, зиддият, қарама-қаршилик ва бир-бирларини кўролмайдиган уч-беш нафар овсинларнинг бир ҳовлида яшашлари жуда оғир. Лекин аҳиллик, иноқлик бўлса, бу қийинчиликлар осонликча бартараф этилади. Иноқликда бирлашиб, оилага файз ва қувват бахш этиб, боқийликка юз тутган, хушмуомила, оила софлигини кўз қорачигидек асраб келаётган, барчанинг ҳурмат ва эҳтиромига сазовор бўлган овсинлар ҳам кам эмас.

Зангиота туманининг М. Маъмуров, Алишер Навоий, Зоирхон Жалилов, Мавлон Ғаниев номидаги маҳаллаларда бир-бирларини ҳурмат қилиб, турмушнинг ортиқча фисқу-фасод, иғво, тухмат, ҳасад ва кўролмасликдан иборат ғавғо ва икир-чикирларини четга суриб, аҳиллик ва ҳамжиҳатликда яшаб келаётган Ислом Ҳамидов, Ниёзбек Усмонов (марҳум), Ботир хожи Баҳромов, Норбуви Абдуғофурова, Каримберди Эгамбердиев, Нурилла Файзиев,

Зоиржон Тилланазаров, Мурод Мирзаҳалилов, Равшан Жалилов, Гуломхўжа Исмоилов, Абдиҳабир Самигов, Ботирхўжа Зайниддинхўжаев, Эргаш хожи Маҳаматов бошлиқ оилалардаги келин-овсинлар бахтиёрлик маскани оиланинг энг садоқатли ва энг фидойи қўриқчилари деб баҳолашга лойиқдирлар.

Алишер Навоий номидаги маҳалла хотин-қизлар кенгашининг раиси Тоҳира Тошметова ўз маҳалласидаги Зулфия, Маҳфуза, Гулсумой, Раънохон, Фарида Усмонова, Мунира, Донохон ва Мадина Исмоилова, Нилуфар, Ҳуршида Самигова каби аҳил ва иноқ овсинлар ҳақида мамнуният билан шундай дейди:

Бу хонадонлардаги келинларнинг бирортаси ҳам овсинларга ўхшамайди. Туғишган опа-сингиллар ҳам баъзан бунчалик аҳил бўлмайди. Улар ўзлари билан эрларини уйига меҳр-муҳаббат, андиша, ўзаро ҳурмат, қадр-қиммат, саришта саранжомлик ва абадий бахт олиб келганлар. Бу оилалардаги садоқат, вафодорлик, қалб орзуларининг рўёбга чиқиши, ширинсўзлик, ширин таомлар, ака-укаларнинг ўзаро аҳиллиги, осойишталик ва хотиржамлик, осуда ва қувноқ ҳаёт кўпроқ аҳил овсинларнинг шарофатидандир.

Қайнота-қайнона кўнглини, эрларнинг дид, мақсад ва қизиқишларини олдиндан англаш, хушёр ва чаққон бўлиш, бир-бирларига ҳурмат, меҳр, очиқ кўнгил ва эҳтиром билан хизматда бўлиш, оила сирини маҳкам ушлаш бу хонадонлардаги овсинлар учун ҳам фарз, ҳам қарздек фазилат бўлиб қолган.

Беш овсиннинг фарзандлари билан ўн беш йил давомида қозонлари битта бўлиши, ҳар бирларининг чехраларидан меҳр ва мамнунлик нури ёғилиб туриши вақти келиб Ниёзбек Усмоновлар оиласини энг намунали, бахтли ва мустаҳкам қўрғонларидан бирига айлантирди.

Ҳаёт тақозоси билан овсинларнинг ҳар бири ўз оиласи билан мустаҳкам ва кўркем масканларга эга бўлишди. Бу ҳам аҳиллик ва иноқликнинг самараси эди. Овсинлар бир-бирлариникита меҳмонга борса, уйлар баҳордек гўзаллашади ва файз-барака бахшида этади. Бинобарин, овсинлар ўртасидаги оилавий аҳиллик ва иноқлик ҳам барча эзгулик ва омаднинг олтин калитидир.

* * *

Оғайни бирикса, бош кўпаяр,
Овсин бирикса, ош кўпаяр.

* * *

Қайрағоч қалин бўлса, ёмғир ўтмас,
Оға-ини тотув бўлса, хўрлик бўлмас.

* * *

Овсин — ажин иноқлиги,
Оиланинг қувноқлиги.

* * *

Тотувлик-бахт,
Тотувсизлик-қулаган тахт.

* * *

Жанжалли уй — азобли гўр.

* * *

Беш қўлим пасду — баланд.
Бешови асалу қанд.

* * *

Айтишсанг сўз чиқади,
Туртишсанг — қўз.

КУНДОШЛИК УЙГА БАХТ БОҚМАС

*Чархим таноб ташлайди,
Бир балони бошлайди.
Икки кундош бир бўлса,
Кунда уруш бошлайди.*

Халқ кўшиғи

Оила илмининг донишмандлари таъкидлаганлардек, арши аълода амалга ашириладиган никоҳ илоҳий аҳд бўлиб, шу никоҳ аҳди орқали муҳаббатнинг муҳимлигига эришилади. Ва шу асосда қурилган оила илоҳий, муқаддас покиза макон бўлиб, у ерда янги жон, янги авлод, фарзанд дунёга келади. Бунинг учун эса эр-хотиннинг қалби, тану-жони, ният, мақсади, орзу-ҳаваслари бир ва покиза бўлишлигини тақозо этади.

Ақл заковат билан яшаш, вафодорлик аҳдига хиёнат ара-лаштирмаслик, одамлар ҳазар қиладиган жирканч ишлардан, жинсий, ахлоқий бузуқликлардан, шаҳвоний ҳирс алдовларидан ўзини ҳимоя қила билган оилаларгина саодатда яшаб, ўзларининг бахтиёрлик масканларига гард юқтирмайдилар.

Афсуски, хотин устига хотин олиб, булоқнинг зилол суви билан балчиқли лойқа сувнинг фарқига бормайдиган, оиласига беҳисоб азиятлар чектириб, бадномликлари туфайли офат-кулфатларга сабабчи бўлганлар ҳам учраб туради.

Билмайдиларки, ташқаридаги ҳаром севги ичкаридаги ҳалол севгини барбод қилиб, ўз қўллари билан ўз бахтларининг илдизига болта уриб қўйганларини. Қўшхотинлик даҳшат нарсаси. Унинг жафосидан ортиқ кўргилик йўқ. Кундошлар бир-бирларини кўргани кўзи йўқ, отгани ўқи. Улар бир-бирларига ёвузлик, душманлик ниятларини амалга оширишади. Кундошлар ўртасидаги кўнгилсиз воқеалар халқ мақоллари ва оғзаки ижодининг барча турларида ҳам ўз ифодасини топган.

“Кундошлик уйга бахт боқмас“, „Ош ўринга айрон, кундошли уй вайрон“, „Кундошинг бўлса-бўлсин, кундошваччанг бўлмасин“, „Эшикдан кундош кирса, тешикдан уруш киради“, „Даладаги ғўзани кетмон қилди ягона, мени севган ёримни, кундош қилди бегона“.

*Зар девор, зар девор,
Зар деворнинг гарди бор.
Юрагимнинг бошида
Кундошликнинг дарди бор.*

Кундош билан оилани иқболли, бахтли қилиб бўлмайди, турмуш бир умрга толесиз бўлиб, эр умрбод бахтсизлик ва ҳасратда яшайди.

...Мадамин қишлоқдан институтга ўқишга келганида гулдек аёли ва икки нафар фарзанди ҳам бор эди. Ҳамма бало бир йилгина эри билан яшаб, арзимаган нарсага ажрашган курсдоши Латофат билан тил топишиб қолишдан бошланди. Латофат ота-онасининг ёлғиз эрка фарзанди бўлганлигиданми Мадамин жон-жон деб ичкүёвликка рози бўла қолди. Фарзандлик ҳам бўлишди. Мадамин қайнотасининг ёрдамида алоҳида уйлик ҳам бўлиб олди. Ўқишни битиргач, ишлари ҳам ёмон бўлмади. Биринчи хотини эса Мадаминнинг барча хатти-ҳаракатларидан воқиф бўлса ҳам ўзини билмасликка олиб юраверди. Кунлардан бир кун қизиқ воқеа содир бўлди. Еб тўймаган, ялаб тўядими, деганларидек, Мадамин Латофатга ҳам ҳиёнат қилиб, хизмат сафарига кетяпман, деб дам олиш куни Луиза исмли суюқоёқ аёл билан шаҳар чеккасидаги сўлим оромгоҳга йўл олди. Кечгача мириқиб дам олишди. Қоронғи тушиб сайр қилишиб юрганда қаршиларидан Латофатнинг бошқа бир эркак билан қўлтиқлашиб юрганини кўрган Мадамин чурқ этолмай қолди... Ҳақиқатан ҳам Мадамин кетиши билан Латофат ҳам болаларини онасиникида қолдириб, курсдош жазмани билан маишатга йўл олганди... Мадамин тавба қилиб биринчи хотинининг уйига бўйин эгиб борди. Лекин хотини Васида „Мен сиздан аллақачон воз кечганман“, — деб эшигини тарс этиб ёпиб, эрни қабул қилмади.

Кўчада қолган Мадамин тасодифан савдогар бева аёл билан топишиб, дуруст яшаётгандек бўлди. Савдо ишлари билан узоқ шаҳар ва хорижларга бориб, ҳамма нарса унутилгандек эди.

Лекин навбатдаги сафарларнинг бирида Мадаминнинг юраги хуруж қилиб, бир қўл, бир оёғи ишламай, мусофир юртнинг касал-хонасида узоқ ётиб қолди. Айтишларича, савдогар хотин Мадаминнинг биринчи хотинига қўнғироқ қилиб бор воқеани тушунтирган...

Донишмандлар:

*Гирифтори ҳавои нафс ўлуб шайтона алданган,
Боқолмай қарзга ботуб, уч хотун олганни ер ютсун,*

деганларидек, кундошлик ҳамиша вафо ўрнига жафо келтирувчи, оилани барбод этиб, уни дунё шодликларидан маҳрум этувчи, кишини абадий ранжу машаққат ва чексиз беқадрликка гирифтор этиб, эрни эса қаро ер қилувчи ўта касофат нарса.

Вафо ва садоқатликда бахтиёр яшаётганларнинг оиласи эса доимо жаннат боғининг бир бўлагига ўхшаб тураверади. Ва бахтнинг зарли тахтида даврон сураман деган ҳар бир эркак кундошликнинг яқинига бормади.

*Гўзапоя ўтини,
Аччиқ экан тутуни.
Ҳеч кишига солмасин,
Кундошликни ўтини.*

* * *

*Хотин кўп бўлса,
Чўмични ит ялайди.*

* * *

*Бир этикка икки оёқ сиғмас,
Бир юракка-икки муҳаббат.*

* * *

*Ўнтанинг ёр-ёри бўлгунча,
Биттанинг вафодори бўл.*

* * *

*Бош бола устига борсанг бор,
Кундош устига борма.*

* * *

*Бир қинга икки пичоқ сиғмас,
Бир уйга-икки хотин.*

* * *

*Ёмон хотин олганнинг ёви уйида,
Икки хотин олганнинг дови уйида.*

* * *

*Икки сизир олганнинг айрони бор,
Икки хотин олганнинг вайрони бор.*

* * *

*Икки хотинликнинг қулоғи тинмас,
Эшак минганнинг оёғи.*

* * *

Кунда уриш бўлсин десанг, кундош қил.

* * *

Кундош — бошингда тош, кузингда-ёш.

* * *

Кундошлик — кўнғил ғашлик.

* * *

*Кундошликка кун туғмас,
Туғса ҳам, бутун туғмас.*

* * *

Кундошнинг қули ҳам кундош.

* * *

*Кундошнинг оти қурсин,
Соксовулнинг ўти қурсин.*

* * *

Куча севгиси уйни барбод этади.

Мақоллар

РАШК — МУҲАББАТ ПОСБОНИМИ?

Жамиятда никоҳсиз яшаш, оилавий нопоклик, эр-хотинлар ўртасидаги ишончсизлик, гумон, шубҳа ва рашк қанчалик кўпайса, маънавий-ахлоқий бузилишлар шунчалик авж олиб бораверади. Бу иллатлар бамисоли инсон ҳаёлига қадалган зиравча, қалбни емириб оилани барбод этувчи, покиза инсонларни кулфатларга солувчи, соф муҳаббатни азобу изтиробда қолдирувчи гирлобдир. Оилавий турмушда эр-хотин ўртасидаги ўзаро ишонч ва вафодорлик барча синовларнинг содиқ фарзанди ҳисобланса, гумон ва шубҳадан туғиладиган ўринсиз рашк турли ранж, изтироб ва азоб-уқубатларга сабаб бўлади. Кимдир шубҳа ва гумонни ҳақиқатга олиб борувчи йўл, шубҳаланмаган одам ҳеч нарсани кўрмайди ва ҳеч нарсага тушунмайди деса, айрим манбаларда эса гумон бирор нарсада ҳақиқат ўрнига ўтмайди, агар бирор нарсадан гумонсирасанг, шубҳа қилсанг, яхшиси текширма деб ёзади. Шунингдек, кимдир рашкни имон белгиси деса, бошқа биров рашкни севгига алоқаси йўқ деб ҳисоблайди.

Рашк қуйидаги турларга бўлинади:

1. Сурункали, меъёрдан ортиқ, ўринсиз ҳадиксираш билан боғлиқ бўлган жазавали рашк.

2. Меъёрдаги, ўз севгиси, бахтини пок асрашга хизмат қилувчи ҳақиқий рашк.

Рашк аввало эр-хотин севгисидан яратилган туйғу. У кўпроқ жуфтликдаги ишончсизликдан, вафо ва садоқат, ҳурматнинг етишмаслигидан келиб чиқади.

Маълумки, ишонч — асоссиз гумон, ҳаяжон, ваҳима, кўркув ва умидсизликлар кушандаси. Муҳаббатнинг улуғворлиги ҳам ишончда. Лекин эр-хотин дилига қувват берувчи ана шу ишонч йўқолиб, ўрнини шубҳа ва гумон эгалласа, натижада рашк ҳосил бўлади. Ўринсиз гумонсираш, гуноҳсиз, беайб жуфтидан шубҳаланиш, ҳақоратлаш, қалбларни ранж-изтиробга соладиган ҳақоратловчи рашк ҳеч қачон ҳақиқий севги ва муҳаббат билан муроса қилолмайди. Бундай жазавали рашк севгининг нафрат қиёфасидаги кўринишидир.

Сурункали, ҳаддан ортиқ ҳадиксираш, меъёридан ортиқ шубҳа ва гумондан ҳосил бўлган далилсиз, исботсиз, кўр-кўрона рашк оилавий жанжал, ажрим ва фожиалар аломатидир.

*Гумон билан асло бирор кишига,
Уқубат етказма, бўлгунг пушаймон.
Ошкор бўлган ишнинг ҳақиқий сири,
Сўнгги пушаймондан фойда йўқ, ишон!*

Вильям Шекспирнинг „Отелло“ трагедиясидаги фожиали хотима эса бундан ҳам даҳшатлидир. Фиску-фасод, ҳасад, найранг ва туҳмат касрига икки севишган қалб рашк ханжаридан қурбон бўлди. Отеллода Дездемонага бўлган севги эмас, шубҳа, гумон, рашк устун келиб, қаттиқ алданди. Ва ўзи ҳам ана шу жазавали рашкнинг қурбони бўлди.

Дунёда аёл муҳаббати, ишонч ва севгисига сазовор бўлишдан улуғ бахт йўқ. Уни сақлаб қола олмаслик эса катта бахтсизликдир. Рашкдан туғиладиган кўз ёшларга дучор бўлмаслик учун меъёр ва моҳиятни билиш, ўринсиз шубҳа ва гумонларни текшириб, кейин фикр юритмоқ керак. Ҳақиқий, меъёрдаги рашк ўз севгиси, бахтини пок асрашга хизмат қилувчи соябон, юракдаги муҳаббатини қўриқловчи посбон бўлади. Олижаноб муҳаббат соҳиблари рашкка ўрин ҳам қолдирмайдилар.

“Қобуснома“ китобида таъкидланишича, инсонда „ғайрат мардин“, яъни ҳақиқий рашк бўлмоғи керак. Ҳақиқий рашк имондандир, беғайрат кишини киши демагил. Ҳар кишида ғайрат (қизғониш) бўлмаса, дини ҳам бўлмағусидир. Демак, рашксизлик, ўз жуфтига бўлган бефарқликнинг далилидир.

Беғубор, нафис, вафоли ва осойишта севгини ҳимоя қилувчи рашк ҳақида қаҳрамон шоиримиз Эркин Воҳидов чаманлардаги нафис гуллар сенга тикилса кўзим ёнади, лолаларга рашким келади, лабингдан ранг олган гилос ва чарос узумлари лабингга тетса ҳасад қиламан, дейди.

*Сени ёдлар тугул ҳатто —
Қилурман рашк ўзимдан ҳам,
Узоқроқ термулиб қолсам,
Бўлурман ғаш кўзимдан ҳам.*

Ана шундай ўз севгиси ва бахтини ҳимоя қилувчи, меҳрли, меъёрли ва ардоқли рашк оилавий муҳаббатни покиза ҳимоя қилишда доимий таянч бўлиб қолишининг тилакдошимиз.

Ёш оилаларда гоҳо рашк балоси ҳам анча ташвишларни келтириб чиқаради. Натижада ҳеч бир асосланмаган ҳолда айб тақашлар, ҳақоратли тегажолқиклар, изини пойлашлар бошланади. Бунда бирон

томоннинг шубҳалари иккинчи томонни ниҳоятда мушкул аҳволга тушириб қўядики, оилавий фожиалар бирин-кетин рўй бера бошлайди.

Рашк саҳналари кўпинча йўқ нарсалардан ҳам келиб чиқаверади. Асосланмаган рашк эса эрни (ёки аёлни) ҳақоратланишига, ўртада совуқчилик тушишига олиб келади. Баъзилар, рашк бўлмаса, севги ҳам бўлмайди дейишади. Рус ёзувчиси В.Г. Белинский эса, рашк — бу эҳтироснинг асли-таги паст, худбин, манфаатпараст бўлган ҳамда маънавий жиҳатдан саёз кишиларга хос томонидир. Унинг фикрича рашкни муҳаббатнинг ажралмас, таркибий қисми деб бўлмайди, дейди.

* * *

Рашкчи эркакнинг аёли энг озурда аёлдир. Ўзига келмай, очилмай, яйрамай юради. Эркак рашк қилмаса-чи?! Буни қарангки, бунда ҳам аёл ўзини хор сезар экан.

Турсуной Содиқова

* * *

Рашк аслида, ниҳоятда азоб берувчи ҳиссиётдир. Одамнинг ҳиссиёти, шу жумладан, рашки ижтимоий негизга эгадир. У фақат туғма қобилият бўлиб қолмай, турмуш шароити, маданият, тарбия даражаси билан бевосита боғланган.

* * *

Рашк туйғуси эҳтирос-севгининг пайдо бўлиши оқибатида юзага келади. Лекин бу шубҳанинг кўринишлари, унинг даражаси ва хусусиятлари муҳаббатга зид ва қарама-қаршидир.

* * *

Муайян чегарадан чиқмаган рашк табиий ва мақсадга мувофиқдир, у ёш эр-хотиннинг муносабатлари тўғри йўлга тушиши, бир-бирларини яхши англаб олишлари, шу тариқа ёш оиланинг сақлаб қолишларига ёрдам беради.

* * *

Хотин-қизларнинг номусини ҳимоя қилиш, уларни қизғаниш имондандир. Қизганмаслик эса мунофиқликдир.

“Ҳадислар”

* * *

Ёввойи, кўр-кўрона ва ўч оловчи рашк ҳам бор. У ҳеч қандай чек-чегарани билмайди. Ҳамда ҳеч қандай оқилона асос ва сабаб

топиб беролмайди. Бундай рашк доимо уриш-жанжалнинг уяси бўлиб хизмат қилади ва ҳали мустаҳкамланмаган ёш оила илдизини қуртдек кемира бошлайди. Натижада, жинсий яқинлик издан чиқади, қолаверса, эр-хотин физиологик жиҳатдан бир-бирларини қондира олмай қоладилар.

* * *

Рашк кўпинча ичкиликбозлик оқибатида ҳам вужудга келади. Одам муайян далилларни бошқачароқ, қўшиб-чатилган ҳолда тасаввур этиб, хасталанган онгида юзага келган нарсалар билан реал ҳаётдаги воқеаларни қориштириб хулоса чиқарадики, натижада рашк шайтонлаши вужудга келади. Рашк шайтонлаши — бу ниҳоятда ўжар, турфа ҳис-туйғу омилларига бой ҳолат бўлиб, беъмани ва куракда турмайдиган хатти-ҳаракатлар билан бирга келади.

* * *

Рашк эркакнинг жинсий қобиляти сусайиши оқибатида ҳам юзага келади. Аёлнинг нотўғри, ножўя хатти-ҳаракатлари ҳам эркакдаги жинсий майлни янада сусайтириб юборади, натижада унинг ўзига бўлган ишончи йўқола боради. Шу тариқа эркак хавфсирайди, шубҳалари кучая боради. Шундай вазиятда дўст-биродарларга дардини очишнинг нафи йўқ. Шу боисдан яхшиси, шифокорга мурожаат этган маъқул.

Профессор Борот Раҳматов.

* * *

Шубҳа, гумон ва ҳадиксирашдан пайдо бўлган, далил ва исботи йўқ рашк севги, муҳаббатни алам-изтиробда ўлдирувчи жаллоддир.

* * *

Севиш ва севилиш ўлгандан кейингина рашк ҳам ўлади.

* * *

Меъёрдаги рашк юракдаги муҳаббатни қўриқловчи посбондир.

* * *

Эр-хотин севгисидан рашк яралади. Жуфтликдаги ишончсизлик рашкни кучайтиради, вафо ва ишонч қалбдаги рашкни йўқота бошлайди.

“Нажот бешиги”дан

* * *

*Аҳил оилага хос — шерик қувонч,
Тамоман йироқ у рашк ва ҳасаддан.
Кўнгилга устундир муҳаббат, ишонч,
Шу ишонч асрагай оташ асабдан.*

Гулчеҳра Жўраева

* * *

Муҳаббатнинг рашкдан яқинроқ дўсти бўлмаганидек, ундан баттарроқ душмани ҳам йўқ: бу баайни темирнинг ўзида пайдо бўлиб, кейин унинг қаттол душманига айланадиган зангнинг ўзгинасидир.

Ж. Бруно

* * *

Кучли муҳаббат билан ёмон шубҳа муроса қилолмайди.

П. Аблер

* * *

Рашкчилар баҳона қидириб ўтиришмайди, улар шу сабабсиз касалга мубтало бўлганликлари туфайли ҳам рашкчидирлар.

В. Шекспир

* * *

Энг кучли нафрат — энг кучли муҳаббат маҳсулидир.

Т. Фуллер

ЧИН АЙТСАНГ ҲАМ СИР АЙТМА

*Ошкор қилиб бўлмас сирларинг бўлса,
Дилингга жойла-ю, унга муҳр бос.
Эл оғзига тушгач зиёни кўндир,
Икки лаб ичидан сир чиқса беҳос!*

Мажилиддин Хавофий

Сирингни сиртга чиқарма, сир берувчи бўлма, гар олувчи бўл, жон берсанг бер, лекин сир берма, дейди — доно халқимиз. Яъни, душман билан олишувда бошингни бериб ҳалок бўлсанг-да, асло сирингни бера кўрма дейилмоқчи, Зеро, оилавий ҳаётда ҳам, давлат ва жамоатчилик ишларида ҳам, Ватан мудофаасида ҳам сир сақлашнинг аҳамияти бениҳоя катта. Бошқа соҳалардаги каби ёшларни болаликдан кўп гапирмаслик ва сир сақлашга одатлантириш ҳам аввали оиладан, ота-она намунаси ва аجدодлар ўғитини ўргатишдан бошланади.

Ақлли, мулоҳазали ота-оналаргина оила ва жамият манфаати, обрўсини сақлаш учун ҳамиша эҳтиёткор бўлиб юрагини кенг тутади ва оғзига маҳкам туриб фарзандларга намуна кўрсатиб боради.

Юрак ҳамманинг ҳам олдига ёзилаверадиған дастурхон бўлмаганидек, оила сири ҳам катта ва кичик бўлишидан қатъий назар, у махфий тугилади. „Сирингни сиртга чиқарма“, деган нақлда катта маъно бор. Яъни, ички сирни сақлаш бениҳоя зарур нарса. Чунки бировга айтилмаслиги керак бўлган сирни оиладан ташқарига чиқариш, уни ошкор қилиш ёмон оқибатларга олиб келиши муқаррар. Бир оғиз сўз билан сирни фош этиш нафақат оилани, ҳатто катта бир давлатни ҳам инқирозга йўлиқтириши мумкин. Темирнинг кичиги ҳам темир бўлганидек, сирнинг кичиги ҳам сир ҳисобланади. Сирни бир киши билдими, унинг сирлиги қолмайди. Ўзининг ҳам, оиласи ва яқинларининг сир-асрорларини бўлар-бўлмаста дoston қилиш — ўзига душман орттириш, душманнинг ёвуз ниятларини амалга ошириш, демак, оилани барбод қилишдир.

Ожиз, нотавон, лақма, сергап вайсақи одамларгина ўз сирларини яшира олмай, оқибатда дўстларидан ҳам жудо бўлиб, ишончсиз, бебурд кимсага айланиб қоладилар.

Оила сирини сақлай билмаслик шариатимиз қошида ҳам улуг айблардан ҳисобланади. Бу ҳақда маърифатпарвар олим Ризоуддин ибн Фахриуддин шундай деганлар: „Тарбияли хотунлар катта бўлса ҳам, кичик бўлса ҳам ўз эрларининг сирларини бошқаларга фош қилмасдан, сўзламоқдан жуда сақланурлар. Сири фош бўлган кимса, муродига кўп машаққат ила эришур, балки кўп вақтда ҳам эриша олмас. Шунинг учун сирни бошқаларга билдирмоқ фақат зиён бўлур. Сирнинг сандиғи кўнгил, калити тилдир. Сандиқ калитини яхши сақламаган ва кўнгил калити тилни яхши тиймаган киши шубҳасиз аҳмоқдир“.

* *Беш тоифага:* макру-ҳийлали аёлга, балоғат ёшига етмаган болаларга, тентак тоифадаги одамларга, бировга тобеъ бўлган кишиларга ва синалмаган дўстга ҳам сир айтиш керак эмас.

Хақиқатан ҳам, машҳур ҳинд тарихчиси Абдулбарокот Қодирийнинг таъкидлашича, аёллар кўпинча сир тарқатишга мойил бўлиб, уни сақлашда заифдирлар. Хусусан, енгилтак ва макр соҳибаларига сир айтган кишининг иши гўё оловга пахта ташлаб, унга „куйма“ деб буюрган одамнинг ишига ўхшайди.

* Болаларга сир айтган кишининг иши сувга кўза ташлаб, унга „ҳўл бўлма!“ деб буюрган одамнинг ишига ўхшайди.

* Тентакка сир айтган кишининг иши гўё мушукка гўшт ташлаб, унга „ема!“ деб буюрган кишининг ишига ўхшайди.

* Бирор тасодиф билан бировга қарам ва тобе бўлиб қолган одамга сир айтган кишининг иши гўё ит олдиға суяк ташлаб, унга „ғажима!“ деб буюрган кишининг ишига ўхшайди.

* Ва синалмаган дўстга сир айтган кишининг иши эса, гўё ўзини-ўзи дарёга отиб, дўстига хитоб қилган ҳолда, „мени ғарқ бўлишдан қутқар!“ деган кишининг ишига ўхшаркан.

Сир махфий сақлангандагина у сирлигича қолади, акс ҳолда эса ўттиз икки тиш орасидан чиқишга муваффақ бўлган сир ўттиз икки маҳаллага тарқалиб, оила обрўйига путур етиб бораверади. *Хаста бошим омон бўлсин, қиличдан узилмасин*, деган донолар ҳеч қачон ноумид дўст ва риёкор душманларга сир бой бермаганлар. Сир дўстга айтилдим, душман ундан албатта воқиф бўлади. Чунки, дўстингнинг ҳам дўсти бор. Балки у дўст сени душманинг бўлиши мумкин, деб жуда тўғри айтганлар.

*Сирлар ичкаридан чиқиб ташқари,
Неча ботирларни қилар сарсари!
Қандай яхши гапни айтмиш бир ҳушёр,
“Бошинг керак бўлса, — сир сақлаш даркор!”*

Бинобарин, жамият ҳаёти билан чамбарчас боғлиқ бўлган, жамият ҳаётининг энг кичик кўриниши бўлган оилаларнинг доимий покиза, соғлом ва мустаҳкам бўлишларида сир сақлашнинг аҳамияти ниҳоятда улуғдир. Сир сақлаш, оиланинг махфий сирларини сақлай билиш нафақат оилаларнинг ўзига, балки Она-Ватанимизга ҳам чексиз бахт-саодат ато этиб, турли ҳалокатлардан асрайди ва ҳаёт йўли янада гўзаллашиб бораверади.

Сир сақлашда эҳтиёт чорасини эсдан чиқармайлик!

* * *

ЁТ КИШИГА СИР АЙТМА

Агарда розимни душман билмасин десанг, дўстингга айтмагин.

Агар ўз сирингни очилишини истамасанг, бировнинг сирини фош қилмағил.

Агар юзимнинг пардаси йиртилмасин десанг, бировнинг юз пардасин йиртмағил.

“Қобуснома”дан

* * *

Ҳамиша сир асровчи бўл,
Аждодлар қадрини эъзозла.

Мотрудий

* * *

— Қизил тил сени қисқа ёшли қилади,
Эсон бўлай десанг, сен уни маҳкам боғла.

Юсуф Хос Ҳожиб

* * *

Ким бировнинг сирларин билмоқчи бўлса ёширин,
Ё ўғирлик била сир олса чин ўғридир у ҳам.
Гар бу ишга ҳақ талаб этса яна баттар иши,
Номини қўйса ярашгай ё даюс, ё муттаҳам.

Абдураҳмон Жомий

* * *

Фош этма кўнглинг сиррини тинчлик истасанг оламда ким,
Кўп фитнаға сабаб бўлур гар бўлмаса ёшурун ганж.

Огаҳий

* * *

Тилинг бўлса эди сир учун йўлдош,
Қиличдан узилмас эди хаста бош!

Хожа Самандар Термизий

Сирни сукут сақлайди.

* * *

– Сир учини сўз очар, сир очгандан эл қочар.

* * *

Содда сири-тилида, писмиқ сақлар дилида.

* * *

Томчи томиб бўлгунча, дарё оқиб битади,

* * *

Қўшнининг билгани-оламнинг билгани.

* * *

Ич сирингни отангга ҳам айтма.

Сир сақлаганга бало йўқ, сақламаганга даво йўқ.

Халқ мақоллари

* * *

Тентакни мақтасанг ва мастни тингласанг, бор сирларини тезда
аён қилади-қўяди.

– Сир сўрайверса сукут қил.

Ҳикматлар

ТИЛ ТИНЧ БЎЛСА, ДИЛДА ЎКИНЧ БЎЛМАС

*Ақлу тадбир билан ўйлаб кўрдим,
Сергап бўлса ҳар ким доим хор экан
Айтмагайман лабу кўзим юм доим,
Аммо ҳар бирининг жойи бор экан.*

Ибн Камолпошшо

Инсон камолоти ва билимининг энг баланд мартабаларидан бири чиройли, мазмунли ва қисқа сўзламоқдир. Модомики Аллоҳ инсонга бир оғизу ва икки қулоқ ҳаля этган экан, демак, одамзод болаликдан оилада бир марта сўзлаб, кўп марта эшитишга одатланса одобдан бўлади. Киши қанчалик билимдон бўлмасин, агар у кўп сўзласа доно бўлолмайди. Оз гапириб, юзни битта қилиб сўзлаган ва кўп тинглаган одамгина камолот поғонасига кўтарилиб, донолик даражасига муяссар бўла олади.

Буюк бобокалонимиз Алишер Навоий — „айтур сўзни айт, айтмас сўздан қайт, кам гапир, оз егину, кам ухла, ўринсиз вайсаган тил шафқатсиз ёвдир, оғиз ва тилнинг безаги тўғри сўздир, тўғри сўзла, кам гапир, тилингни беза, бебабаб ва бемаврид сўзлама, тил тезлигидан қарам тезлиги яхши, сўзига боқма, кўзига боқ, ўзига боқма, сўзига боқ, тил тинч бўлса, бош саломат бўлади, бошингга нима келса тилингдан, *оз сўз — ором сўз, кўп сўз ҳаром сўз*“, деб ўз асарларида жуда тўғри айтганлар.

*Беҳуда очма оғиз гул каби,
Беҳуда чалма соз булбул каби!
Аввал ўйлаб, сўнгра чиқаргил нафас,
Ўзинг бас айлагин, демай туриб бас!*

Тил яхши сайраса гулистондаги булбул дейсиз, ёмон хониш қилса-чи, вайронадаги бойўғлининг ўзидир. Лекин ҳар яхшининг бир ёмон томони бўлади, деганларидек, ҳозирги замон фан ва техникасининг узлуксиз ривожланиши аҳолига мислсиз енгиллик ва қулайликлар яратиш билан янгидан-янги муаммо, савол ва қийинчиликлар ҳам келтириб чиқармоқда. Хусусан, айрим одамларга хос бўлган сергаплик, оғзи бўшлик ва беҳуда гапларининг зиён-

заҳматлари етмаётганидек, техника асрининг янгиликлари натижа-сида ғийбат, чақимчилик, туҳмат ва бўҳтонлардан иборат сўзлар яшин тезлигида тарқаладиган бўлиб қолди.

Иғволарни бутун дунё бўйлаб тарқатаётган интернет, айрим номуносиб, ножўя кино-телекўрсатувлар, уяли телефонларнинг ниҳоятда кўпайиб кетиши бир кун, бир лаҳзанинг ўзида миллионлаб одамларнинг миясини заҳарлаб қўйиши ҳеч гап эмас.

Кузатувлар шуни кўрсатадики, ҳозирги вақтда уяли телефон кириб бормаган хонадоннинг ўзи йўқ. Оила аъзоларининг деярлик барчаси уяли телефонига эга десак муболаға бўлмайди. Ўртача бир оиланинг ўғил-қиз, набира ва келин-куёвларининг ўзида йигирма бешта телефон борлиги кишини ҳайратга солади.

Ишчи-хизматчиларнинг, студент, ўқувчи ва коллеж, лицей талабалари, уйда ўтирган келин ва меҳнат фахрийларининг, мардикор, бозорларда юк ташувчи, ҳатто тиламчиларнинг ҳам уяли телефонларга эгалиги, аввало, турмуш фаровонлигидан, техника, маданиятимизнинг юксалиб, аҳолига қулайлик яратишдан далолат берса, иккинчи томондан уяли телефонлар, айрим, вайсақи, сергап, ғийбатчи, тўхтовсиз валдирайдиган одамларга жуда қўл келмоқда. Қолаверса, дарс вақтида, меҳмондорчиликларда ширин суҳбатларни бузиб, бир унинг, бир бунинг чўнтагидаги телефонларининг кетма-кет жиринглаб қолиши ҳамда ўтирганларнинг олдида бемалол гаплашиш фаҳмсизлик ва фаросатсизликнинг далилидир. Шундай келинлар борки, эртадан кечгача телефон қўлидан тушмайди. Ошхонадаям, ҳовли супуриб, кир юваётганда ҳам телефонни елкаси билан қулоғига суқиб шивирлагани-шивирлаган. Бекатда ҳам, транспортда ва пиёда кетаётиб ёшларнинг, айниқса, қизларнинг атрофга қарамай телефонда гапириб кетаётганлигини кўриб ҳайратда қоласан, киши. Ҳатто гаплашиш жараёнидаги кўриниш ва ҳатти-ҳаракатларидан айримларнинг беҳаё ва андишасизлиги ҳам сезилиб туради.

Вайсақи аҳмоқ, иродасиз, тоқатсиз, беҳаё ва бадхулқ одамларгина ўзининг бахти ва бошига фалокат келтирадиган гапдан тўхтамайди.

...Баҳромхўжа маҳалланинг обрўли, эътиборли, орзу-ҳавасли ва ҳалол фуқароларидан. Катта орзу-ҳавас, сарф-ҳаражатлар билан кенжа ўғлини уйлантирди. Қуда томон ҳам ўзига муносиб, нуфузли оилалардан эди. Афсуски, тўйдан кейин икки ҳафта ўтар-ўтмас келин мол-мулки билан отасининг уйига қайтиб кетди.

Чарларни эртасиданоқ келин пана-панада телефон орқали ким биландир пинҳона шивирлашиб гаплашарди. Уйдагилар аввалига ота-

онаси билан бўлса керак, деб унчалик эътибор беришмади. Лекин куёвнинг тахмин ва шубҳалари жуда тўғри чиқди. Келин қайнонаси билан меҳмонга кетган куни куёв қўшни хонага усталик билан яширинча магнитофон ёзувни мослаб қўйди. Орадан икки кун ўтиб, куёв келинча ёзув тасмасини бошдан охиригача эшиттирганда у лом-мим дея олмади... Ёш оиланинг бузилишидан ташқари ўн беш йилдан бери маҳаллага нуқсонсиз оқсоқоллик қилиб келаётган қизнинг отаси шармандалик зарбига чидолмай, бир қўл, бир оёғи шол бўлиб, ёстиқ билан дўстлашиб қолди...

Ана уяли телефонда жазмани билан муҳаббат изҳор қилиш ва қонуний эрига хиёнат қилишнинг оқибати. Уяли телефон билан чиллалай уйни бахтсизлик ботқоғига грифтор қилди.

Телефон ақли калта, бевафо, сафсатабоз, ўз бахтига офат келтирувчи вайсақилар учун эмас, зарурият ва эҳтиёжларни қондириш, узоқни яқин қилиш, эзгу ниятли, покиза инсонларнинг мушқулини осон қилиш учун кашф этилган.

...Абдуғаффор ҳам хотинининг телефон орқали синфдоши Содиқ билан тез-тез ҳасратлашиб туришини сезиб қолади. Ва шубҳа, гумон, ҳадиксирашдан ҳосил бўлган далил ва исботсиз рашк эр-хотин ўртасидаги муҳаббатни алам-изтиробда ўлдирувчи жаллодга айлантирди...

Фаҳм ва фаросат, олоб, ахлоқ, андиша ва шарму-ҳаёнинг ифодаси бўлган тилга эҳтиёт бўлинмаса, у ҳаётдаги барча кулфатларга сабабчи бўлиб қолади.

Буюк Алишер Навоий айтганларидек:

*Бахт келтирувчи мусаффо руҳ манбаи ҳам тил,
Ёмонликлар наҳс юлдузининг чиқар ўрни ҳам тилдир.*

Саодатда яшаш ва ёмонликлардан узоқда бўлиш учун ёшлар телефон орқали эмас, балки доноларнинг ҳикматларини мутолаа қилиб, улардан ақл-заковат, фаҳм-фаросат, яхши хулқ ва одатларни ўрганиб, меҳнат қилиш ва китоб ўқишга меҳр қўймоқлари керак. Зеро, билим бойлиги йиғилган китобнинг ўрнини на интернет, на компьютер ва на телефон босолмайди. Бу оламнинг нурафшонлиги ҳам, гулистонлиги ҳам, беминнат устози, беғараз дўсти, билим булоғи-ю, ҳаёт йўлининг чироғи ҳам *китобдир*. У инсонларни беҳуда, ортиқча, ёлғон ва бўҳтон гаплардан четлатиб, тўғри ва равон йўлни кўрсатади.

Китоб, инсонни ақл ва билимнинг юксалиш боғу-бўстонига бошлаб, қалбларни юксалтиради. Ҳар қанча ақл-заковатли бўлишдан қатъ-

ий назар оз ва соз гапиришга одатланиб, зарурият ва эҳтиёж бўлмаган гаплардан сақланиш кишини кўплаб кўнгилсизликлардан асрайди.

Шифокорлар таъкидлаётганидек, ёшларнинг ўн саккиз ёшга тўлмагунча уяли телефонларидан фойдаланмасликлари мақсадга мувофиқ бўларди. Шунингдек, уяли телефон орқали ғийбат гапларнинг яшин тезлигида тарқалишига сабабчи бўлаётган уйда ўтирган аёлларнинг, хусусан ёш келинларнинг телефондан фойдаланишларини меъёрга келтириш кўплаб тарбиясизлиги натижасида шаклланиб қолган сергаплик, чақимчилик, ғийбат, туҳмат каби иллатли қилиқларнинг олди олинган бўларди.

ТИЛ БОРКИ БОЛ КЕЛТИРАР...

Ёлғон гапириб тирик қолгандан кўра, рост сўзлаб ўлган яхши.

* * *

*Ҳақгўйлик ва ростлик Тангри инъомидир.
Ҳақ сўз сендан қоладиган энг қутлуғ ёдгорликдир.*

“Авесто”дан

* * *

Ростгўйликда хавфу хатар кўрсанглар ҳам рост сўзланглар.

Ҳадис

* * *

*Бефойда сўзни кўп айтма,
Чин айта олур тилни ёлғонга булғама.*

* * *

Тил тиғи билан гуноҳсиз кишига озор бериш — соғ қон томирга ништар уриб нобуд қилишидир.

Алишер Навоий

* * *

*Кўпинча сўз айтиб, бўлдим пушаймон,
Айтмаган сўзимдан-доимо шодмон.*

Абу Абдуллоҳ Рудакий

* * *

*Тил мисли тишлайдиган ҳайвондир.
Агар қўйиб юборсанг, ғажиб ташлайди.
Шуниси борки, фақат уни тишлашдан ҳоли қилиш керак.*

Али ибн Абу Толиб

* * *

*Бўшамаса тили ғийбатдан,
Бўшамайди дил уқубатдан.*

Фаридиддин Аттор

* * *

*Мисвоқлар билан оғзингни тозаладинг, кошки эди бундан кейин
сен оғзингни бўҳтон, ёлғон, ғийбат сўзларни айтиш билан булғамасанг!*

Абдулқосим аз-Замахшарий

* * *

*Ким сенга гап етказса, билгинки, сенинг гапингни ҳам бошқага
етказади.*

Ҳасан Басрий

* * *

Ҳасадчи киши Худонинг давлатидан бебаҳрадир.

Саъдий Шерозий

* * *

*Беҳуда сўзларни деб бўлмайди,
Сўз улки эшитган олсин бир фойда.
Сўзласанг сўзингни кўп узоқ қилма,
Малоллик етади узайган чоғда!*

Мотрудий

* * *

*Ғийбат қабих феъллардан биридир. Ғийбат оз бўлса-да, зарари
денгиз каби бепоён! Бирор кишининг орқасидан гапириш, айбини топиш,
ёмонлаш, бола-чақаси, хотини, хулқи, бойлиги ҳақида бемаза гапларни
гапиришнинг барчаси ғийбат ҳисобланади.*

Ҳаёлиддин ал-Ҳасаний

* * *

Тўғри бўлса ҳам, ёмон сўзни ва ёмон хабарни тарқатишдан ҳазар қил.

* * *

*Ғийбат ва иғволи сўзлар аждарҳо оғзидан чиққан ўт-алангадек
ҳўлу-қуруқни бирдек куйдиради.*

“Нажот бешиги”дан

* * *

*Энг ёвуз ва ярамас одам шундай одамки, ўзгаларнинг айбини
топишга интилади, гап ташиб, дўстларни бир-бирдан жудо қилади.*

“Фавоқиҳ ал-Жуласа.”

ЁЛҒОН ЁНДИРАР – ҲАҚИҚАТ ҚОНДИРАР

*Уғирликдан ёмон, сўзламоқ ёлғон,
Қалбларни емириб, заҳарлар ёлғон.
Оқни ҳам безрайиб қоралар ёлғон.
Мунофиқ одамнинг қилмиши ёлғон.*

Муаллиф

Ёлғон. Барча разолатларнинг асли ва манбаи. У, шахс, оила ва жамиятни парчалайди. Ҳадсиз иллат ва туганмас жабр-жафоларни яратиб, оила аъзолари, биринчи навбатда эр-хотин ўртасида ишонч, вафо, садоқат ва меҳр-муҳаббатни йўқотиб, кишини иймондан айрувчи ўринсиз гумон, шубҳа ва миш-мишларга сабабчи бўлади. Ёлғон бор жойда ваъдага вафо қилмаслик, хиёнат, чақимчилик ва бўҳтон каби ярамас одатлар илдиз отади.

Айниқса хиёнат — ёлғончиликнинг энг ёмон турларидан ҳисобланади. Хиёнатнинг зарари нафақат оила аъзоларига етади, ҳатто у жамиятни хароб қилади.

Қуръони каримнинг „Анфол“ ва „Нисо“ сураларида шундай дейилади:

“Эй иймон келтирганлар, Аллоҳга, пайғамбарга ва ўзаро омонатларингизга билиб туриб хиёнат қилманглар“, Аллоҳ албатта, хиёнатчи ва гуноҳкор бўлганларни яхши кўрмайди“.

Ёлғон ҳамма ёмонликнинг бошидир. Пайғамбаримиз (с.а.в)га бир киши келиб: „Ё Расулulloҳ, менинг учта хасталигим бор: зино, ёлғон ва ичкилик ичиш“, депти.

Пайғамбаримиз (с.а.в): „Ёлғон сўзлама, деб буюрдилар. У одам кетиб, сўнгра зино қилишни хоҳлабди. Аммо Пайғамбар мендан сўраса, қандай ёлғон гапираман, депти. Сўнгра ичкилик ичишни хоҳлабди. Яна Пайғамбар мендан сўраса, нима дейман деб, ёлғон гапирмаслик учун қолган икки гуноҳдан ҳам қутилибди“.

Ваъдасига вафо қилмайдиган, ёлғон гувоҳлик билан бузғунчиларга сабаб бўлувчи, ҳалол одамлар шарафига путур етказувчи, одамлар орасида хусумат ва душманчиликни тарқатувчи ёлғончилар иродасиз, яхшилик чиқмайдиган, одамлар орасида муҳаббатни

кетказувчи, кишиларнинг бегуноҳ ўлиб кетишига сабабчи бўлган ўта мунофиқ, қасамхўр ва ласткаш инсонлар тоифасидандирлар.

Шундай кишилар ҳам бўладики, уларни табиатига ёлғон хабар тарқатиш ўрнашиб қолиб, гўё унга шу вазифа юклангандек бўлади ва ёлғон хабар тарқатмасдан туролмайди. Бу ёмон хоҳишлардан ва табиатига бузуқ фикрларнинг жойлашганидан келиб чиқади. Мукаммал ақл ва билим эгалари, покиза қалб ва виждон соҳиблари оилада ҳамиша кўрган, билган ва қилган ишларининг ҳақиқатини, тўғриси сўзлайдилар. Айниқса, эр-хотин, ота-она ва фарзандлар ўртасидаги тўғри сўзлик, ёлғон гапирмаслик ва алдамаслик — оила мустақамлигининг асосий негизини ташкил этади. Ҳар қандай тўғрисўзлик — ҳар вақт рост сўзлашдир.

Ёлғончилар қалб душмани. У ҳар қандай одамни бевиқор ва шармисор қилувчи, қабохатдан қайтмайдиган, кўплаб зиддият, фожиа ва вайронагарчиликларга сабаб бўлувчи, ҳалол одамларни алдаб тубсиз жарга гирифтор қилувчи қасамхўр, алдамчидирлар.

Буюк шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобур айтганларидек:

*Маҳжур кўнгулни шод қилмай,
Яхши сўз бирла ёд қилмай,
Ёлғон сўз ила итоб этарсан,
Юз қаҳр била хитоб этарсан.
Гар ёлғони бўлса зоҳир, эй дўст,
Шарманда бўлурсан охир, эй дўст.*

Тўғри сўз қиличдан ўткир, тўғри сўз тошни ёрар, тўғри сўзга фил чўқар деганларидек, тўғри гапирган, ростини айтган одамга ҳеч вақт завол йўқ. Ростгўйлик ҳамиша ҳаққа қарор топдилади. Тўғри гап бахт келтирса, ёлғон бадбахтликка йўлиқтиради.

... Қадимги араб ҳокимларидан Ҳажжож бир кишидан газабланиб, уни қаматтиради. У кишининг қариндошлари Ҳажжож ҳузурига келиб: — *Қариндошимизни қилган айби учун қаманга олди. У девона, жинни кишидир. Девонанинг сўзига, қилган ишига эътибор берилмайди. Шунинг учун уни озод қилишингизни ўтинамиз,* — деб илтимос қилдилар.

Ҳажжож уларга:

— *Сўзингиз тўғри бўлса девона, жинни эканини бўйнига олсин, дарҳол қамондан озод этаман,* — деди.

Маҳбуснинг қариндошлари қамоқхонага бориб, унга Ҳажжожнинг шартини айтдилар. У одам Ҳажжожнинг шартини эшитгач,

газабланиб: — *Менинг ақл-хушим жойида, соғ-саломат жонман, нега девоналикни бўйнимга оламан? Ҳажжож мени нима қилса қилсин, унинг шартини қабул қила олмайман*, — деб рад жавобни берибди.

У одамнинг сўзларини Ҳажжожга етказдилар, Ҳажжож унинг гапларидан завқланиб, тўғрисўзликда қаятий йўл тутгани, саботи учун қамоқдан озод қилди.

Баъзан шундай бир вазиятлар ҳам бўладики, ҳеч кимга зарари тегмайдиган, эзгулик ва яхшиликка қаратилган, охири хурсандчилик билан якунланадиган савобли, хайрли ишларда бир оз ёлғон аралаштирса гуноҳ бўлмайди.

Масалан, давлатлараро, эр-хотин, икки дўст ва қўшнилари ўртасидаги ўзаро муносабатларни яхшилаш ва тиклаш учун, оғир ётган беморнинг кўнглини кўтариш мақсадида айрим ёлғон сўзларни қўллаш мумкин.

Лекин бошқа вазиятда ёлғон ҳамиша ёлғонлигини қилади. У бедаво дард. Сўзнинг турлари қанчалик кўп бўлмасин, аммо уларнинг энг ёмон тури ёлғондир. Ёлғон худди ўрмонга ўхшайди. Ўрмонга қанчалик кириб борганинг сари, ундан қайтиб чиқиш ҳам шунчалик қийинлашади.

Аммо Қуёш нурларини беркитиб бўлмаганидек, ҳақиқатнинг чироғини ҳам сўндириб бўлмайди. Ёлғон қанчалик қабиҳ, кучли бўлмасин вақти келиб рост олдида таслим бўлади, худди сув юзасидаги кўпикдек йўқ бўлиб кетади.

...Ўн беш йил муқаддам ҳаётда кам учрайдиган ва кишини ҳайратта соладиган оилавий муоҷаро муҳокама қилинди. Кўринишдан эр-хотин узукка кўз қўйгандек бир-бирларига мос. Икки қиз бир ўғиллари бор. Қизларининг каттаси ўн тўрт ёшда. Эрнинг бош даъвоси хотинининг ўта ёлғончилиги ва шунинг заминиди ўз эрига бўлган хиёнатда эди.

— Аёлимнинг ўта ёлғончилиги касрига оиламиздан йил сайин файз-барака кўтарилиб, меҳрsizлик ва ноаҳиллик авж олиб бормоқда, — деб гап бошлади эр. — Ўта айёр, қасамхўр алдамчи, тили икки қарич, сохта маккорона кўз ёшлари билан пок дил бўлиб кўриниши учун қора кўксини минг карра оққа бўяб кўрсатишга жуда устаси фаранг. Муғомбирона мулойимлик, шайтон кўзёшлари, сохта ва ёқимsiz кулгилари билан одамни лақиллатиб кетишда бунақанги устаси топилмаса керак. Ишга, гоҳо командировкага кетишим билан ясан-тусан қилиб кўчага чиқиб кетади. Ойимникига, синглим ва дугонамникига борувдим, деб аврашгаям уста. Айниқса, уйдан манови тилла тақинчоқларни топиб олганимдан кейин жудаям

шубҳаланиб қолдим... Фарзандимиз кўз ўнгида ҳадеб ёлғон гапирилаверса, ясан-тусан қилиб кўчага чиқиб кетилаверса, фарзандларимизни ҳам билиб-билмай ёлғонга ва алдашга ўргатиб қўймасмиканмиз?

— Оиламиз бахтсизлиги ва омадсизлигининг сабабларини фақат бошқаларни айблашдан эмас, аввал ўзингизни айблаб, кирдикор ва хиёнатларингиздан ахтарсангиз яхши бўларди, — деб чуқур хўрсиниш ва изтироб билан сўзлай бошлади аёл. — Нега тортаётган кулфат ва азобларимиз, кундалик оилавий можаро ва келишмовчиликларимизнинг бош сабабчиси ўзингиз бўла туриб адолат юзасидан гапирмайсиз. Уялинг, мени айёр, қора кўнгил, тили аччиқ ва тили узун дейишга. Тилимни икки қарич эмас, ундан ҳам узун қилган сиз бўласиз.

Кўчага ясаниб чиқишимга ҳам ўзингиз сабачисиз. Лекин мен сизга ўхшаб жазманларимни эмас, дугоналаримнинг олдига бориб, юрагимнинг ғуборини тарқатиб келардим. Сиз айтаётган узукларчи? Биттасини қайнонам, яъни сизнинг онангиз ва иккинчисини акаларим туғилган кунимда совға қилишган. Шундаям „Эрим олиб берди“, деб дугоналаримга мақтаниб ёлғон гапириб юрибман. Сизчи? Ўн йилдан бери хизмат сафарига кетаяпман деб, вақти-вақти билан ноқонуний хотинингизникида маишат қилиб келасиз. Ундан битта ўғлингиз ҳам бор, бу йил мактабга чиқади.

Шунчалик харом ва гуноҳ ишларга қўл уратуриб яна менга туҳмат тошларини отаяпсиз. Билиб қўйингки, мен сиз юрган ифлос кўчаларга икки дунёда ҳам яқинлашмайман. Сиз ўша ишончсиз, бевафо, ўзининг гулдек оиласини оёқ ости қилган нонкўр, ношукур, алдоқчи одамсиз. Билингни, муҳаббатсиз ва ёлғончи одам бахтли бўла олмайди. Сиз, ҳатто ўз бахтингизни тушунмай, мени бахтсиз қилганингиз етмаганидек, иккинчи хотинингизни ҳам ёмонга чиқариб, ҳозир учинчисини кетидан юрибсиз.

Эр: — Сен эски туҳматчи, ёлғончисан, — деб гап бошловдики, ташқаридан иккинчи хотин ҳам ғазаб билан кириб келиб:

— Сен номард, кўрқоқ, ўта ёлғончи одам экансан. Кўрқоқ одамларгина ёлғон гапиради. Айтмовмидинг хотиним ногирон, фарзанд кўриши мумкин эмас деб. Шундай ҳусндор, ойдек хотининг ва гулдек фарзандларинг қадрига етмаган бошқанинг қадрига етармидинг. Номард одам билан ҳамнафас бўлиш нодонлик экан. Сендек разил ва пасткаш нусханинг тузоғига илинганимдан афсусланаман. Ҳайф сендек қалби ожиз, иродасиз чавондозга, — деб орқасига қарамай чиқиб кетди.

Эр лом-мим дея олмай ерга қараб қолди.

Хотиннинг охирги гапи эрни янада ерга михлаб қўйганди.

— Мен худо хоҳласа фарзандларим бахти ва келажаги учун, ўзимнинг ор-номусим учун оч ва юпун қолганимда ҳам икки дунёда шаънимга доғ туширмасликка кўзим етади. Лекин сиздек ўз оиласини паймол этган, ота деган мўътабар номга доғ туширган ёлғончи, хиёнаткор ва зинокор эрни Аллоҳнинг ҳукмига топширдим.

Бинобарин, ёлғон сўзлаш, алдамчилик ва улардан келиб чиқадиган бевафолик, хиёнат, жинсий бузуқлик албатта ҳар қандай оилани барбод қилади, жамият ва инсониятни осмон ва ердан келаётган офат-қулфатларга йўлиқтириб, оилаларнинг беҳисоб азиятлар чекишига сабабчи бўлади.

*Мард ўғилдир, элга ёзар дастурхон,
Тўғри сўз устида берар ширин жон.
Умрини ўтказар, айтмайди ёлғон,
Жаҳд айлаб, ёлғон сўз айтувчи бўлма.*

ЁЛҒОН УЯЛТИРАР, РОСТ СУЮНТИРАР

Тилларингиз сифатлаган нарсаларни ёлғон бўлса ҳам, бу ҳалол, бу ҳаром деб, Аллоҳга ёлғон тўқиб айтманглар. Албатта Аллоҳга ёлғон тўқиганлар нажот топмайдилар. Бу озгина мато бўлиб, уларга аламли азоблар бор.

“Наҳл” сураси, 116–117 оятлар

* * *

Қасамхўр, пасткаш, одамларни айбловчи ва чақимчининг гапига кирмагин.

“Қалам” сураси 10–11 оятлар

* * *

Ифлос бутлардан четда бўлинг ва ёлғон гувоҳлардан четда бўлинг.

“Ҳаж” сураси, 30 оят

* * *

Ёлғончиликдан четланиб, ростгўйликка ёпишган кишини бошқа одам у ёқда турсин, ёлғончининг ўзи ҳам севиб мақтайди.

Абу Райҳон Беруний

* * *

Ёлғончиларнинг кўпчилиги қисса айтадиганлар ва кўп савол сўрайдиганлардир.

Аҳмад ибн Ҳанбал

* * *

Ёлғон қасам ичишни енгил санама, унинг сабабидан Аллоҳ сени ҳалок қилур.

Умар ибн Ҳаттоб

* * *

Ёлғончи аввалдан маълум гапни ҳақиқат дейишдан ортиқ ҳаёсизлик йўқ.

Қобус

* * *

Ёлғон бевиқор қилур одамни,
Ёлғон шармисор қилур одамни.

Саъдий Шерозий

* * *

Ўзини ёки бировни алдаган киши ростгўйликнинг ҳидини ҳам ҳидламайди.

Саҳл ибн Абдуллоҳ Тустарий

* * *

Ростгўйлик охираг кунда нажотга муяссар қилур

Ҳусайн Воиз Кошифий

* * *

Тўғрисўзлик Аллоҳнинг ердаги қиличидир, ниманинг устига тушмасин албатта уни кесади.

Абул Ҳасан Сирий

* * *

Солиҳ бандалар қанчалар кўп, лекин улар орасида содиқлари — ҳақгўй, ҳақсўзлилари қанчалар кам.

Маъруф Кархий

* * *

Фақат ёлғондан қочган ва ҳақиқат излаган кишигина эътироф ва мақтовга лойиқдир.

Абу Райҳон Беруний

* * *

Ўйлаб сўзла сўзни ёлғон сўзлама,
Сўзинг тузатгил, тагин бошинг кетказма.

Аҳмад Юғнакий

* * *

— Сўзи чин бўлиши керак ҳар киши,
Бериб ваъда, тонмоқ — эмас эр киши.
Киши марди тонмас деган сўзидан,
Сўзидан тонувчи — заифлар иши.

Юсуф Ҳос Ҳожиб

* * *

— Хурсанд бўлмас хотир ёлғондан ҳеч бир,
Гарчи ростга чиқарилса у таъбир.
Сўзга безак тўғрилиқдан бошқамас,
Ой жамоли нур сочгандай ҳар нафас.

Абдурахмон Жомий

* * *

— Улки шоир айлади ёлғон демак,
Бўлмас ани марду инсон демак.
Элга неча махфи эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлғон ўзин оқибат.

Алишер Навоий

* * *

— Кимники сўзи ёлғон, ёлғони очилиб қолгач уялган. Ҳар
ёлғонни чиндек айтувчи сўзамол — қумушга олтин қопловчи заргар.
Ёлғон афсоналар билан уйқу келтирувчи — ёлғондакам уйқуда сўзга
киришувчи. Ёлғон айтувчи ғафлатдадир.

Алишер Навоий

* * *

— Ёлғон — касал,
Ҳақиқат — даво

Араб мақоли

* * *

— Ёлғончини сўзидан эмас, кўзидан бил.

* * *

— Дили қинғирнинг тили қинғир.

* * *

— Тулкининг табассумидан қўрқ,
Муғомбирнинг йиғисидан.

* * *

— Ёлғон узоққа кетса ҳам,
Ҳақиқат қувиб етар.

* * *

— Ёлғон айтган кишининг,
Хатари бор ишининг.

* * *

— Икки чин сўз — бир ёлғоннинг елими,
Икки ёлғон — бир йигитнинг ўлими.

Ўзбек халқ мақоллари

ҲАЁ КЕТДИ – БАЛО ЕТДИ

“Ҳаё ва андиша дунёда тартиб сақлашнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Ҳаё йўқолса, ҳеч кимда виждон ҳам қолмайди. У ҳолда дунёда тартиб бузилади. Кишилар бир-бирига бефарқ қарайдиган бўладилар.”

Ҳусайн Воиз Кошифий

Катта орзу, умид, ҳавас, эзгу ният ва аҳду-паймонлар билан бунёд этилган оила шаънига доғ туширмаслик, севги, вафо, оила ва эрни азиз тутиш, покликнинг ифорили пардаси ҳаё ва иффат билан яшаш – оила бекасини бир умрга эъзозда сақлайди.

Ҳаё ва иффат, айниқса, шарқ аёлларига мансуб бўлган виждон ва номус поклигининг ташқи кўринишидир.

Ҳаёлининг иффати ва беҳаёликнинг кулфати ҳақида нималарга эътибор бериш ва риоя қилмоқ керак?

Аввало, аёл кишида севги ҳамроҳи бўлмиш ҳаё, яхшилик, эзгуликлар дояси, улуғлик белгиси бўлган андиша, қонундан ҳам кучли деб аталмиш номус, гўзалликлар эшигини очувчи латофат, ҳаё посбони вазифасини бажарувчи малоҳат ва иффат қанчалик кучли ва покиза бўлса, оилавий аҳиллик ва барқарорлик ҳам шунчалик мустаҳкам бўлиб, эр-хотин муҳаббатига соя тушмайди. Ёш йигитлар учун эса – шарм-ҳаё ва баҳодирлик, кексалар учун сабр ва маърифат дуруст ҳисобланади.

Донишмандлардан Абул Муъин ақл-идрокдан маҳрум бўлган бош – *сувсиз чашмага*, адабсиз, тарбиясиз йигит – *эгар-жабдуқсиз отга*, шарм-ҳаёсиз хотин – *тузсиз таомга*, илмга амал қилмаган олим – *хушбўй, аммо гули йўқ бўстонга* ўхшайди, деганларидек, ҳаё ҳақиқатан ҳам инсоннинг абадий гўзаллиги, латофатидир. Ҳаёсиз юз эса, жонсиз жасаддир.

Ҳаё ва иффат инсоннинг нафс орзусига эргашиб ёмон, шаҳвоний ишларга киришувда ўзини сақламоқдан иборат бўлган энг гўзал фазилат.

Ор-номусини, қадр-қимматини, аёллик шаъни ва ғурури, эрига бўлган садоқатини ярамас, жирканч, қабоҳат ишлардан, шармандалик

келтирувчи ишларнинг ҳар биридан қочиб, виждон ва номусини сотмайдиган инсонлар ифбатли одамлар тоифасига кирадилар.

У шундай бир маънавий гавҳарки, покиза ҳаёли инсонларнинг ҳақиқий қадр-қиммати шулар билан ўлчанади. Лекин ифбатларини сақлай олмаслик эса, муҳаббат, ишонч, ҳурмат ва илтифотдан маҳрум демакдир.

Ўз шаънига йўқотиш мумкин бўлмаган шармандалик доғини туширган, Аллоҳни ҳам эсдан чиқариб, гуноҳ ва қайгуларга ботиб оила, маҳалла ва қариндош уруғларнинг қадрсиз одамига айланган кимсани энг ҳаёсиз, нурсиз, бузуқ ва жирканч гавдадан бошқа нарсага ўхшатиб бўлмайди.

Олтин ва гавҳарлари, гўзаллиг-у сулувликлари билан эмас, ҳаё ва ифбатлари билан қувониб юрган аёллар энг бахтли ва энг олижаноб ҳисобланадилар.

Бунинг учун ҳар бир нарсада нафсни тия билиш, шариат ва жамиятда айбли деб ҳисобланган ҳатти-ҳаракат, фосиқ ва қабоҳат ишлардан сақланиш, уларга яқинлашмасдан уялиш, қўрқиш ва номус қила билиш керак.

Бу — бахтиёрлик масканининг гуллари, яъни эр-хотиннинг энг муқаддас бурчи ҳисобланиб, буларга риоя этмаслик — ҳаёт ижодкорларининг инсоний саодатдан маҳрум бўлишлари демакдир.

Инсон ўз ҳаётида кўплаб нохушлик, ҳақорат, тўхмат ва мусибатларни орқага ташлаб, уни енгитиш мумкин. Лекин номуссизлик, беҳаёлик, майший бузуқлик, айниқса хиёнат, шахватпарастлик ёки зинодан орттирилган шармандалик бир умрлик тамға бўлиб қолади.

Уни ҳеч нарса билан тузатиб бўлмайди. У ўлимдан ҳам оғир нарса. У кишилар қалбига гулгула солувчи, руҳий тинчлигини йўқотиб, кўплаб руҳий қийинчиликларга дучор қилиб, виждон азобида эзувчи энг разолатли ярамас одат, ўта оғир гуноҳ. Бундай разил иллатнинг муқаддас диний китобларимиз, ҳадислар ва буюк донишмандлар асарларида қаттиқ қораланишининг боиси ҳам шундандир.

Ҳаёсизлик натижасида содир бўладиган зинокорлик ҳар бир даврда ҳам жамиятнинг юз тубан кетишига сабаб бўлган разолатларнинг энг каттасидир, уят ва ифлосликнинг ўта қабиҳлашган кўринишидир.

Ризқ насибадаги етишмовчилик, оиладаги файзу баракотнинг кетиши, оиланинг шарманда ва хонавайрон бўлиши, зинокорнинг ҳаётига ажал аралашуви, тез қариш каби иллатларнинг барчаси зино сабабли вужудга келади.

*Зино икки кўзингни ҳийра айлар,
Зино равшан кўнгулни тийра айлар.
Зино қилган хотун бирла ражулни,¹
Солурлар бўйнига занжуру гулни.*

Садоқатли ва вафодор аёлларгина ҳеч қачон, ҳар қандай қийинчилик ва етишмовчилик шароитларида ҳам нафсларининг асираси, шайтоннинг ўйинчоғи бўлишга йўл қўймайдилар ва Аллоҳ олдида номуснинг муқаддаслигини эсдан чиқармайдилар.

Бир вақтлар болалари оч қолган фақир бир хотин бадавлат қўшнисига ёрдам сўраб киради. Гўзал бу хотин болалари учун овқат сўраб кирганида нафсининг асири бўлган бу одам, хотиндан яқинлик истайди. Хотин номусли, Аллоҳдан қўрққан аёл бўлгани учун ҳеч нарса олмасдан чиқиб кетади. Уйига келгач болалари:

“Она биз очликдан ўламиз. Озгина бўлса ҳам овқат йўқми“, деб фарёд кўтарадилар.

Бунга чидай олмаган она яна ўша қўшнисиникига борди. Аёл бойнинг таклифига кўнди. Танҳо бир уйга киришгач, аёл қўрқиб бутун вужуди билан титрай бошлайди.

Бой: „Нега титрайсан, қўрқма бу ерда ҳеч ким йўқ.“

Аёл: „Биламан, ҳеч ким йўқ, аммо Аллоҳ бор. Инсонман деган киши доимо, Аллоҳдан қўрқиши керак!“

Бой: „Хоним, сен шу қадар ночорлигинг билан Аллоҳдан қўрқяпсан. Мен эса нега шунча давлатим билан қўрқмай“, деб ўзининг ёмон ниятидан қайтади ва аёлга зарур бўлган овқатлардан бериб, ўзи ҳам мамнун ҳолда уни уйига кузатиб қўйди.

Қаранг, Аллоҳга нисбатан юксак даражада муҳаббатли бўлиш, ундан қўрқиш, аёлни ҳам, эркакни ҳам энг ҳунук, ифлос ва ўта шармандали гуноҳдан қайтарди.

Агарда ҳамма аёллар ҳам ўз муҳаббати, орияти ва танасини ана шундай ибодат ва ифбат пардасида қанчалик пинҳон асраса, маҳбуби ҳам унга шунчалик кўпроқ интилаверади. Бу албатта ҳар бир аёл учун ўз қадрини кўтариш, янада нафис ва гўзалроқ кўриниш ҳамда эъзозли бўлишнинг бебаҳо илмидир.

Номаҳрам эркак билан аёлнинг ёлғиз қолишларини халқимиз азалдан хосиятсиз деб биладилар. У ҳашак билан оловнинг ёнма-ён турганидек хавфли нарса. Чунки, учинчилари шайтон бўлиб, уларни йўлдан оздириши мумкин.

¹ *Ражулни* — эркак кишини.

Равшан ва Аҳрор оиласи билан қўпқаватли уйнинг қарама-қарши хонасида яшашади. Яқин қўшни сифатида оилавий кирди-чиқдилари ҳам ташқаридан қараганда дўстона ва самимий эди.

Равшаннинг қайнотаси вафот этиб, хотини Мастура таъзия сабабли отасининг уйида икки ҳафта кўпроқ ушланиб қолди. Уйида ёлғиз қолган Равшанни одамгарчилик юзасидан Аҳрорнинг оиласи бир неча бор кечки овқатга чақириб ҳолидан хабар олиб турди.

Шу орада Аҳрор бир кунлик зарур иш билан эрта саҳарда Чинозга жўнаб кетди. Аҳрорнинг хотини Санобар эса болаларини боғчага ташлаб келаётиб йўлда Равшан билан учрашиб қолади. Нималар ҳақида гаплашиб тўппа-тўғри Равшанларнинг уйига кириб кетишди.

Яна уч кундан кейин келиши керак бўлган Мастура негадир тўсатдан уйига кириб келади. Сочлари тўзиган Санобар, майкада ўтирган эри Равшан ва стол устидаги винодан бўшаган шишага кўзи тушган Мастуранинг ғазаб билан айтган сўзи „*номард, исқиртлар*“ дегани бўлди-ю, икковининг башарасига туфлаганича орқасига қарамай уйни тарк этди. Равшан ерга тикилганича бошни кўтараолмасди. Санобар эса кроват бошидаги рўмолчасига юзини артиб ўз уйига қандай чиқиб кетганини ҳам билмасди. Воқеа содир этилганига йигирма йил бўлаяпти. Мастура мард кишининг ишини қилди. Ҳеч кимга оғиз очиб сирни ошкор қилмади. Ҳатто ота-онасига ҳам юрагини очиб гапирмади. Ва „*эримнинг характери менга ёқмайди*“, дейишдан нари ўтмади. Равшан эса ота-онасиникига кўчиб кетди. Аламини фақат ичкиликдан олди. Санобарнинг аҳволи эса ҳамманикидан оғир. У ҳамиша вафодор, садоқатли ва меҳрибон эрининг юзига қарашга юраги дош беролмайди. Худди юрагига тикан санчилгандек ҳис қилади.

Эри Аҳрор эса хотинининг тўсатдан оғир хасталикка дучор бўлиб қолганлигидан ташвишга тушиб тажрибали дўхтир ва дори-дармонлар кетидан югургани-югурган...

Ҳаром аралашиб, ҳаёни унутиб эрга ҳиёнат қилиш, қўшни дугонасининг кўзига чўп солиб, унинг оиласини пароканда этиш Санобарни ниҳоятда оғир ғам, алам, ташвиш, изтироб, виждон азоби, бузуқ ва заҳарли ўй-фикрлар гирдобиди ғарқ қилаётгандек эди.

У энди ўзини абадий гўзаллик, соф аёллик латофатидан маҳрум бўлган, аёл деган муқаддас номга доғ туширган, бети қора ва жонсиз жасадман деб ҳисобларди.

Мастура эса ҳамон ўша-ўша оқила, қалби пок, қомати гўзал, чеҳраси очик, сўзлари мулойим, ҳаёли ва ифбатли аёл. Ҳалол ишлаб, ҳалол яшаб қизлари Шоира ва Моҳирани олийгоҳларда ўқитиб, муносиб оилалар билан қудачилик ипларини боғлаш бахтига муяссар бўлди.

Мастура ҳамиша қизларининг қулоғига: — *Ҳаёли, номусли бўлишни эсдан чиқарманглар. Ҳаё ва андиша инсоннинг абадий фазилати бўлиб, у кишиларни ёмон йўлдан қайтаради ва яхшилик, эзгуликлар сари йўл очади. Кимнинг ҳаёси бўлмаса, унинг уяти ҳам бўлмайди. Барча қабих ишларни қилишдан ҳам қайтмайди. Кишида ҳаё бўлса, нафс унинг устидан ҳоким бўлолмайди ва ўз йўлига сололмайди. Бузуқлик ва фахш ишларидан қалб ва вужудингиз билан жирканинг, — деган насиҳатларни қайта-қайта такрорлашдан чарчамайди.*

Бинобарин, шарм-ҳаё ва иффатни асраш эркагу аёл учун имонлилиқ белгисидир. Унинг энг чиройли ҳусн эканлигини ҳамда беҳаёлик, бузуқлик, уятсизлик ҳамиша ғам-алам ва чексиз кулфат келтиришлигини эсдан чиқармаслик керак. Буюк шоир Мирзо Бедил айтганларидек:

*Йўлбарс ила шерни енгган мард киши,
Бўйни эгиб турса, бу ҳаё иши.*

ФОСИҚДАН ҲАЁ ТИЛАМА, ЗОЛИМДАН ВАФО

* * *

Ҳаё имондандир, ҳаё доимо яхшилик келтиради.

* * *

Қиёмат кундаги одамларнинг ёмони — беҳаёлиги сабабли назардан четда қолдирилган одамлардир.

Ҳаё билан камсуханлик имоннинг икки бўлагидир.

Ҳадислар

* * *

*Элга шараф келмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаё-у адаб.*

* * *

Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.

* * *

*Карам ва мурувват ато ва анодандир.
Вафо ҳаё икки ҳамзод фарзанд.*

Алишер Навоӣ

* * *

*Шарм-ҳаё ҳамма ярамас ишлардан тияди,
Уятсизлик киши учун жуда ярамас илатдир.*

*Ростлик, шарму ҳаё ҳамда гўзал хулқ,
Учаласи бирикса, бу севинч демакдир.*

* * *

*Уятли киши одамларнинг сарасидир,
Уятсиз киши — кишиларнинг тубани.
Уятсиз тили тўғри сўз сўзламайди,
Уятсиз кишидан йироқ тур, йироқ.
Уятсизнинг кўзи қаттиқ бўлади,
Ор-номуссиз кишининг юзи гўштсиз сўнакдир,
Ор-номуссиз кишининг ўзи битмас мараздир.*

* * *

Кишилар орасида етуги уятли кишилардир.

Юсуф Хос Ҳожиб

* * *

Ой нурли бўлса ҳам ҳар кун кўринаверганидан қадрсиздир.

Хурромий

* * *

*Ҳаё номус имона далилдур,
Ҳаёсиз доимо хору залилдур.*

* * *

*Иффатингни пардаси, виждонингни ниқоби ҳаёдир... Ҳаё пардаси
ила ўралмиш инсонларнинг иффат пардаси йиртилмас.*

Абдулла Авлоний

* * *

*Ҳар бир ақл эгаси шарму ҳаё йўлида мустаҳкам туришни ўз ҳаёти
равнақининг асоси қилиб олса, замонанинг катта-кичиги унинг ҳузурига
ва суҳбатига харидор бўладилар.*

Бархурдор ибн Маҳмуд

* * *

*Кишилар орасида, ҳаё, номус ва орият йўқолса оила ва оламга ўт
кетеди.*

* * *

Ор-номус кишиларни ҳайвондан ажратиб турувчи ибодатдир.

* * *

Ҳаёсиз ва номуссиз эркакнинг кўчадаги дайди итдан фарқи йўқ.

* * *

*Ҳаёсиз ва номуссиз хотин, худди қора балчиққа булғанган яланғоч
гавдадек жирканч кўринади.*

* * *

Ҳаёсизлик барча офатлар эшигини ланг очганлигини сезмай қоласан.

* * *

*Ҳаё кўпинча кўзда бўлади. Шунинг учун қоронғида кишиларнинг
кўзи бир-бирига тушмаганлиги боис, уларнинг юзлари уятдан
қизармайди.*

“Нажот бешиги“

* * *

*Зинодан туғилган киши ўзига яхшилик қилган одамга ёмонлик
қилмагунча дунёдан ўтмайди.*

Амир Темури

* * *

*Парвардигор Ўзи — фақирга паноҳ!
Ул кимдир бўлмагай тилида сано?!
Қайси юртда агар кўнайса зино,
Ерлари қимирлаб, ларзага келгай.*

Маҳтумқули

* * *

*„Зинога яқинлашманглар, албатта, бу иш фоҳиша ишдир ва ёмон
йўлдир“.*

Қуръони карим, „Исро“ сураси, 32-оят

*Миср маликаси Зулайҳо севги ишқида ўртаниб, қучоқ очиб турса
ҳам Юсуф алайҳиссалом покдомонлиги, тақводорлиги туфайли Худодан
уялиб, охираат азобидан қўрқиб, ўз нафсини тийиб, эҳтиросларини
жиловлайди. Бу эса уят, ҳаё ва тақвонинг гўзал намунасидир.*

* * *

*— Эй Раббим, зиногарнинг жазоси надир?
Аллоҳ айтади:*

*— Унга оловдан шундай кўйлак кийгизаманки, агар бу кўйлак бир
тоғнинг устига қўйилса, тоғ эрталабгача кулга айланган бўларди.*

* * *

Эркак учун ҳам, аёл учун ҳам энг оғир гуноҳ зинодир. Никоҳ осмонийдир, умр йўлдошлик Оллоҳ тузган уюшмадир. Зино покиза никоҳ, пок фарзанд, охорли остонангиз, ҳалол ризқингизу, тоза вужудингизга босилган нопок тамғадир. Энди сиз барака топмайсиз... Сиз Аллоҳнинг олий неъматини эдингиз, ўзингизни асролмадингиз. Жавобини берасиз энди.

Турсуной Содиқова

IV боб

Маънавият ва қадриятлар бешиги

ҲАМ ФАРЗ, ҲАМ ҚАРЗ

*Омон берди эрга салом қилгувчи,
Саломатлик олди алик олгувчи,
Салом бу омонлик киши шаънига
Саломатлик олди салом бергувчи.*

Юсуф Хос Ҳожиб

Одабийликнинг юксак фазилат ва хислатлари ичида энг улуғи саломлашиш маданияти бўлиб, у шунчалар кучли сеҳрга эгаки, салом янграган ердан ўлим ҳам узоққа қочади, деган нақл бежиз айтилмаган. Қадимги эртақларда даҳшатли девларнинг «Саломинг бўлмаганда икки ямлаб бир ютардим», дейиши ҳам саломнинг офат ва бало қазолардан сақлаб қолиш қудратига эга эканлигининг далилидир.

Салом бериш, алик олиш — дилларни ҳушнуд этувчи, кўнгилларни юмшатовчи, қалбларда меҳр уйғотувчи, шундай бир бебаҳо руҳий ва маънавий озуқаки, дўсту-биродар, ҳамкасблар, оила аъзолари, эр-хотинлар ўртасидаги оқибат, ўзаро ҳурмат, меҳр-муҳаббат ва иззат-икром каби соф инсоний фазилатларни янада кўркамлаштириб боради. Салом бермаслик, хоҳламайгина, оғриниб алик қайтариш, ёшнинг катта-кичиклигидан қатъи назар, кишидаги одобсизлик, оилада яхши тарбия кўрмаганликни англатади. Муқаддас динимиз мусулмонларга барча моддий ва руҳий неъматларни тўлиқ инъом этиш билан бирга ахлоқ ва одоб бобида ҳам инсонларни олий даражага элтувчи бебаҳо фазилатларни тавсия этган. Салом, аввало, Аллоҳнинг измидандир. Аллоҳ саломни ерга нозил қилган ва уни тезда ораларингизда тарқатинглар, деб буйруқ берган.

Аллоҳ Одам алайҳиссаломга шундай деган экан:

“Анави ўлтирган бир неча фаришталарнинг олдида боргил-да, салом бергил, сўнг уларнинг сенга қайтадиган алигини яхшилаб эшитиб олгил,

чунки бу сенга ва сендан тарқаладиган зурриёдларингга йўланган салом бўлгайдир“.

Одам алайҳиссалом фаришталарга: „Ассалому алайкум“ деб салом берадилар. Фаришталар: „Ва алайкум ассалом ва раҳматуллоҳ“ деб жавоб қайтардилар. Демак, Аллоҳ таоло таълим берган бу саломлашиш бизга Одам алайҳиссаломдан мерос бўлиб қолган.

Саломда хосият кўп. Кўришган одамга салом бериш, ўз уйига кирганда бола-чақа оила аъзоларига салом бериш савобларни кўпайтириб, оилага ҳайру-барака ато қилади. Зеро, салом дўстлик ва муҳаббат даражасидаги одоб турларидан бири.

Исломда энг яхши амал қайсидир, — деб сўрашганида:

“Очларни тўйғазмоғинг, таниган, танимаган одамга салом бермоғинг“, деб жавоб берган эканлар жаноби Расулуллоҳ.

Муқаддас китобимиз Қуръони каримнинг „Аҳзоб“ сурасида келтирилишича, мўмин бандаларига Аллоҳ жаннатда „Ассалому алайкум“ деб салом берад экан.

Салом бериш, унга алик олиш, бир жойга кириб боришда уй эгасидан рухсат сўраш, саломлашиш ҳам ҳам фарз, ҳам қарз бўлиб, у инсон ахлоқи ва одобининг энг олий нишонасидир. Ҳадиси шарифларда шундай дейилади: *„Эй иймон келтирувчилар, ўз уйингиздан бошқа уйларга рухсат сўрамай ва салом бермай кирмангиз. Рухсат сўраб салом бериб киришлик ўзингиз учун яхшидир. Шоядки, бунга эсласангиз. Агар ўша уйларда ҳеч ким топилмаса, рухсат бўлмагунча кирманг. Агар сизга орқага қайтинг дейилса, қайтинг. Шундай бўлгани сиз учун яхши...“*

Саломлашиш одамларни улуғ **инсоний** фазилат ва ҳурматга чорловчи юксак ахлоқий ва маънавий сифатдир. Қолаверса, у ҳар бир инсон зиммасидаги муқаддас бурч ва масъулиятли вазифадир.

Бир киши кўчада олдидан ўтиб кетаётган кишига салом берсаю ва саломга алик олса, ўша одамга саломни эслатганлик даражасида савоб ёзилар экан. Бордию саломга алик олмаса, фаришталар ундан ҳам афзалроқ қилиб савобини ёзиб қўяр экан. Демак, биринчи бўлиб салом беришнинг ҳам фазилатлари каттадир.

“Юриб кетаётган отлиқ ўтирганларга, озчилик кўпчиликка салом берсин, салом беришдан олдин гап бошлаган одамга ичкарига киришга рухсат берманг, ораларингизда саломлашишни кенг тарқатинглар, шунда бир-бирингизга муҳаббатингиз зиёда бўлади“, деб таъкидлаган эканлар жаноби Расулуллоҳ.

Салом бериш ва унга алик олишда ёшнинг катта-кичиклигига, лавозими, амалдорлиги, таниш ёки нотанишлигига қаралмайди. Ҳатто

катта ёшдаги одамнинг ёш болаларга ҳам салом беришлари жоиз экан. Пайғамбаримиз ҳам шундай қилганлар.

*“Салом битта сўзки, жавобсиз қолмас,
Ҳеч қайси тарози уни тортолмас.
Юрак саломига ,алик“ олганлар,
Юракдош, шу учун ёт деб аталмас. “*

Салом бермаслик ва унга алик олмаслик катта гуноҳ. У эътиборсизлик, менсимасликни билдиради, кишилар ўртасида гина-гудрат, шубҳа ва адоватни уйғотади. Ўзаро ишончсизликни вужудга келтириб, меҳр-оқибат, ҳурмат ва самимий дўстона муносабатларимизга раҳна солиб қўйиши ҳам мумкин. Ана шундайлар ҳақида Абдураҳмон Жомий шундай деганлар:

*Гар салом берса биров сенга қараб,
Нега очмайсан алик олмоққа лаб?
Бу нечук кибру ҳаво-ю гудайиш,
Пасткашлик, пасткашликдир бу иш.*

Очиқ чеҳра билан, ўнг қўлни чап кўкрак-юрак устига қўйиб, самимий таъзим ва эшитиладиган овоз билан салом бериш — энг аъло даражадаги саломлашишга киради.

Гарчанд, қўл бериб сўрашиш саломлашишнинг кенг тамойилига кирган ҳисобланса-да, ёши улуг кишилар биринчи бўлиб қўл узатмаса, самимий салом беришнинг ўзи билан чегараланган маъқул. Шунингдек, қўл бериб саломлашганда қўл учинигина бериб саломлашиш ҳам одобдан саналмайди. Бундай қилиш салом берган кишини камситиш, уни назарга илмаслик бўлади. Ўпишиб саломлашишни эса шарқона одатларимизга хос булмаган бачкана кўриниш деб ҳисобламоқ лозим. Оилада фарзандларга ўргатиш зарур бўлган нарсалардан яна бири — жамоат жойларига кирганда „Ассалому алайкум, ёппасига“ деб салом бермаслик. Чунки „алайкум“ даги „кум“ нинг ўзи „сизларга, яъни ёппасига деган маънони билдиради. Шунингдек, „Ассалом“ деб чала салом беришга ҳам одатланмаслик керак. Чунки „Ассалом“ тинчлик, омонлик дегани бўлиб, „алайкум“ни қўшмаса, кимга тинчлик, омонлик тилаётгани номаълум бўлиб қолади.

Саломнинг инсон қалбига малҳам бўлиб, дилларни хушнуд этувчи фазилатларга эга эканлиги ҳақида тарихий бир мисол. Севимли шоиримиз *Фафур Фулом* сўлим бир чойхонада улфатлар

билан ширин суҳбат қуриб ўтирганида одобсиз бир маст киши сўкиниб, барчанинг дилини сиёҳ қилади. Ўртада нохуш жимжитлик ҳукм суриб турган пайтда чойхонага шинаванда бир йигит кириб келиб, *„Ассалому алайкум отахонлар, яхши ўтирибсизларми, кеча мояна олувдик, шўрвами ёки ош бошлайлик“*, — деб отахонларни таклиф қилади.

Шунда бир оғиз „Салом“ сўзидан илҳомланган Фафур Фулом:

*“Ёпирай, салом кучи алангами, оловми?
Ўчай деган оловни, қайтадан қилди чаман,
Суҳбат кўнглидай тиниб,
Самимий қилар давом“.*

деб, баҳонада „Бир саломнинг кучи“ номли шеърларини ёзганлар. Дарҳақиқат, доно халқимиз „Одобнинг боши салом“, „Аввал салом, баъдаз калом“, „Салом ҳам фарз, алик ҳам қарз“, „Салом бермоқлик катта-кичикка баробар“, „Аввал ассалом, бўлмаса вассалом“, „Одоблилиқ белгиси — одоб-ла салом бергани, яқинлиқ белгиси — келиб-кешиб тургани“, деб бежиз айтмаган. Зеро, халқимизнинг қадимий удумига кўра ёшларимизни оила, болалар боғчаси, мактаб ва маҳаллада саломлашиш маданиятига ўргатиш, маънавий, маърифий ва тарбиявий ишларимизнинг энг муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб қолмоғи лозим.

Мақсуд Шайхзода айтганларидек:

*Дўстлар яхшиларни авайлаб сақланг!
“Салом“ деган сўзнинг салмоғин сақланг.
Ўлганда юз соат йиғлаб тургандан,
Уни тиригида бир соат йўқланг.*

ҚАДРИЯТИЛАР СУЛТОНИ

*Агар бир бор сайр этсанг еримизни,
Унутмайсан меҳмондўст элимизни.
Чинорлари сени саломлаб кутар,
Бунда ҳурмат ва муҳаббат жўш урар.*

Хусайн Аббосзода

— Бундан ўн беш йиллар муқаддам собиқ Тошкент, ҳозирги Зангиота туман Алишер Навоий номидаги маҳалласига бошқа қатор ҳорижий мамлакатлар қатори япониялик меҳмонлар ҳам ташриф буюриб, делегация бошлиғи **Фудэ Такойоши** шундай деган эди:

— Мен жуда кўп хорижий мамлакатларда сафарда бўлганман. Лекин бирортаси ҳали менда Ўзбекистончалик чуқур таассурот қолдиргани йўқ. Маҳаллаларингизнинг ободлиги, хонадон ва оилаларнинг саришта ва саранжомлиги, одамлардаги оққўнғиллик, самимият ва меҳмонларга бўлган ҳурмат-эҳтиром ва дил дарвозаларининг очиқлиги бизни лол қолдирди. Дастурхонлардаги ранг-баранг ноз-неъматлар, шириндан-шакар мевалар, ихлос билан тайёрланган миллий таомлар, уй эгаларининг меҳмон кутишидаги иззат-икром ва мулозаматлари бизни ниҳоятда мафтун этди. Очиғи, бу борада сизлардан кўп нарсани ўргансак арзийди. Тўйларингиздаги одамларнинг гавжумлиги, тўкин-сочинлик, катта қозонлардаги ошларни, ўйин-кулгулардан иборат тантаналарни кўриб ҳайратда қолдик. Биз бундай гўзал манзараларни Самарқанд, Бухоро ва Хоразмда ҳам кўрдик. Демак, Ўзбекистон бой ва бадавлат, халқи эса дунёдаги энг саҳий меҳмондўст давлат экан.

Фуруримизга гурур, фахримизга фахр қўшадиган ҳолисона берилган баҳо. Инсонни юксакликка кўтарадиган, унинг фаолиятига, орзу умид, эзгу ният каби бутун интилишларига олийжаноблик бағишлайдиган оққўнғиллик, саҳийлик, меҳр-мурувват, олий-ҳимматлик ва андишалик, иззат-икром ва меҳмондўстлик каби шундай улуг фазилатлари борки, уларнинг довуғи бутун оламга машҳурдир.

Меҳмондўстлигимизни қадрият ва урф-одатларимиз султони десак, муболаға бўлмайди. Қандай миллий маросимларимиз

бўлмасин, барчасининг заминида олийжаноб меҳмондўстлик ётади. У азалий одат бўлиб, қон-қонимизга сингиб кетган.

Ўзбек миллий пазандачилигининг таниқли мутахассиси, фалсафа фанлари номзоди, доцент марҳум Карим Маҳмудов „Меҳмоннома“ китобида шундай деганди:

— *„Ўзбек халқи меҳмонни шу қадар севадики, ҳатто мусича дон ташласа, чойнинг шамаси пиёлада тик турса ёки тушда йўл-йўл нарсалар кўрилса — буларнинг ҳаммаси меҳмон келишига йўйилади“.*

Ривоят қилишларича, Иброҳим алайҳиссаломнинг уйларида тўрт эшик бўлиб, қайси эшикдан бирор киши келаркин, деб қараб ўтирарканлар. Меҳмондўстлик халқимиз қонига сут билан кирган. Меҳмонни отадай улуғ кўриш, меҳмондорчиликни уйининг зийнати деб билиш фақат бизнинг халқимизга хос сифат. Меҳмон келган уйнинг чироғи равшан тортиб, хонадон янада баракали бўлади, дастурхонлар кўрамлашади, меҳмонхона тор бўлсаям, меҳри-дилинг кенгаяди. Ҳадиси шарифларда ёзилишича, *уйларига меҳмон қўнмайдиган одамлар ёмон кишилардир*, бундай уйларга фаришталар ҳам кирмайди. Ва меҳмонсиз уй суви қуриган тегирмонга ўхшайди. Меҳмон баҳонасида уй-жойлар тозаланади, рўзғор бутун бўлиб, дастурхон ноз-неъматларга тўлади. Ҳатто, оилада ўзаро уришиб, гаплашмай юрган эр-хотинлар меҳмон шарофати билан ярашиб олишади. Меҳмондорчилик — буюк мутафаккир ва донишмандлар, ёзувчи ва шоирлар ижодида, халқ мақолларида кенг ўрин эгаллаган. Меҳмондорчилик, бу — энг яқин дўстларнинг улфатчилигидир. Юсуф Хос Ҳожиб айтганларидек:

*Жудолар кўришса топиб бир-бирин,
Алам қисқа бўлғай, севинчлар узун.
Не кўркли бўлур, кўр киши айрилиб,
Саломат тополса ёру дўстларин.*

“Меҳмон — азиз, мезбон — лазиз“, „Одам бор жойга одам келади“, „Меҳмон келган уйдан барака аримайди“, „Қўноқ — қўноқдан улуғ“, „Ўзи келган меҳмон — мезбоннинг иззати“, „Меҳмон — мезбонга азиз, Мезбон — меҳмонга“, „Ошинг оз бўлса ҳам, феълинг соз бўлсин“, „Меҳмон келса эшикдан — ризқи келар тешикдан“ каби юзлаб халқ мақол ва нақллари борки, улар халқимиздаги ўзаро ҳурмат, дўстлик, аҳиллик, саҳийлик ва бағрикенгликни билдирувчи омиллاردир.

Меҳмон ўз ризқи билан келади, унинг ризқи йўлда, меҳмон келар эшикдан — ризқи келар тешикдан нақлларининг моҳияти

яхши қўни-қўшничиликдан келиб чиқади. Қўшниникига меҳмон келдими, ҳурмат юзасидан ён қўшнилари ўртадаги эшик ёки махсус тешикдан турли таом, ҳўл мевалар чиқаришади, уйларига таклиф қилиб, чиройли зиёфат уюштирадilar.

Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг беш йиллиги муносабати билан қўшни Чимкент вилоятининг Манкент қишлоғидан бир йигит ҳурматли Юртбошимизга чуқур миннатдорчилик хатини ёзиш билан ўзининг бўлажак никоҳ тўйига ҳам таклиф қилган. Тўйдан бироз кейинроқ бўлсаям Тошкент туман ҳокимининг собиқ муовини Сирожиiddин Ағзамов билан уч киши Президентимизнинг совға ва табрикларини келин-куёвларга етказиб бериш бахтига муяссар бўлганмиз.

Борсак, эшик қулф. Келин ва куёвлар қариндошлариникига меҳмонга кетишган экан. Икки-уч хонадон нарийроқдаги қўшни бизни астойдил ўз уйига таклиф қилди. Ниҳоятда файзли хонадон экан. Шоҳлари эгилиб ётган турли-туман мевали дарахтлар, баланд сўрилардаги кўзни қамаштирувчи серҳосил узумлар, ҳовли ўртасидаги зилол сувга тўла ҳовуз, дарахтлардаги қуш ва беданаларнинг навбати билан сайрашлари кишига ҳузур бағишларди. Ҳовуз четидаги қизил гилам тўшалган кароватда келин-куёвлар меҳмондорчиликдан қайтгунларича — уч соатдан кўпроқ мириқиб дам олди.

Кутилмаган биздек меҳмонни ниҳоятда тўкин, гўзал дастурхон, очик чеҳра, ширин сўз, самимий ҳурмат билан кутиб олинимишиз ҳайратда қолдирди. Мезбон бизнинг бироз ҳижолат тортаётганимизни сезган шекилли, қўлини кўксига қўйиб:

*Меҳмон келса эшик берклиғ бўлурму,
Ажаб ҳеч одами мундек қилурми.
Яраштирдим, меҳмон мунда бўлингиз,
Йироқдин келдингиз, бир дам тинингиз,*

— деб янаям кайфиятимизни кўтариб юборди.

Елиб-югуриб бизга хизмат қилаётган фаҳм-фаросатли, ширинсўз фарзандларини кўриб, бахтли ҳаёт кечириётган оила эканлигига ишонч ҳосил қилдик. Ва яна шунга иқдор бўлдики, хоҳ таниш, хоҳ ёт киши келмасин, бу оила ўз ҳимматини баланд тутувчи олижаноб оила экан.

Самимий меҳмондорчиликда ҳислат катта. У кишилар ўртасида меҳр-оқибат, ҳурмат ва қадр-қимматни ошириб, меҳмон келган уй жонланиб худди баҳордек гўзallaшиб кетади, хонадонга файз-барака

бахшида этиб, остонага барака киради. Меҳмондўстлик одобининг нозик сирлари жуда кўп. Улардан бирортаси ўрнига тушмай қолса меҳмонни ҳурмат қилинмаган бўлади.

Ривоятларда келтирилишича, Иброҳим алайҳиссаломникига меҳмон келганида қўй сўйганлар.

“*Меҳмонни ҳурмат қил*“, деган ваҳий келган. Иброҳим алайҳиссалом сигир сўйганлар. Аллоҳ таолодан яна:

“*Меҳмонни ҳурмат қил*“, деган ваҳий келган. Иброҳим алайҳиссалом туя сўйганлар, шундан кейин ҳам Аллоҳ таолодан:

“*Меҳмонни ҳурмат қил*“, деган ваҳий келган. Шунда Иброҳим алайҳиссалом меҳмоннинг ҳурмати унинг олдига қўйилган таомларнинг кўплиги ёки озлиги билан ўлчанмаслигини, мезбоннинг ўзи меҳмонга хизмат қилиши лозимлигини тушуниб етадилар ҳамда ўзлари меҳмонга тақаллуф билан хизмат қила бошладилар. Натижада, Аллоҳ таоло томонидан:

“*Мана энди меҳмонни ҳурмат қилдинг*“, деган ваҳий келади.

Оилада ёшликдан ўрганишлари ва уларга амал қилиш зарур бўлган меҳмондорчилик одобларига қуйидагиларни тавсия этиш мумкин.

Биринчидан, *ҳафтада, ҳар ойда тез-тез бўлиб турадиган меҳмондорчилик унчалик мақсадга мувофиқ эмас. „Қобуснома“да таъкидлаганидек, икки-уч марта бўладиган меҳмондорчилик ҳаражатларини бир марта қилиб, дастурхонни шундай ясатмоқ керакки, ундан камчилик ахтарувчиларнинг тили боғлиқ бўлсин. Шунингдек хонадонда доимий тозалик ва саришта-саранжомлик бўлиб, уй нони билан, омбор дони билан чиройли деганларидек, рўзғор ҳеч вақт нонсиз бўлмаслиги керак.*

Иккинчидан, *меҳмон хонадонга кириб келаётганида ҳурмат юзасидан оила аъзолари самимият ва очиқ чеҳра билан кутиб олиши; „Дастурхон атрофига ўтиришдан олдин қўл ювиш учун сув ва сочиқ тутуш ҳамда кўнгил қўри билан уни уйнинг тўрига ўтказиши; агарда кутилмаганда ўзича келган меҳмон бўлса у ҳижолат тортмаслиги учун жон-жонга меҳмон, инсон-инсонга, ўзи келган меҳмон-мезбоннинг иззати, меҳмон мезбонга, мезбон меҳмонга азиз каби ширинсуханлик билан меҳмон дилини равшан қилиши ҳам улуғ сифатлардан ҳисобланади.*

Учинчидан, меҳмонга таом келтиришда шошмоқлик. Пайғамбаримиз саллалоллоҳу алайҳи вассалам ўз ҳадисларидан бирида мусулмонлар беш нарасада шошмоқлари лозим дейдилар:

— *Меҳмонга таом келтириш, ўликни дафн этиш, қизни турмушга бериш, қарздан қутилиш, гуноҳли иш қилиб қўйган бўлса, тезлик билан тавба қилиш.*

Дастурхонга қўйилган неъматлар одамларнинг қўли етадиган жойда бўлиши, фақат ейиладиган неъматларни қўйиб, дастурхонни ҳаддан ташқари тикиштириб ташламаслик, кўнгилга келадиган, кўнгилни ғаш қиладиган гаплардан, бозордаги нарх-наволардан гапирмаслик, ғийбат, чақимчилик қилмаслик ҳам меҳмондорчилик одобларига кирди.

Меҳмондан қандай овқатни хуш кўришлигини сўраш, таом эгаси билан тотли деганларидек, меҳмон билан баробар тановул этиш, меҳмон таом еяётганида унга тикилиб қарамаслик, овқат ейишни ҳаддан ташқари зўрламаслик, фақат вақти-вақти билан айтиб туриш, меҳмондан олдин қўл артмаслик. Агар меҳмон ташқарига чиқадиغان бўлса, албатта у билан чиқиш керак. Меҳмон дастурхонга эмас, мезбоннинг кўзига боқади. У оз ўтирса ҳам кўп нарсани кўради. Меҳмон келганда ҳатто мушукни ҳам пишт дейиш мумкин эмаслиги, капкирнинг таққиллаган овозини эшиттирмаслик ҳақидаги ривоятлар меҳмон ҳақи ва ҳурматининг нақадар улуглигидандир.

Яна бир ривоят.

Қадимда бир одам қирқ улфати билан гап еркан. Улфат аъзолари ҳар доим шу одамнинг навбатини тезроқ келишини орзиқиб кутишаркан. Сабаби, бу меҳмондўст инсоннинг ёлғиз ўғли бўлиб, унинг ниҳоятда дидли, фаросатли, чаққон ва ширинсўзлигадан меҳмонлар ҳамиша мамнун бўлиб кетишаркан.

Навбатдаги меҳмондорчиликларининг бирида ўғил зинадан тушаётиб қоқилиб йиқилади-ю, жон таслим қилади. Мезбон кеч кимга овоза қилмай мурдани уйга киритиб ётқизиб қўяди ва меҳмонларни кутишни давом эттираверади.

— *Ўғлингиз кўринмай қолдиларми?*— деб сўрайди меҳмонлардан бири отадан.

— *Бироз чарчабди шекилли, кўзи уйқуга кетибди,* — дейди хотиржамлик билан ота.

Меҳмонлар эрталабки нонуштадан кейин уйларига тарқалиша-ётганларидагина мезбон уларни воқеадан ҳабардор қилади. Жабрли ҳолатда ҳам сабрли бўлиб меҳмон ҳурмати учун олижанобликни сақлаб қолиш ҳаммани ҳам қўлидан келавермайди.

*Чархи фалак неча менга қилса жабр,
Мен қилайин ушбу бало ичра сабр.*

Тўртинчидан, меҳмон кетишига рухсат сўрагандагина очиқ чехра билан рози бўлмоқ лозим.

Меҳмонга бориш хусусида эса:

Биринчидан, таклиф этилган жойдан қолмаслик ва чақирилмаган жойга бормаслик керак. Уй эгасининг розилигисиз бегона одамни бошлаб бориш ҳам яхши эмас. Анча-мунча европалашиб кетган, расмиятчи бир олим одам бўлардилар. Бир куни рўйхат билан худойига ўн-ўнбеш кишини уйга таклиф этадилар.

Ўзбекчилик, юринг-юринг қилиб, кўпчилик рўйхатида йўқ бир одамни бошлаб киришади. „*Сиз чиқиб кетинг, мен сизни таклиф қилмаганман*“, деди уй эгаси жаҳл билан. Чақирилмаган одам сир бой бермагандек чиқиб кетди. Лекин кўпчиликнинг қандай ноқулай ва ҳижолатли аҳволга тушиб қолганини тасаввур этиш қийин эди. Қанчалик ноқулай вазият...

Шунинг учун оилада фарзандларга ушбу сатрни ёдла тутиш ва унга амал қилиш ҳақида огоҳлантириб турган маъқулдир.

*Борма айтмагanning дастурхонига,
Қўл узатсанг, қадринг тушар нонига.
Қўшма ўзгаларнинг барра кабобин,
Қотган нону совуқ сувнинг сонига.*

Шундай бўлган тақдирдаям, кишида кўнгил, феъл кенг бўлса, кичкина хужра ҳам катта бир саройнинг хизматини ўтайди-ку?!

Иккинчидан, меҳмондорчиликка чақирилган вақтда етиб бориш, уй эгаси кўрсатган жойга ўтириш, хонага кираётган ва ўтираётганда атрофдагиларга таъзим ва тавозъени унутмаслик, ёши улуғлардан юқорига чиқиб кетмаслик, ёнма-ён суҳбатлашиб ўтирганлар ўртасига кириб олмаслик ва катталардан олдин таомга қўл узатмаслик меҳмоннинг яхши одобларидан ҳисобланади.

Учинчидан, меҳмон мезбоннинг уйидаги хотин-қизлар кириб чиқиб турадиган томонга қараб ўтирмаслиги, ҳадеб атрофга кўз югуртирмаслиги керак. Ҳаддан зиёд эзмаланиб узоқ ўтириш ҳам яхши эмас. Нақлларда ёзилишича меҳмон дастлаб *олтинга*, кейин *кумушга*, янаям кўпроқ ўтирса *темирга* ўхшаркан.

Ўз иззати ва обрўйини билган одамгина вақтида туриб кетади.

Демак, мезбонга меҳмонни қандай қилиб кутишнинг, меҳмонга эса борган ерида ўзини қандай тутишининг одоби ва тартиб қоидалари ниҳоятда нозик. Меҳмондўст элимиз ва миллатимизни қанча ардоқласак арзийди. Чунки унинг заминида инсонга бўлган

чуқур ҳурмат ва соф меҳр-муҳаббат жўш уриб туради. Шунинг учун ҳам бизда дўстлар бир-бирларининг уйларига хотиржам кириб бораверадилар. Ва бир кишининг эшиги ҳаммага очик, ҳамманинг эшиги бир кишига очик.

Академик шоир Ғафур Ғулом айтганларидек:

*Дўстлар учун дарвозамиз ланг очик,
Бошингизга гул япроғидан сочиқ.
Бу тоза сув, атир совун, оқ чочиқ
Сўлим айём, келишингиз ярашиқ,
Албат бизга қўниб ўтинг дўстларим!*

КИТОБСИЗ УЙ – ЖОНСИЗ ТАНА

*Бир дўстки, ҳеч кимга бермаган азоб,
Узоқ синаб кўрдим, билсанг китоб.
Сирни яширмайди ўқувчисидан,
Хабар берар сенга ёзувчисидан.
Хилватда сен билан бўлиб у улфат,
Жимгина қуради ёқимли суҳбат.
Ҳеч кимдан қолишмас билимли аҳбоб.
Ундан сўрамасанг бермайди жавоб.*

Муҳаммад Жабалрудий

...Тўғри ва ҳалол яшаш йўлини дастлаб оиладан, ота-она тарбияси ва устозлардан, бахту-саодат йўлини ҳалол меҳнатдан, илм ва билимни эса китобдан излаган инсон ҳеч қачон ҳаётда кам бўлмайди.

Оилада фарзандларни ёшликдан китоб ўқишга, уни севишга одатлантириш, улар билан биргаликда ўқиб фикр алмашиш, китобнинг инсон маънавий кучларини ўстиришда бирдан-бир қудратли қурол эканлигини онгига сингдириб бориш бола тарбиясида кўзланган мақсадга эришишнинг энг муҳим воситаларидан ҳисобланади. Чунки, китоб, айниқса яхши китоблар инсонни янгидан-янги қадам ва зафарларга чорловчи, ҳаёт қонунларини билиб олишнинг бебаҳо манбаи ва оилавий ҳаёт йўлининг беминнат ҳамроҳ ва маслаҳатгўйидир. *Китоб — бамисоли сараланган донишманд ва олимлар уюшмаси.* У инсон қалбини ақл, билим зиёси билан жонлантиради, юракда олижанобликни уйғотиб, қалбларга кўтаринкилик бахш этади ва уни юксалтиради. Яхши китобларда тарих ва ўтмишнинг ақл-идроки яшайди, у сеҳрли сандиқ каби китобхонни инсониятнинг эришган ютуқларидан баҳраманд қилади ва қалбларига нур бағишлайди.

Китоблар борки, уларни ўқиган одам ажодлар ўғит ва нафосатидан, инсоният фаолиятининг умрбоқий меваларидан баҳраманд бўлади. Кучга куч қўшилиб, қалбларда эзгу орзу-истаклар уйғотади ва ақлни чархлаб, руҳиятни енгиллаштиради.

*Билимдонлар сўзи бордир китобда,
„Билимдон гўрдаю, илми китобда!“
Агар ёлғиз эсанг ҳамдам китобдир,
Билим субҳидаги нур ҳам китобдир.*

Китобга бўлган меҳрни оиладан бошлаш болаларни одамлар билан муомила қила билишга тайёрлайди ва ота-она, устозларни ҳурмат қилишга, ҳаёт ва Ватанни севишга ўргатади. Буюк ҳинд мутафаккири Робиндранад Тагордан сўрашибди:

— *Турли ўй ташвишлар билан яшаётган инсониятни бирлаштирадиган куч борми, дунёда?*

Жавоб: — *Инсониятнинг қалбини бир инга тизиб, уни бирлаштирадиган куч — Сўз қудрати дир, у бадий адабиётда мужассам дир. Чунки, адабиёт инсон қалби акс этган ойна. Бу ойнадан инсон ўзини ўзи кўради, ўзини ўзи томоша қилади.*

Ҳақиқатан ҳам инсоннинг энг нозик туйғуларидан ҳосил бўлган бадий адабиёт, хусусан шеърят — улуғ тарбиячи, устоз ва ақл қаймоғидир. У, инсонни болаликдан яшашга, кураш ва мулоқотга ўргатади, гоё ва эътиқодни тарбиялаб, ўқувчини жаҳон бўйлаб саёҳат қилдиради ва тафаккурни чуқурлаштиради. Чунки, бадий адабиёт диллар гулшани, ижодкорларнинг бағр — чўғларида пишиб етилган мўъжиза ва гўзал ҳаётнинг аксидир. Зангиота туман, Алишер Навоий номидаги маҳалла фуқароси Узоқбой Жўрақуловнинг оилавий кутубхонасида инсоният руҳий ва маънавий бойликларининг жуда кўп дурдоналари сақланади. Оила аъзоларининг каттадан-кичигигача бўш вақтларини китоб ўқиш билан ўтказди. Китоб улар учун энг яқин дўст, сабр-тоқатли, бардошли, қувноқ ва содиқ биродардир. Оила бошлиғи, филология фанлари номзоди Узоқбой Жўрақулов оилада китоб ўқишнинг аҳамияти ҳақида шундай дейди:

— *Фарзандлардаги изчил ва онгли эътиқодни фақат кўп китоб ўқиш, бадий адабиёт кўмагидагина ривожлантириш мумкин. Чунки, китоблар аввало ақл қуроли, ақл фарзанди. Нафақат китоб ўқиш, ҳатто уни танлай билиш ҳам санъат дир. Тафаккуримиз учун энг кўп ва ранг-баранг озуқа беради.*

Ўқувчини юракдан завқлантириб, қалбларига қаноат, руҳ ва нур бағишлайдиган яхши китобларни сеҳрли чироқ ва очилдастурхонга қиёслаш мумкин. Улар олижаноб маслаҳатгўй, энг муҳим ҳаётий масалаларда кишининг фикр уфқларини кенгайтириб, маънавий кучли, номусли, ақлли этиб тарбиялашнинг бирдан-бир ишончли

устозидир. Оилавий кутубхоналарнинг бўлиши, улардан самарали фойдаланиш, ўқилган китобларни биргаликда муҳокама қилиш ва китобларга баҳо бера билиш маънан тўлақонли оилани англатади.

Агар оилада фарзандлар китоб ўқишга одатлансалар, сўзсиз улар билимдон, бу саҳала фикр алмашиб, музокаралар олиб боришса топқир бўладилар, агар ўқиган китобларининг диққатга сазовор жойларини ёзиб боришса, фарзандлар ҳар бир ишда аниқликка ўрганиб борадилар.

Умуман, китоб ҳар қандай билимнинг жони ва юрагидир. У ақлий камолатнинг олий ва беқиёс шакли бўлиб, оила аъзолари ўртасида олижаноб туйғулар ва хулқ-одобни ўстириб, янада мулоиймлаштиради. Энг муҳими, саҳоватли қуёш ўз нурини барчага баробар сочганидек китоб ҳам ўз билимини ҳаммага тенг баҳам кўради. У инсонларни бекорчиликдан халос этиб, боғизрамдек билим ва илм гулстонига чорлайди ва номаъқул, нохуш, бефайз, бемаъни ишлардан қайтаради. Шунини очик эътироф этмоқ жоизки кейинги вақтларда интернет, компьютер ва уяли телефонларга маҳдиё бўлиб, китобга бўлган муносабат сезиларли даражада сўниб бормоқда. Ҳатто туман марказий кутубхоналарининг фаолият кўрсатмай қўйганлиги ва атрофда бирорта бир китоб билан савдо қилувчи дўконларнинг йўқлиги ҳам кишини таажжубга солади. Аҳоли учун ҳар жиҳатдан қулайликлар яратиб қўйилган замонавий савдо шаҳобчаларида битта бўлса ҳам китоб дўконлари ташкил этилса, нур устига — нур бўларди. Зеро, китоб ўзига хос жозибали маънавий неъмат. У бизга ҳузур бағишлайди, олижаноб насиҳатлар беради ва у ҳаётимизнинг беқиёс олтин хазинаси ва ақл қалъасидир.

МУНИС ҲАМДАМ

Кимки китобга кўп боқса, китоб унинг зеҳнини очади, завқини оширади, сўзга чечан қилади.

Китоб ўтмишдан ҳам, келажакдан ҳам хабар берувчидир.

Китоб инсондан ҳеч нарса тиламайди, аммо уни камолга еткази.

Китоб одоб-ахлоқнинг қони, билимнинг эса булоғидир.

„Оталар сўзи“.

* * *

Китоб бир боғки, ёзувлари унинг гуллари.

Абу Бакр ал Хоразмий ўлим тўшагида эди.

Ундан:

Кўнглинг нимани ҳоҳлайди, иштаҳанг нимани тусамокда? —
деб сўрадилар.

Китоб юзига бир қарасам, — деди у.

„Фавоқиқ ал-жуласо“.

* * *

Китоб олимлар фикрининг паноҳгоҳи, доно кишилар
бўстонининг чамани, оддий кишиларнинг томошагоҳидир. У
кимсасиз кишиларга дил очувчи боғ, кўнгли шикасталарга
раҳнамодир. У барча ерда барча билан ошно, дардли кишилар дилига
даводир.

Муҳаммад Жабалрудий

* * *

Китобдан яхшироқ дўст йўқ жаҳонда,
Ғамхўринг бўлгай у ғамли замонда.
У билан қол танҳо ҳеч бермас озор,
Жоннингга юз роҳат беради такрор.

Абдурахмон Жомий

* * *

Очсангиз варағини кўрингусидир турфа боғ,
Жилва бергай кўзингизга навбаҳор фасли бу чоғ.
Кўнглингизга рўшноликни келтиргай бу чароғ,
Шодлик босиб кўнгилни ҳеч қолдирмагай доғ,
Доимо бўстонни яшнатувчи боғбондур китоб.

Бу замонда ҳамдами роз ўлмагач ўқуш керак,
Ҳар китобни ўқиғонда маънисини ўқиш керак,
Андин ўрганиб адаб илми, ғазал тўқиш керак,
Норасоликнинг жаҳонда томирини қирқиш керак,
Илмсиз афсунчиларга тири-паррандур китоб.

Дилшоди Барно

* * *

Китоблар донишмандликни ёйиш қуролидир.

Я. Каменский

* * *

Ғоят доно хатти-ҳаракатлардан туғилувчи эзгу саҳоватла-
римизнинг асосий қисми учун биз китобдан қарздормиз.

Р. Эмерсан

* * *

Китоблар олдида жамики нарсалар нурсиз бўлиб қолади.

А. П. Чехов

* * *

Китоблар хазинаси, умуман олганда, ҳаётнинг ўзига хос бадиий кўзгусидир.

* * *

Яхши кутубхона коинотнинг китобдаги инъикосидир.

Н. А. Рубакин

* * *

Китоб — сеҳргар. Китоб дунёни қайта қуради. Унда одамзотнинг ақли мужассам, у кишилиқ тафаккурининг устуни. Китобсиз одам ёввойилар оламидир.

Н. А. Морозов

* * *

Китоб йиғиш дорилфунуннинг ўзгинаси

Т. Карлейль

* * *

Ўзимдаги барча яхши хислатлар учун китобдан миннатдорман.

М. Горький

* * *

Китоб — кўпчиликнинг тажрибаси. Кимки ўнлаб мухтасар китобларни ўқибдими, у ўн йиллаб буюклар умри билан яшади, деган сўз.

П. А. Павленко

* * *

Токи китоблар бор экан, ҳеч қачон ўтмиш ўтмиш бўлолмайди.

Э. Бульвар — Литтон

* * *

Китобни қадрламоқ керак, бу тафаккур қасрига иззат-эҳтиром билан қадам қўймоқ лозим.

А. И. Герцен

* * *

Китоб — ёлғизликда дўст. Ўқиш билан одам ўзлигини англайди.

Ж. Дюамель

Китоблар кексаликда энг яхши дўст, айти пайтда ёшликнинг энг азиз раҳнамосидир.

С. Смайлс

* * *

Вақт борида шоҳ асарларни ўқиб қолинг, акс ҳолда, бунга улгурмайсиз.

Г. Торо

* * *

Ҳеч қачон маъносиз китобларни ўқиманг.

Р. Эмерсон

* * *

Китобларни худди қамоққа солгандек қулфлаб қўйиш керак эмас, улар кутубхонадан сўзсиз хотирага ўтиши керак.

Ф. Петрарка

* * *

— Ўқиган кишига бу олам нурафшон ва гулистондир, ўқимаганга эса зимистон ва вайронадир.

— Китобсиз хонадон — жаҳолатнинг зимистон уйи.

— Китобни эъозланг, чунки у сизнинг ва ҳатто устозларингизнинг ҳам устозидир.

— Китоб жонсиз бўлса ҳам киши қалбини ақл ва билим зиёси билан жонлантиради ва юксалтиради.

„Ҳикматлар“

ГЎЗАЛ ОҲАНГ – ЖОН РОҲАТИ

„Аллоҳ таоло бандаларига кўриш учун кўз берди, ҳид билиш учун бурун ато қилди, қўл берди, оёқ берди. Кўз ҳам, қулоқ ҳам дунёдаги неъматлардан фойдалинади, қулоқнинг роҳати эса гўзал оҳанглари, яхши суҳбатлари эшитишдадир, қулоқнинг неъматини яхши нағмалар, яхши ашулалардир, шундай экан, нима учун биз мусиқани ҳаром деб ҳисоблаймиз?“

Абу Ҳомид Ғаззолий

Оила фарзандларга болаликдан ёпиқ эшикларни очиб, туганмас булоқ каби фаровонлик ва тўқислик ато эрувчи ҳунарни рағбатланиш турларини ўргатиш қанчалик муҳим аҳамият касб этса, уларни ҳаётнинг зийнати, латофат дунёсининг ҳосиласи, истеъдод ва маҳорат ифодаси бўлган санъат ва адабиётга қизиқтириб бориш ҳам маънавий жиҳатдан шунчалик муҳим аҳамият касб этади.

Тасвирий санъат, меъморчилик, мусиқа, қўшиқ, театр, кино, сўз санъати ва бадиий адабиётми — буларнинг барчаси инсон тафаккури, маънавиятини бойитиб, дунёни чуқур ўрганишга, англашга хизмат қилади.

Хусусан, инсон кўнглида орзу-умид куртакларини ниш урдириш, уни жасорат ва матонатга чорлайдиган, кўнгулларни ҳушнуд этувчи ёқимли мусиқа ва қўшиқларнинг файзи ниҳоятда ўзгача.

— „Энг муҳими, — дейдилар Президентимиз Ислам Каримов, бугунги кунда мусиқа санъати навқирон авлодимизнинг юксак маънавият руҳида камолот топишида бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатмоқда“.

Ҳақиқатан ҳам куй ва қўшиқларга бўлган муҳаббат ёшлиқдан шаклланиб боради. Ёшлар бор жойда қўшиқлар бор, шодлик ва ҳуррамлик бор. Уларнинг мусаффо қалби ва ишқли кўнгулларини куй ва қўшиқсиз тасаввур этиб бўлмайди. Ҳаёт сурурини акс этдирувчи, кучли таъсир этиш қудратига эга бўлган шундай қўшиқ ва мусиқалар борки, улар юракдан ижро этилганда кўнгул губорларини ювиб эзгуликларга чорлайди. Унинг тафти оламини

иситиб, қалбларга чироқ ёқади ва инсон жасоратига жасорат кўшади.

Муסיқа она алласи билан бошланадиган, халқимиз ва миллатимизга азалий хос бўлган, Одам Атодан қолган қалб ҳисларининг энг гўзал зийнатлардан бири.

*Соз билан суҳбатни ёлгон деманглар,
Одам Ато бунёд бўлганда бордур.
Ҳобил, Қобил онасининг қорнидан,
Алар ҳам дунёда эманда бордур.*

Шоир Мулла Ғойиб таърифлаганидек, соз билан суҳбатни ёлгонга чиқармаслик керак. Чунки, соз ва наво Одам Ато яратилган замонларда ҳам бор эди. Одам алайҳиссаломнинг бош ўғиллари Ҳобил ва Қобиллар она қорнидан ёруғ дунёга келган пайтларида ҳам у мавжуд бўлган ва оилаларда муסיқа чалиб кўшиқ тинглаш одатлари жорий этилган.

— *Халқимиз ҳаёти ва унинг руҳий камолотида, — дейдилар Юртбошимиз, муסיқа азалдан беқиёс ўрин тутиб келади. Самарқанд яқинидаги Мўминобод қишлоғидан 3 минг 300 йил муқаддам суякдан ясалган най чолғуси топилгани ҳам шундан далолат беради.*

Санъат, жумладан муסיқа борлиқни англашнинг ўзига хос инъикоси ва инсонга маънавий озиқа эканлиги ҳақида Пайғамбаримизнинг муборак ҳадислари, ислом оламининг буюк мутафаккири Муҳаммад ал-Ғазоллий асарлари ва машҳур „Қобуснома“ китобларида ҳам жуда кўп қимматли фикрлар баён этилган.

Аммо муסיқа билан шуғулланиш, чолғу тинглашни гуноҳ деб, уни ҳаромга ҳисоблаганлар ҳам бўлган. Ва сир эмаски, ҳозирда ҳам санъатни, муסיқа билан шуғулланишни ўзларига муносиб кўрмайдиган хонадонлар йўқ эмас.

Қадимда машҳур сўфий ва муҳаддислардан Абу Толиб Маккий муסיқа ва кўшиқ тинглашни „мубоҳ“, яъни муסיқа ҳаром ҳам эмас, ҳалол ҳам эмас, деган фикрни билдирганлар.

Лекин Пайғамбаримиз Муҳаммад Расулиллоҳнинг муборак ҳадислари, улуғ аллома Ғаззолийнинг таълимотларига кўра муסיқа ва оҳанглар ҳеч қачон ҳаром бўлмаган.

Ойша разияллоху анҳо бир келинни ансорий куёвга кузатиб қўйди.

Жаноб Расулуллоҳ:

“Эй Ойша, муסיқа чалиб, ўйин-кулги билан кузатиб қўйдингизларми? Ансорлар муסיқа чалиб, ўйин-кулги қилишни хуш кўрадилар”, — дедилар.

Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ Ойша онамизнинг уйларига кирсалар, икки жория ашула айтиб ўтирган экан. Қўлларида тор. Абу Бакр Сиддиқ айтибдиларки:

— „*Бу қанақаси: ҳазрати Расуллоҳнинг уйларида бу хил шайтоннинг асбоби янграб турадими?*“

Шу пайт уйга Расулуллоҳ (с.а.в.) кириб қолдилар. У зот айтдиларки:

— „*Қўйинг, ашула айтаверсинлар, чунки, бугун ҳайит — байрам!*“.

Шундан эътиборан Абу Бакр Сиддиқ бошқа бирон жойда куй ва қўшиқни ҳаром деб айтмайдилар. X—XII асрларда етишиб чиққан Фарғоний, Хоразмий, Фаробий, Ибн Сино, Беруний сингари улуғ алломалар ҳам куйлар ижро этганлар, мусиқа санъати ҳақида рисоалар яратганлар, ҳатто айрим касалликлар мусиқа ёрдамида даволанган экан.

Дунё ичра дунё яратган, туркий шаън ва шавкатни оламга таратган муҳтарам зот Соҳибқирон Амир Темур ҳам давлат ишлари билан қанчалик банд бўлишларига қарамай ҳаётларини қўшиқ ва мусиқасиз тасаввур этолмаганлар. Барча невараларига алоҳида меҳр билан қарайдиган Соҳибқирон Муҳаммад Тарағай Улуғбекнинг ҳам тўйига катта ҳозирлик кўриб, машшоқ, ҳофизларга энг сара оҳангларни тайёрлаш ҳақида кўрсатма берадилар.

Тўй базими авжида. Созандаю хонандалар яна ҳам авж пардада мақом қилмоқдалар. Ниҳоят, қалби шодлик ва завққа тўлган Соҳибқирон кексаликларига қарамай, ўрнидан оғир қўзғолиб *читра*, *ўд* ва *ургун* наволари остида рақс тушишни ихтиёр этадилар. Манбааларда ёзилишича, Темур тебраниб-тебраниб узоқ рақс тушадилар. Подшоҳлар, улуғлар, султонлар ва амирлар бошларидан жавоҳирлар, марварид ва турли-туман қимматбаҳо ашёларини сочадилар... Ҳақиқатан ҳам Амир Темур оилавий ҳаёт ва тўйю-томошаларнинг беагини санъат деб билганлар. Оилада ҳам фақат ижобий меҳнат муваффақиятларидан, тўкин ва фаровон ҳаётнинг ўзи билан завқланиб қолмай, мўъжизакор табиатнинг ранг-баранг чиройидан, гулларнинг гўзаллигидан, айниқса буюклар яратган санъатнинг дурдоналаридан ҳам ана шундай руҳланиб яшаш кишига куч ва қувват беради, шодлик ва хурсандчилик бахш этиб, ҳатто қайғу ва чарчовларни ҳам даф этади.

Ошиқларнинг юрак сирини бир-бирига аста шивирловчи дутор нозик бармоқлар ёрдамида унинг торларидан тараладиган ҳузурбахш садолар, оҳангида ўзига илоҳий сеҳрларни мужассам этган, энтиккан юракларнинг завқига завқ қўшиб ошиқ булбул хонишига ҳамоҳанг бўлган най садолари, мусаффо қалбларнинг доимий ошноси,

тароналари кўнгилларга баҳор нафасини олиб кирувчи рубобининг латиф куйлари дилларга дармон бўлиб хонадонларда янграб турганига не етсун.

*Дутор ошиқларнинг юрак сирини
Бир-бирига аста шивирлар эмиш.
Шул сабаб донолар ҳамма чолғудан,
Дуторни юракка яқинроқ дермиш.*

Одабийот туйғусини асир қилиб, муҳаббат савдосидан куйловчи қошларининг қароси, ишқнинг балосидан куйловчи, кўнгиллар тафтини босиб, нозик-нафис хонишлар билан дилларга чироқ ёқувчи дилкаш дутор тароналари оламни гул-гул яшартиб, кўнгил дардларидан халос этади ва юраклар юмшаб самовий завқларга тўлиб тошади.

Най садоси эса тингловчини орзу-ҳаваслар дарёсида суздириб, энтиккан юракларнинг завқига завқ қўшади, инсоний ҳис-туйғулар бешигини сокинлик билан тебратиб, ҳаёлларни узоқ-узоқларга етаклайди. У ошиқ қалбларнинг рамзи сифатида таралиб, айрилиқлардан, ҳижрон азоби ғариблик, жудолик ва фироқдан нолиб, шикоятлар қилади. Ва най навосига шерик бўлганлардан кимдир йиғлайди, кимдир унинг қайғули ҳолатидан роҳат қилади.

*Ҳижрон азобини тортган ошиқнинг
Ноласини изҳор қилармиш най.
Шул сабабдан найчи чалганда уни,
Овози борича, йиғлар эмиш най.*

Оддий ёғоч ва симдан ясалган рубоб-чи? Мусаффо қалбларнинг доимий ошноларидан бири.

Унинг ҳам тароналари кўнгилларга баҳор нафасини олиб кириб тингловчига умид, ишонч ва орзу-ҳавас бағишлайди. Қалбларда беғубор ҳис-туйғулар кечиби киши дунёни англай бошлайди ва ҳар бир куй авжига минганда юракларга ҳордиқ, дармон бериб, қалблар ором олади. Рубобнинг латиф куйларини, она табиат, долазорлар қўйнида, чечаклар кулиб турганда, сайроқи қушлар хониши билан ҳамоҳанг, янграб турганда тинглаш киши баҳри-дилини очиб юракларга янада ҳордиқ ва дармон беради.

*Ниҳол эккан чол каби ҳаёл сурар рубобинг.
Дийдор кўришган дўстдай аҳвол сўрар рубобинг,
Бахти кулган йигитдай қувноқ бўлар бир маҳал,
Маъсум гўдак сингари дудуқланар бир маҳал.*

Демак, мусиқа ва қўшиқ ҳам жамият, ҳам оилалар яхши кунининг беазаги ва дардди дамларининг дармонидир. Улар оила аъзолари ўртасидаги меҳр-муҳаббатни кучайтириб, кайфиятни яхшилайти ва халқларни бир-бирига яқинлаштиради.

Шавкат Толипов юқорида номлари зикр этилган табаррук инсон марҳум Толиб хожи ота Ориповнинг 150 дан ортиқ набира ва эвараларидан бири. У, эл-юрт, авлод-аждодлар хурмати ва эҳтиромига сазовор бўлган қалби ҳаётни нурлайдиган, қалб қўри, ҳалол меҳнати, меҳру-саодати, мустаҳкам имон ва эътиқоди билан жамиятда муносиб ўрин топган қалби бақувват ота-оналарнинг фарзанди.

Отаси Сунатилла хожи Толипов эллик йилга яқин инсондан жасорат, фидойилик ва қалб софлигини талаб этадиган шифокорлик касби билан минглаб беморларни оёққа турғазган, қайтадан ҳаёт бахш этган фидойи инсон. У инсон саломатлигига, миллий қадрият, анъана ва маънавиятимизга оид кўплаб китоблар муаллифи. Сунатилла хожи аканинг нияти ўгли Шавкатжонни ҳам ўзига ўхшаш шифокор қилиб етиштириш эди. Лекин, ҳар юракнинг ўз орзуси бор деганларидек, Шавкатжоннинг ҳам болаликдан қалбига тутиб қўйган нияти бор эди. Яъни, кўнгилларга чироқ ёқувчи қўшиқчи ва ўз жисмидан янги инсон ясай биладиган актёр бўлиш эди.

Отанинг оқ фотиҳаси билан Шавкатжон ўз орзусининг ижобати йўлида миллий санъатимизнинг юлдузлари сафидан жой ола бошлади. Унинг ўз тили билан айтганда актёрлик асосий касб, қўшиқ айтиш эса эҳтиёж. Лекин барибир ҳар иккаласи ҳам бу санъаткорнинг жону-дили бўлиб келмоқда.

Аброр Ҳидоятлов номидаги ва Ўзбек Давлат миллий академик театрларида саҳналаштирилган кўплаб спектаклларда ижро этилган катта-кичик ролларнинг барчаси истеъдодли санъаткорга кетма кет шуҳрат келтира бошлади. Серғайрат, иқтидорли, изланувчан, бадиий сўз устаси Шавкатжон Толиповнинг маромига стказиб қуйлайдиган, кўнгилларга чироқ ёқувчи, ишқ-муҳаббат оташида тобланган, қалбларни аср қилувчи классик қўшиқ ва куйлари эса кўнгилларнинг ҳар қандай ғуборини ювиб, тингловчини жасорат ва эзгуликларга чорлайди. Шавкат Толипов кўпчиликнинг юрагидан жой олган истеъдодли санъаткор. Оилада ҳам ҳар бир дам олиш ва қувончли кунлари бу санъаткор ижросидаги тафти оламини иситадиган куй ва қўшиқлари дилларни хушнуд этиб, барчага руҳий ва маънавий озуқа беради.

Инсон кўнглига маънавий – ахлоқий таъсир кўрсатиш қудратига эга бўлган ана шундай мусиқа ва қўшиқларни севмайдиган одамнинг ўзи бўлмаса керак. Уларнинг ёшларни тарбиялаш дарсликлари қаторига киритилганлигининг боиси ҳам шундадир.

Ҳар бир болалар боғчаси, ўрта махсус ўқув юрлари, академик лицей ва коллежлар қошидаги бадий ҳаваскорлик тўғарақлари, болалар мусиқа мактаблари, маданият уйлари ва қишлоқ клублари ёшлар ўртасида мусиқий тарбиянинг қанчалар юқори даражада олиб борилаётганлигига далил бўла олади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 7 январдаги „Болалар мусиқа ва санъат мактабларининг моддий-техник базасини янада яхшилаш бўйича 2009–2014 йилларга мўлжалланган давлат дастурини тайёрлаш чора-тадбирлари тўғрисида“ги фармойиши нафақат ўқув муассасалари ва жамоат ташкилотларида, балки оилаларда ҳам қизгин кутиб олиниб, ҳаётга кенг тадбиқ этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 21 йиллик байрами муносабати билан пойтахтимизнинг Алишер Навоий номидаги истироҳат боғида ўтказилган тантанадаги ўзбек санъаткорларининг чиқишлари ва уларнинг ҳар бирига Президентимиз томонларидан билдирилган миннадорчилик санъатга бўлган эътиборнинг давлат даражасида эканлигининг яна бир бор далилидир.

Дарҳақиқат, шу кун қалб тафтидан яралган мусиқалар, дилдан чиқиб дилга борадиган қўшиқлар бутун Ўзбекистон халқининг юракларини чертиб, қалбларга шодлик ва дилларга янада эзгулик бахш этди.

СОЗ БИЛАН СУҲБАТ

“...Ёқимли овозни тинглаш ошиқларга озиқдир... Чунки ёқимли овозда қалб ҳузури ва Аллоҳ ёди билан бўлиш завқи бордир. Одамнинг кўнглидаги ҳаёллар қувват олади, ҳатто ҳаёллар ўша ажойиб овоздан, ўша хуш оҳангдан тусланади. Сувга ёнғоқ отганнынг қуввати қандай кўпайса, ишқ ўти ҳам ёқимли овозлардан шундай куч олади“.

* * *

Тинглагил най не шикоят айлағай,
Айрилиқлардан ҳикоят айлағай.

* * *

Ким найстондан мени то кесдилар,
Ҳасратимдан мард-аёл дод этдилар.

* * *

Ким билур найдек заҳар, тарёқни,
Най каби дамсозу ҳам муштоқни.

Жалолиддин Румий

* * *

Гўзал бир йигит най чаларди мудом,
Қилар эди таъсири дилларни ром.
Уйда шовқин солиб, ота доимо,
Дер эрдики, „ёқмас менга бу садо“.
Бироқ тинглади яхшилаб бир куни,
Уни беҳуш этди шу найнинг уни.
Юзин тер босиб дерди: келди асар,
Дилу жонга ўт ёқди най бу сафар.

Саъдий

* * *

Муסיқа фани шу маънода фойдалики, кимнинг феъли атвори
мувозанатини йўқотган бўлса, уни тартибга солади.

Абу Наср Фаробий.

* * *

Гоҳ бургут парвозини эсга келтириб қўяр,
Гоҳ йиғлаб, йиғлатгуси, гоҳи кулдириб қўяр...
Айтгил дўстим, ростини: чалганинг рубобмиди
Ёки менинг қалбимми?

* * *

Ўзимни бир сайёҳдек ҳис қилдим тинглаб туриб:
Дунёнинг ёқасидан кирдим, енгидан чиқдим.
Гуё қаридим, гўё ўсиб янгидан чиқдим,
Ёғочу сим шунчалар ҳисларга серобмиди
Ёки менинг қалбимми?

Маъруф Жалил

* * *

Дутор, дутор дилкашим.
Торларинг жуфту иноқ.
Гўё азим дарёни тутгандек
Икки қирғоқ

Сени иштиёқ ила
Чертар хиноли тирноқ,
Кўклам каби яйратиб,
Дилларга ёқиб чироқ.

Нилуфар

* * *

Яхши мусиқа ва қўшиқнинг ёқимли садолари киши қалбига
руҳий ором ва кўтаринки кайфият бахш этади, бунёдкорлик
ишларига чорлаб туради.

* * *

Ўзга миллатнинг оромбахш мусиқаси ва ёқимли қўшиқ
садосининг мазмун-моҳиятини англаш учун таржимоннинг зарурияти
бўлмайди.

* * *

Мусиқа ва ашуланинг майин, жарангли ёки жўшқин садолари
шундай сеҳрли мўъжизадирки, у кишиларни йиғлатади, кулдиради
ва руҳлантиради.

* * *

Ёқимли куй ва ашула кишини завқ-шавқ билан яшашга ва
янгиликлар яратишга илҳомлантиради.

* * *

Мусиқасиз ва ашуласиз ҳаёт худди зулмат қўйнида ҳавассиз ва
завқсиз кар-беабондек яшашга ўхшайди.

* * *

Куйловчининг яхши қўшиғи, кўркем кийиниши ва муносиб
ҳаракати тингловчилар қалбига ҳузур бахшлайди ҳамда
яхшиликларга чорлайди, аммо ижрочининг ёмон қўшиғи, ҳаёсиз
кийиниши ва ибосиз ҳаракатлари тингловчининг дилини
хиралаштиради ва ёмон йўлларга киришга ундайди.

„Нажот бешиги“дан

* * *

...Ҳофизлик яхши ҳунардирки, эшитгон одамларнинг кўнглини
олурсан.

* * *

Агар ҳофиз бир мажлисга борса, унда кўрган ва эшитгон
нарсаларни ўзга жойга бориб айтмасун. Бундай мутриб ҳамиша азиз
ва аржуманд бўлур“.

“Қобуснома“дан

КАМОЛОТ МУРАББИЙЛАРИ

Файласуфлар ибораси билан айтганда, ҳар бир нарсанинг сабаб ва оқибати — мазмуни бошқа тушунча билан муносабатдагина очиладиган, фақат бири бошқасидан келиб чиқиб мавжуд бўла оладиган икки тушунчадан иборатдир. Агарда рафиқам Раънохон вафот этмаганда, мен „*Меҳр қолур, оқибат қолур*“ китобимни умуман ёзмаган бўлишим мумкин эди ва республика Марказий иккинчи шифохонасида даволанганимда шифокорларга китобдан тақдим этмасам Ойгул бу китобни кўрмаган бўларди ва китоб баҳона биз у билан ота-бола тутинмаган бўлардик.

Мен даволанаётган ўн иккинчи палатага ҳамшира билан кириб келган аёл ҳар кун тонг саҳарлаб ҳаммани ҳайратда қолдириб эринмай физкультура билан узоқ шуғулланар эди.

Уларни ўтиришга таклиф этиб, „*Қалай спортсмен қизим, дам олишлар яхши кетаяпдими*, — деб сўрадим. Аёллар бароварига кулишиб, *бу киши спортсмен эмас, қўшиқчи санъаткор*, — деди ҳамшира.

— Э, шундайми?

— *Ҳа домлажон, Шаҳрисабзли қўшиқчи Ойгул Халиловаман*, — деди аёл мулойим табассум билан.

— *Республикада хизмат кўрсатган*, — деб қўшиб қўйди ҳамшира.

— *Эсимга тушди, телевизорда Марям Сатторова, Насиба Сатторовалар билан жуда кўп чиққансиз*.

— *Учовимиз ҳам бир қишлоқданмизда домла, ҳозир мен Қарши шаҳрида яшайман*, — деди Ойгул.

— *Мени домла эканлигимни қаердан билдингиз*, — дедим, мева шарбатларидан қуятуриб.

— *Китобингиздан, шифокоримиз Наргиза опадаги „Меҳр қолур, оқибат қолур“ китобингизни варақлаб чиқиб меҳрим тушиб қолди, шу баҳона ҳузуригизга киргандик*, — деди ийманиб Ойгул.

Инсон ҳаётининг зийнати бўлган нафис санъатимизнинг сиздек садоқатли номоёндасига китобимиз ростданам маъқул бўлган бўлса, бажонидил деб ёстигим остида сақлаб қўйган китобимдан биттасига

дастхат ёзиб, — Узр „Покиза дил“ шеърлар тўпламидан қолмаган экан, эртага албатта уйдан келтириб бераман, — дедим.

Эртаси кун у навбатчи ҳамшира билан яна палатамга кириб узоқ суҳбатлашиб ўтирди. „Марҳум кинорежиссёр Аббор ака Қосимовнинг сиз билан синфдошлиklarини китобиздан ўқиб жуда қувониб кетдим. У киши менга ва турмуш ўртоғимга жуда кўп яхшилик қилган фидойи устозимиз бўлган. Ҳамманинг юрагига яқин, истеъдодли санъаткор эдилар. Қаранг, китобиз шарофати билан устозимни кўргандек бўлдим ва сизнинг нуроний қиёфангизда худди отамни топиб олгандек ҳис этаялман. Домла, мен умримда ота меҳрини кўрмадим, чунки отам мен ҳали бир ёшга тўлмасимданоқ вафот этганлар. Бахгимга қайнотам жуда яхши инсон эканлар, ҳамиша ўз фарзандларидек кўриб „қизим“ деб чақирадилар.“

Ойгул ўз исмига монанд ойдек сулув, гулдек зебо, кўркам, чиройли, гўзал ҳусни, сўзларидаги нафислик билан раҳматлик Дилфуза қизимга ўхшаш аёл экан. Биз тезда ота-боладек сирдош бўлиб қолдик. Суҳбатимизнинг асосий мавзуи ҳар иккаламизнинг оилавий шароитимиз, фарзандлар тарбияси ва иш соҳаларимиз бўлди. Ҳаётни севмайдиган одам санъаткор бўлолмайди, улар ҳамманинг юрагига энг яқин, зийрак ва кўнгли ишқли инсонлардир, деб бежиз айтилмаган.

Ойгулнинг ҳаёт йўли, унинг турмуш, оила ва санъатга бўлган меҳр-муҳаббати, оиладаги фарзандлар тарбияси мени жуда ҳайратга солди. Айниқса, „Муножат“ ва „Самарқанд ушшоғи“ қўшиқларидан ижро этган хиргойиси юракдаги оғир юкларни енгиллаштириб дардли дилларга малҳам бахш этгандек бўлди. Умр саҳифасини тўғри бошлаган, ҳаёти ҳамиша зафар томонга интилишдан иборат бўлган, ҳаёт сабоқларини қалб кўри билан иситиб, мақсадли, умидли ва мазмунли ҳаёт кечириб келаётган соғлом қалб соҳибаси, ғазал бўстонининг бу сайроқи булбули ҳақида дил сўзларимни ёзиш иштиёқи туғилди.

Халилова Ойгул Темировна гўзал ва қадимий Шаҳрисабзнинг Тезгузар қишлоғида туғилган. Афсуски, тасодикий бахтсизлик туфайли Ойгул туғилган 1961 йилда отаси вафот этиб, йигирма ёшли она бева қолади. Отасиз оилада онанинг жафокаш бўлишлигини чуқур ҳис этган Қурбонойдаги оналик меҳри ўз қизалогини вояга етказувчи офтоб вазифасини бажарди. Онанинг энг катта орзуси Ойгулнинг бахтли келажаги эди.

Фарзандига доимо ибрат кўрсатиб туриши керак бўлган умр боғбони отанинг аллақачон бу ёруғ жаҳондан кўз юмганини тушинган сари ёш қизалоқнинг кўзи очилиб борарди.

Тақдир тақозоси билан бева она иккинчи турмуш қуришга мажбур бўлади. Ва саккиз ёшли қизалоқ бундан кейинги ҳаётини бувиси, яъни онасининг онаси Хурсанмомо билан бирга ўтказишни маъқул кўради.

Ойгулнинг болалик чоғларида меҳрибон бувисининг:

— *Қизнинг гўзаллиги унинг ҳаёсида, енгилтак қиз ўзини бахтсизлик дарвозасига киритиб қўяди, эгри ўсган дарахт ё қулайди, ё қурийди, қизнинг шаъни — бахтнинг замини, қизнинг ҳаёси билан андишаси бўлса ясанишнинг ҳождати йўқ, шаънини олдирган қизнинг бахтли бўлиши жуда оғир, нодон қиз ўз налагини ўзи босади*, — каби панду насиҳатлари ҳанузгача қулоғида муҳрланиб, қолган. Сўзлари ҳамал офтобидек ёқимли Ойгул Халилова Мўминобод қишлоғидаги ўн йиллик ўрта мактабни имтиёзли битириб, камолотга чиқиш нарвонига эга бўлди. Кўпчилик уни ман-ман деган олийгоҳга кириб ўқий олади, — деган фикрда эди. Лекин ўз фикри бўлмаган киши мустақил яшай олмайди, деганларидек, бошқача йўл танлаб, аввал Чоршанба посёлкасидаги касб-ҳунар билим юртида механизаторлик курсини битириб, кейин Шаҳрисабз „Хужум“ бадий хунарамдчилик фабрикасида гилам тўқувчи бўлиб ишлай бошлади.

Ойгулда меҳнатсеварликдан вужудга келган ноёб яна бир истеъдод кўрина бошлади. Синфдошлар давраси, байрам тантаналарида, гоҳо ёлғиз ўтирганда унинг кўнгилларга чироқ ёқувчи, қалбларни чертиб ҳатто дил исёнини босадиган нафис ва ёқимли хиргойилари тезда одамлар эътиборини жалб этиб, юрагидан жой олабошлайди. Истеъдодга шароит, парвариш керак эди. Акс ҳолда у нобуд бўлиши мумкин. Чунки у, зилол чашма каби турли ердан отилиб чиқа бошлайётган эди.

Истеъдод йўлидаги сон-саноқсиз сўқмоқлардан муваффақиятли ўтиб бораётган ёш ҳаваскорни Қашқадарё вилоятида ҳатто республика миқёсида машҳурлик даражасида фаолият кўрсатаётган „Шодиёна“ ашула ва рақс дастасига ишга таклиф қилишди. Ва шу жамоа таркибида Ойгул Халилова ҳаётининг қўшиқчилик санъатидаги илк бор фаолияти бошланди.

Қўшиқ. Гўдакликда ҳам, кексайганда ҳам, ҳатто хасталик дамларда ҳам ором берувчи, кўнгилларга чироқ ёқиб, дил исёнини босувчи, инсонларни эзгулик ва жасоратга чорлаб, ишларимизга мадад бериб, қалбларни чароғон этувчи нафосатли, ёқимли, дилкаш ҳаётнинг энг гўзал неъматидир.

Қўшиқчи бир санъаткорнинг аёли эридан ранжиб бир неча кун туз тотмай ўринга михланиб қолади. Ҳеч қандай дори-дармон ва парваришлар таъсир қилмаётгандек эди.

Ниҳоят, эр қўлига тор олиб табассум, меҳр ва завқ билан аёли қаршисида унинг юрагига яқин бўлган қўшиқни куйлай бошлайди.

*Энди мен ҳам кексайиб қолдим,
Юзда ажин, сочларим оқ,
Қариликнинг фасли бошланди...
Аммо менинг юрагимга боқ!*

*Юрагимда ўша муҳаббат,
Ўша қўшиқ, ўша ҳаяжон.
Ўша туннинг ўлмас илҳами
Ўша эзгу ўша шеърий он...*

Кутилмаган хурсандчилик содир бўлди. Беморнинг асталик билан ёстиқдан бошини кўтариб атрофдагиларга жилмайиб боқиши ҳамма учун бир дунё қувонч бағишлагандек бўлиб, аёл кун сайин соғая бошлайди, Дарҳақиқат яхши қўшиқлар ана шундай дардли дилларнинг малҳами, кўнгул ғуборларини тозаловчи шифобахш дармон экан.

Ойгул ҳам дилдан чиқиб дилларга борувчи, мухлислар қалбини чароғон этиб, дилларни асир этувчи қўшиқларни севиб, завқ билан куйлайди. У буюк Алишер Навоийнинг:

*Кимга қилдим бир вафоким, юз жафосин кўрмадим —
Кўргузуб юз меҳр, минг дарду балосин кўрмадим.
Кимга бошимни фидо қилдимки, бошим қасдиға,
Ҳар тарафдин юз туман тиғи жафосин кўрмадим, —*

каби мисраларини куйлаганда худди машҳур қўшиқчи санъаткоримиз Саодат Қобуловани тинглагандек бўласан, киши.

Таниқли санъаткорлардан Сайфи Жалилов куй басталаб „Шунчами“ ва „Ариқ бўйида олча“, Салоҳиддин Тўхтасиновнинг „Турналар“ кўшиғи ва Аброр Қосимовнинг „Ойгул ва Бахтиёр“ фильм концертлари Ойгул Халилова ижодида катта бурилиш ясаб, доврўғига доврўғ қўшди.

Ойгул ҳаётида яна бир порлоқ саҳифа очилади. У 1983 йилда санъаткор Наби Бобожоновга турмушга чиқиб, шу йилнинг ўзидаёқ турмуш ўртоғи фаолият кўрсатиб турган М. Тошмуҳамедов номли вилоят мусиқали драма театрида ижод қила бошлади. Қўшиқлар

ижро этиш ёнига театр санъати, унинг нозик сирларини ўрганиш қўшилди.

Маълумки, театр улуғ ва мўътабар даргоҳ. У одамларни уюштирувчи ғоявий восита. У ерда санъатнинг ихлосманд одамлари учрашиб бир-бирлари билан танишадилар, эзгу ниятларини ўртоқлашиб фикр алмашадилар. Қолаверса, рус ёзувчиси, таниқли санъатшунос олим Станиславский ибораси билан айтганда, *театр икки томони чархланган шамширге ўхшайди. Бир томони билан ёруғлик шарафи учун курашади ва ҳимоя қилади. Яна бир томони билан эса қоронғилик ва нодонлик салтанатини тилка поря қилади.*

Ойгул қисқа муддатда ана шу шамширнинг ҳар иккала томонини моҳирлик билан ишлата билиш санъатини ҳам эгаллаб олди.

„Ёрилтош“ спектаклида Оймомо, „Тоҳир ва Зухра“да Зухра, „Нурхон“да Нурхон, „Тобутдан товуш“да Ҳожар, „Ўжарлар“да Озода ролининг моҳирона ижро этилиши Ойгулнинг ҳақиқатан ҳам ўз Ватани, ўз миллатининг сезги аъзоси, унинг қулоғи, юраги ва ўз даврининг овози эканлигини намоиш этди.

Завқ билан қўшиқ айтиш, сахна асарларидаги ролларга жон киритиб ижро этиш, гўзал, етук, бақувват образлар орқали диллардагини рўёбга чиқариш, тамошабинлар қалбидан чуқур жой ола билиш қобилияти Аллоҳнинг Ойгулга инъом этган буюк мукофотидир.

Истеъдод ва қобилият ишга бўлган муносабат орқали ривожланади. — *Ҳаёт оқими ва бу оқимнинг ҳатто энг кичик шаҳобчаларини, воқеликларнинг барча зиддиятларини, қайғули, қувончли ва кучли томонларини, адолат ва ҳақиқатни билиш санъаткор учун муқаддас бурч,* — дейди Ойгул.

Санъаткордаги бундай олийжаноб сифатлар унинг турмуш ўртоғи Наби Бобожонов ва бир гуруҳ ёшлар билан ташкил этган „Мулоқот“ номли нодавлат театр-студиясидаги фаолиятида ҳам яққол намоён бўлди. Бу студия икки йил деганда ўзбек театри довуғида янги саҳифа очди. Тарихда биринчи бор Италия ва Франциядек давлатлар томонидан „Жононга бордим бир кеча“ номли спектакль шартнома асосида гостролға сотиб олинди. Ва ана шу ижодий сафар ўзбек театри учун Европа мамлакатларига йўл очиб берди.

Ойгул Халилова, унинг турмуш ўртоғи Наби Бобожонов изланиш ва эзгуликда бақувват, доимий ва фидойи санъаткорлардан. Уларнинг бугунги эккан кўчатлари, албатта эртасига мева беради. Жамиятга наф келтиришни, уларнинг шодлигига шодлик ва қувончига қувонч қўшишга ўзлари учун бурч деб билган эр-хотин

санъаткорлар бадий ижоднинг янада салмоқли, янада халқчил нозик ва ноёб тизимларига асос солдилар.

1993 йилда „Мулоқот“нинг давоми сифатида „Эски масжид“ вилоят иккинчи театр студияси ташкил этилиб, Ўрта Осиёнинг машҳур режиссёрлари билан ҳамкорликда катта ижодий иш бошлаб юбордилар.

Ширин фазилатлари билан меҳр ва эҳтиромга сазовор, ихлосли ва қаътиятли, хушнаво, хушилҳом, дилкаш, хуснда тенгқур, қалби ва меҳри шафқатга бой, дунёқараши пухта тарбияланган Ойгул Ўзбекистон, Тожикистон, Туркманстон ва Қирғизистоннинг Барзу Абдураззоқов, Бекпўлат Пармонов, Авлиёкули Ходжакули, Фаррух Қосимов каби энг машҳур режиссёрлари ёрдамида юксак даражадаги истеъдод ва маҳоратни намойиш этиб, яна бир бор машҳурлик поғонасига кўтарилиш бахтига муяссар бўлди.

„Икки жанобга бир хизматкор“да *Клариче*, „Меҳрибонгинам“ спектаклида *она*, „Шайх Санъон ва Тарсо духтар“да *Тарсо духтар*, „Найман она нидоси“да *она*, „Ўрик дарахти“да *Тозагул*, „Аёл алвасти“ ва „Ҳароратли ишқ“да *Марикета* ва *Махона*, „Зафарон сари“да *Сагарита*, „Рақсу самоъэ“да *Дилором*, „Шоҳ Эдип“да *Иокаста*, „Қирол Лир“да *масҳарабоз* ролларининг юксак даражада моҳирона ижро этилиши Ойгул Халиловага янада каттадан-катта шон-шуҳрат келтириб, томошабинлар қалбида ўчмас из қолдиришга сазовор бўлди.

Шуҳрат кетидан шуҳрат, обрў кетидан обрў. „Меҳрибонгинам“ спектаклининг Республика театр фестивалида тенгсиз деб топилиши ва унда Ойгулнинг „*Йилнинг энг яхши актрисаси*“ деган юксак мукофот шарафига муяссар бўлиши, „Найман она нидоси“нинг Республика театр фестивалида иккинчи ўринга сазовор бўлиши, Чингиз Айтматов юбилейи муносабати билан Қирғизистонда ўтказилган Халқаро театр фестивалида Ойгулнинг „*Гран При*“ мукофотига сазовор бўлиши санъаткорни элга танитадиган олий даражадаги қобилият, истеъдод, маҳорат, жасорат, қаҳрамонлик, дадиллик ва гўзалликнинг тантанаси эди.

Ишқли ва истеъдодли санъаткорлар ана шундай мўжиза яратадилар ва улар дунёга машҳур бўлиб бораверадилар. Санъат масофа билмаганидек Ойгулнинг тил билан эмас, дил билан куйлайдиган қўшиқлари, ҳар бир сўзларига нафис либос кийгизиб, қалбида ҳаёт рангларини акс этдирган қаҳрамонлар образи барчанинг, бошқа миллатларнинг ҳам юрак торларини чертиб, жаҳон миқёсида янграб, офтобдек барчага баробар баҳра бера бошлади. Кетма-кет Европанинг

нуфузли театрлар анжуманларида иштирок этиш ва улар буюртмаси асосида янгидан-янги спектакллар яратиш натижасида Ойгул Халилованинг покиза қалбида камол топган санъатнинг нафис сирлари Италия, Франция, Германия, Болгария, Миср Араб Республикаси томошабинларининг қалбини асир қилди.

Бу мамлакатлар сахнасида намоийш этилган юздан ортиқ спектаклларда иштирок этиб, ихлосмандларнинг давомли қарсак ва олқишларига сазовор бўлган Ойгул қувончини тассаввур этиш қийин эди. Гўзал мақтовлар, самимий олқишлардан қалби янада мусаффолашиб, ҳаяжон ва севинч ёшларини тўхтата олмасди.

Бу — латофат дунёсининг ҳавасли, ҳурлик, поклик, кўп қиррали билимдонлик ва энг муҳими маданиятга бой, ўзбек миллий санъати, қўшиқчилик ва театр санъатининг тантанаси эди. Ойгулнинг зийрак ва дадиллик, кўнглининг ўз касби, миллати ва Ватанига ишқилиги уни ана шундай машҳурлик поғонасига кўтарди.

Мустақиллигимизнинг ўн йиллиги муносабати билан Президентимизнинг фармонларига билан Халилова Ойгул Темировнага „Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист“ унвони берилганда назарида бутун олам кулаётгандек, она табиат яшнаб, ҳаммаёқда ҳурлик ва бахтиёрлик қўшиқлари янграётгандек эди. Беқиёс бахтиёрлик, чексиз қувонч, юксак шодлик ва севинч Ойгул ҳаётининг энг зўр, энг гўзал ҳузур-ҳаловатига айланди.

*Эй гўзал санъаткор инсон ҳусни ҳам
Кўкка кўтарарли кучга эга.
Сендаги гўзаллик-ўлмас санъатдир,
Инсонлар санъатга келар саждага.*

Озарбойжон шоираси Рафибейли Нигор Худодод қизининг ана шу тўртликларини ўқиганимизда дунёга машҳур, элимизнинг сеvimли санъаткор аёллари Тамарахоним, Лутфихоним Саримсоқова, Мукаррама Турғунбоева, Галия Измаилова, Сора Эшонтўраеваларнинг гўзал сиймоси кўз ўнгимизда гавдаланади. Ойгул Халилованинг ҳам доврўғи ана шундай буюк, забардаст санъаткорлар қатори жаҳон бўйлаб дoston бўлишига ишончимиз комил. Инсоннинг ўзи меҳр қўйган касби, ибратли ва намунали оиласи, одобли ва ўқимишли фарзандлари орқали эришган, камолга етган обрўйдан улуғ бахти бўлмаса керак. Ойгул ҳам жамиятга меҳнати сингган, оиласи, қариндош-уруғларга меҳр қўйган, онаси, қайнона ва қайнота, эл-юртнинг дуосига муяссар бўлган, турмуш ўртоғининг ишонч ва садоқатини қозонган, обрўйи тўкилмайдиган, ўзида аёлга хос мусаффолик, дўстга хос фидойиликни ва она жасоратини

муҷаммса малаштира билган аёллардан. Дарҳақиқат, обрӯ ана шундай яхши инсонлар ҳамроҳидир.

Болаликдан мисқоллаб йиғилган обрӯ ҳақида қаҳрамонимиз шундай дейди:

— Мен отасиз ўсган бўлсамда, кишига энг биринчи обрӯ келтирадиган нарса унинг одоби, яхши хулқи ва меҳнатсеварлигида эканлигига ишонч ҳосил қилдим. Онамиз ва устозларимиз чизган чизигидан чиқмадик. Ҳар бир яхшилик ва эзгуликларга меҳр билан қарашга одатланиб бордик. Чунки, меҳр ҳамма нарсани гўзал қилиб кўрсатаркан. Ундан ташқари ҳалол, адолатли, ҳақиқатгўй, ақлли, дўсти ва оиласига ҳиёнат қилмайдиган одамларнинг обрўи ортиб бораверар экан. Очқўз ва бефаҳм бўлмаслик, нафсни тия билиш, игво-бўхтонлардан сақланиш, ноқобил одам билан дўст тутинмаслик, қаноатли ва бардошли бўлиш киши обрўига обрӯ қўшади.

Мен бутун фаолиятим давомида ихлос, эътиқод, садоқат, севги, вафо, истеъдод, қобилият, меҳр ва эзгулик меваларини соғлом муҳитда татиб келаётганимдан чексиз бахтиёрман.

Инсон руҳини яратувчи, кўнгил заминига эзгулик гулларини экувчи муҳит ҳавоси қанчалик соф бўлса, у ерда ижтимоий адолат, ўзаро ҳурмат ва қадр-қиммат ҳукм суриб, маънавий ўпирилишлар содир этилмайди. Мен таҳсил кўрган ўқув даргоҳларим, хусусан, Қарши Давлат университети, вилоят театр студиялари, айниқса мен келин бўлиб тушган хонадондаги муҳит худди текис ерда тиниқ сувнинг сокин оқишига ўхшарди. У ерларда муҳит ҳавоси соф бўлганлиги учун ҳақиқат, адолат, поклик доимо яшнаб турарди.

Тоза муҳитнинг одамлари ўзгача бўларкан. Мен келин бўлиб тушган Бобожоновлар оиласи кўп болалик оила эди. Турмуш ўртоғимдан кейин яна тўққиз фарзанд бор эди. Шунинг учунми бундай катта хонадон юмушларини эплаб, севимли касбим санъат соҳасидаги олий, эзгу мақсадларимга эришишга ҳеч кимнинг, ҳатто ўзимнинг ҳам кўзим етмасди.

Лекин ниҳоятда мурувватли, саҳоватли, фариштаси гўзал, раҳнамоликда кўнгилларни хушнуд этувчи олий ғимматли қайнота-қайнонамдан бундай олижаноб, меҳр-оқибат ва ғамхўрликни кутмаган эдим. Чақалоқлигимда отамдан етим қолиб, кўрмаган иззат-икром ва оталик меҳрни қайнота-қайнонамдан кўриш насиб этди.

Ижод ва фаолиятимиз учун нимаики зарурият бўлса барчасини бисёр қилиб беришди. Ўзлари кўп жон бўлишлигига қарамай, бизнинг тўрт нафар фарзандларимиз ҳам улар қўлида вояга етиб, яхши тарбия олишди. Куни билан театрда бўлиб, кечқурунлари спектакллар қўйиш, гастроллар, айниқса хорижий мамлакатларга

бўлган узоқ муддатли ижодий сафарларимизнинг бирортаси қайнота-қайнонамизга оғир туйилмасди. Улар айбу-нуқсонлардан пок, ҳиммати баланд, Аллоҳнинг ихлосли бандаси. Чехраси очиқ, дили ёруғ, қалби гўзал, беозор, соф кўнгил, дилларида умид ва сенич чироқлари порлаб турувчи қайнота-қайнонамни камолотимнинг мураббийси ва бахтимнинг калити, — деб биламан.

— Уларнинг мурувват ва ибратисиз, алангали меҳри ва ғуборсиз оқибати бўлмаганда биз бундай мужассам бахтга муяссар бўлмасдик.

Ижодимиздаги баркамоллик, узоқ муддатли гостроллардаги хотиржамлик, дилимизнинг равшанлиги, фарзандларимиз тарбиясидаги бенуқсонлик ҳам сермеҳр қайнота-қайнонамизнинг беғараз инсоний мурувватларидандир.

Қайнотам Маҳадвали Бобожонов касби сартарош, 80 ёшдалар. Қайнонам Ҳадича ая 77 ёшдалар, умр бўйи деҳқончилик билан шуғулланиб келади. Улар уч қиз, етти ўғилнинг ота-онаси, 32 набир ва 14 нафар аваралари бор.

Фақат қайнонамиз шарофати билан кўнгилимиз уйи ҳар лаҳзада равшан ва кўнгиллар дашти улар билан ҳамиша гулшан. Содиқ дил ва тоза меҳр соҳибаси. Узоқдаги онангни яхши кўриш қанчалик ҳузурли ва мароқли бўлмасин, лекин яқиндаги қайнонангни икки баробар яхши кўриб, ҳурмат қилиш ҳам фарз, ҳам қарз бўлиши керак. Ҳаёт шуни кўрсатадигани, нав-ниҳол келинларнинг энг биринчи ҳимоячиси, ғамхўри ва маслаҳатгўйи қайнона экан. Қайнона-қайнотамиз яхшилигидан ҳаёт йўлимиз кенгайиб, фарзандларимиз тақдирини уларга топшириб хотиржамлик билан ҳориж мамлакатларида санъатимиз доврўғини кўкларга кўтариб юрибмиз.

Улар менга ота-оналик меҳрини инъом этиб, оиланинг сир-синоатини ўргатишди. Мен қайнота-қайнонамни *ошамиз боғининг қуёши*, десам муболаға бўлмайди. Улар ҳар соат, ҳар кун эъозлаш, парвариш ва ғамхўрлик қилишга лойиқ азиз Инсонлар. Туққан онажоним қанчалик азиз бўлган бўлса, қайнонам ҳам мен учун шунчалик мўътабардир.

— Келин бўлиб тушганимдан кейин қайнонамнинг илк бор менга айтган сўзларини ҳамиша хотирамда сақлаб, ҳузур қилиб эслайман:

— Сиз менинг етти нафар жон қизларимни яна биттага кўпайтирдиз. Худо хоҳласа сизнинг фарзандлариз ва сиз бизнинг авлодимиз давомчиси бўласиз. Менинг узатилган қизларим ва уларнинг фарзандлари эса ўзга авлодниги бўлади. Бу ҳаёт қонуни. Лекин энг муҳими — келин ва куёвнинг аҳиллиги — хонадоннинг безагидир. Ана шу безак ҳамиша ҳамроҳингиз бўлсин!

Қайнонам миришкор деҳқон бўлганлари учун, танишлар уларни *ризқ сардори, замин заргари* деб чақиришади. Қайнотам эса 65 йилдан буён сартарошлик қиладилар. Бир куни қайнотам:

*Қасб ҳунардә инсон гулдек яшнаб очилур,
Ундан донғу доврғи юртга нурдек сочилур, дегандилар.*

Қасб ва ҳунар олтин хазина, у кишининг бутун умр саодатда ва севинч-қувончда яшашини таъминлайди. У муҳтожликдан, қашшоқликдан асровчи қалқон ва иқболга элтувчи воситадир. Бахт, фаровонлик бўстони эшигини очувчи ягона олтин калит ҳам ҳунардир. Етуклик ва қариликда қашшоқлик жабрини тортмай десанг, ёшликда қасб-ҳунарни пухта эгаллагин. Ва охирида қайнотам ҳазилашиб:

— Билиб қўйинки, дунёда ҳунарларнинг энг пошшоҳони сартарошлиқдир. Нега деганда подшолар ҳам сартарош ҳузурида бўйинларини эгиб ўтирадилар, деб айтган гапларини ёшларга кўп эслатиб турамиз.

Санкт-Петербург шаҳрида инсон ҳуқуқлари институтини битириш арафасида турган Хуршид ўғлим, оилалари билан қувноқ ва бахтли ҳаёт кечириб келаётган Хулкар ва Ситорахон қизларим, ўрта мактабда фақат аъло баҳоларга ўқиб келаётган Фирдавс ўғлимнинг намунали ва бенуқсон тарбияси учун шахсан қайнонамдан бир умр миннадорман.

Мен қайнонамга ўхшашни орзу қиламан. Чунки у киши фақат макташ билан, раҳмат билан ҳурмат қилишга лойиқ меҳрибон она. Бошқаларга ибрату ўрнак бўладиган ҳазрати — Аёл. У киши уйда ақлу шафқат билан тадбир этганларида бошқалар қайнонамнинг ақл-идрок, илму амалларидан лаззат олади. Шундай аёлнинг келини эканлигимдан, тақдиримдан мамнунман.

Гоҳо ўз ўғлини хотинидан ажралишни талаб қиладиган, набираларига ҳам кўп азоб берувчи, ўринсиз ҳолда гулдек оилани путрдан кетказувчи, чечак отмоққа, мева бермоққа ҳозирланиб турган ёшларни бахтсиз қилувчи, умрларига оғу қўшиб, роҳатларига заҳар солувчи, хулқсиз ва ақлсиз қайноналарни кўрсам, эшитсам ёки китоблардан ўқисам қайнонамга бўлган меҳрим янада ортиб кетади.

*Шамдек бўл, шамни кўр қуйиб қалбу тан,
Ўзгалар базмини қиладӣ равшан
Булут бўл, сув бериб қуйганда ёмғир,
Гулни ҳам, хасни ҳам суғорар бир-бир.
Ҳаммага омонлик истағувчи бўл,
Шунда адоватга қолмағай ҳеч йўл.*

МЕҲРИ БОРНИНГ СЕҲРИ БОР

*Меҳрлини мақтар, оқил шубҳасиз,
Меҳрли кишилар ҳаммага азиз.
Меҳрлини билсанг, унга бер кўнгил,
Буни айтган идрок, билим, эй азиз.*

Юсуф Хос Ҳожиб

Азиз заминимиз азал-азалдан меҳр-оқибатли, мурувватли, саховатли ва бағрикентг инсонлар маскани бўлиб келган. Буюк аجدодларимизнинг ижод ва ўғитларида инсон қадр-қиммати, унга бўлган ҳурмат, меҳр-муҳаббат бош мавзунини эгаллаган. Чунки бу фазилатлар халқимизнинг қонига сингиб кетган. Бинобарин, инсонлар, аввало оилавий муносабатда меҳрли ва муҳаббатли бўлиш кишини гўзаллик, камолот ва юксаклик сари чорлайди. Дарвоқе, меҳр ва мурувватнинг туб замирида ҳақиқий одамийликка хос бўлган ҳурмат-этибор, иззат-икром, эҳтиром ва самимият, меҳр ва муҳаббат, садоқат ва вафодорлик каби олижаноб фазилатлар ётади.

Меҳр нурлари кўнгил уйини нурафшон этиб, ҳаёт рангларига жило беради. У шундай сирли калитки, ҳатто юрак қулфларини ҳам оча билади. Қалби меҳрга тўла инсонларнинг пиширган таомлари лаззатли бўлади, эккан кўчатлари гуллаб-яшнайдди. Донишмандлар таъкидлаганларидек, ҳатто энг нозик ниҳоллар ҳам тошдек қаттиқ ерни, қояларни ёриб, кўкка бўй чўзади. Ҳеч қандай тиг, ҳеч қандай босқин инсон меҳр-муҳаббати ва саховатининг қудратига тенг келолмайди.

Қаерда инсоний меҳр илдиз отган бўлса, ўша ер иззат-икром ва ҳурматнинг маскани. *Меҳр — ҳаёт лаззати.* Исонга қанот бағишлайдиган ҳам, оиланинг қуввати, жони, дилларнинг гулшани ҳам меҳрдир. У муҳаббат дардларини даволайди, совуқ уйни иситади ва қиличлар эга олмаганни эгади. Жамоани, оила аъзолари оға-ини, дўсту биродарларни туташтирувчи сеҳрли ҳалқа ҳам меҳр. Меҳр-муҳаббат, шафқат ва раҳмдиллик бор оилада бахт хирмони баланд бўлади. Унинг замини ҳурмат, таянчи ишонч бўлганлиги учун одам

ҳеч меҳрга туймайди. Қалбларни меҳрга тўлдириб, дўстлари қалбига меҳр гулларини эккан, одамларга раҳмдил бўлганлар энг азият ва мукаббат инсонлардир. Уларнинг дили доимо меҳр-шафқат, эзгу ниятларга тўла бўлиб, қалби ҳам, кўзи ҳам ўзгалар манфаати учун доимо бедор бўлади. Меҳрибонлик, раҳмдиллик имондандир. Меҳрли одам албатта Аллоҳнинг лутфига сазовор бўлади, меҳрсиз эса бундай шарафдан маҳрумдир.

Инсонларга, жамики жонли зотларга меҳр туйғуси ила, марҳамат ва раҳмдиллик билан қараш — инсонийлик фазилатининг юксаклигини билдиради. Зеро, инсон меҳр туйғуси ила юксалади, камолотга эришиб, маънан гўзаллашади. Шафқатли ва кечиримли бўлиш, ачиниш туйғусининг юксаклиги, барчага меҳрибон ва марҳаматли бўлиш — олий даражадаги одамийлик аломатидир. *Қулф ўғри учун, меҳр тўғри учун* деганларидек, олижаноб, софдил, ҳалол, қалби ва нияти холис, эзгу ниятли, имонли одамларгина ҳар бир жонзот, устоз, айниқса ота-она, фарзанд ва она табиатга меҳр кўзи билан қарайдилар.

Хусусан, ота-онанинг меҳри ўзидан кейинги фарзандларига нур қолдиради.

Ривоят қилишларича бир одам келиб, Пайғамбаримиз (с.а.в.)дан сўрабди:

— *Ё Расулulloҳ! Сиз болаларни ўпасизми?*

Расули Акрам:

— *Албатта, болаларимизни севамиз. Сиз-чи?* — дедилар. Ул одам:

— *Биз болаларимизни ҳеч ўпмаймиз*, — деди.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) ул одамга қараб бундай дедилар:

— *Марҳамат этмаган, меҳр кўрсатмаган кимсага марҳамат бўлмайди, меҳр кўрсатилмайди.*

Дарҳақиқат, оиладаги меҳрсизлик ўта ёмон нарса. Айниқса, эр-хотин ўртасидаги меҳрсизлик, ёмон сўз, аччиқ тил меҳр ҳароратига сув сепиб, кўнгилларни совутади, уларнинг шамоли эса меҳр меваларини тўкиб дилларни сиёҳ қилади.

Оиладаги меҳрсизликни ҳаёт изғиринига қиёслаш жоиз. Агар оилада гулдай нафис меҳр туйғуси бевафоликка учраса, албатта, у қаттиқ дарз кетади. Кўча севгисига таслим бўлиб, вақтинчалик ҳузур-ҳаловат деб кўз очиб кўрган садоқатли умр йўлдоши, гулдек фарзандларига меҳрсизлик қилиб, уларни тирик етим қилиб қўйган айрим бағритош оталар ҳақида эслаганингда, бутун вужудинг билан нафратланасан. *Меҳр — гул, қаҳр — тикан* деганларидек, қаҳри қаттиқ, бағритош одамлар кўзига оддий жонзот эмас, ҳатто муқаддас оиласи ҳам кўринмайди. Меҳрли одамлар эса фақат фарзандларига эмас,

ҳатто энг кичик жонзот — ҷумолига кўрсатган марҳамати ва раҳмдиллиги эвазига Аллоҳга ҳуш келиб жаннати бўлган эканлар.

Қаҳрамон шоиримиз **Абдулла Ориповнинг** „Самовий меҳмон, беш донишманд ва фаррош кампир қиссаси“ номли шеърита тасвирланишича, самовий жонзот ерга тушгани хусусида шов-шув тарқалади. Билагон олимлар йиғилишади, ўз илмларини ишга солишиб, бу зот сирини англамоқчи бўладилар. Замонавий фан-техниканинг барча ютуқларидан фойдаланиб кўрадилар. Ниҳоят, муаммо илм доирасидан ташқарида, ақл мантиқидан ҳоли равишда ҳал этилади.

Фаррош кампир муаммо ечимини топади:

*Азбаройи меҳр билан,
Бошгинасин силади.
Тиканакдек тикка ўсган,
Сочгинасин силади.*

Дарҳол жонзот юра бошлади. Демак ҳулоса шундай: ҳамма вақт ҳам фақат илм, фақат ақл, фақат тадбиркорлик инсон ҳаётидаги муаммоларни ҳал қилиб беравермас экан. Улар қаторида катта ҳарфлар билан ёзилиши лозим бўлган **Инсоний Меҳр** ҳам керак экан.

Меҳрли киши доимо одамларга ёрдам қўлини чўзади, ожиз ва нотавон кишилар ҳолидан хабар олиб, муҳтожлар ҳолатини чиқаради, тили ва муомаласи ширин бўлиб, бошқалардан ўзини баланд тутмайди.

Тошкент шаҳар, Олмазор туман, „Намуна“ маҳалла оқсоқолининг диний маърифат ва тарбиявий ишлар бўйича маслаҳатчиси, республика кўрик танловининг ғолибаси Муфаррах Содиқова қалб меҳри билан ҳатто жоҳилларни ҳам ўзига ром қила билган фидойи жамоатчи аёл. Ҳар қандай вазиятда ўзгадан айб қидирмайди, ёмонликни яхшиликка йўйиб, энг мушкул муаммоларни ҳам чидам, мулойимлик ва меҳр билан ҳал эта билувчи, дили малоҳатли, мўминлар дилига йўл топиб малҳам бўлиб келаётган маҳалланинг бу жонкуяр ва захматкаш онахони ёш оилалар билан ўтказилган машғулотларининг бирида шундай дейди:

Меҳр — барча самимий муҳаббат ва эзгуликларни яратувчисидир. У қалб чамани қулфини очадиган ноёб калит. Инсон дилига йўлни фақат меҳр, ҳурмат, қадр-қиммат, содиқлик ва вафо орқали топиш мумкин. Икки дунё ҳузур-ҳаловатини ҳам оила аъзолари ўртасидаги ўзаро меҳр, меҳрибонлик, ҳурмат ва муҳаббат яратади. Ва бир-

бирлари билан меҳр-ҳурматда бўлган оилани ҳеч қачон бахт-иқбол тарк этмайди.

Меҳрли, ширин сўзли ва раҳмдил бўлиш, ўзаро муомилада ёқимли сўзларни кўнгиш билан бир тутиш инсонни муродга етказиб, ризқни баракали қилади, хонадонда файзу-барокат ҳукм суриб, фарзандлар шоду-хуррамликда соғлом ўсадилар.

*Сўзлашув муроса билан битажак,
Ҳар қийин масала, ҳар бир қийин иш.
Қалқону тиг билан битмаган ишин,
Юмшоқ сўзлик билан мумкин битирмак,*

Меҳр, раҳм-шафқат инсонларнинг улуғ фазилати. У фақат инсонларни эмас, ҳатто ҳайвонни ҳам ром қилади. Ожиз ва нотавонларга меҳрибонлик кўрсатиш инсонда улуғликни ошириб, улар номини катта ҳурмат ва эҳтиромларга сазовор қилади. Сулаймон алайҳиссалом ва Шайх Шибдийдек буюк инсонларнинг оддий чумолига кўрсатган мурувват ва меҳр-шафқатлари кишини ҳайратга солади.

Меҳр темирни ҳам эрита олади, унинг тошқини дарёникидан-да кучли. У шундай бебаҳо малҳамки, дардларни даволайди, алангаси эса ғаразли тошларни эритиб, ораларига нифоқ тушган оға-ини, эр-хотин, ҳатто турли миллат ва халқларни бир-бири билан жипслаштиради.

ҚАРИ БОР УЙНИНГ ЗАРИ БОР

*Кексалик уй доим нурафшон,
Кексаларга жонимиз қурбон.
Уйимизнинг тўрида бўлинг
Ташлаб кетманг бизни беомон.*

Эркин Воҳидов

Кексалар. Қўлларида асо, дилларида зиё, тилларида дуо кексалар. Дилларида даврон севинчи, заковатли, мулоҳазали, вазмин, хушмуомала отахонлар ва онахонлар. Оқил, доно, фарзанд, набира ва эвараларнинг меҳрига сазовор бўлган, ҳамиша эзгуликка юз тутган, хушфетъл, севгиси дарё, қалбларида жўшқинликни сақлаб қолган нуроний мўйсафидлар. Улар бамисоли оқиб турган дарё. Улардан донишмандликка оид ҳамма нарсани топиш мумкин.

Кексалар оила, маҳалла ва жамиятда файзу-барокат, ибрат ва намуна, доно маслаҳат ва йўл-йўриқларнинг, оқил суҳбат, чуқур тафаккур, гўзал фаросат ва ёшларни бахтсизликдан асровчи ҳикмат ва панду-насиҳатлар соҳиби.

Қариялардаги донолик инсон ақл-заковатининг қайнар булоғи, билим, камолот ва фаросатга эришишининг энг яқин йўли ва тафаккур гулистонидир. Саодатга етишиш, саодатда яшап ва ёмонликлардан сақланиш йўл-йўриқларини кўрсатувчи ҳар бир ҳикматли сўзлари бутун оламни англади.

*Бўйин товлама кекса тадбиридан,
Қариларда бор тажриба, фикру фан.
Темир қалъани ағдарар саёй этиб,
Қари фикру, ёшлар қилич ишлатиб.*

Кексаларнинг оппоқ сочлари ловуллаган қўр устидаги кулга ўхшайди. Уларнинг кўз қорачиғидан эса ёшлик ва шодлик аломатлари кўриниб туради.

Дарё суви гулзорларни яшнатганидек, кексаларнинг ҳаёт тажрибалари, оқил, доно маслаҳатлари, адолат юзасидан иш кўришлари, сабр ва мулойимлик билан фарзанд ва набираларга

кўрсатадиган йўл-йўриқ ва маслаҳатлари ёшлар қалбига фақат яхши хулқ ва гўзал фазилятлар сингдиришдаги аҳамияти билан мўътабардир. Қариялар оила ва жамиятнинг суянган тоғи, ёниб турган чироғи.

Қарилик уй мактаб, қари билганни пари билмайди, қариси бор уйнинг париси бор, ҳар бир кексадан бир нақл, ақлли қари оқиб турган дарё, катталар айтишсин, кичиклар эшитсин, кексалар қилса фикр, Афлотунлар мот бўлур, каби кўплаб нақллар кексаликнинг қанчалар комиллик бўстони эканлигининг далилидир.

Нуроний кекса бўла олиш буюк санъат. Донолик ва донишмандлик қиёфасида бутун борлиғи билан, ўзига хос кўрк, жўшқинлик билан, ёқимли ажинлардаги қувноқлик, табассум, хушчақчақлик билан оилада набира ва авараларга сўзлаб берган эртақларининг ўзи болаликдан мукамал тарбия олишга, билим эгаллашга, китобга меҳр қўйиш ва она Ватан тарихини ўрганишга иштиёқ уйғотади.

*Бир асрга гувоҳ бувим,
Тирик тарих яшар ёнма-ён.
У ўтмишга ойнаи жаҳон,
У тарихдай кекса бувим.*

Жуссаларидан ақл-заковат, бахтиёрлик, мамнунлик ва хотир-жамлик нури барқ уриб турган, узоқ йиллик самарали меҳнатлари эвазига нафақага чиқиб, қобил, меҳрибон фарзанд ва неваралар парвариши ва давлатимизнинг ғамхўрлигида шукроналик билан кексалик гаштини сураётган бахтли нуроний кексалар оила ва жамиятимизнинг кўрки, файзи ва дуоғўй фаришталаридир.

Қариликнинг яна бир улуғ зийнати улардаги ҳаётга бўлган қизиқишнинг сўнмаслиги, заковат, вазминлик, қовушувчанлик, ижод ва тинимсиз меҳнатда намоён бўлиб туради.

Мирза хожи Аҳмедов ҳам дили ҳамиша эзгулик, садоқат, эътиқод, ҳурмат ва меҳр, одиллик ва эзгуликка мойил бўлган, давлат ва жамиятнинг иззатига сазовор бўлган фидойи инсонлардан.

Отахоннинг ҳаёт йўли болаликдан ақл, билим, меҳнат, одоб ва идрок нури билан ёритилган бўлиб, барча ишларида тўғри йўлни танлаш ва адашмаслик унинг диққат марказида турган.

Мирза Аҳмедов қандай иш ва лавозимда ишламасин оилада ҳам ҳаётнинг асосий шартини мақсадли ва тинимсиз меҳнатда, изланиш, илм-маърифат, ҳалоллик ва масъулиятни ҳис этиш, адолат ва энг муҳими одамларга, оиласига бўлган меҳр-оқибатда деб билади. Дил ва тилни ширин қилиш, мукамал мақсад, умидли ва мазмунли

фаолият кўрсатиш Мирза ака руҳиятига сингиб кетган. У болаликданоқ ўз қадри, вазифаси ва мавқеини фақат ишлари орқали, мустақил фикри билан яратишга одатланган инсон.

Дастлабки иш фаолиятини Зангиота туманидаги Убай Маҳмудов номидаги мактабда ўқитувчиликдан бошлаган Мирза ака Аҳмедов ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда Педагогика институти филология факультетининг кечки бўлимини имтиёзли битирди. Ва мактабдаги ўн тўрт йиллик жўшқин фаолият ундаги кучли этиқод, истеъдод, меҳнатсеварлик, айниқса маънавий стуклик қобилиятларини янада юзага чиқарди.

Булар унинг йўлини ёритувчи навбатдаги чироқ бўлди.

Манфаатли илмни фурсат бўлганда ўрганиб олиш керак, чунки зарур бўлганда фурсат топилмайди, деган нақлга амал қилган Мирза Аҳмедов ўз вақтида қишлоқ хўжалик институтининг ҳам аграномия факультетини сиртдан ўқиб имтиёзли битириб олди. Бу ҳам навбатдаги камолот учун мустақкам замин бўлди. Ўз куч-қудратини жамият тараққиёти йўналишига мувофиқлаштириб олиб боришни яхши ўзлаштирган Мирза ака туман партия қўмитасининг тарғибот-ташвиқот бўлими мудири, туман ижроия қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари, халқ таълими мудирининг муовуни каби раҳбарлик лавозимларида жаъми йигирма етти йил фаол хизмат кўрсатди.

Самарали хизматлари эвазига ҳурмат ва саодатмандликда яшаб келаётган, умр фаслининг 82-баҳорига яқинлашиб келаётган Мирза Аҳмедовда кексая билиш санъати ҳам кучли. Чунки, меҳнат, тинимсиз изланиш, ижод ва доимий ҳаракат отахон ҳаётида заруратга айланиб қолган.

— *Соф ва қувноқ ҳаётни меҳнатсиз тасаввур этиб бўлмайди, инсон ким бўлишидан, қандай касб ва ёшда бўлишидан қатъий назар, меҳнат қилиши, терга ботиб ишлаши керак, унинг яшашдан мақсади, бахти ва ҳаяжонлари ҳам айни шу меҳнатда мужассамлашган бўлади. Ишдан бир дақиқа ҳам бўшамаган соатларингда ўзингни ғоят бахтли ҳис этасан,* — дейди Мирза Аҳмедов.

Қарилик нафақасига чиққанига йигирма йилдирки, Мирза Аҳмедов „Нуроний“ жамғармаси Зангиота туман бўлимининг раиси.

Бу соҳада ҳам юрак кўрини қўшиб, бажарилаётган ишларнинг эзгуликдан иборат эканлигига ишонч ҳосил қилиб, уларни ҳақиқий эҳтирос, қатъият, изчиллик ва меҳр билан бажариш раҳбарнинг ўз ишида улуғвор эканлигининг яна бир далилидир.

Ўн йилдирки, „Қарияларни қадрлаш йили“ бўйича қабул қилинган дастурни мунтазам равишда ҳаётга тадбиқ этиб, туман нуроний-

ларнинг ҳурмат ва эҳтиромига сазовор бўладиган тадбирларни амалга ошириб келмоқда.

„Мустаҳкам оила йили“даги ишларнинг кўлами эса янада диққатга сазовор.

Қарияларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларнинг оилавий шароитларини ўрганиб чиқиш, ёрдамга муҳтож ва ногирон кексаларга пул, озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак ҳамда махсус аравачалар билан ёрдам кўрсатиш, ёлғиз кексаларнинг уй-жойларини таъмирлаб беришни ташкил этиш, уларга „Камолот“ ижтимоий ҳаракат фаолларидан мунтазам ёрдам кўрсатиш учун оталиққа бириктириб қўйиш, тарихий зиёратгоҳларга саёҳатлар уюштириш нуруний раҳбарнинг туман кексаларига бўлган доимий ғамхўрликларининг яққол далилидир.

Биргина „Мустаҳкам оила йили“ даги „Ватан ҳимоячилари“, „8 Март“, „Наврўз“ „Хотира ва қадрлаш куни“ ҳамда Мустақиллик байрамида туман кексаларига қилинган совға ва пул мукофотларининг ўзи 12 млн сўмни ташкил этди.

Зангиота туманида Мирза хожи Аҳмедов каби Файзулла Азимхўжаев, Нурхўжа Холхўжаев, Қовунбой Саидғозиев, Мирзараҳим Абдуллаев, Халимаҳон Сайдалиева, Абдумалик Мажидов, Жўра Халилов, Маҳбуба Ҳамидова, Муҳаррам Пўлатова, Мовлуда Қўчқорова, Салима Адашева, Ким Ольга Васильевна, Шоира Толипова, Азиза Мирзаева каби юзлаб нуруний отахон ва онахонларимиз борки, улар қалбидаги жўшқинлик, куч ва ғайрат ёшлардан қолишмайди. Ҳаёт улар учун умр бўйи қилган эзгу ишлари дилларини машғалдек ёритиб, қалбларига янада бардамлик бахш этиб, олтин кузнинг мўл ҳосилини йиғиштиришдек масъулиятли ва мароқлидир. Мирза Аҳмедовнинг Мустақилликнинг биринчи, ўнинчи, ўн беш, йигирма йиллик кўкрак нишонлари, „Шуҳрат“ медали ва „Эл-юрт ҳурмати“ орден“лари билан тақдирланиши ҳам меҳнатсеварлик, фидойилик ва эзгуликлар маҳсулидир.

Нуруний отахон ва онахонларимизнинг яна энг улуғ сифат ва олижаноб фазилатлари шундаки, уларнинг дил сўзлари, бегараз панду-насиҳатлари, донишмандликдан иборат кароматлари, оқ фотиҳа ва руҳий улуғворликнинг бош рамзи бўлган фазилатли дуолари оилаларимиздаги аҳиллик ва файзу-барокатда, обод турмушимизнинг янада равнақ топиши, барча бунёдкорлик ва яратувчилик фаолиятимизда қалбларга чексиз кўтаринкилик, омад ва шоду-хуррамлик бахшида этади.

Кексалик — қомиллик бўстони

*Қариликда холи бир бурчак топ, дилға Бедил
Дарё эмди лойқади, қани топиб чиқ соҳил.
Мана оппоқ сочларда кафан инъикоси бор,
Йўлда кўзинг юммасдан ўз манзилинг топа бил.*

Абдуқодир Бедил

*Ҳар кимнинг ҳам сочларига оқ тушсин,
Ажин тушсин, юзларига доғ тушсин.
Ҳар кимнинг ҳам қувват кетиб белидан,
Қўлларига асо — бир таёқ тушсин.*

*Имони соф, юзга кириб ёруғ юз.
Тўйлар кўриб елкасидан тоғ тушсин.
Жисмига сўнгги сафар олдидан,
Ўз боласи қўлидан тупроқ тушсин.*

Муҳаммад Юсуф

* * *

Қариялар уйи фарзандлари келишини илҳақлик билан кутиб
яшовчи меҳрга зорларнинг меҳмонхонасидир.

* * *

Қарилик беташвиш ва ишёқмаслар учун бефарқликда ўлимини
кутиш даври, меҳнатсевар ва ижодкорлар учун эса ҳосилни йиғиш
лавридир.

* * *

Қариликни қартайгандан кейин эмас, балки ёшликланоқ асраш
зарур.

„Нажот бешиги“дан

На қилғайман, Худоё?

Умрим охир бўлғонда, на қилғайман, Худоё?
Жон олғувчи келганда, на қилғайман, Худоё?

Жон бермакни (нг) ваҳмидин, Азроилни(нг) заҳмидин,
Шафқат бўлмаса Сендин, на қилғайман, Худоё?

Жон бермак иши душвор, осон қилғил, ё Жаббор,
Сендин ўзга ғамхўр, на қилғайман, Худоё?

Жоним жудо бўлганда, таним мунда қолганда,
Тахта узра олганда, на қилғайман, Худоё?

Ожиз бўлиб ётганда, фаришталар кирганда,
„Мен роббук“ деб сўраганда, на қилғайман, Худоё?

Элтиб гўрга қўйганда, етти қадам юрганда,
Сўрғувчилар кирганда, на қилғайман, Худоё?

„Ман роббук“ деб турганда, қаро кундур ўшанда,
„Роббинг кимдур“ деганда, на қилғайман, Худоё?

Кул Хожи Аҳмад, сен банда, нафс илгида шарманда,
Маҳшар куни бўлганда, на қилғайман, Худоё?

ОТАХОНЛАР

Бу кўҳна жаҳон боғбон, отахонлар,
 Авлоди башар тухмига деҳқон отахонлар,
 Инсонлараро энг улуғ инсон, отахонлар,
 Зўр тарбиячи, уста билимдон отахонлар,
 Эй бир-бирига ёру қадрдон отахонлар,
 Йўқ сизда ғаму, ҳасрату, армон отахонлар.

Бўлганда азиз ёшлар ила ҳамдаму йўлдош,
 Ахлоқу алаб ўрганиб, иш узра бўлиб бош,
 Меҳнаткаш элим бирла бўлиб қавму қариндош,
 Қилсангиз оғир ишлар уза тоқату бардош,
 Эй бир бирига ёру қадрдон отахонлар,
 Йўқ сизда ғаму, ҳасрату, армон отахонлар.

Нуроний қизил юз била сиз пири бадавлат,
 Юзларда кулиб мавж урадур дилдаги ғайрат.
 Қилгай ўғилу қизларингиз завқ ила хизмат,
 Ҳар миллату ҳар ерда қилур иззату ҳурмат.
 Эй бир-бирига ёру қадрдон отахонлар,
 Йўқ сизда ғаму, ҳасрату, армон отахонлар

Меҳнатда ўғил-қизларингиз эркину озод,
 Ҳар бирлари ўз фазлида бир Ширину Фарҳод.
 Илму ҳунари ўсди қилиб янгилик ижод,
 Сизлардан улуғ ҳисса эрур тоза бу авлод.
 Эй, бир-бирига ёру қадрдон отахонлар,
 Йўқ сизда ғаму, ҳасрату, армон отахонлар.

Меҳнатларингиз ҳосили роҳат мана энди,
 Кўрдингиз улуғ бахту саодат мана энди.
 Умр ичра Ҳабибийда ҳаловат мана энди,
 Юзларга киринг соғу саломат мана энди!
 Эй бир-бирига ёру қадрдон отахонлар,
 Йўқ сизда ғаму, ҳасрату, армон отахонлар!

УРУҒ АЙМОҒИМ — ҚҮЮҚ ҚАЙМОҒИМ

„Қариндош-уруғларингни ўзингдан узоқ-лаштирма, уларга марҳамат кўзи билан боқ, гапиға қулоқ сол ва ҳамиша яхшилигингни аяма! Раҳм узоқ яшаш воситасидир ва у кишининг тинч, фаровон яшашига сабабчи бўлади“.

Муҳаммад Ҳусайн

— Саодатли оилалар равнақи ва мустаҳкамлигида оқибатли қариндош-уруғлар ўртасидаги ўзаро ҳурмат, ёрдам, доимий борди-келди, самимият ва қадр-қиммат ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан катта таянч ва суянчиқдир. Кўнгил софлиги, яхшилик ва ширин тил билан оқибатли бўлиш, доимий равишда қариндош-уруғлар даврасида яшаш оилаларга катта ҳузур ва завқ бағишлайди, шахс камол топиб жамият янада мустаҳкамланиб боради. Бува ва буви, ота ва она, амма ва хола, амаки ва тоға, опа ва сингил, ака ва ука, жиянлар, келин ва куёв, қуда-анда, қайнота-қайноналар, неvara, эvara ва чевараларимиз бир-бирларига бўлган самимият ва садоқат дунё лаззатларининг энг улуғи ҳисобланади.

Мустаҳкам дил, яхши амаллар билан, қалбларни покиза қилиб, эзгуликларга кенг йўл очиб, қувончли кунларда ҳам, қайғули дамларда ҳам қариндошлар билан бўладиган эътиборли, оқибатли ва беғараз дўстона муносабатлар нафақат оила ёки авлоднинг, ҳатто миллат, халқ ва Она Ватаннинг равнақи, ободонлиги ва мустаҳкамлигида муҳим аҳамият касб этади.

Дўстона қон-қариндошлик алоқалари халқимиз учун азалий одат. Унга буюк донишмандларнинг асарлари ва халқ мақолларида муқаддас диний китобларимиз, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ва улуғ мутаффакир Абу Ҳомид Ғаззолийнинг ҳадис ва ўғитларида катта эътибор берилган.

Хусусан, Расулulloҳ (с.а.а.) шундай деганлар:

* Бугун бу ерда қариндошликдан алоқасини узганлар ўтирмасин. Қариндошлик алоқаларини узган миллатга Аллоҳнинг раҳмати ёғмайди. Миллат ичида қариндошлик алоқаларини узганлар бор бўлса, бу миллатга фаришталар тушмайди.

* Худо ҳаққи, қон-қариндошлик алоқаларини узганлар бор бўлса, орамиздан туриб кетсин! Биз Роббимизга дуо ўқимоқчимиз. Қон-қариндошлик алоқаларини узганлар бор жойда осмон эшиклари ёпиқ бўлади, дуолар қабул бўлмайди.

* Қон-қариндошлик алоқаларини узган, улғайиб қолган ҳолида зиногарлик қилган ва қўшнисига такаббурлик қилган одамлар жаннатнинг ҳидини туймайдилар.

— Садақанинг энг ҳайрлиси кўнглига душманликни туккан қариндошга берилган садақадир. Қариндошларинг сени кам эсласалар, сен улар билан қариндошлик ришталарини узма. Ҳақ таоло, хусусан, аввало яқин қариндошларга эҳсон қилишни буюради. Қондошлик юзасидан энг яқин қариндошга ёрдам бериш гузал фазилатдир.

Ҳазрат Расулуллоҳ (с.а.а.) яна шундай деб марҳамат қилганлар: „Бева-бечораларга бериладиган садақа битта бўлса, қариндош (яқин)ларга бериладиган иккита садақанинг ўрнига ўтади. Бу садақанинг савоби кўпдир“.

Манбаларда келтирилишича, оламда энг тез савоб олиб келадиган нарса силаи-рахм деб аталаркан. Яъни, силаи-рахм қилган деганда, ўз сила (яқин) кишисининг меҳр-оқибатини қабул қилган кишини тушунилмайди, балки қарши тараф қариндошлик алоқаларини узганда бунга жавобан эски алоқаларни давом этдирадиган киши назарда тутилади. Зангиота туман, Алишер Навоий номидаги маҳалласида Толиповлар оиласи қариндош-уруғчилик ва қўни-қўшничиликнинг ана шундай тамойилларига оғишмай амал қилиб келаётган саҳоватли инсонлардир. Саккиз нафар ўғил-қизларни замон талаби даражасида тарбиялай билган марҳум Ясин ака Толипов ҳамиша:

— Қариндошинг қондош-жондош эканлигини унутма. Меҳрсиз — қадрсиз яқин қариндошдан, меҳрли, қадрли етти ёт бегона яхши. Қариндошдан қарз олма, қариндошга қиз берма. Ва энг аянчли ёвузлик, вайронагарчиликларни келтириб чиқарувчи нафрат — яқин қариндошлар ўртасидаги кўролмаслик ва зиддиятдир. Султон суягини ҳўрламас, деганларидек авлодга иснод келтирадиган шармандаликдан сақланинг. Қозилашган қариндош бўлмас, қариндошли қаримас деган нақдларга амал қилинг:

*Қариндошингни ёмонлаб,
Қайдан туққан топарсан.
Ўз отингни ёмонлаб,
Қайддан тулпор топарсан,*

каби насиҳатларни фарзанд ва набиралари қалбига сингдира билган олийжаноб инсон эди. Ота насиҳатларини, бажо келтириб фарзандлар камол топишди. Айниқса, машҳур „Сиб-Акбар“ улгуржи савдо жамиятига асос солган тўнғич ўғил Акбар Толипов нафақат қариндош-уруғ ва маҳаллада, бутун Республикада катта шараф ва шон-шухратга сазовор бўлди. У тadbиркорлар академиги. Табиатан саҳий, камбағалпарвар, ҳалол, меҳнатсевар ва фидойи инсон. Саҳий ва саҳоватпешалиги, мурувват, орзу ишлари билан маҳалла ва қариндош уруғларнинг ҳурмат ва эҳтиромига муяссар бўлган қалби дарё инсон. Қишлоқ масжидининг қурилиши, унга канализация ўтказиш, қабристонларда кўркам шийпонлар қуриш, маҳалла ободончиликларидаги кўрсатиб келаётган саҳоватидан ташқари, байрам маросимларида, тўй-маъракаларда маҳалланинг бирорта ёрдамга муҳтож хонадонлари, яқин қўшни ва қариндош-уруғлар Акбар Толиповнинг эътиборидан четда қолмайди.

Маҳалладаги кам таъминланган ночор оилаларга ҳар йили 25–30 қопдан ун, ёғ, шакар, қўшилари ва қариндошларига ҳам 25 кгдан гуруч, ёғ тарқатиш, қариндошларнинг тўй ва маросимларида уларни моддий жиҳатдан беминнат қўллаб-қувватлашни Акбар Толипов ўзининг бурчи деб ҳис қилади.

*Кишидан рози бўлса гар қариндош,
Ошиб обрўйи бўлғай барчага бош!*

„Қизғалдоқ“ қишлоғининг маҳаллаларида ана шундай Акбар Толипов, Обиджон Баҳромов, Ёқубжон Соҳибжонов, Жаҳонгир Рузметов, Хайрилла Маҳаматов, Абдужаббор Абдуллаев, Тошпўлат Қодиров, Алишер Самигов каби қўплаб саҳоватпеша ишбилармон тadbиркорлардан халқ, қариндош – уруғлар чексиз миннатдор. Зеро, шундайлар шарофати, саҳоват ва намунаси билан оила, қариндош-уруғлик муносабатлари чуқур илдиз отиб, хонадон, маҳалла, Ватанимиз янада обод бўлиб, турмуш зийнатлашиб бормоқда.

Кўнгил мусаффолиги ва софлиги билан оила, қариндош-уруғ ва эл манфаати йўлида ўзларининг беғараз, беминнат саҳоватларини аямай келаётган ана шундай олижаноб инсонларга энг олий бахт-саодат ва садоқат доимий ҳамроҳлари бўлсин деймиз.

*Қариндош, қўшни учун ажиб ёқимли ҳислат,
Бир-бирларини қўллаб турса кўнгишлар шод.
Аҳиллик иноқлик шундайин бир зийнатки,
Дилларни шод айлағай, Ватанни этиб обод.*

ЁН ҚЎШНИНГ – ЖОН ҚЎШНИНГ

Шариат бўйича ҳар бир оила учун ўнг, сўл, орқа ва олд томондаги қирқтадан хонадон, жами бир юз олтмиш хонадон қўшни мақомидадир. Қўшнининг қўшнига шаърий ҳаққи бор. Қўшни мусулмон бўладими ёки ғайридин бўладими, қўшничиликда бунинг аҳамияти йўқ.

„Ҳадис“

– Оилаларнинг рисоалардагидек бўлиши, эр-хотиннинг тинч-тотув, пиру-бадавлат бўлиб юришда яхши-ёмон кунларда қўшни-қўшни, маҳалла-қўйнинг таъсири ниҳоятда улғ.

Қўшничилик муқаддас нарса. Ҳеч қачон ўзбекона оила тарзини яхши қўни-қўшничиликсиз тасаввур этиб, бўлмайди.

Ҳовли олма, қўшни ол, қўшни келди қўмак келди, гилам сотсанг қўшнига сот, бир четида ўзинг ўтирасан, яхши ҳамсоя гулдир, ёмон ҳамсоя чўлдир, яхши қўшни яхши йўлга бошлайди, қўшни ёмон бўлса, яхши қўшнининг ҳам обрўйи кетади, қўшни қўшнининг бозори, қўшнида пишар, бизга ҳам тушар, қўшнинг яхши бўлса, кўр қизинг ҳам эрга тегар каби доно халқимизнинг азалий нақллари ҳам қўшничиликнинг қанчалар олижаноб фазилатга эга эканлигининг далилидир.

Қуръони Карим, Ҳадиси мукаррам ва Пайғамбарларимизнинг: „қариндош қўшни ва бегона қўшнига яхшилик қилинг“, „...қўшнингга яхшилик қил, қўшнингга яхшилик қил“, „...дўстларнинг яхшиси ўз дўстига яхшилик қилгани ва қўшниларнинг яхшиси ўз қўшнисига яхшилик қилганларидир“, „ҳадъянгни қайси бир қўшнингни эшиги яқин бўлса ўшанга бергин“, „Кимки Аллоҳга ва охират кунига ишонса қўшнисини иззат-икром қилсин“, „мўмин киши ўзи тўқ бўла туриб, қўшнисини оч қўймайди“, „қиёмат куни биринчи бўлиб бир-бири билан жанжаллашиб тортишадиганлар икки қўшнидир“ каби қатор ўғитларда ҳам қўшничиликнинг афзалликлари ифода этилган.

Ривоятларда ёзилишича, қиёмат куни биринчи бўлиб қўшнининг қўшнидаги ҳаққи тўғрисида ҳукм қилинар экан.

Шунда заиф бўлган ночор кўшни ўзига тўқ бўлиб, унинг ҳолидан хабар олмаган, кўшничилик ҳаққини адо этмаган кўшнисига қарши гувоҳлик бериб жанжалашар экан.

Киши ким бўлишидан, қандай миллатга мансублигидан қатъий назар кўшничиликнинг ҳақ-ҳуқуқларига риоя этиш муқаддас бурчдир.

Хатто кўшнининг итига сабабсиз тош отиш, мушугини ҳайдаш — кўшнисини ҳақоратлаш билан баробар ҳисобланади.

Кўшнининг ўз кўшнисига ҳеч вақт озор бермаслиги, ҳафа қилмаслик ва ранжитмаслик, касал бўлиб қолса ҳол-аҳвол сўраш, ёрдам кўрсатиш, бошига мусибат тушганда ҳамдард бўлиш, ғамли ва шодлик кунларида далда бериш, ундан хато ўтса кечириш, аҳлу-аёлига ёмон кўз билан қарамаслик, уйида ҳеч ким бўлмаганда кўз-қулоқ бўлиб туриш, иморатини кўшнининг розилигисиз унинг иморатидан баланд кўтариб, ҳовлисига ўтадиган шабодани тўсиб қўймаслик, ҳовли-жойини сотадиган бўлса кўшнисининг олдидан ўтиш, зарурият юзасидан бирор асбоб-ускуна сўраб чиқса, бор бўлиб туриб йўқ демаслик, тансиқ таомлар пиширганда йўқлаш, иложи бўлмаган тақдирда ҳидини чиқармай пишириш, қарз сўраса, мева терса кўшни ҳақи бериш кўшничиликнинг энг муҳим ҳақ-ҳуқуқларини ташкил этади.

...Бир одам ўз дўстининг ҳузурига келиб, уйида сичқон кўплигидан шикоят қилади. Дўсти унга мушук боқишни маслаҳат берганда рози бўлмай:

— „Мушук боқсам, уйимдаги сичқонлар кўшнимникига қочиб чиқармикан, деб кўрқаман“, дейди.

Демак, кўшни ўзи учун нимани нолойиқ деб ҳисобласа, уни ўз кўшниси учун ҳам раво кўрмайди.

— Бундан ўн беш йиллар муқаддам кўш қаватли бинолар жойлашган ҳудуддаги маҳаллаларнинг бирида Исмоил ака деган бир шифокор катта орзу-ҳавас ва тайёргарликлар билан ёлғиз ўғлини уйлантираётган кун эди. Ҳамма нарса бисёр. Куй ва қўшиқлар янграб турибди. Келин келишига бир соатча вақт қолган. Фожаи содир бўлиб, тўйхона билан қарама-қарши бўлган хонадонда ёшгина жувон оламдан ўтади.

Ҳанг-манг бўлиб қолган тўй эгасининг боши қотиб, маҳалла оқсоқолининг маслаҳати билан тўй Исмоил аканинг кўшни маҳалласидаги қайнотасининг ҳовлисига кўчирилди. Тўйнинг бошланиши бир оз кечикса-да, кўпчиликнинг ёрдами билан ҳамма

нарсага улгурилди. Лекин тўй эгаларига ҳеч нарса татимаётгандек туюларди. Айниқса, Исмоил ака учун базмга тезроқ якун ясалса-ку, жон қўшнисининг олдига бориб қайғусига шерик бўлса.

Садоқат, оқибат йўлини тутган қўшнилари шундай бўлади. Ёмон қўшни эса, у ҳамиша ёмон. На кўчиб, на ўлиб қутиласан, ундайлардан. Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.а.) кўпинча:

— *„Эй Алоҳ! Қабрдаги ёмон қўшнидан ўзинг асрагин!“* деб дуо қиларканлар: Шунда Ойша онамиз: *„Ё Расулulloҳ қабрда ҳам ёмон қўшни бўладими“* деб сўрадилар.

Расулulloҳ (с.а.а.): — *Ҳа, қабрдаги қўшни дунёдаги қўшнидан ёмонроқдир. Дунёдаги қўшнидан қутилиш мумкин, у кўчиб кетар, ё ўлар, ё ўзинг ундан қутилиш учун кўчиб кетарсан. Аммо қабрдаги ёмон қўшнидан қиёматгача қутулмайсан“*, — дедилар.

Қиссадан ҳисса шундаки, қабрдаги ёмон қўшни гуноҳқор, фосиқ банда бўлиб, қилган гуноҳлари учун жазоланади, унинг доду-фарёдига ёнида ётган қўшниси ҳам азият чекади.

Шукроналар бўлсинки, мустақиллигимиз шарофати билан республикамизда маҳалла мақомининг ҳар қачонгидан ҳам оширилиши кўп қаватли бинолар жойлашган ҳудудларда ҳам янгидан-янги маҳаллаларнинг ташкил этилганлиги мамлакатимиздаги, ҳатто бошқа миллатлар орасида ҳам кўни-қўшничилик шарофатига катта қизиқиш уйғотиб бормоқда.

САОДАТ ЭШИГИ

*Эй касбу-корга белин боғлаган,
Эрта турмоқлик зафар далили.
Тонги уйқуда юмма кўзингни,
Банд тушар ундан кундузинг йўли.*

Абдурахмон Жомий

— Оила ҳаётини мустаҳкамлаш ва равнақ топдиришда ҳамиша риоя қилиниши шарт ва зарур бўлган шундай амаллар борки, улар нафақат оила, балки бутун бир жамият аъзоларининг камолотида муҳим аҳамият касб этади. Ҳар бир нарсда меъёрни билиш, тежамкорлик, исрофгарчиликка йўл қўймаслик, вақтни тежаш, дам олиш, ухлашни режалаштириш, уларга қатъий риоя қилиб бориш оилаларнинг моддий ва маънавий жиҳатдан мустаҳкамланишини, ақлий ва жисмоний тикланишларини таъмин этади. Жумладан, уйқу инсонлар учун беҳикмат яратилмаган. У барча жонли зотларнинг роҳат ва осойишлари учун яратилган бўлиб, у шу қадар инсон саломатлиги учун зарурки, агар одам уч кеча-кундуз, яъни 72 соат давомида ухласа ўлим хавфи туғилади. Вақтида, меъёрида ухлаш эса, чарчаган мия ва танга дам беради, ҳатто тикланишни таъминлаб, самарали фаолият юритишнинг янги имкониятларини яратиб беради. Меҳнат қанчалик самарали ва кўнгилдагидек бўлиб, оилада тинчлик ва хотиржамлик ҳукм суриб ҳамжиҳатликда яшалса, уйқу ҳам, таом ҳам кишига шунчалик роҳат бахш этади. Лекин уйқу қанчалик лаззатли ва ширин бўлмасин, меъёрдан ортиқ ғафлат уйқусида ётиш кундузни кечага айлантириб, қуёш ёйилганда ҳам ўрнидан турмаслик ҳикматдан эмас. Аксинча, умрнинг кўпроқ қисмини бедорликда ўтказиб, саҳарда туришга одатланиш аҳли донишларнинг ишидир.

Машҳур „Қобуснома“да шундай дейилади: „Эй фарзанд, билгилки, донишмандлар уйқунини кичик ўлим дебдилар. Ул жиҳатдин ўлғон киши ухлагон киши била баробардур ва бу икковининг ҳам ҳеч бири оламдин огоҳ эмаслар. Кўп ухламоқ ёмон одатдирки, баданни суст ва табиатни вайрон қилур, юзнинг суратин бошқа ҳолга айлантирур... Таннинг уйқуга борғони бир қулаб тушғон уйдек бўлади. Уй қулағон чоғда

ичида ҳар ким бўлса, уни босиб қолади. Худди шунингдек, уйқу ҳам кишининг ҳамма аъзосин босиб, гўё ер билан яксон қилур. Шунда қулоқ сўз эшитмас, кўз ҳеч нарса кўрмас, бурун исни, оғиз мазани, қўл юмшоқ, қаттиқ, оғир, енгилни билмас... Ўлғон билан ухлаган баробардур, икковининг ҳам оламдан хабари йўқдур. Лекин бири ҳаёт уйқусидир ва бири мамот уйқусидир. Аммо икковининг орасида бундай фарқни билмоқ керакдур. Эрта туришни одат қил. Ҳар кишиким қуёш чиққунча уйқуда бўлса, ризқи кам бўлур“.

Ҳақ қуллиғин тилар бўлсанг, саҳар турмоқни одат қил.

Гуноҳ доғинг ювар бўлсанг, саҳар турмоқни одат қил.

Саҳар турганлар эр бўлди. Илоҳийдан улуш олди.

Аё гофил санга кулди. Саҳар турмоқни одат қил.

— Саҳар турмоқликни оилада болалиқдан кундалик одатга, кўнгилдаги асл фазилатга айлантириш, умр соатларининг кўпроқ қисмини бедорликда ўтказиб, илм, ҳунар, ижодий изланишларга сарфланса бир бошга минглаб омад ва муваффақиятлар ёғилиши муқаррардир. Мусаффо тонг палласининг қутлуғ дамларида Аллоҳни ёд этиб қилинадиган ибодатлар, эзгуликлар, ҳайрли ишлар ҳақида ният қилиш, ҳовли, кўчаларга сув сепиб супириш, ҳовлидаги гулзорлар оралаб уларга ишлов бериш, тафти оламини иситадиган тонги кўшиқ ва мусиқаларни тинглаш, дилларнинг гулшани бўлган бадийй, шеърӣй асарлар ўқиш, ижод қилиш, чаманларни мадҳ этувчи булбул ва сайроқи қушларнинг хонишидан баҳраманд бўлиш, файзли дастурхон атрофида биргаликда қилинадиган нонушта ва ота-оналарнинг тонги дуои-фотиҳаларини олиб ҳар кимнинг ўз юмушига тарқалиши киши руҳи ва кайфиятига кун бўйи беқиёс роҳат ва ҳузур бағишлайди. Бу албатта, кун бўйи киши руҳига қанот бахш этиб, уни янада юксакликларга чорлайди. *Ривоятларга кўра*, кимда-ким тонгнинг лаззат тўрига илиниб, шайтоннинг ширин алдовларига таслим бўлиб саҳар неъматларини бой берса, демак у тоғлардан ҳам улкан, денгизлардан теран, осмонлардан ҳам кенг савобдан маҳрум бўларкан. Ва кекса донишмандларнинг таъкидлашича, Аллоҳ таолонинг тонги бир шамоли бўлиб, у шамол ошиқларнинг оҳу-нолишини эслатган ҳолда Аршга олиб чиқиб, кейин Парвардигорга етказаркан. Ҳаёт қанчалик уйқу билан ҳамоҳанг бўлмасин, лекин тонг ёришиб, қуёш ёйилгунча ухлаш, гафлат ва жаҳолат юки остида мажруҳ бўлиб ётиш — кишини файзли саҳарнинг улуг неъматларидан маҳрум қилиб, уларни дунё-ю охиратда ҳалокатга йўллайди.

Саҳар турганлар йўлини Аллоҳнинг нури нурафшон этиб, барака ва имон хотиржамлиги инъом этилади. Саҳар Аллоҳ берган неъмат, имконият ва ғанимат эшиги, барака мавж уриб турган фариштали, файзли соат.

Кимки, эрта туриб эзгуликларга бел боғласа, албатта қуёш бошқаларга қараганда унга ризқни бисёр қилиб беради.

„Уч кун барвақт турган бир кун ютади“, „Ухласанг уйқу оларсан, ухламасанг йилқи оларсан“, „Уйқу ғафлатдир, меҳнат роҳатдир“, деганларидек, деҳқон ҳам уйқудан бошни кўтармас экан, ғалла хирмони чумчуқ ихтиёрига ўтади.

Ўғзалликни ҳис этиб, идрокли қалб, покиза ният билан, тунларни бедорликда ўтказиб ижод қилиш, саҳар турмоқликнинг машаққатларини енгиб, шайтоннинг ширин алдовларига сабр қилиб, ялқовлик қучоғини тарк этабилиш ва тонг саҳар – барокотининг қадрига етиш – ҳар қандай мушкулотларни бартараф этиб, оила ва жамиятимизга янада файзу-барокат насиб қилса, турмуш янада обод ва фаровонлашиб бораверади. Дангаса эса, қорин тўйгач, ҳатто эрталаб бўлса ҳам кўзи тезда уйқуга кетади.

Мустақил ҳур Ўзбекистонимизнинг мусаффо тонг саҳардаги гўзал қиёфаси, улкан бунёдкорликлар, обод ва кўркем хонадонлар, чехраларида табассум билан ўқиш, иш, наҳорги тўй ошларига ошиқаётган, қалблари эзгуликларга бой қувноқ, бахтиёр кекса-ю ёшларни кўриб, буларнинг барчаси истиқлолнинг шарофати ва яратувчилик, бунёдкорлик, ободонлаштириш ишларимизга барака, файз мавж уриб турган саҳар чоғида бел боғлашнинг хосиятидандир, деб биламиз.

*Саҳар чоғи хуш соат, турганга бўлғай роҳат,
Очилур давлат саодат, саҳар вақти бўлганда.*

Болдек чучук, жоннинг роҳати бўлган саҳар чоғидан баҳраманд бўлиш барчамизга насиб бўлсин.

УХЛАГАНГА УЛУШ ЙЎҚ

Саҳар турмай ишинг битмас, бу қул мақсудига етмас.
Саҳар уйқуси сур етмас, саҳар турмоқни одат қил.

Саҳар турмоқни рағбат қил, қоронғи кеча меҳнат қил,
Бориб гўрингда роҳат қил, саҳар турмоқни одат қил.

Рожий

Туну кун ухлайсан, босганча ғафлат,
Эй мағрур, билмайсан: ғафлат-фалокат.
Бўм-бўш амалларга севинма — алдар,
Мағрурлар тушдан ҳам мағрурланарлар,
Нафрат уйғотмасми сенда бу ҳаёт,
Бундай ҳаёт учун бор-ку ҳайвонот?!

Қидом ўғли Мисъор.

Кўз очмассен, дебон — келган қулумдур,
Масал чин бўлдиким: „Уйқу ўлимдур“.

Алишер Навоий

Уйқу уйқу келтирар.

* * *

Уйқу касал чақирар.

* * *

Уйқу арслонни ҳам йиқитади.

* * *

Уйқу ўлим билан тенг.

* * *

Уйқу — ўлимнинг қардоши.

Халқ мақоллари

* * *

Ўтди бошингдан саҳар боди сабо уйғонмадинг,
Субҳ қулди ҳолингга, эй беҳаё уйғонмадинг.
Бу работи дунёга уйқу учун келгаймисан,
Кетдилар йўлга тушиб кўп ошно, уйғонмадинг.
Сен кўзингни юмганингда илоҳий файз мавж уриб,
Ўтди бошингдан босе нури зиё, уйғонмадинг.
Ўтди дамеда мўйсафид бўлдинг, ўзингга келмадинг,
Бел букилди, қоматинг бўлди дуто, уйғонмадинг.
Сен жаҳонга келганингга кўп кишилар бор эди,
Бора-бора барчадан бўлдинг жудо уйғонмадинг.
Карвон кўчди, рафиқлар, йўлга тушди Хилватий,
Еру кўкка тўлди овози бало, уйғонмадинг.

Хилватий

* * *

— Кўп сўзлама, кўп ема, кўп ухлама: биринчиси бошингга кулфат, иккинчиси танангга шикаст, учинчиси эса бахтингга офат келтиради.

* * *

— Ухлашингдан олдин кун давомида қилган ва қиладиган ишларингни сарҳисоб эт ва эртага қилишинг зарур бўлган иш режанг ижросини ўйлаб кўр. Донолар кун ишини тун ўйла, деганлар.

* * *

Кимда ким эрталаб баравақт туришни одат қилса ва кайфияти ҳам яхши бўлса, бундай кишининг ишлари доимо омадли яқунланаверади.

* * *

Эртанги кунингиз режасини тузмасдан уйқуга ётманг.

* * *

Бахтли ва омадли бўлишнинг энг ишончли йўли йигирма тўрт соатнинг ҳар бир дақиқасидан режа билан самарали ва тежамкор фойдалана олишдандир. Режали ва иродали киши ишлаш, ухлаш, дам олиш ва хурсандчиликни ҳам ўз муддатида бажаришга улгуради.

* * *

Дангасалик ва серуйқулик — камбағаллик, муҳтожлик ва саноқсиз бахтсизликларнинг бунёдкоридир.

* * *

Дангаса ва бекорчи ишёқмасга ширин овқат бемаза, дам олиш ташвишли қийноқ, юмшоқ тўшак баданга қаттиқ кесак, тунги уйқу ит азоби ва вақтнинг ўтиши эса толдирувчи чексизликдир.

* * *

Эсингда тут! Чарчаб-хорисангда, кўтаринки руҳ билан меҳнат қил, шундагина вақтинг лаззатли, ётган жойинг юмшоқ, уйқунинг роҳатбахш ва чўнтагинг пулга тўлади.

* * *

Парҳезли овқатларни ҳам меъёрида, вақтида тановул қилиш, доимий меҳнат ва бадантарбия билан шуғулланиш, мўтадил ухлаш ҳамда дам олиш дори-дармонга бўлган эҳтиёжни камайтиради ва узоқ вақт саломатликда яшашни таъминлайди.

* * *

Овқатлангач, камида икки соатдан кейин ухлаш керак. Мабодо овқатланиб бирдан ётсангиз еган таомингиз ҳазм бўлмасдан ошқозонингиз ва жигарингиз хасталанади. Уйқудан турганингизда зарда ва боддан қўнглингиз нохуш ва оғзингиздан ёқимсиз ҳид келиб, ўзингизни касалманд заиф сезасиз.

„Нажот бешиги“дан.

* * *

Мия ва бутун тандаги аъзоларнинг комил тинчланувига энг биринчи сабаб бўлган нарса уйқудир. Ақл қуввати билан тан вазифалари орасида бузилган тенгликни ҳосил қилмоқ учун одамнинг ухламаклиги бир табиий ишдир. Чунки толиққан аъзолар дам олмасалар, охирида ҳаракатлари оғирлашади, ҳатто ҳаракатсиз бўлиб қоладилар.

* * *

Уйқунинг ози ҳам, кўпи ҳам яхши эмасдур.
Энг фойдали уйқу тунги уйқудир.

* * *

Табиблар маслаҳатига кўра:

Бола туғилганидан тўрт ёшгача бир суткада камида 12 соат ухлаши керак.

Тўрт ёшдан 7 ёшгача 11 соат.

Етти ёшдан 12 ёшгача 10 соат.

Ўн икки ёшдан 14 ёшгача 9 соат.

Ўн тўрт ёшдан 20 ёшгача 8 соат.

Йигирма ёшдан 40 ёшгача 7—8 соат.

Қирқ ёшдан юқори бўлганлар учун 6—7 соат уйқу етарлидир.

Фаҳр ул Банот

ТЕЖОҒЛИ РЎЗҒОР – БЕЖОҒЛИК ҚЎРҒОН

Тежамкор киши пулини керагидан ортиқча сарфламайди.

Ўн сўмга олинадиган нарса учун ҳовлиқмай, юз сўм сарф этмайди.

Пулни фақат керакли нарсаларгагина сарфлайди. Ҳар бир ишда ўртача йўл тутади.

Олимот — ал-Банот

— Жамиятнинг барқарор ривожланиши иқтисодий қонун ва талабларига қатъий амал қилиш билан боғлиқ бўлганидек, оила мустақамлиги ва унинг равнақи ҳам қатъий режа ва тежамкорлик тамойилларига риоя этишни тақозо этади.

Режа, тежамкорлик бўлмаган жойда албатта исрофгарчилик бўлади ва барака кетади. Исрофгарчилик эса оила ва мамлакат иқтисодиёти ҳамда равнақининг энг катта душмани.

Исроф — тежамни билмайдиган сарф-ҳаражат эшигининг доимо очиқ бўлиши демакдир ва шунингдек, камбағаллик ҳам кириб келаверади. Беҳуда кучаниш белни синдирганидек, камбағаллик ҳам оила дастурхонининг лаззатига барҳам бериб, оила моддий жиҳатдан инқирозга юз тутади.

Исрофгарчилик ақлга зид ишлардан бўлиб, фойдасиз, кераксиз нарсаларга ўринсиз пул сарфлани, уй-жой буюмлари, озиқ-овқат маҳсулотлари ва кийим-кечакларини тежай билмаслик ва сақлай билмаслик натижасида оила рўзгорини камбағаллик ва ҳалокатга гирифтор этувчи иллат.

Эҳтиёжнинг истак-хоҳишига эмас, имкониятга қараб режа ва мўлжал билан қилинган сарф-ҳаражатлар кишини толиқтирмайди ва зориқтирмайди. Ҳар дарёнинг ўз кемаси бор, дегандек, ҳар бир иш, тўй ва маросимнинг ҳам ўз чамаси, режа ва меъёри бўлмоғи керак. Меъёри билан ишлатилса, илоннинг заҳари ҳам даво бўлади. Меъеридан ортиқ оққан сув эса, йўлдагиларни вайрон қилиш билан бирга, ўзи ҳам тезда қуриб қолади.

Табиатнинг йўлдоши, инсон саломатлиги ва оила фаровонлигининг посбони бўлган тежамкорлик, режа ва меъёр оила

қувончига қувонч қўшиб, ҳузур-ҳаловатини оширувчи, бахт ато этувчи омил бўлиб ҳисобланади.

Ақлли, оиласини бахтли, саодатли ва омадли қиламан деган инсонлар ҳаётнинг ҳар бир, қувончли, машаққатли ва ташвишли ишлари билан боғлиқ бўлган тадбир ва маросимларини олдиндан қалб кўзлари билан режалаштириб, фарзандларини ҳам шу руҳда тарбиялайдилар. Харажатни даромаддан камроқ қилинсагина, киши ҳеч кимга қарам ва муҳтож бўлмайди. Фарзанд оилада пул топишдан аввал инсоний тарбия илмини ўрганмас экан ва яшашнинг талаб ва қоидаларини, иқтисод қилиш, тежамкорлик илмини ўзлаштириб олмаса, унинг пули қанча кўп ва бой бўлишидан қатъий назар, албатта у камбағалликнинг кулфат ва азобларига йўлиқади.

Тежамкорлар халқнинг етук тоифаси ҳисобланиб, улар ҳеч қачон исрофгарчиликка йўл қўймайдиган сахий ва саховатли, ўзларига шараф, мартаба ва гўзаллик орттирган олийжаноб инсонлардир.

Лекин мақтаниш учун ўринсиз қилинган сарф-ҳаражатларни *сахийлик* деб бўлмайди. Ёки буюк Алишер Навоий айтганларидек, *исрофгарчилик сахийлик эмас, беўрин соярушни баъмани одамлар сахийлик демас. Ҳақ молини куйдиргани девона дерлар, ёруғ кунда мум шам ёққанни ақлдан озган дерлар. Ҳаётда ўзи ҳам емайдиган бировга ҳам бермайдиган очкўз, ўзи еб, бировга бермайдиган бахил, ўзи емай, ўзгаларга берадиган сахий ва тежамкор, ҳам ўзи еб, ҳам ўзгаларга едирадиган олийжаноб инсонлар бор.*

Зангиота туман Қизғалдоқ ҚФЙдаги Зоирхон Жалилов, Алишер Навоий ва Мавлон Ғаниев номидаги маҳаллаларидан Акбар Толипов, Ботир Баҳромов, Обид Баҳромов, Тошпўлат Қодиров, Маҳмуджон Соҳибжонов, Ёқубжон Соҳибжонов, Ҳайрулла Маҳаматов, Жаҳонгир Рўзметов, Алишер Самигов каби кўплаб ишбилармон, тадбиркор ва тежамкор оила бошлиқлари нафақат ўз оилаларини, балки маҳалла ва қишлоқларининг ҳам моддий ва маънавий жиҳатдан мустаҳкамланишида катта ҳисса қўшиб келмоқдалар. Улар томонидан қурилган ва қурилаётган замонавий тўйхона, супермаркет магазинлари, аҳоли учун ҳар жиҳатдан қулай бўлган хизмат кўрсатиш шаҳобчалари, кўчаларни таъмирлаш, асфальт ётқизишдаги беминнат ёрдамлари ва кам таъминланган, қаровчиси йўқ, муҳтож оилаларга кўрсатилаётган муррувват бундай саховатли инсонлардаги юксак олийжанобликнинг яққол наъмунасидир. Ҳаёт турли хил ҳолатларнинг оммалашувидан иборат бўлганидек, бир йўқликнинг бир очлиги, бир очликнинг бир тўқлиги ҳам такрорланиб туриши муқаррардир.

Тарихда бугун бутун яшаб, эртасига юпун бўлиб қолган даврлар кўп бўлган. Шукроналар бўлсинким, бундай ночорлик, муҳтожлик ва камбағалликка барҳам берилганига ярим асрдан ошиб кетди. Айниқса, мустақиллик йилларида эришилган тўкинчилик, фаровонлик ва бунёдкорликлар қалбларни қувонтириб, дилларни шодликка тўлдирди. Еганимиз олдимизда, емаганимиз ортимизда, дегани шу бўлса керак. Фақат минг бор шукроналик билан яшаб, исроф қилмасак бас. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллалоҳу алайҳи ва саламнинг „*Енглар, ичинглар, кийинглар, садақа қилинглар, аммо исроф қилманглар, мағрурланманглар*“ — деган ҳадислари доимий шиоримиз бўлиб қолсин!

Режали иш — тежамли иш

* * *

— *Зиёфатдан мақсад — бойлигини кўз-кўз қилиш ва мақтаниш бўлмаслиги керак. Фақатгина Пайғамбаримизнинг одатларини қилиш, мўмин биродарлар орасида меҳр-оқибатни давом этдириш ва уларнинг қалбига сурур бериш бўлмоғи керак.*

Абу Лайс Самарқандий

* * *

Бойлик эҳсон қилинса — иззат, беркитилса — хорлик келтиради.

Али ибн Абу Толиб

* * *

*Жаҳон моли эрур охир захри мор,
Азизларни ҳам айлар ул хор-зор!*

Абулқосим Фирдавсий

* * *

Ортиқча мол — ортиқча ташвиш.

Япон мақоли

* * *

*— Оз бўлса эплаб кўр,
Кўп бўлса сеплаб кўр.*

Ўзбек мақоли

Ҳамиша ҳаражатинг даромадингдан камроқ бўлсин, шундагина ҳеч кимга муҳтож ва қарам бўлмай яшайсан.

* * *

Бойлик топган бой бўлмайди, бойликни тежаб сарфлаган бой бўлади.

* * *

— Оилада аёл моддий бойликка тежамкор бўлмаса ва пулни ўз ўрнида аяб сарфлашни билмаса, билки бундай рўзғор ҳамиша камбағалликка маҳкумдир.

* * *

Фарзандларим қийналмасин ёки мендек азоб кўриб ўсмасин, дея уларнинг талаб-эҳтиёжларидан ортиқ пул бераверсангиз, сиз уларнинг ёмон йўлга кириб кетишига сабабчи бўласиз. Агарда ҳисоб-китоб қилиб меёрида пул берсангиз сиз берган маблағларингизни тежамкорликда сарфлайди ва ўзлари ҳалол пул топиш йўлини ўрганишга киришади. Пул топиш йўлини билиш ҳар кимга ҳам насиб этавермайди, аммо бор пулни ҳаражат қилишни, ҳаттоки аҳмоқ ҳам қойшмақом қилиб бажаради.

* * *

— Исроф — ўринсиз ва фойдасиз ишларга пул ва мол сарф қилишдир. Қўлда бўлган пул ва молни керакли жойларга сарф эта билиш, яхши идора қила олиш учун исрофдан сақланиш лозим. Шухрат қозонмоқ учун тақаллуфли ва тантанали тўй ва зиёфатлар қилиб, пул сарф этиш нодонликдир. Исроф натижасида йўқчилик, кейин ҳар кимнинг мол, давлатига тама ва ҳасад қилиш келиб чиқади.

* * *

*Сен агар исроф этишни ташладинг,
Ул замон давлат этагин ушладинг.*

Донишмандлар бисотидан

ЯХШИЛИК ТЎРГА, ЁМОНЛИК ГЎРГА ЭЛТАР

*Асл соф кишилар иши — яхшилик,
Вафо бирла халққа қилар яхшилик
Тубан насллар иши вафосиз, жафо,
Агарчи едиргай шакар ҳам илик.*

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшилик оила ва жамият тараққиётининг ҳар бир босқичида маънавият ва қадриятнинг асоси, эзгуликлар остонаси ва қалб аламларини даволовчи шифобахш малҳам вазифасини бажариб келган. У ақллилик, одабийлик ва оқилликнинг олий даражадаги нишонаси. Ёмонликларни даф этувчи, ундан устун келадиган қудратли куч ҳам, фоний ва боқий дунёнинг ободлиги, оила ва жамиятдаги қут барака, хорликдан асрайдиган, юксаклик ва камолот сари, нурли йўللарга чорловчи йўлчи юлдуз ҳам — яхшиликдир.

Боғу-бўстонларни яшнатишда дарёнинг зилол суви ҳаётбахш бўлганидек, яхши инсонларнинг яхши иши ҳам инсонларга нур келтириб, улуғликка муяссар этади. Яхши одамларнинг шарофати билан ёмон ахлоқлар бартараф этилади, инсон юзига зийнат бағишлаб, омонлик ва юксак шарафларга сазовор қилади. Ҳаётда яхшиликни улуғлаш, эъзозлаш, уни қалбга жойлаш, ёмонликлардан нафратланиб, уни дилдан чиқара билиш — бахт-саодат, эзгу-мақсад ва иқболга чорловчи энг олижаноб сифат ҳисобланади. Кўнгилларни ёмон хислатлардан аритиб, қўлдан келганича яхшилик қилиш ҳақида буюк Алишер Навоий шундай деганлар:

— „Сўрадиларким, не нима дурким фойдаси барча ҳалойиққа етар, дедиларким: ёмонларнинг йўқлиги“. Ёки: „Яхшилик қила олмасанг, борий ёмонлик ҳам қилма. Яхшиликни ёмонликдан яхшироқ билмасанг, борий ёмонроқ ҳам бўлма. Яхшиликни билмасанг, яхшиларга қўшул, яхшилик теграсида эврула олмасанг, яхшилар теграсида эврул“.

Ёшларни яхшиларга эргаштириб мардона, ҳалол турмуш кечириш, ҳар бир ишда дилни пок тутиб, умр йўлларини садоқат гулларига безаб яшаш, эзгу қалб соҳибларига хос фазилатдир.

Ҳаётда ҳеч ким ёмонлик кетидан қувиб яхшилик топмаган. Умрларини оила, Ватан, халқ хизматига бахшида этган, эзгулик ва

яхшиликни ўзларига шиор қилиб олган одамларгина чин саодат эгаси бўла оладилар.

*Жаҳонда бир нишона яхшилик қил,
Ўзингни ишқ шамъига тилик қил.
Жафо номи кишидин айрилиқ қил,
Ҳамиша дилбарим сўзни илиқ қил.
Замонанг мард эрур, марддек қилиқ қил,
Садоқат бирла элга яхшилик қил.*

Яхшиликдан бўлак ҳамма нарса исроф бўлиши мумкин-у, лекин яхшилик қанча кўп қилинса ҳам у исроф бўлмайди. Яхши одамлар ўзларининг ширин сўзлари ва эзгуликлари билан ёмонни ҳам ўзларига дўст қилиб оладилар. бевафо, жафокаш одамлардан узоқда бўлиб, муддаолари эл-юртга хизмат қилиш, катталарга иззатда, кичикларга меҳру-шафқатда бўлиш, имонларини беҳуда амаллардан асраш, сўзи ва амалида собит туришдир.

Яхшиликнинг энг улуғ фазилат эканлиги ҳақида шундай бир ривоят келтирилади.

— Бир мўътабар одам учала ўғлини ҳузурига чақириб:

— *Сизларни синамоқчиман. Бир ой сафарга бориб, умрингизни халққа фойдали, яхши ишларга сарфланг. Қайси бирингизнинг қилган яхшилигингиз энг улуғ фазилат касб этса, энг қимматбаҳо узугимни ҳадъя қиламан,* — деди.

Шундан кейин ўғилларнинг каттаси бир ой саёҳат давомида кўчада ётган қимматбаҳо олмос тошни топиб олганини ва одамлар орқали суриштириб, эгасини топиб олмосни топширганини сўзлаб беради. Иккинчи ўғил эса сувга тушиб кетиб ҳалок бўлиш хавфида қолган боланинг ҳаётини сақлаб қолганлигини сўзлайди.

— *Балли, дейди ота, виждоний вазифани бажарибсизлар, қалблар завқ-шавққа тўладиган иш қилибсизлар.*

Навбат кенжа ўғилга келади. Мен, — дейди: — у, энг ашаддий душманимнинг хавfli жар ёқасида ухлаб ётганини кўриб қолдим. Уйқусида бир оз қимирласа жаҳаннамга равона бўлиши ҳеч гап эмасди. Мен уни эҳтиётлик билан хавфсиз жойга суриб қўйдим.

Ота ўғлининг бундай гўзал ишидан қувониб, ўғлини кучоқлаб юз-кўзларидан ўпади.

— *Бор бул ўғлим, яша, умринг узоқ бўлсин! Мукофатимни олишга сен ҳақлисан, чунки дунёда энг улуғ фазилат ёмонликка яхшилик қилишдир,* — деб қимматли узугини ўғлининг бармоғига кийгизади, унинг ҳақиға дуо қилади.

*Отанг эрдир, сен ҳам эрдек қилиқ қил,
Ёмонлик айлаганга яхшилик қил.*

Лекин ёмонга ёмон бўл, яхшига — томон, ёмонга юрт қолмасин, ўғрига — мол, деганларидек, ёмонлик қила туриб, яхшилик кутиш ўринсиздир.

Луқмони ҳаким бир бойга қул бўлиб хизмат қилиб юрганларида, бой уларга *ерга бугдой сочгин*, деб буйруқ беради. Аммо Луқмони ҳаким бугдой ўрнига арпа сепадилар.

Шунда бой *нега бугдой ўрнига арпа сепаянсан*, деганда, Луқмони ҳаким:

— *Арпа сепсам бугдой унмайдими?*

Бой газабланиб:

— *Эсинг борми, ҳеч вақт арпадан бугдой унадими?* — деган эди, Луқмони Ҳаким:

— *Ундай бўлса, нега сиз доимо халққа жабр-зулм қиласизу, яна яхшилик умид қиласиз. Яхшилик қилсангиз яхшилик, ёмонлик қилсангиз, албатта ёмонлик қайтади. Арпадан бугдой унмагани каби, халққа озор бериб, яна яхшилик умид қилманг,* — деб жавоб бердилар.

Одамларга қилинган юзта эзгуликнинг биттаси бўлсада яхшилик бўлиб қайтиши аниқ. Лекин фисқи-фасодчи, кибр-ҳаволи бузғунчи одамнинг битта ёмонлигининг юзта бўлиб қайтишини ҳам эсдан чиқармаслик керак.

Ислом Шарқининг буюк олими Абу Хомид Ғаззолий „Мукошафат — Ул Қулуб“ („Қалблар кашфиёти“) номли асарларида шундай деганлар:

„Эй инсонлар, сиз одамларни яхшиликка ундаб, ёмонликдан, қайтаринг. Йўқса, Аллоҳ золим бир ҳукмдорни бошингизга бало қилиб юборади. Бу золим на катталарингизни ҳурмат қилади, на кичикларингизга марҳамат кўсатади!...“

...Ўзимиз яхшилик қилмасдан бурун бировни яхшиликка ундамайлик, ҳамма ёмонликларимизни тарк этмагунча бошқаларга, ёмонлик қилманг, демайлик... Яхшиликнинг тағи мўл, ҳамма вақт яхшилик қилишга улгурмайсиз, яхшилик қилаётган бўлсангиз, бас, бошқаларни яхшиликка ундайверинг, ўзингиз ёмонликларнинг ҳаммасидан қутулмаган бўлсангиз ҳам, бошқаларни ёмонликдан қайтаринг...

Орангизда кимда-ким одамларга яхшилик қилиш ва ёмонликдан воз кечиш кераклигини айтмоқчи бўлса, ўз нафсини сабр билан қуроллантириб олсин...“

Яхшилик инсонийлик ва оқиллик нишонаси бўлса, ёмонлик — азоб-уқубат ва шармандаликлар онасидир. Ёмон ҳамиша ёмонлигича

қолаверади. Ёмон кун кетидан яхши кун келади, лекин ёмон одам яхши бўлмайди. Ёмон тузалсагина замон тузалади, ёмон одам тўймас, ёмонлигини қўймас, у ҳатто ўз туққанини ёмонлар — деб ҳақ гапни айтганлар.

Дўст, ҳамкасб ва улфатларининг бахтини кўролмайдиган, уларнинг ҳар бир вафосига минг жафо билан тўхмат хатларини турли идораларга ёғдириб ташлашда савдогар Холмўмин Раҳматов ҳеч нарсадан тап тортмасди. Жуда кўп ҳалол, фидойи инсонларнинг бахти ва ҳаётига зомин бўлди. Қанчадан-қанча бахтли оилалар бузилиб, қудалар юз кўришмас бўлиб кетди. Холмўмин бандаликни бажо келтиргач ҳамма тинчигандек бўлувдики, орадан икки йил ўтар-ўтмас яна ёз-ёз бошланди. Арпадан арпа деганидек Холмўминнинг ўғли Холмирза ҳам ота касбини пухта ўзлаштирган экан.

Холмирза қўлга тушиб, жиддий текширувлар баҳонасида отасининг кирдикорлари — диплом, меҳнат дафтари ва бошқа махсус ҳужжатларнинг барчаси қалбаки бўлиб чиқди. *Ёмон эркак тўй бузар* деганларидек, Холмўмин Раҳматовнинг қинғир, нопок ва бузгунчиликдан иборат кирдикорлари қирқ йилдан кейин очилиб, нафақат ўзини, бутун авлод-ажлод, айниқса иқболи баланд, ўсиб келаётган набираларни оғир иснодга қолдирди.

*Ҳар кимки вафо қилса, вафо топқусидир,
Ҳар кимки жафо қилса, жафо топқусидир.*

Нурли юзимга мусибат тушмасин, деган одам ёмонлик қилишни ҳаёлига ҳам келтирмайди. Акс ҳолда, ўзи уюштирган ёмонликлар ботқоғига ботиб, дўстларидан ажралади ва ўз ёвузликларининг қурбонига айланиши муқаррар. Ва ниҳоят, ҳар кимнинг яхши ёки ёмон бўлиши, аввало оиладаги тарбия ва ота-онанинг намунасига боғлиқ. Агарда ёшлиқдан ақл, билим, одоб, қалб илмини эгалласа, эзгуликларга интилиб, одамларга амалий иш, ширин сўзлар билан ёрдам қилса, кўпол ва ёлғон гапирмаса, таъмагирилик ва омонатга ҳиёнат қилмаса, қийин, оғир мусибатли дамларда ҳам сабр-тоқатли бўлса ва ўзини мардона тута билса, камтар, оддий бўлиб қилган яхшиликларини писанда қилмаса, ўзгаларни камситмай, тартибсиз ва нопок ишлардан нафратлана билса, ёмон одамларга қўшилмай имон ва эътиқодда мустаҳкам бўлса — шундагина тарбиянинг самара бахш мевасини тотиши мумкин ва ҳар қандай эзгу мақсадлар кишини фақат иқболга чорлайди.

Ёшлар донодан сўрадилар.

— *Қачон яхшилар кўпайиб, ёмонлар озайиб борадилар?*

Доно деди:

— *Жаҳондаги барча одамлар онгига режали тарбия таълимотларини чуқур сингдиришга эришилса.*

ЁМОН БУЗАР, ЯХШИ ТУЗАР

Мўмин ва мўминалар бир-бирларига дўстдирлар. Улар яхшиликка буюрадилар, ёмонликдан қайтарадилар, намозни тўқис адо этадилар, Ҳақот берадилар, Аллоҳга ва Унинг Пайғамбарига итоат қиладилар.

„Тавба“ сураси, 71-оят

* * *

Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилингиз, гуноҳ ва ҳаддан ошиш йўлида ҳамкорлик қилмангиз! Аллоҳдан қўрқингиз! Шубҳасиз, Аллоҳнинг жазоси қаттиқдир!

„Моид“ сураси, 2-оятдан

* * *

Инсон токи ўзини майда гап, ўчакиш, жанжал, шикоят, норозилик, оҳу-воҳлардан озод қилолмас экан, у ифлос ва пастлик табиатидан халос бўлолмайди.

Абу Али ибн Сино

* * *

Ёмонлик бутун нуқсонлар мажмуидир.

Хусайн Воиз Кошифий

* * *

Бировга соғинса ҳар ким ёмонлик,
Ниҳоят ул ўзи топмас омонлик.

Абулқосим Фирдавсий

* * *

Одамларнинг яхшироғи ўз қалбида яхшиликка йўл очгани ва ёмонликни ҳамда очкўзликни ҳайдаб чиқарганидир.

Муҳаммад Зеҳний

* * *

Яхшилар кетидан агар чопарсан,
Истагинг, бахтингни шунда топарсан.

Саъдий Шерозий

* * *

Агар бўлса беклар хулқи ёмон,
Ёмонлар кўпайиб, яхшилар бузилиши аён.

Юсуф Хос Ҳожиб

* * *

Ёмон билан улфат бўлма, юр йироқ,
Йўлингга дон сочиб, қўяди тузоқ.
Ёйни эгри кўриб, тўғрилигидан —
Ўқ ундан қанчалик қочганига боқ.

Паҳлавон Маҳмуд

* * *

Ёмонлардан яхши фарзанд туғулса,
Бармоқ тишлаб бўлма сен ҳайратга қул.
Ажабмас-ку тошдан чиқса соф гавҳар,
Ёки тиканакдан битса атиргул.

Алишер Навоий

* * *

Кишиларга яхшилик қил шунда уларнинг
Қалбларини ўзингга қул қилиб оласан.

Абдураззоқ Самарқандий

* * *

Ҳаёт кечир яхшилик билан кишилар кўнглини олиб,
Яхшиликни одат қил, баҳилигу, ёмонликни ташлаб.

Аҳмад Юғнакий

* * *

Ёмон киши лаънатланур ҳар бир тилда,
Яхши киши ҳурматланур ҳар бир дилда.

Замахшарий

* * *

Ёмонлик йўлидан мутлоқ ҳазар қил,
Сени жарга бошлар, буни яхши бил.
Қадамингни сақла бу қаро гўрдан,
Ногоҳ қулаб кетма чуқурга бирдан.

Абдурахмон Жомий

* * *

Ёмон билан юрдим, қолдим уятга,
Яхши билан юрдим, етдим ниятга.

* * *

Ёмон билан юрсанг, ёмон бўласан,
Яхши билан юрсанг, омон бўласан.

* * *

Ёмон одам туққанини ёмонлар.

* * *

Ёмон йўлдош бўлмас,
Йўлдош бўлса ҳам, сирдош бўлмас.

* * *

Ёмон арава йўл бузар,
Ёмон хотин — уй.

* * *

Дуторсиз бахши бўлмас,
Ёмонсиз — яхши.

* * *

Ёмонга айтсанг сиригини,
Мингга қилар бирингни.

* * *

Ёмон ҳўкизга шоҳ битса, сузиб ўлдирар,
Ёмон одамга мол битса, уриб ўлдирар.

Халқ мақоллари

ЁМОНЛИКЛАР ОНАСИ

*“Ичмаслик — ўчоққа ўтин, қозонга
гўшт, ҳамёнга пул, танга куч,
устга кийим-бош, мияга ақл,
ошлага бахт-фаровонлик бахш этади”.*

Б. Франклин

Инсонга гадолик либосини кийдириб, уни телба ва тентакка айлантириб, қашшоқлик, хору зорлик кўчасига киритувчи энг ёвуз иллатлардан бири *ичкиликбозлик ва нашавандликдир*.

Тангрининг амри билан ман этилган ичкиликбозлик ва нашавандлик жамики иллат, ахлоқий бузуқлик, жиноят ва қотиллик, тубанлик ва қашшоқликларнинг онаси бўлиб, улар ҳатто очлик, вабо ва урушдан ҳам кўпроқ вайронагарчиликларга сабаб бўлади. Бузғунчилик, энг ашаддий зўравонлик ҳамда жинсий бебошликларининг сабабчиси ҳам ичкилик ва гиёҳвандликдир.

Ривоят қилишларича фоҳиша бир аёл ёш йигитнинг ҳузурига келиб:

Ё мана бу чақалоқни ўлдирасан, ё мен билан зино қиласан, ёки мана бу ичимликни ичасан, деб шарт қўйибди.

Йигит ўйлаб туриб:

Зино ҳам, бегуноҳ чақалоқни ўлдириш ҳам шариятда катта гуноҳ ҳисобланади, яхшиси ароқни ича қолай, дебди. Охири ароқ кучи билан маст бўлган йигит аввалига чақалоқни ўлдириб, кейин зино қилибди.

Кўрдингизми, ароқ қандай оғир жиноятларга сабабчи бўлди.

Ўта ақлсизлик, ўзлигидан узоқлаштирувчи шармандалик ва беномусликдир.

Мастларнинг қандай айб, қандай уят сўзлар айтишлари ҳақида гапирмасак ҳам бўлади.

Улар номус ва шарафларини сақлай олмайдилар, чунки мастликда ақлларидан ажралган бўладилар. Мастлик қанча давом этса, ақлсизлик ҳам шунча узоққа чўзилади. Улардан номус, уят, ор, шараф каби қадриятлар қушдек учиб кетади ва қайтиб келиб

қўнмайди. Қанчадан-қанча орийтли хотин-қизларнинг номуси мастликда парчаланеди, оилалар барбод бўлади.

Ичкилик — бу заҳарли илон, чақса ўлдиради. Ичкиликбозлик барча бошқа гуноҳлар ичида энг оғир ва ашаддийсидир. У бор жойда яхши фазилатлар учун эшиклар ёпилади ва чексиз иллатларга шароит яратиб берилади.

Одамзотнинг энг яхши, забардаст, истеъдодли намоёндаларининг ёшлигини ғажиб, кучини совуриб, қувватини сўриб олувчи, машиналар ҳалокати, минглаб одамларнинг бевақт ҳаётдан қўз юмиши ва мажруҳ бўлишига асосан ичкилик сабаб бўлмоқда.

Ҳар бир инсон ўз саодатининг ижодкоридир. Шунингдек, унинг бошига тушадиган аянчли тақдир ҳам осмондан тушмайди. Балки ўзининг ноқобиллиги, маишат таъсиридан келиб чиқиши мумкин.

Ёшларнинг йўли муҳитдадир, деган доно нақл бор.

Чунки одамларнинг руҳини яратувчи ҳам, қўнгил заминига эзгулик уруғини сепувчи ҳам яхши муҳитдир.

Салбий муҳитда эса тез-тез маънавий ўпиришлар содир бўлиб, ҳатто гул ўрнида алаф ўсиши мумкин.

Шуни очиқ эътироф этмоқ керакки, собиқ шўролар тузуми даврида тўй-маросим ва меҳмондорчилик билан боғлиқ бўлган оилавий тадбирларнинг деярли барчасида ичкилик масаласи биринчи ўринда турарди.

Наҳорги ош дастурхонларига, ҳатто айрим марҳумлар хотирасига бағишланган тадбирларда ҳам ичкилик қўйиш одат тусига кириб бораётган эди. Бундай одатлар даҳшатли бир золимга ўхшарди. Бунақанги ярамас одатларга қарши курашмай туриб, эркин ва соғлом яшаш, ақлий тиниқли ва босиқ дунёқарашга эришиб бўлмасди. Ичкиликбозлик мамлакатда тўғридан-тўғри, айниқса, ёш авлоднинг тақдири учун ўта хавф туғдирувчи душманга айланиб қолганди.

Бунга қарши эски тузум ҳаракат қилиб кўрди ҳам. Ичкилик-бозлик ва алкоголизмга қарши кураш бўйича ҳукуматнинг каттадан-катта қарори эълон қилинди. Аксинча, баттар бўлди. Вино заводлари беркитилиб, минглаб гектар узумзорлар бузиб ташланди. Яширинча, қўланса ароқлар ишлаб чиқилиб, заҳарланиб ўлганлар сони орта борди. Чайқовчилик авжига миниб, кечаси яшириб ароқ сотадиганларнинг иши юришиб кетди.

Қисқаси, мамлакатдаги иқтисодий ва маънавий инқирозлик аксинча жонланиб кетди. Чунки, ароқ ва винони одамларнинг қўлидан эмас, қалбидан тортиб олишни эски ҳукумат улдасидам чиқолмасди.

Йирик исломшунос олим Муҳаммад Хузарий ибн шайх Афибийнинг „Нур-ул-яқин“ китобида шундай дейилади:

“...Ароқ ҳаром қилинди. Араблар ичкиликни ҳаддан ташқари яхши кўришар, агар бирданига тақиқланса жуда кўп кўнгилсизлик юз бериши кўзда тутилиб, тадрижий чеклана борди.

Ароқ одамларнинг дилини хуфтон қиладиган воқеаларга сабаб бўлиши, ҳам моддий, ҳам маънавий, ҳам тиббий зарари туфайли ҳаром деб топилди.

Ҳар қандай иш маълум сабаб туфайли тақиқланса ҳеч ким эътироз билдирмайди, аксинча қаттиқ таъсирланиб, қўллаб-қувватлайди... Шайтон ароқ, қимор орқали орангизда адовот, душманлик тундиришга, Аллоҳнинг зикридан ва намоздон қайтаришга уринади. Бу ишлардан қайтмайсизларми? Ўша пайтдаги мусулмонлар „ҳайтдик“ деб жавоб беришган. Бугунги мусулмонлар ҳам шундай дейишлари керак“.

Шукроналар бўлсинки, Мустақиллигимиз шарофати билан ичкиликбозлик деган ижтимоий ёвузлик дарахтининг томирлари сезиларлик даражада қирқилиб боряпти. Ақлий ва ахлоқий инқирозликлар олди олиниб, ёшларимизни тубанлик ва тентаклик кўчаларига кириб қолишдан сақлаб қолинмоқда.

Тўй ва маросимлар, „Ақиқа“, „Амри маъруф“ ва Жума намозлардаги тажрибали қориларимизнинг мазмунли ва таъсирчан маърузалари, диний-маърифий тарбия бўйича маҳалла оқсоқоллари маслаҳатчиларининг тинимсиз олиб бораётган тушунтириш ишлари ёшларимиз қалбида чуқур из қолдирмоқда. Бу борада Зангиота тумани Бош имом-хатиби Яҳё ҳожи Турдиев ва бошқа қатор тажрибали қориларнинг кўрсатаётган жонбозликлари катта эътиборга лойиқдир.

— Ичкиликбозлик, — дейди, — Яҳё ҳожи ака, одамзотни иккала дунёсидан ҳам бебаҳра қилади. Инсонни ишдан чиқариб нафосатни ўлдирадиган ҳам, ёшликни қисқартирадиган, оила тинчлигини бузиб, бефайз, бебарака қиладиган ҳам, обод турмушни путурдан кетказадиган ҳам ман-ман деган бақувват гавдани ағдариб, жигар, юрак ва мияни ишдан чиқарадиган, асабларни бўшаштириб, қўлларни қалтироқ қиладиган ҳам, ақлдан оздириб уни бир умрга тубанлаштирадиган ҳам кишига сохта хурсандчилик бахш этувчи ароқ ва гиёҳвандликдир.

Оилада эр қанча кўп ичса ва чекса, хотин ва бола-чақалари шунча кўп кўз ёш тўкади.

Энг ёмони, ичкилик ичадиган, гиёҳвандликка берилган эр-хотинлардан туғилажак фарзандлар бир умрга мажруҳ, ақли заиф ва тентак бўлиб қоладилар.

Ичкиликбозлик ва гиёҳвандлик балосига грифтор бўлганлар орномус, уят, урф-одат каби инсоний мулозаматларга ёмон, тескари муносабатда бўлиб қоладилар. Оилани хонавайрон қилиб, норасида гўдакларнинг юрагини ишдан чиқариб, қўни-қўшни, қариндош-уруғ ва дўсту биродарларининг нафрат ва норозиликларига бефарқ қараб, ўта раҳмсиз, сурбет махлуққа айланиб борадилар.

Шунга ўхшаш даъват ва ташвиқлар одамлар қалбидан мустаҳкам ўрин олиб, одамларда кун сайин ичкиликбозлик ва нашавандлик балосига қарши нафрат туйғулари кучайиб бормоқда.

Лекин Юртбошимиз таъкидлаганларидек, барибир, бугунги ўта мураккаб ва таҳликали замонда мавжуд бўлган ҳар қандай ҳаракатларга, зарарли таъсир ва оқимларга, хусусан гиёҳвандлик ва ичкиликбозликларга нисбатан ёшларимизни огоҳ, сезгир ва ҳушёр бўлиб яшашларини таъминлашдаги эзгу ва ҳайрли ишларимизни биринчи галда янада такомиллаштириб бормоғимиз лозим.

Шундагина биз одамзод истиқболининг энг ашадий душманидан, авлодларимизга турли хил оғир хасталикларни инъом этувчи касофатдан ва дунёдаги жамики иллатларга йўл очиб берувчи ўта хосиятсиз нишондан қутилган бўламиз.

Билимли ичимлик ичса, билимсиз бўлади.

Билимсиз маст бўлса, ножўя ишлар қилади.

Ичимлик ичма, ичимлик ичса, кишининг бахти кетади,

Ичимлик ичса, киши телба, тентак бўлади.

Ичкиликбозлик, қиморбозликка ҳам йўл кўрсатувчи нурсиз нишондир. Бу иллатлар туғишган опа-сингиллардек бир-бирларига яқин. Ичкилик, наша ва қимор — аянчли тақдирлар сабабчиси. Безорилик, шафқатсизлик, ўғрилиқ ва қотиллик, шармандалиқ, вайронаргарчилик каби энг оғир мусибатлар ашаддий қиморбозлик натижасидир.

Ўта жирканч, тубан ва касофатли бу ўйиндан ҳали ҳеч кимнинг косаси оқармаган. Қимор билан дўстлашдингми, албатта, бахтинг билан душманлашасан. Чунки қимор, кишини молу-дунёси, уй-жойи, ҳатто оиласидан, шодлик ва хуррамлик офтобидан ҳам маҳрум этиб, тубанлик кўчасига киритиб қўювчи ўта жирканч одат. Қуръони карим, Ҳадис ва кўплаб буюк донишмандларнинг асарларида қимор ўйнашнинг катта гуноҳ эканлиги таъкидланган.

Ақддан озган, у билан хайрлашганларгина қимор ўйнайди. Оиласи, халқи ва ватанига оқибатли бўламан, кўнгилни тўқ қилиб хотиржам яшайман деган одам ҳеч қачон қимор ўйнамайди.

Бундан минг йиллар муқаддам ёзилган „Қобуснома“да шундай дейилади:

“Нард ва шатранж ўйнамоқни кўп одат қилмағил. Агар ўйнасанг, гаров боғлаб ўйнамағилки, ул қиморбозлиғ бўлур. Танга қўймай ўйнамоқ адабдандур. Агар ўйнамоқни яхши билсанг ҳам қиморбозликда машҳур бўлгон киши билан ўйнамағил”.

Шахмат тарихида жаҳонга машҳур бўлган „Мат Дилорам“ номли вариант бор.

Қадимда Эрон подшоларидан бири рақиби билан пул тикиб шахмат ўйнаб ютқазаверганидан охири ёнида ўтирган энг севимли соҳибжамол канизагини тикади. Шахматга ақли етадиган фаросатли канизак қараса, бир юришдан кейин подшо мот бўлиб, Дилором қўлдан кетадиган. Ҳаёжонга тушиб қолган канизак подшога шундай бир тўртлик ғазал ўқийдики, унинг мазмуни: „Эй шоҳим, тезда иккита руҳингни рақибга текинга бериб, мени сақлаб қол“, — деб ёлворади.

Ҳақиқатда ҳам подшо иккита руҳи билан кетма-кет шоҳ бериб, рақибини мот қилади ва Дилоромни сақлаб қолади. Кўрдингизми, қимор қанчалик қалтис ва шармандалик ўйин.

Таниқли олим, Академик Қори Ниёзийнинг „Ҳаёт мактаби“ номли китобидан „Берса ҳалолидан берсин“ ибратли бир ҳикояни ўқигандик.

Қори Ниёзий 12 ёшга тўлганда отаси 15 тийин пул беради. Суюниб кўчада кетаётса, маҳалла гузарида карта билан қимор ўйнашаётган экан. Унга қизиқиб ўйинга қўшилган Ниёзий биринчи галга беш тийин ютиб олади. Иккинчи галида эса ўн тийинни ютқазиб қўяди. Буёғига юраги чопмай қолган ўн тийин пулини чўнтагига солиб, уйга қайтади.

Кечқурун ота ўғлидан пулни нималарга ишлатганини сўраб қолади.

— *Беш тийинни йўқотиб қўйдим*, — дейди бола бўшашиброқ.

— *Мана бу ёлғон гапирганингиз учун, буниси қимор ўйнаганингиз учун*, — деб ота ўғлининг иккала қулоғи тагига шапалоқ тортади.

Табиийки, маҳалла гузаридаги танишлар аллақачон бола ҳақидаги воқеадан отани хабардор қилишганди.

— *Эшит*, — *деди ота ўғлини ёнига ўтқазиб*, — *Қиморбозларнинг пири Жамшид бўлган. Уларнинг ошиқни «Ё, Жамшид»* деб

ташашларининг боиси ҳам шунда. Лекин шундай одам ҳам умр бўйи қимор ўйнаб бири икки бўлмаган. Охири бу ҳунарни тарк этиб, қимор ўйнамасликка онт ичади. Ошиқларни халтага солиб қозиққа илиб қўяди. Бир куни бегона юртнинг шаҳзодаси келиб Жамшидга қимор ўйнашни илтимос қилади.

— Кечикибсиз, мен бу ҳунарни аллақачон тарк этганман, қолаверса, қимор ўйнашга ҳеч қанақанги маблағим ҳам йўқ, — дейди, Жамшид.

— Майли, дейди шаҳзода. Агар сиз ютқизсангиз менга ҳеч нарсангиз керакмас. Фақат қоғозга мен ютқаздим деган сўзни ёзиб берсангиз бас, менга шу керак. Набодо, мен ютқазсам мана икки туя молим сизники бўлсин.

— Қўймадингиз, — дейди Жамшид уйдан халтадаги ошиқларини олиб чиқиб. Барча ошиқларни шаҳзодага кўрсатиб, кейин уй томига улоқтиради.

— Чиқиб кўринг томга, сиз ютқиздингиз, — дейди Жамшид.

Қараса, ошиқлар худди Жамшид айтгандек жойлашган бўлиб, шаҳзода ютқазган бўлади. Ва тақдирга тан бериб икки туя молни Жамшидга қолдириб кетади.

Қаранг-ки, дейди ота ўғлига. Жамшид умрида бир бор шунча мол ютиб олганди, шуям насиб қилмади. Яъни эртасига Жамшиднинг ўзи вафот этади.

Дарҳақиқат, ҳаромдан топилган мол ҳеч кимга вафо қилмайди.

Қуръони Каримнинг „Моида“ сурасида таъкидланганидек, „...май, (маст қилувчи ичимликлар), қимор, бут-санамлар ва (фол очадиган) чўплар шайтоннинг ишидан иборат ифлосликдирки, ундан четланингиз! Шояд (шунда) нажот топсангиз“.

V боб

Эл шодлиги – мамлакат ободлиги

МОЗИЙ САДОСИ, БУГУННИНГ САДОСИ

Халқимизда азалдан „Обод қилган — обод бўлади“, деган доно нақл бор. Яъни, ҳовли жойлар, маҳалла ва юрт обод бўлса, кўркем бинолар қурилиб, чиройли кўчалар, гуллаб-яшнаган боғу-роғлар барпо этилса, инсонлар шароити янада яхши, қулай ва дилрабо бўлади.

Киши ўзи қилган эзгу ишларининг ажойиб меvasини, самарасини кўриб қувонади, дили равшан топиб қалбларда фахру-ғурур ҳиссиётлари уйғонади ва эл-юрт ўртасида обрў-эътибори ҳам ортиб бораверади. Қолаверса, келажак авлод савобли иш соҳибларининг номини яхшилик ила тилга олиб юрадилар.

Кўҳна ва бой маданий тарихимиз шундан гувоҳлик берадики, ободонлик миллатимизга хос, қон-қонимизга сингиб кетган азалий қадрият. Тарихи камида беш минг йилдан иборат бўлган „Наврўз“ байрами, ўнлаб миллий ва диний байрамларимиз, тўй ва маросимлар, ҳатто кичик бир меҳмондорчилигимиз ҳам биринчи бўлиб ободончиликдан бошланади. Уч минг йиллик тарихига эга бўлган „Авесто“ китобимиз, бундан минг йил муқаддам ёзилган, ўзида тўрт минг йиллик тарихимизни акс этдирувчи, кишилар завқ-шавқини қўзғаб, фикру-ўйи, орзу-умидларига мадад бериб, бутун дунё китобхонларини мафтун этиб келадиган шоир Абдулқосим Фирдавсийнинг „Шоҳнома“ асарида мамлакат ободонлиги, ватанпарварлик ва инсонпарварлик, эзгулик ва олижаноблик, озод ва обод ҳаёт ҳақида гўзал иборалар билан орзу қилинади.

Қадимги Турон юртимизда қирқ йил подшолик қилган Хушанг ҳақида шундай дейилади:

*Темирчиликни шоҳ айлабон пеша,
Ясаб берди болта, арра ва теша.
Сўнг чўлга дарёлар сувин чиқарди,
Ариқ қазиб чўллар чувин чиқарди.*

Муқаддас Ислом динимизнинг ҳам асосини поклик ва ободлик ташкил этади.

Пайғамбаримиз ҳамиша уй-жой, кўча-кўй, ошхона, ҳожат-хоналарни тоза тутишга, одамларни пок бўлишга, кийимларини, бош, қўл ва тишларини тозалаб юришга ундаганлар.

Мовароуннаҳр ва Хуросон ўлкаларида ташкил топган Соҳибқирон Амир Темур салтанати ва унинг ворислари давридаги ободончилик, меъморчилик, ҳанузгача ўз тароватини сақлаб келаётган мақбара, сарой, масжид, мадраса, расадхона ва гўзал чорбоғлар, жаҳонга машҳур ҳунармандчилик, савдо сотиқ, деҳқончилик, илм-фан, маданият, адабиёт, мусиқа, китоб ва тасвирий санъат ҳамда тиббиёт илмининг юксак даражадаги тараққиёти Вағанимизнинг азалий обод мамлакат бўлиб келганлигининг далилидир. Шаҳарларда масжид, мадраса ва хонақоҳлар қуриш, мусофир йўловчилар учун карвонсаройлар барпо этиб, дарёлар устига кўприклар қуриш, қаровсиз ерларни обод этишда қурби етмаганларга давлат йўли билан ёрдам кўрсатиш, ҳатто ҳарбий юришларда забт этилган мамлакатларда ҳам иншоотлар бунёд этиш Соҳибқирон салтанатига хос одат бўлган.

— Буюк Амир Темурнинг: „Қудратимизга шак-шубҳангиз бўлса биз қурдирган биноларга боқинг“, «... хон бўлсанг-да боғ ярат, гадо бўлсанг-да боғ ярат — бир кунмас бир кун мевасини татирсан“, — каби доно даъватлари айнан ҳозирги озод, обод Ватанимизнинг ўзига хос, ўзига мос шиорига айланиб қолганлиги янада қувончлидир. Сўз мулкининг султони буюк Алишер Навоий ҳам улкан ижодий ишлар билан банд бўлишларига қарамай, мамлакат ободончилигида ўчмас из қолдирганлар.

Ривоятларда келтирилишича, шоир ҳаж сафарига тараддуд кўра бошлаганларида подшо:

— *Сиз мамлакат ободончилигида ҳажга бориб келган кишилардан кўпроқ савоб ишлар қилган мўътабар зотсиз, — деб рухсат бермайди. Яна бир неча бор илтимос қилишларига қарамай подшо розилик билдирмагач, Навоий:*

— *Бу гал сафардан мени ҳеч ким қайтара олмайди. Ҳатто сиздек азиз дўстиму, юрт султони ҳам.*

— Ундай бўлса майли, мен розиман. Менинг учун ҳам зиёрат қилинг, лекин кетишингизни ҳеч ким билмасин, тунда йўлга чиқинг, — дейди подшо.

Навоий саройдан қайтиб уйга келиб ҳовлига тўпланган одамларни кўриб ҳайрон қоладилар. Шунда шоирнинг кекса дўстлари Биноий ва бошқа бир нечта одамлар:

— *Ҳазрат, сафар ихтиёрини тарк этинг. Сизсиз халқимиз забун бўлади, ариқлар қазилуви, бинолар қурилиши тўхтаб қолади. Эл боши ғалаён, тўс-тўпалондан чиқмайди. Улус масжид деса масжид солдирдингиз, мадраса деса мадраса қурдирдингиз. Сиз бино қилдирган бу ҳаммомлар, кўприк ва ариқлар, ҳовуз ва боғу-роғлар кутубхоналар савобнинг ўрнини босолмайдими! Сиз етимларга ота, уйсизларга уй, сувсизларга сув бўлдингиз, деб ниҳоят Алишер Навоийни ҳажга боришни кечиктиришга кўндирадилар.*

Дарҳақиқат, кўҳна тарихимизнинг қайси бир даврини варақла-майлик ободончилик, обод ва гўзал ҳаёт, яратувчилик ва бунёдкорлик халқимизнинг энг эзгу мақсадлари бўлиб келган.

Мозийнинг ана шундай садоси Мустақиллигимиз шарофати билан ҳозирги давримизнинг энг ҳаётбахш ва улугвор садосига айланиб қолганлиги янада мароқлидир.

Истиқлолимизнинг дастлабки йилларидаёқ мухтарам Президен-тимиз шундай дегандилар: *„Биз учун мустақиллик — Аллоҳнинг ўзи эл-юртимизга инъом этган табиий бойликларига эғалик қилиш, халқимиз қудрати, салоҳияти, ақлу-заковатига таяниб, Ўзбекистонда яшайётган ҳар бир инсон, ҳар бир оила учун муносиб ҳаёт қуриш, келажак авлодлар учун озод ва обод Ватан қолдиришдир“.*

Ана шу йўлдан бориб улкан зафарлар қозонмоқдамиз. Айниқса, ҳар бир янги йилнинг ўзига хос фойзли номлар билан кириб келиши келажаги буюк давлатни барпо этишда олтин поғона вазифасини бажармоқда.

Жаҳонга машҳур бўлган йирик саноат корхоналари, ўзгача меҳр, ўзгача завқ бахш этувчи маъмурий бинолар, спорт ва тиббий иншоотлари, Амир Темури хийбони, Темурийлар давлати тарихи музейи, Мустақиллик майдони, Алишер Навоий номидаги кутубхона, шаҳар ва қишлоқлардаги замонавий уйлар, кўприк ва темир йўллар, ҳашаматли тўйхона ва савдо шаҳобчалари, икки ярим мингдан ортиқ жомий масжидлари, муқаддас зиёратгоҳларни таъмирлаш, гўзал ва кўркем истироҳат боғлари буюк истиқлолимизга қалбларда янада меҳр-муҳаббат туйғуларини уйғотади.

Президентимиз таклифлари билан 2013 йилни „Обод турмуш йили“ деб эълон қилиниши ҳам қалбларга қувонч бағишловчи, эзгуликларга чорловчи, донишмандларга хос, тараққиётимиз занжиридан бош ҳалқани топиб, мамлакатни янада ёрқин йўллар орқали буюк келажак сари шахдам боришнинг олтин погонаси бўлиб қолажак. Чунки *обод турмуш* деганда авваламбор, фаровонлик, тўкинчилик, мўл-кўлчилик, қут-барака, бозорларда арзончилик, инсон саломатлигини мустаҳкамлаш, янги уй-жойлар, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш, аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, коммунал хизматлардаги муаммоларни ечиш, маҳаллаларни обод қилиш, аёлларни жамиятдаги ўрни ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш, оилада аёлларнинг оғирини енгил қилиш каби энг ҳаётий муаммо ва вазифалар назарда тутилмоқда.

Албатта, бундай улуғвор вазифаларни бажариш мамлакатимизда барқарор тинчлик, осойишталик ва хавфсизликни, аҳоли ўртасида аҳиллик ва ҳамжиҳатликни янада мустаҳкамлаш билан боғлиқ. Ҳар қайси уй ва маҳаллада яшаётган одамлар тинчлик, осуда ва фаровон ҳаётимизнинг қадрига етса, уни мустаҳкамлаш ва ҳимоялашни ўзининг бурчи деб билса, зарарли экстремистик оқимлар таъсирига берилмай, ободончилик ишларимизда, тўй-маросим ва анъаналаримизни нишонлашда саришта-саромжонлик, тежамкорлик билан, ортиқча ҳирсу ҳавасларга изн бермай, манманлик, дабдабозлик ва исрофгарчиликка йўл қўйилмаса юрт тинчлиги ва мамлакат ободлиги янада равақ топиб бораверади.

Буюк бобокалонимиз Алишер Навоий таърифлаганларидек:

*То ҳирсу ҳавас хирмони барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри барофдод ўлмас,
То зулму ситам жониға бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.*

2013 йилнинг апрель ойида Зангиота туманининг Ўрта Овул қишлоғида унутилмас шодиёна бўлди. Шахсан Президентимизнинг ташаббус, ғамхўрликлари ва лойиҳалари билан амалга оширилган қишлоқдаги замонавий уй-жой қурилиши ҳар қандай кишини қойил қолдирмасдан иложи йўқ. Шинам ва кўркемлик, жамики қулайликларнинг мавжудлиги, савдо ва тиббий хизмат кўрсатиш шаҳобчалари, болалар боғчаси ва спорт майдонлари, гулларга безанган ховли ва кўчаларнинг ниҳоятда озодалиги чет эл мамлакатлардан меҳмон бўлиб келганларнинг барчасини ҳайратда

қолдирди. Ҳали тарихда бўлмаган, ман-ман деган ривожланган мамлакатларда ҳам қурилмаган мўъжиза деб баҳолашди.

Қуръони Каримнинг „Тур“ сурасидаги 4-оятда, „Байтул-Маъмур“ сўзи бўлиб, у „обод уй“ демакдир. У осмондаги шундай бир муқаддас даргоҳки, унга фаришталар келиб-кедиб туради. Ва у доимо фаришталар билан обод бўлиб туради. Ишончимиз комилки, жонажон Ўзбекистонимиз ҳам Аллоҳнинг ердаги Байтул-Маъмури бўлиб қолажак!

НАВРЎЗ БИЛАН ЭЛДА ОБОДЛИК

*Яна келдинг қалбимнинг рамзи,
Яна келдинг минг жылва билан.
Яна келдинг ясанди дунё,
Далаларга тўшалди гилам.*

Уйғун

Елкасига тарих билмаган ғалабаларни ортган, улуғ йўлда толиқмай бардам бораётган Она-юртнинг бахмал қирлари, мустақиллик ишқи яшнаган кўм-кўк далалар, тоғ этакларига ёзиладиган гиламлар, ғуборсиз тоза ҳаволар, бутун борлиғи эзгулик ва орзуларга бой, қарашлари нурга тўлган, қалблари яратувчилик, фаровонлик-ободончилик ва тинчлик билан ўсган ва равнақ топиб дадил қадам ташлаётган, дунёларни қойил қолдириб, ўзининг буюк келажагига ишонч кўзи билан шаҳдам бораётган ҳур диёримизга гўзал Наврўзи оламнинг кириб келиши қалбларда янада ўзгача ҳузур бағишлайди.

Бсҳисоб ризқу-рўзлар улашай деб, гўзал гуллар атрини сепиб, чирой билан, табассум ва яхши ният билан, бир ҳуснга юз ҳусн қўшиб келаётган, қўшиқлари бутун ўлкани қўзғайдиган жаннатсифат байрам.

*Афсонадек гўзал бу бўстон,
Наврўз билан яна гулистон.
Қорлар қочиб тоғнинг бошига,
Ерлар қониб унинг .ёши “га.*

Наврўзда Она замин қиш уйқусидан уйғонади. Куёш олов ёқиб қорлар асалдек эрий бошлайди. Кумуш булутларнинг сузиши, зилол шабоданинг эсиши, марвариддек томчиларнинг бинафша ва лолаларни силаб ўтиши, шаҳар ва қишлоқ боғларининг гул лолалардан либосга бурканиши, дарахтларнинг куртак чиқариб, ифор исли напормон гуллар билан безаниши, жажжи қуш ва булбулларнинг тинимсиз сайраши ариқ бўйларидаги шифобахш ялпизларнинг кўм-кўк қулоқ чиқариши фақат гўзал Наврўзнинг шарофатидандир. Баҳорнинг биргина ана шу ялпиз деб аталмиш

„кўк куйлаги“ инсон саломатлиги учун ниҳоятда тенгсиз шиғобахш малҳам экан. Ҳичоқ тутиб овқат ҳазм бўлмаганда, қусишнинг олдини олиш, меъдага қувват бериш, сариқ касал ва хафақон дардларига фойдаси ниҳоятда катта ялпизнинг ҳатто кишини қутурган ит қопганда даволаш хусусиятига эга экан.

*Кўзимдан ёш оқар юзингдан ўпсам,
Қанийди бир умр пойингда чўксам,
Дилингда дилимни дардини тўксам —
Водийсидан ажраб қолган воҳангман.*

*Эй оқ кўнглим менинг, эй кўк куйлагим,
Бўйингга бўйимни келар тенглагим,
Куйласам фақат сен сабаб куйладим,
Япроғингдан ерга томган оҳангман.*

Ялпиз ҳақидаги бундай гўзал, жозибали, кучли ва заволи топма шеър муаллифи ўта зийрак, топқир ва кузатувчан шоир Муҳаммад Юсуф эди.

Наврўз асрлар давомида кишиларда она табиатга муҳаббат, уни авайлаб асраш туйғусини уйғотишга хизмат қилиб келган, уларни меҳнатга, она-ерга меҳрли қилиб, ахлоқан тарбиялашда жиддий аҳамият касб этган. Наврўз кунларида уй-жойларни тозалаш, кўчат ва гуллар билан безаш, ота-она ва яқин қариндош, танишлар билан дийдорлашиб келиш, бемор, қаровчиса йўқ ёлғизлар ҳолидан хабар олиш, саҳоват кўрсатиш, ўзаро уруш, жанжал, гина-қудратларга чек қўйиш, кексаларни, қабристонларни зиёрат қилиш, араз, гина-қудратларни унутиш, қўшнилар билан сан-манликка бормаслик ва улар билан тинч-тотувликда борди-келди қилиш — одамларни эзгу ишларга ўргатган, қалбларни эзгу тилакларга тўлдириб, меҳр-оқибатни кучайтирган. Гўзал қир-адрлар бағридаги лола сайллари, ўйин-кулги ва ҳозил-мутойибалар, обод кўчаларда болалар йиғилишиб қамиш, елим ва мойли хитой қоғозлардан „дайлак“ парпираклар ясаб осмонга учираш, „шоҳли“, „пахта“ варракларнинг тиниқ ва мусаффо осмонда училари ва уларнинг дириллаган овозлари гўё, осмон сирларидан дарак бериши, арғимчоқ солиб учаётган турналарнинг „қурай-қурай“лари дилларни энтиктириб, қувонч устига қувонч бағишлайди.

Хуллас, Наврўз кучоғида, унинг бағрида ҳаммаёқ чаман, бутун олам гулларга бурканган, ёшу-кексанинг юзида табассум. Олам куй-қўшиқларга тўлади, бутун борлиқ нурафшон бўлиб, қалблардаги ҳислар, дилдаги ўйлар беғубор ва меҳр тўла кўзлар чароғон бўлади.

*Наврӯз келса гуллайди боғлар,
Наврӯз келса яшнайдиган тоғлар.
Наврӯз келса дарахтларда гул,
Наврӯз келса гул очадиган чўл.*

*Наврӯз келса ариқларда сув.
Наврӯз келса далада сурув.
Наврӯз келса тилда ашула,
Ғам дилига туширар ғулғула.*

Наврӯз тақвим удумлар жумласига киради. У деҳқончилик мавсумининг бошланиши билан боғлиқ бўлган географик байрам. Деҳқонларининг ерга уруғ қадашлари, дарахтлар экиш муносабати билан ўтказиладиган маросимлар азалдан тантанали равишда нишонланиб келинган.

Қишлоқ оқсоқоллари ва тажрибали деҳқонлар далага чиқиб, ернинг уруғ қадаш, сабзавот кучатларини экиш учун етилганлигини махсус ўрганишиб, ер етилган бўлса, одамларга „Ерга ҳамал келибди“, — деб эълон қилинган. Деҳқонларга қўшилиб далага чиққан балалар эса бу хабарни эшитганларидан кейин қишлоқ кўчалари бўйлаб югуришган ва:

„Ҳамал келди, амал келди,

Еримизга жамол келди“, — деб, уйма-уй юришиб, суюнчи олишган.

Мамлакатимизнинг барча қишлоқ ва шаҳарларида Наврӯзнинг рамзий образини гавдалантириб сайр қилувчи „Баҳорхоним“ байрамнинг бош қаҳрамони ҳисобланади.

Ҳозирги кунимизда ҳам Баҳорхонимнинг ўз дугоналари билан безатилган очиқ машиналарда карнай-сурнайлар садоси остида гўзал, кўркем обод кўча ва маҳаллаларимизни, марказий майдон, жаннатмакон ҳиёбонларни айланиб, аҳолини табриклаб, ўйин-кулгилар ташкил этиш, қўшиқлар айтиш — Наврӯзнинг янада мазмунан бойиб, шаклан ривожланиб бораётганлигидан далолат беради. Булардан ташқари кексаларнинг набира-авараларига, келажак авлодга атаб меваги дарахтлар экиб боғ яратишлари, ҳар кимнинг ўз ижодий тўхфаси билан байрам кўргазмаларини ташкил этиши ҳам Наврӯзнинг қанчалик бой ва ранг-баранг мазмунга эга эканлигини кўрсатади.

Наврӯз фақат дам олиш омили бўлган оддий байрам эмас, У қутлуғ байрам, инсонлар орасида аҳиллик, уюшқоқлик, мустаҳкам

дўстлик уруғларини сочади, ёшларда инсонийлик туйғуларини, она-Ватанга муҳаббат ва меҳнат кўникмаларини шакллантиради.

Унга энг қадимий китобимиз „Авесто“да, буюк мутафаккирларимиз *Абулқосим Фирдавсий, Ал-Беруний, ат-Термизий, Умар Ҳайём, Алишер Навоий, Машираб* ижодларида катта эътибор берилган.

Жумладан, олим, фозил ва ҳудожўй, илму-ҳикматда ниҳоятда комил, жами фанларнинг билимдони **Ҳожи Али Ҳаким Термизий**нинг „Наврўзнама“ ва „Солнома“ асрлари алоҳида диққатга сазовордир.

„Наврўзнама“ рисоласида таъкидланишича, Наврўзи олам ҳафтанинг қайси куни кирса, ўша йили юртда қандай вақеалар содир бўлиши, „Солнома“да эса Наврўзи олам қайси мучал йили кирса қандай ҳадисалар рўй бериши баён этилган.

Кузатиб кўрайлик-чи? Янги 2013 йил „Илон йили“, унинг 21 марти эса пайшанбага тўғри келаяпти.

Агарда Наврўзи Олам пайшанбага тўғри келса, Муштарий (Юпитер)га тааллуқли бўлади. Ул йил баъзи жойларда неъматлар кўп бўлиб ва баъзи жойларда оз бўлади. Ёмғирлар ўз вақтида ёғади, қор-ёмғир кўп бўлади. Подшоҳлар ҳоли яхши бўлади ва ҳамма хунарпеша (хунарманд)лар касбларидан хурсанд бўлишади. Ва дарёлардаги қиштилари (кемалар)га саломатлик бўлади, лекин ҳалойиқлар ўртасида ёлғон сўз, беморлик кўп бўлади, савдогарлик яхши бўлади. Шу йили лашкарларнинг аҳволи ҳам яхши бўлади... деб ёзилади „Наврўзнама“да. Ишончимиз комилки, Наврўзи олам ҳар доимдагидек юртимизга фақат эзгулик, фаровонлик, тинчлик ва саломатлик ҳадя этиб, ёлғон гапларнинг барчаси 1 апрель кунини ўтиб кетади.

— Наврўз байрамининг энг муҳим фазилатли белгиси ва гултожи — **сумалақдир**. У неъматлар султони, энг шоҳона таом. Сервитаминли хушхўр, ҳаётбахш, тансиқ ва шифобахш масаллиқ. Уни тайёрлашнинг ўзи катта санъат ва моҳирликни талаб этади.

Сумалак тайёрлаш ва „**Сумалак сайли**“ ҳақидаги ривоятлардан бирини келтирамиз. Баҳор келиши билан деҳқон уруғликка олиб қўйган охириги бугдойни сепиш учун ивитиб қўяди. Лекин бирдан ҳаво бузилади. Бугдой ивитилган идишда ниш уриб уна бошлайди, об-ҳаво эса ҳадеганда жўнашиб кетмайди. У оила аъзолари оч қолган бир пайтда бугдойни набуд қилмаслик чорасини излай бошлайди. Деҳқон таваккал қилиб, ниш урган ва анча бўй кўтарган донни қиймалайди ва уй бекасига бундан таом пиширишни илтимос қилади.

Бугдой қозонга солиниб, узоқ қайнатилади. Таом шундай ширин тайёрланадики, унинг ҳиди ёқимли, ўзи тўйимли, мазаси эса уни тановул қилган кишининг узоқ вақт эсида қолади. Натижада, келаси йил баҳорда яна шундай таом ейиш иштиёқи туғилади. Таом борган сари такомиллашиб, халқ ўртасида кенг тарқалиб боради ва баҳорнинг энг лаззатли таомига айланади.

Кейинчалик деҳқонлар донни фақат уруғликкагина эмас, балки сумалак пишириш учун бугдойнинг қизғиш навидан сақлаб қўядиган бўлдилар. Сумалак асосан хонадон, маҳалла ва дала шийпонларида тайёрланади ва у билан фақат аёллар шуғулланадилар. Эркаклар эса қозон қуриш, ўчоққа ўт ёқиш каби юмушларда аёлларга қўмаклашадилар.

„Сумалак сайли“ сумалакни тайёрлаш ва сумалакхўрлик жараёнларидан иборат бўлиб, у ниҳоятда ҳушчақчақлик, ўйин-кулги, қўшиқ айтиш ва ҳазил-мутойибалар билан ўтади. Сайлга ташриф буюрган яқин қўни-қўшни ва қариндош уруғлардан иборат бўлиб, улар Наврўз дастурхонига анъанавий „қўк сомса“, қўк чучвара“, „юпқа“, „қатлама“, пиёзли, ялпизли ва гўштили нонлар, „варақи“, „филминди“, „норин“, турли замонавий пишириқлар ва миллий қандолат маҳсулотларини пишириб келадилар.

Сумалак деярли 24 соатда тайёр бўлади. Шундан кейин бошланадиган, сайл яна ўзгача тус олади. Қувноқ қўшиқ ва рақс садолари остида, нуроний кексаларнинг оқ фотиҳа ва эзгу тилаклари билан барчага сумалак тарқатилади.

*Келинлар зулфи камалак,
Момолар тақар жамалак,
Наврўзда юртимнинг қизлари,
Пиширадилар сумалак.*

*Ял-ял ёнган-эй гулингдан,
Хипчагина тол белингдан,
Бол томади, эй, қизгина,
Сумалак деган тилингдан.*

Наврўз бошқа байрамлардан фарқли ўлароқ чексиз хислат ва фазилатларга эга. Унинг очилиш ва бошланиш маросимларини кўриш мумкин-у, аммо байрамнинг ёпилиш маросими сезилмайди. Чунки у кўча ва хонадонларда узоқ давом этади. Бу байрам билан боғлиқ бўлган ноз-неъматлар март ойида бошлангани билан деярлик май ойининг охирларигача давом этади. Наврўз ҳар бир кишининг

қалбида бир йилга етадиган ёрқин таассурот қолдиради. Бу байрамдан кейин одамлар бардамлашган ва куч-қувватга тўлган ҳолда яхши кайфият, кўтаринки руҳ билан ишга тушадилар. Хуллас, Наврўз деҳқон пахтакорлар учун, мамлакатимизда яратувчилик, бунёдкорлик ва ободончилик учун бел болаган фидойи инсонларга шодиёна меҳнат симфониясини бошлаб беради. Наврўз халқимиз ҳаётига теран илдиз отган кўклам қўшиғи. У халқ табиатида, табиат қонуниятида яшайди. Бундай улуғ байрам кунларида буюк бобокалонимиз Алишер Навоийнинг ўлмас руҳи кўкламсеварлар қалбини такрор-такрор муборакбод этаверади:

Ҳар тунинг қадр ўлубон,

Ҳар кунунг ўлсун Наврўз, яъни ҳар бир кечанг Лайлатул қадр кечаси каби хайрли, қутлуғ тун бўлсин, ҳар бир кунинг янги кун бўлсин.

— Ҳаётда она табиат ва деҳқончилик билан боғлиқ бўлган миллий байрамлар кўп. Масалан, қир-адирлар ўзининг гўзаллигини тараннум этадиган баҳор мавсумида ўтказиладиган „*Лола сайли*“, дарёлар жўшиб оққанда уюштириладиган „*Сув сайли*“, сабзавот ва мевалар фарқ пишганда нишонланадиган „*Қовун сайли*“, „*Ўзум сайли*“ ҳам халқимизнинг қадим-қадимдан атроф муҳитга, уни ободонлаштиришга, инсонларга бўлган меҳр-оқибатни байрамона нишонлаш доимий одат бўлиб келган.

Лекин бутун борлиқнинг жонланиши билан боғлиқ бўлган, тўрт минг йилдан ортиқ тарихга эга бўлган, қанчадан-қанча таъқиб, жабр-зулм ва камситишларга қарамай, аксинча янада гўзаллашиб боқий умр кечириб келаётган Наврўзнинг воқеаларга бой тарихи қалбларда ўзгача қизиқиш ҳосил қилади. Наврўз Ўрта Шарқ ва Ўрта Осиёда кенг тарқалган энг қадимий байрам.

Абу Райҳон Берунийнинг „Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар“ номли асарида ёзилишича „Наврўз дастлаб Аҳамонийлар (эр. ав. IV—V асрлар) давридан кенг нишонлана бошлаган“.

Асарда шундай дейилади:

— У кунни Наврўз деб аташнинг сабаби шуки, Абулқосим Фирдавсийнинг „Шоҳнома“ достонида келтирилишича, Эрон подшоси Жамшид ўз салтанати даврида анчагина ижобий тадбирларни амалга оширган. Жумладан, давлат тузган, одамларни табақага ажратиб кийим кийишга ўргатади ва катта ободончилик ишларини амалга ошириб, ўша даврдаги мажусийлар динини ҳам янгилайди. Ана шундай ишлар қилинган кунни „Наврўз“, форс тилида „*Янги кун*“ деб аташган. Яна ўша „янги кун“да Жамшид

ўзига арава ясаб, аравага чиқади. Жин ва шайтонлар уни ҳавога кўтариб, бир куннинг ўзида Бобилга етказишади. Бундай ажойиб ва гаройиб воқеаларни кузатган одамлар ана шу кунни *ҳайит* деб нишонлайдилар. Ҳатто Жамшид аравасида учишга таҳлид қилиб, махсус арғимчоқларда учганлар.

Жамшид давридаги ана шундай ижобий ўзгариш ва ободонлаштириш ишлари „Шоҳнома“ достонида ҳам ўз ифодасини топган:

*Ҳаммом, уй, саройлар бўлди бунёд.
Халқ паноҳ топар, шаҳарлар обод.
Табиблик очилди, касалга даво,
Ҳар иллатга чора, ҳар дардга шифо.
Дарду-дармондан созланди дунё,
Инсондан чекинди, ўлим, дард, бало.*

Умар Ҳайём ҳам „Наврўзнома“ асарида юқоридаги фикрларни тасдиқловчи далилларни келтиради:

Жамшид ҳамал ойининг биринчи кунини Наврўз аталсин, деб фармон беради ва одамларга ҳар йили шу кунни байрам қилишни, уни *Янги йил* — деб ҳисоблашни буюради.

Хулоса қилиб айтганда, Наврўз Жамшиддан олдин ҳам эъзозлаб келинган, лекин уни *байрам*, *ҳайит* қилиб нишонлаш Жамшид давридан бошланади.

Ривоятларнинг қандай бўлишидан қатъий назар, Наврўзни белгилашда астрономик тамойилларга жиддий риоя қилинган. Унда коинот ва табиат қонунлари илмий ва амалий жиҳатдан ҳисобга олинган. Чунончи, қуёшнинг ҳамал буржига кириши, кеча ва кундузининг 22 март кuni вақт жиҳатидан баробар бўлиши, кейин кундузнинг узаябошлаши, ёруликнинг кўпайиши, баҳор бошланиб, табиатнинг уйғонишини Наврўз, *янги кун*, *янги йил* деб белгиланган. Абу Райҳон Берунийнинг ёзишича, „Наврўз кунida бир соат (пайт) бўлади. Шу соатда фируз (яъни бахт) фалаки руҳларни маҳлуқотни яратишга ҳайдайди“. „У куннинг энг саодатли соатлари *Қуёш соатидир*. Унинг тонгида ёруғлик имкон борица (ерга) яқинлашади, одамлар унга қараш билан ўзларини бахтли санайдилар“.

Наврўз мангуликка даҳлдор байрам. У покизалик, ҳалоллик, яратувчилик ва янгиланиш рамзи бўлган, ўлимларни енгган, гулханлардан ёнмай чиққан, ҳар бир томчи қонидан минглаб ҳаёт униб чиқадиган афсонавий қуш Қақнус ва қаҳрамон Сиёвушга қиёсланади: Сиёвуш „Шоҳнома“ достонида ҳазон бўлиб, яъни қайта

тирилувчи табиат рамзи сифатида таърифланганидек, Наврӯз ҳам ҳаминша дилларни Қуёш каби иситиб ҳаётга янгитдан гўзаллик бахш этувчи, ўз тароватини йўқотмайдиган, ҳаётга замонавий руҳ бахш этувчи байрамлар байрамидир.

*Жаҳонда ботир йўқ Сиевушсумон,
Мақтови замонга ёйилган чунон.
Доим омон бўлгил, доим бахтиёр,
Сиевуш руҳи ҳам бўлсин мададкор.*

Афсуски, ана шундай мангулик ва эзгуликка, поклик ва янгиланишга даҳлдор бўлган Наврӯзнинг кўрмаган жабру-жафоси қолмади. Халқимиз Грек-Македония, араб ва мўғуллар истеълоси, шўролар ҳукмронлиги даврида не-не машаққатлар кўрмади. Шоирлар ибораси билан айтганда Наврӯзнинг бойчечакларига тўп отишди. Сумалагимизга заҳар солиб, қабр устида дуо қилганларнинг қўлини кесган вақтлар ҳам бўлди. Кўксига Искандару, Қутайба ва Чингизларнинг санчган тиглари, шўролар давридаги амаллараст, мансаб гадоларининг ҳақорат ва камситишлари Наврӯзнинг бошига не кунларни солмади. Наврӯз қачон пайдо бўлган, ислом қайси асрда вужудга келганининг фарқига бормаган амалларастлар, у диний мазмунга эга деб, бу байрамни очикдан-очик ман этиб қўйдилар.

„Наврӯзшунос“ билимдонлар „Наврӯз эскилик сарқити, у диний мазмунга эга, уни бекор қилиб, ўрнига апрель ойида „Хотира“ сифатида нишонлаш керак“, деб Наврӯзнинг отини аташни ҳам хоҳламай қўйдилар. Наврӯзни сунъий равишда „Навбаҳор“ байрамига айлантирмоқчи бўлдилар.

Буларнинг барчаси ўз Ватани, халқининг бой маданий тарихини, миллий урф-одат ва қадриятини билмаслик, ўзлигини англамаслик, англаса ҳам кимларгадир яхши кўриниш, амал курсиси учун қилинган манқурт сотқин ва хоинлар иши эди.

Наврӯзнинг энг катта бахти — унга халқ хиёнат қилмади. Ўзлигини унутмай, ақл-идрок чидам ва матонат билан у ғалаба қилди. Мустақилликнинг илк шабадасиеқ унинг қаддини ростлаб янада гўзаллаштириб юборди, онадан янги туғилгандек бўлди. 1989 йилда Юртбошимизнинг бевосита раҳнамоликларида Ўзбекистонда Наврӯзни кенг нишонлашга эътибор берилиб, 1990 йилдан бошлаб ҳукумат қарорига биноан 21 мартда Наврӯз *миллий байрам* сифатида белгиланиб, *дам олиш куни* деб эълон қилинди. Қандай гўзал байрам ҳаётга қайтадан келди. Халқлар қувончи, дилларни покловчи,

кўнгилларни шодликка бурковчи байрам. Ундан кўркам байрам ҳеч қаерда йўқ. Янги режа, эзгу орзу-ҳаваслар, ободончилик Наврўз билан туғилади.

Алишер Навоий кеча билан туннинг бараварлашувига ишора этиб, табиат қонуниятига таяниб, шундай гўзал ташбиҳ яратганлар.

*Васли аро кўрдим, тенг эмиш
бўйиyo сочи,
Тун-кун тенг экан, зоҳир ўлуp
бўлди чу наврўз.*

Яъни ёрнинг васлига эришгач, кўрдимки, маҳбубамнинг бўйи, узун сочи (оқ бадан билан қора соч) наврўздаги кеча билан кундуздек тенг экан.

Янги кунда туғилган болалар исмини Наврўз қўйиш, эл ичида муносиб кишиларни ҳукумат раҳбари томонидан тақдирлаш, маҳбустларни озод этиш, Наврўз номи билан қуй ва қўшиқлар яратиш („Наврўзи ажам“, „Наврўзи араб“, „Наврўзи бузруг“, „Наврўзи бағтий“, „Наврўзи сабо“), шунингдек „Наврўзий – бир хил дўппи“ номлар билан либослар тиқиш – бу улуг айёмнинг қанчалар олижаноб фазилатларга эга эканлигининг далилидир.

Наврўз қайта тиклангач, айниқса, Истиқлолимиз шарофати билан замон талабларидан келиб чиқиб мазмунан бойиб бормоқда. Мустақиллик туфайли Наврўз ўзига энг яқин содиқ ва вафодор дўстлар топиб олди. Яъни, Наврўз ҳар йили мақсадлари бир-бирларига ҳамоҳанг бўлган янги номлар билан кириб келаяпти. Наврўзнинг 2013 йилдаги дўсти „Обод турмуш“. Ниҳоятда муносиб дўстлар. Икковининг ҳам нияти холис, мақсади ободончилик, яратувчилик, бунёдкорлик ва тинчлик, касблари эса эзгулик ва олижаноблик!

Ҳа. Бахтимизга омон бўлсин, бор бўлсин Наврўз, катта-кичик бахтиёр бўлсин, турмушимиз янада обод бўлсин, эл-юрт омон бўлсин, омон бўлсин мустақиллик, яшасин, яшнасин у, тургунча замон!

Наврўз муҳолифларига эса марҳум шоиримиз Муҳаммад Юсуф ибораси билан шундай деймиз:

*Эй сиз, сохта шуҳрат-шон адолари,
Эй сиз, эл хатоси, юрт хатолари,
Мансаб гадолари, пул гадолари,
Қалайсиз энди?
Биз билан сумалак ялайсиз энди.*

БОШЛИҚ БЎЛИШ ОСОН – БОШЛАМОҚ ҚИЙИН

— „...Ҳаёт ўз йўлида давом этаверади. Раҳбарлар келиб кетади, эл-халқ қолади. Лекин ана шу раҳбар халқ кўнглидан ўзига жой топа оладими? Эсда қоладиган бирон хайрли иш қилдими?

Одамларнинг бошини қовуштириб, ўзи ибрат бўлиб, уларни улугвор вазифаларни бажаришга сафарбар эта оладими? Назаримизда ҳар бир раҳбар бу ҳақда доимо ўйлаши, ўзига-ўзи савол бериб кўриши керак“.

Ислом Каримов

— Инсон ўз табиати билан шундай яратилганки, яшаши, фаолият кўрсатиши ва олий даражадаги етукликка эришмоқ учун ҳаётда кўп нарсаларга муҳтож бўлади, у бир ўзи бундай нарсаларни қўлга кирита олмайди ва уларга эга бўлиш учун одамларнинг жамоаси ҳамда раҳбарга муҳтож бўлади. Оилада ота бўлмаса у бошсиз танага ўхшаб қолгандек, бир неча юзлаб оилалардан ташкил топган маҳаллани ҳам оқсоқолсиз бошқариб бўлмайди. Оила аъзолари ва маҳалла фуқороларининг маънавий юксалиши, бунёдкорлик, ободончилик, аҳиллик ва тотувлик ҳам ота-она ва маҳалла оқсоқолининг ақли, билими, одоби ва бурчига бўлган садоқати, масъулиятини чуқур ҳис этиши, ҳалоллик ва адолатпарварлигига боғлиқ.

Оила, маҳалла ва мактаб бевосита ҳамкорликда фаолият кўрсатувчи, бири иккинчисини тўлдируви, жамиятни мустаҳкамлаш ва равнақ топдириш занжирининг энг муҳим ҳалқаси ҳисобланади. Президентимиз ташаббуслари билан ишлаб чиқилган „**Оила, маҳалла, мактаб ҳамкорлиги**“ ҳақидаги Концепция ҳам ёшларни истиқбол ғояларига садоқатли, маънавий баркамол, ватанпарвар этиб тарбиялашда кенг жамоатчилик фаолиятини мувофиқлаштириш борасидаги улугвор дастурдир. Уни ҳаётга тадбиқ этишда тажрибаларнинг кўрсатишича маҳалла оқсоқолининг етакчилик вазифасини бажариши кўзланган натижаларни бермоқда. Бунинг учун эса маҳалла оқсоқоли ақл-заковатли, қобилиятли, ишни

ҳалоллик билан дилдан бажарадиган, ташаббускор ва талабчан, тажрибали ва турмуш сабоқларига қатъий риоя қиладиган, тарбиявий ишларда барчага ўрнак бўла оладиган моддий ва маъновий жиҳатдан ўзига тўқ намунали оила бошлиқларидан бўлишни талаб қилади.

Халқ депутатлари Зангиота тумани Кенгаши депутати, „Қизғалдоқ“ ҚФЙ, Зоирхон Жалилов номидаги маҳалла оқсоқоли Мурод Мирзарасулович Мирзахалилов ҳам жўшқин юрак билан фаолият кўрсатиб келаётган, маҳалла ишини мансаб эмас, масъулият, бурч деб ҳис этувчи, турмуш мақсадларини тўғри тушинган, маҳалланинг ҳар бир иш кунни ва иш соатини мангуликлар яратувчи серуним бўлишига эриша билган фидойи инсон. Фуқаролар дарди ва истакларига фақат адолат кучи билан қараш, элни шод этиб юмушлардан чарчамаслик, раиятпарварлик ва халқпарварлик, ўз қобилияти, фуқролар қобилияти ва имкониятларидан маҳалла манфаати йўлида мақсадли фойдалана билиш оқсоқол Мирзахалилов фаолиятининг энг муҳим жиҳатларидандир.

Маҳалланинг иш дастурида баркамол авлод тарбияси, маҳалла ободончилиги, оилалар мустаҳкамлиги, осойишталик ва ҳам-жиҳатлик, миллий қадрият урф-одат, анъана ва ижтимоий муҳофаза масалалари бош мавзу ҳисобланади.

Жумладан, маҳалланинг мактаб ва оилалар билан ҳамкорлиги, иқтидорли ва аълочи ўқувчиларни моддий ва маънавий рағбатлантириш, ўзлаштириши ва тарбияси қийинроқ бўлган айрим ўқувчиларнинг оилавий шароитлари билан яқиндан танишиб, уларни ота-оналари ва синф раҳбарларининг иштирокида маҳаллада муҳокама қилиб, қолоқликка барҳам бериш ва аълочи ўқувчиларни рағбатлантириш учун жамоатчилик йўли билан маҳалла стипендияси ташкил этиш маҳалла ёшлари онгида ўқиш ва меҳнатга иштиёқ, шижоат ва она маҳалласига садоқат туйғуларини янада кучайтирмоқда.

Масалан, *биринчи* ўрин учун юз минг, *иккинчи* ўринга етмиш беш минг ва *учинчи* ўринга эллик минг сўм белгиланган. Маҳалланинг Зоирхон Жалилов номидаги стипендияси ҳар йилнинг „Наврўз“ байрами тантанасида ғолиб ўқувчиларга тақдим этиб келинмоқда.

Бундай эзгу тadbир „Обод турмуш“ йилида янада ўзгача мазмун кашф этди. Олдинги йиллар жами уч нафар аълочи ўқувчилар рағбатлантириб келинган бўлса, 2013 йилда уларнинг сони еттитага етди. Қолаверса ғолиб ўқувчиларнинг ота-оналари ҳам маҳалла томонидан қимматбаҳо совғалар билан тақдирланиши оталиқдаги

56-ўрта мактабида ўқувчиларнинг илм-фанга бўлган қизиқишларини янада орттириб бормоқда.

Миллий Турон курашининг Осиё ва жаҳон чемпиони Махфуза Абдуллаева эса юзга яқин ҳамқишлоқ ва маҳалладош ёшлар сафидан вилоят, республика ҳатто жаҳон чемпионаларини етиштириб, она маҳалласининг довуғини кўжларга кўтармоқда.

Маҳалланинг мактаб ва оилалар билан ҳамкорликда Президентимиз асарларини ўрганиш, ҳуқуқий билим ва ҳуқуқий маданият, миллий истиқлол мафкураси, миллий онг, миллий тафаккур, ўз-ўзини англаш ва миллий қадрият, миллий урф-одатларни такомиллаштириш, ёшларни турли зарarli диний экстермистик оқимлар таъсиридан сақлаб қолишга оид мавзуларда ўтказиб турадиган машғулотиари ёшларнинг ҳаёт йўлини ақл-идрок, билим ва одоб нури билан ёритишда ҳиссаси каттадир.

Оқсоқол Мирзахалилов ўз маҳалласининг маънавий-ахлоқий аҳиллиги ва софлигига суяниб ободончилик ва бунёдкорлик ишларига алоҳида эътибор бериб келмоқда. Катта замонавий мажлислар зали, сиёсий, бадий адабиётлар, кундалик газета ва журналлар билан жиҳозланган маънавият ва маърифат хоналари, оқсоқол ва унинг маслаҳатчиси, котиба ҳамда участка нозирларининг алоҳида-алоҳида саришта ва саронжом хоналари киши эътиборини жалб этиб дилларни хушнуд этади.

Ота-боболар, хусусан Ватан учун қурбон бўлганларнинг хотирасини абадийлаштиришни муқаддас иш ва инсонларнинг покиза қалбидаги буюк хислат деб билган оқсоқол Мирзахалиловнинг саъий ҳаракати билан Зоирхон Жалилов номидаги маҳалласида иккинчи Жаҳон урушида иштирок этган жангчилар хотирасини абадийлаштириш учун қурилган „Мемориал ёдгорлик“ маҳалла гузарини янада файзли ва кўркем сайрғоҳга айлантириб, марҳумлар оила аъзоларининг қалбига қувонч бағишлади.

Маҳалланинг экологик ҳолатини яхшилаш, кўчаларни таъмирлаб, асфальт ётқизиш, аҳолини доимий ичимлик суви, электр, газ билан таъминлаш, телефон ва канализация ўтказиш, аҳолини ижтимоий муҳофаза этиш ишларини ижобий ва адолатли ҳал этиш, тўй ва маросимларда бош-қош бўлиш, миллий қадрият ва анъаналаримиз билан боғлиқ бўлган байрамларни кенг жамоатчилик билан нишонлаш — маҳалла ҳаётининг моҳият ва мақсади тинимсиз яратувчилик, бунёдкорлик ва ободонлик учун кураш, интилиш, ташаббус ва фидоийликдан иборат эканлигини англатади.

Мустақиллик салномаларига оид мавзулардаги олимлар билан учрашувлар, *„Конституцион бурч“*, *„Соғлом она — соғлом бола“*, *„Оила бахтиёрлик маскани“*, *„Келин-куёв — оила гули“*, *„Кенгашли тўй тарқамас“*, *„Эли қиз — сепли қиз“*, *„Оилада эр-хотин масъулияти“*, *„Отанг маҳалла — онанг маҳалла“*, *„Қариси бор уйнинг париси бор“* каби мавзулардаги машғулотлар маҳалла фуқоролари ҳаётида муҳим аҳамият касб этмоқда.

Маҳаллада кимнинг, қандай масалада бўлмасин, қандай ҳожати тушмасин, уларга кўмак беришни оқсоқол ўзига вожиб деб билади.

Каторасига бир нечта қаровчиси йўқ, кам таъминланган оилаларга зудлик билан моддий ёрдам кўрсатиш зарурияти туғилиб қолди. Заковат, ишбилармонлик ва ҳалоллик билан ёндашиш натижасида маҳалла тadbиркорларининг ёрдамида йўқдан бор бўлиб 30 млн сўм маблағ жамғарилди. Муҳтожларга ана шундай муносабатда бўлиш, ҳалоллик ва масъулият оқсоқол Мурод Мирзахалилов фаолиятида азалдан одатга айланиб, ҳаётига сингиб кетган.

Нафсоний тубанлик, масъулиятсизлик ва таъмагирликдан ҳоли бўлган раҳбарларгина эзгуликлар ижодкори бўла олади.

Дарҳақиқат, нажот излаб чиққан фуқарога таъмагирлик қилиш — ўз фарзанди, келини, туғишганлари, ёки ота-онасига нисбатан бўлган таъмагирликдир. Зеро, ҳар бир оқсоқол ўзи яшаб турган маҳалланинг отасидир.

Зоирхон Жалилов номидаги маҳалла равнақида оқсоқол Мурод Мирзахалилов билан бир жон, бир тан бўлиб жонбозлик кўрсатиб келаётган Аҳрол Носиров, Назира Набиева, Зуҳра Жалилова, Ботирхўжа Зайнуддинхўжаев, Рихсивой Қосимов, Акбархўжа, Аъзамхўжа Имомовлар, Тоҳиржон Уморов, Хайрулла Баҳодиров, Равшан Ҳамзаев, Дилбар Фуломова ва Маҳфуза Абдуллаева каби жонкуяр фидойилар ҳам камтарлик, меҳнатсеварлик, адолат ва ҳалоллик либоси билан безанган инсонлардан.

— *Шунга қарамасдан* — дейди, оқсоқол Мурод ака, — *раҳбарнинг бевосита ўзи бошқариши керак бўлган ишни бошқаларга ишониб топшириб қўйиш ҳам, худди оилада отанинг ўзи бошқариши шарт бўлган ишни фарзандига ишониб буюргандек бўлиб қолади. Шулар қатори фаолларнинг бажарган ишларини мунтазам кузатиб бориш, уларга адолатли баҳо бериш, рағбатлантириб туриш ҳам бошлиқнинг доимий эътиборида бўлиб туриши лозим.*

„Энг намунали маҳалла“ кўрик танловларида туман ва вилоят бўйича биринчи, Республикада эса тўртинчи ўринга сазовор бўлган **Зоиржон Жалилов** номидаги маҳалла аҳлининг навбатдаги аҳди

республика ғолиблигини қўлга киритиш. Бунинг учун маҳаллада барча имконият мавжуд. Энг муҳими, маҳалланинг аҳил ва иноқ фуқаролари, фидойи жонқуярлари ҳар қандай бахт-саодат ва шон-шухрат — фақат ҳамжиҳатлик, аҳиллик ва тотувлик, ҳалоллик ва адолат, меҳнат ва жасоратдан яратилишини қалбан чуқур ҳис этадилар. Ва кимнинг ҳаёт йўли ақл, билим, одоб ва инсонпарварлик нури билан ёритилган бўлса, унинг барча ишлари ана шундай омадли бўлаверади.

— Яна шуни таъкидламоқ керакки, маҳалла оқсоқоли Мурод Мирзахалилов оиласи ҳам аҳил, иноқ, оқибат, ўзаро ҳурмат, меҳр-муҳаббат, кадр-қиммат ва садоқатни мустаҳкам сақлаб келаётган бахтиёрлик масканларидан биридир. Ҳавас қилса, ўрнак олса арзийдиган оила. Мурод аканинг падари бузруквори марҳум Мирзарасул отанинг ҳаёт йўли ҳалоллик, ҳақиқат, адолат, ақл ва билим нури билан ёритилган бўлиб, жамият ва оиланинг оқилона равнақ топишини тартиб-интизомга амал қилишда деб билган.

У, Ватан мудофаасида мардонавор курашиб, ҳарбий соҳада тўққиз йилга яқин масъул вазифаларни бажарган, умрининг сўнгги йилларигача эл манфаати йўлида жонбозлик кўрсатиб, Ватани, миллати ва оиласини севиб яшаган инсон эди.

— *Муқаддас ва азиз Ватанинг қадрига етинг. Ватан ва оиладан азиз нарса йўқ. Ватан бўлмаса оила бўлмайди, оила бўлмаса Ватан бўлмайди. Бу иккаласи бўлмаса, инсоний бахт-саодат, фароғат ҳам бўлмайди. Ватанинг, халқинг, маҳалланг ва оилангни қанчалик севаsang, қанчалик обод қилsang, ҳаётнинг эзгу муқаддаслигини шунчалик англаб, севиб-севилиб яшайсан, —* каби ибратли гаплар Мирзарасул отанинг ёшларга такрорлаб турардиган насиҳатларидан эди.

Мирзарасул ота ва рафиқалари Ҳанифахон ая бутун умрлари давомида эришган ютуқларининг энг улуғ ва шарафлиси ўз замонида мос ақл-заковатли ўғил-қизларни тарбиялай билишда бўлди. Мурод ака, синглиси Флюра, укалари Умар ва Ботир оилавий тарбияни мукаммал эгаллаб, ўзлигини эзгулик йўлига бошқариб, нурафшон келажакларини яратиш бахтига эришдилар. Мурод ака эса олган билимларини ўз фаолиятига мақсадли ва тўлиқ тадбиқ этишда мукаммал малака, маҳорат ва тезда хулоса чиқара билиш қобилиятлари билан алоҳида ажралиб турарди.

Армия сафидаги намунали хизматлар, Сурхондарё вилоят ёшлар қўмитасидаги жўшқин фаолиятлар, олийгоҳдаги билимга бўлган чанқоқлик, рус ва немис тилларида раво сўзлай билиш Мурод Мирзахалилов камолотининг навбатдаги мустаҳкам пойдевори бўлди.

Фойдали ишлар тўғрисида фикр юритиш ва унинг ижросига дилдан интилиш, халқи ва оиласининг бахтиёр яшаши ҳамда Ватан тараққиёти учун фидойиликда хизмат қилиш, ҳаттоки ўз ҳаётини хавф-хатарга қўйиб бўлса ҳам яратувчилик ишларини бажариш, мардлик ва жасорат кўрсатиш Мурод Мирзарасулович табиатига хос сифатдир.

Нафақага чиққач „Трактор эҳтиёт қисмлари“ фирмасидаги директорлик лавозимлар ва Зоиржон Жалилов номидаги маҳаллани қисқа вақтда намунали маҳаллалар сафига олиб чиқа билиш фикримизнинг далили бўла олади. Мурод Мирзахалилов давлат юмушларидаги каби оилада ҳам масъулиятни чуқур ҳис этади.

Эр ўз қалбини хотинига, хотини эса эрига руҳан ва жисман бахшида этиб яшаганлари учун ҳам иқболли ҳаёт кечирмоқдалар. Барча олижаноб мақсадлари рўёбга чиқиб, бахтнинг зарли тахтида даврон сурмоқдалар.

Мурод ака рафиқси Раиса опа билан бир жисму-жон бўлиб яшашларидан мақсад фарзандларини саодатли этиб тарбиялаш орзуси эди.

Орзунинг ижобати бахт бўлганидек, ўғилларининг учаласи ҳам ота-она ва эзгулик изидан бориб, ўзларининг нурафшон келажакларини таъминлай оладиган ақл-заковатли инсон бўлиб етишдилар. Катта ўғил Эркин Тошкетдаги „Польфарм“ фирмасининг менежери, ўртанча ўғил Анвар Москва шаҳрида фирма директори ва кенжаси Рустам эса республика Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлигида етакчи мутахассис.

Бундай оилавий бахтга эришишнинг етти та калити бўлади, дейишади донишмандлар: Яхши орзу, ақл-билим, фаросат, яхши хулқ, интилиш, касб-ҳунар ва фойдали меҳнат. Ҳамманинг ҳам оиласига ана шундай тахтнинг олтин калитлари насиб этаверсин.

ҲАЁТНИНГ МУҲАББАТИ ВА ОХИРАТ НАДОМАТИ

«... Кунингизни иккига бўлиб, бир қисмини охиратга тайёргарлик ишлари, қолганини ҳалол ризқ насиба топиш билан ўтказинг. Учинчи бўлимининг эса сизга фойдаси йўқ, зарари бор.

Молингизни ҳам иккига бўлинг. Бир қисмини бола чақангизга саралаб, қолганини охиратингиз учун озиқа қилинг. Учинчи қисмининг эса сизга фойдаси эмас, зарари борлиги учун унга эҳтиёжингиз йўқдир“.

Абу Зарр Ғифорий

Оилаларда фарзандларни молу-дунё, унинг лаззат-бойликларига кўнгил қўйишининг меъёрида бўлишлиги ва охират йўлида ҳам солиҳ амаллар қилиб, бойликни охиратдан юқори қўймаслик руҳида тарбиялаш энг улуғ сифатлардан биридир.

Қуръони Каримнинг „Ҳадид“ сурасида шундай дейилган: „Билинглarki, бу дунё ҳаёти фақат ўйин, беҳудалик, зийнат, ўзаро фахрланиш ва мол-дунё ҳамда фарзандларни кўпайтиришдан иборат... Охиратда эса (қай бирларингиз учун) қаттиқ азоб (қай бирларингиз учун) Аллоҳ томонидан мағфират ва ризолик бордир. Дунё ҳаёти фақат алдов матосидир“.

Маълумки охират — охирги кун, дунёнинг тугаш куни демакдир. Ердаги ҳаётнинг тугаши, охирги кун келиши, инсонларнинг сўроқ қилинадиган кун, ҳар кимнинг қилмишига яраша жазо бериладиган кун, гуноҳ ва савобларнинг ўлчанадиган, дўзах ва жаннатга ажратиладиган кун.

Ажратилган умрни яхши иш, солиҳ амаллар билан безаб ўтказиш катта неъмат. Лекин инсон ҳаётлик чоғида қанчалик молу дунё йиғмасин, уларни беҳуда сарфлаб бойлик йиғиб, ҳамён ва сандиғи тўла зеби-зийнати, ҳашаматли уй-жойи ва катта амалдор бўлмасин — барчаси ўткинчи ва тугаб боровчидир. Ман-ман деган бадавлат, амалдор ҳам, энг ночор камбағал ҳам бу дунёдан яланғоч кетади. Эзгу ишлар, халқ манфаати учун қилинган бунёдкорлик, ободончилик ишлари, халққа кўрсатилган мурувват, ширин сўз, ёзилган

китоблар абадий қолади. Улар энг боқий, туганмас неъмат бўлиб, абадий дунё кезиб юради. Дунё неъматлари эса вақти келиб ажал зарбаси билан яксон бўлади. Оилавий тарбия жараёнларида ўлим, унинг муқаррарлиги ҳақида, ўтганларни хотиралаш, охират ҳақида, қабристон ва масжидларни обод қилиш ҳақида эслатиб туриш ва уларга риоя қилиш инсон қалбини болаликдан юмшатиб, ёмонликлардан узоқлаштириб туради. Қолаверса молпарастлик, амалпарастлик, ҳурматсизлик ва оқибатсизлик юкларидан ҳам ҳоли бўладилар. Инсон ҳаётлик чоғида қанчалик қиёматда Аллоҳга рўбарў бўлишдан ва У зотнинг азобидан қўрқса, Унинг раҳмати ва жаннатига интилса, шунчалик эзгу ишлар билан кўпроқ шуғулланиб, оқибатда улуғ нажот ва катта ҳурмат топади. Ислом маданиятининг улуғлиги шундаки, у бошқа маданиятлар сингари фақат шу дунё маданияти бўлиб қолмай, у охират маданияти ҳамдир. Ва шунинг учун ҳам одамларни охиратни эсалашга, ўлимнинг ҳақлигига, улар ҳақида тафаккур қилишга чақиритиш — жамият ва халқ ҳаётини ислоҳ қилишда муҳим ишлар сирасига киради.

Донишмандлар бойлик билан охиратни икки оиласи бор кишига қийёслайдилар. Бирини рози қилса, иккинчиси ранжийди. Яъни қалбини дунё эгалласа, охират уни тарк этади ва охиратни ўйламай бу дунёда фақат бойлик излаганлар охиратда ҳам, ёруғ жаҳонда ҳам хор бўладилар. Мол-дунё инсонни семиртир, 5 роҳат бахш этиб, айни вақтда уни хорликка ҳозирлаб боради, охират фикри кўнгилларни ўстириб боради. Фақат бойликка муҳаббат қўйиб охиратни эсдан чиқарганлар ўғирлик, зулм, ҳақсизлик, адолат-сизликларнинг қилинишига, жамиятнинг қонун ва низомларининг бузилишига сабабга бўладилар.

Охират жазосидан қочиб қутилиб бўлмаслик ҳақида муҳтарам Президентимиз шундай деб таъкидлайдилар:

“... Одам ўз қилган гуноҳлари, қилмишлари учун замон қонунлари берадиган жазодан қочиши мумкин, ammo охиратда қаерга қочади?”

Ниҳоятда ибратли, ҳалоллик ва адолатга чорловчи, маънавиятга даъват этувчи фикр. Ахлоқий ўғит ва тиббий насиҳатлари билан дунёга машҳур бўлган улуғ инсон *Луқмони Ҳаким* ўзларининг уч минг ўғитларидан учтасини саралаб, шулардан биттасини, яъни одамларга қилган яхшиликларини эсдан чиқариб, иккитасини, яъни Аллоҳ ва ўлимни ҳар доим эслаб юриш кераклигини уқдирадилар. Бинобарин, инсонни дунё ва охират саодатига бошловчи Аллоҳнинг буюк неъматини бўлган ақл билан яшаган киши охиратни деб бу

дунёни, бу дунёни деб охиратни эсдан чиқармайди. Дунёнинг азизлиги мол-мулкда бўлса, охиратнинг азизлиги солиҳ ишлар билан.

Зангиота тумани бош имом-хатиби Яҳё хожи Турдиев шундай деганди:

— *Ҳаёт шодлиги қанчалик лаззатли бўлмасин, унинг поёни андуҳдир. Бу дунё ўткинчи, бир қўниб ўтарлик работдир, халос. Унга кимлар қўниб, кимлар кетмайди. Аммо бу работда ҳеч ким қўним топмаган. Умр оқар дарё. Гоҳо шодон, гоҳо дилни хуноб айлаб, шитоб билан ўтиб бораверади. Бир лаҳзалик инсон умри учун ўлим ҳақдир. У мансаб, ёш талаб қилмайди. Биз тириклар ўлимдан беҳабармиз, ўлим эса доим биздан хабардордир. Шунинг учун бир нафаси олтинга тенг Аллоҳ берган умрнинг қадрига етмоқ керак. Жон қушининг кўкрак қафасини тарк этиш олдида ночор қолган инсон яна бир нафас бўлсаям яшагиси келади. Афсуски, унинг иложи йўқ. Ҳатто етти иқлим подшоси Искандар Зулқарнайн ўлими олдидан бир нафас учун бутун бир оламни беришга тайёр эди. Лекин вақти-соат етганда ажални ҳеч нарса қайтара олмайди.*

*Мангу бу оламда, қани ким бўламиз,
Бир лаҳза отиб тонг каби таслим бўламиз.
На атру, на ранг, на завқ қолмайди абад,
Яйраймиз бир, жим бўламиз... жим бўламиз.*

Ислом дунёсининг буюк мутафаккири Абу Ҳомид ал-Ғаззолийнинг ўлим фалокат эмас, ҳақиқий фалокат ўлимдан кейин нима бўлишини билмасликдир, деган фикрларида чуқур маъно бор. Яъни ўлимдан кейинги сўроқ, савол-жавоб, жаҳаннам даҳшатлари, сирот ваҳималари, жаннат қайғулари энг улуғ қайғулардан ҳисобланади.

Масалан, қабр чуқурлиги ўлган одамга шундай деб хитоб қилади:

— Мен ҳашорат уясиман. Мен ёлғизлик, мен гурбат, мен зулмат уйиман. Мен сенга ҳозирча шуларни ҳозирладим. Сен менга нима ҳозирладинг?

Демак, қабр охират йўлчилигининг биринчи қўналғасидир. Агар киши қабрдаги сўроқдан омон чиқса, ундан у ёғи осон кечади. Борди-ю омон чиқмаса ундан у ёғи машаққатли бўлади.

Қалбини офтоб қилиб, элга нур улашган, эзгу ниятлар билан, яхшиларни эъзозлаб, ёмонликлардан узоқда юриб, имон ва виждонига суяниб, охиратни эсдан чиқармаган, ҳар бир нафасни имон ва эзгулик гуллари билан безай билган мўминларгина қаро ер остидаги синовдан осонгина ўтадилар.

Бу нарса, Қуръони Каримнинг „Қасос“ сурасида ҳам „...*биз ўша охират диёрини ер юзида зулм ва бузғунчилик қилмайдиган кишилар учун яратурмиз...*“ деб таъкидланган.

Инсон ҳаётининг сўнгги манзили бўлган қабристонларни зиёрат қилиш, уларни ободонлаштиришнинг одоб ва қоидаларини ёшлар онгига сингдириб бориш ҳам оилавий тарбиянинг муҳим қирраларидан ҳисобланади. Қабристон – инсонларнинг мангу истиқомат қиладиган, шоҳ ҳам, гадо ҳам асрлар давомида ёнма-ён тинч-сукунатда ётадиган, ибрат ва ҳурмат назари билан боқиш зарур бўлган муқаддас даргоҳ.

Маълумки, жоҳилият даврида, яъни исломдан бурун одамлар қабристонларга борганида турли номақбул ва жирканч одат, хатти-ҳаракатларни содир этганлари учун қабристонлар зиёрати ман этиб қўйилганди. Қачонки одамлар Пайғамбаримизнинг мўъжизаларини ўз кўзлари билан кўриб, қалблари имон нури билан тўлгач, қабристонлар зиёратига руҳсат берилди. Пайғамбаримиз с.а.в.:

„Мен сизларни қабрларни зиёрат қилишдан қайтарган эдим, энди руҳсат этилди, бориб зиёрат қилинглр“, дедилар. Ва Пайғамбаримиз қабристонни зиёрат қилишга борганларида шундай деганлар:

– *„Эй мўминлар ва мўминалар, қабристон аҳллари, сизларга салом бўлсин. Худо хоҳласа бизлар ҳам келиб сизларга қўшилурмиз. Ўзимизга ва сизга Аллоҳдан офият ва тинчлик-саломатлик тилайман“.*

Шу жиҳатдан марҳум шоир Чустийнинг „Индамаслар олами“ номли маснавийси кишини ниҳоятда ҳаяжонга солади.

*Индамаслар оламин сайр айладим.
Сайр этиб мен бериё ҳайр айладим.*

*Не ажаб олам экан бу олами,
Сайр қилсин, бўлса ҳар кимнинг фами.*

Қабристонни сайр этган киши не-не синоатларнинг гувоҳи бўлмайди. Бу манзилдаги синоатларни кўрган одам ёруғ жаҳон ташвишларининг қанчалар беҳуда эканлигига амин бўлади.

У ердаги жой олмиш бинолар дунё биноларига сира ўхшамайди. На эшик, на туйнук, на сўрию айвон бор унда. Қариндошлар йўқламайдиган, меҳмонлар қадам босмас даргоҳ. Бу уйнинг тандир-ўчоғи, палосу дастурхони ва уни безовчи таомлари ҳам йўқ. Уйлар томини ҳас-хашақлар ишғол этган. Бу уйларининг томи-ю девори, саҳни-ю шифти тупроқдан қилинган бўлиб, ичи даҳшатли ғор,

қоронғиликдан иборат. Усти эса ҷумолилар лашкари, ичи қурт-қумурсқаларга тўла, томи қор-ёмғир остида хароб, марҳумнинг дуркун танаси эса лойга айланган. Сон-саноқсиз биноларнинг баъзиларида соҳибнинг номи ёзилган, баъзиси хору-зор ва баъзиларига мрамр тош билан безак берилган. Қуруқ устухонга айланган уй соҳиблари ким, эркакми, аёлми, қарими, ёшми, бойми ёки фақирми, ҳокимми ёки илм дарёсига фарқ бўлган олимми, ажал давосини излаган табибми, ёки бир бурда нонга зор гадоми, яхшими ё дилозор бузғунчими? Суяклар ранги бир хил бўлгач, уларнинг кимлигини яратгандан бўлак ҳеч ким билмайди.

Бу дунёда димоғдор мансабпарасту енгилтак ҳушомадгўйлар йўқ. Зебу-зийнат беқадр. Биров-бировни таққир этмайди. Ҳамма ўз ҳолича сокин. Дунё ҳаётида беш панжасини оғзига тикқан баднафслар оғзига тупроқ тўлиб жим ётибди. Ҳаётини айшу-ишрат билан безаганлар юзида тупроқдан безак. Золимнинг зулмга мажоли, мазлумнинг йиғлашга ҳоли йўқ. Очкўзнинг кўзи тупроқ билан, тўлган, танасини ер кемиради. Қуёш билан ой неча минг марта ўрин алмашади, тонг отади, кун ботади, аммо индамаслар оламининг фуқаролари бундан ғофил. Бу олам тўлиғича сукунатга таслим. Бунда ётмиш ота-она, ота-ини, опа-сингил, ҳеш-ақрабо бир-бирининг ҳолидан беҳабар.

Индамаслар дунёсини бир соат сайр айладим, аммо эй биродар, бунини асло саёҳат демагин, надомат деб бил. Шу бир соат қалбимдаги хотиржамлик пардасини чок қилди, — дейди шоир Чустий Индамаслар оламида шоир ноғохоний ҳазин овоздан ҳушёр тортади:

«... Менинг кўп фарзандларим бор эди. Уларни жондан ортиқ севардим, „кўзимнинг нури, юрагим қуввати“, дея улардан фахр этардим. Ҳар вақт эркалатардим. „Сен“ демасдим, „сиз“, дердим. Шабадани раво кўрмай асрар эдим. Хаста бўлсалар жондан кечиб даво излардим. Болаларим тўқис ўссин, деб халоватим, соғлиғимдан кечдим. Узимни ўтга-чўққа урдим. Гоҳ қарздор бўлдим, гоҳ ташвишу изтироблар ботқоғида ночор қолдим. Уларга уй-жой, боғ-роғ қолдирай деб дилим доғланди. Аммо индамаслар оламига буларининг барчасини ташлаб келдим. Фарзандларим, ёру-дўстларим қолиб кетди. Дўппайган тупроқ ости маконим бўлди. Туну-кун устида оёқлар дупурини эшитиб, беилож ётибман. Ҳеч зог ҳолимдан хабар олмайди. Фарзандларим йўлига кўзларим интизор“.

Шу дам бошқа тарафдан яна бир нидо келди: *„Бу садо жондан келмоқда, эшитгин, эй инсон! Тирикларга еткизилки, аввало бир-бирларини қадрласинлар. Яна англаилки, ким болаларидан қадр кўрмоқ истаса, ўтган аждодларини эҳтиром қилсин“.*

Ота-она руҳини шод айлаш, қабрларини нурафшон этиб, уларни Қуръон нуридан баҳраманд қилиш ҳар бир фарзанднинг муқаддас бурчидир.

*Йиллар ўтиб кетди, тепангдан ғир-ғир,
Отанг мазорига бордингми бирдам?
Отанг хотирига нима эзгулик
Қилдингки, ўғлингдан кутасан сен ҳам?*

Модомики инсонларнинг сўнгги манзилгоҳи қабристон экан, тирикларининг вазифаси имконият даражасида мазорларни обод ва кўркем қилиб қўйишдир. Адолатли Аллоҳ қабристонда ётган шохга ҳам, гадога ҳам бир хил, икки газ бўзни ва ёғочсиз-наматсиз бир ярим қулоч ерни фарқламай раво кўрган экан, қабрларга ёдгорлик ўрнатиш ва у ерларни обод этиш масаласида ҳам ислом таълимотига амал қилмоқ керак.

Ривоятларда шундай дейилади:

«Расулulloҳ қабрлар устини ганч қилишдан, устига тош қўйиб тошга „Бисмиллаҳ“ни, „Ла илоҳа иллаллоҳ“ни ва Қуръон оятларини ёзишдан ва қабрни босишдан, яъни уни оёқ ости қилишдан қайтардилар».

Яна: „Расулulloҳ қабр устини ганч қилишни, унинг устига бино қуришни ва қабр устига ўтиришни ман қилдилар“.

Ислом одоби ва ахлоқига доир кўплаб адабиётларда ҳам қабрларнинг усти ганч билан сувалиши, устига сағана қуриш, қабрларга тош қўйиб, уларга марҳумнинг суратини солиш, қабрлар устига бино солиш, қабр устига ўтириш ёки уларни оёқ билан босиш мумкин эмаслиги ҳақида кўрсатмалар берилган. Фақат сизот сувлари ерга яқин жойлардагина ганч билан суваш, устига сағана қуришга рухсат этилган.

Қабрнинг устига тош қўйилган киши қиёматда фарзандларининг ёқасидан тутар экан:

„Эй болам, сени тарбиялаб, вояга етказишдан умидим шумиди? Сенга нима ёмонлик қилган эдимки, устимга тош бостириб қўйдин?“

Маълумки, ердан ўсиб чиқадиган ҳар бир гиёҳ Аллоҳга тасбиҳ айтади. Уларнинг тасбеҳи Аллоҳ таолога қилган ибодатлари, яъни ўсимликларнинг намози „Субҳаноллоҳи ва биҳамдиҳи“ деган сўздан иборат. Қуръони Каримнинг қатор сураларида ҳам! „Осмондаги ва ерда бор мавжудотларнинг барчаси Аллоҳга тасбеҳ айтур“, деган оят такрорлашиб туради.

Жумладан, қабрлар устида ўсган гиёҳлар ҳам тасбеҳ айтишганда, ундан ҳосил бўлган савобдан майитлар баҳра олишиб, азоблари енгиллашади.

Болалик йилларимизда майит эгалари тобут олдига тушиб, тол дарахтининг ҳўл шохидан қилинган ҳассага таяниб борардилар. Ва майит дафн этилиб тупроқ тортилгач, ҳассани қабр устига санчиб кетишарди. Кейин билсак, ана шу ҳўл ҳасса қуриб қолгунга қадар Аллоҳга тасбеҳ айтиб тураркан.

Шарқнинг машҳур шоираси Зебунисо 1702 йилда оламдан ўтган. Зебунисо Бегимнинг қабри Деҳлида бўлиб, қабр тошига шоиранинг ғоят камтарлик билан айтган қуйидаги байти ёзилган:

*„Бағайри сабза напўшад касе мазори маро,
Ки қабриўши ғарибон ҳамин гиёҳ бас аст“.*

Яъни: менинг қабримни сабзадан ўзга ҳеч ким ёпмасин, ғариблар қабрини ёпмоқ учун шу гиёҳнинг ўзи басдир.

Эътиборга лойиқ яна бир мисол. Буюк рус ёзувчиси Лев Толстойнинг шахсий табиби, Дамир исмли мусулмон киши бўлиб, таниқли адиб Файбуллоҳ ас-Саломнинг „Эй умри азиз“ номли китобида келтирилишича Дамир ва Толстой соатлаб, баъзан уззу кун суҳбатлашиб ўтиришар экан. Лекин қандай мавзулар ҳақида суҳбатлашганини ҳеч ким билмаган.

Файбуллоҳ ас-Саломнинг ёзишича Тула областининг Ясная Полянадаги Лев Толстойнинг ижодхонасида 1983 йилда Таврот, Инжил, Забур ва Қуръони Каримни кўрган. Демак, Толстой бизнинг муборак китобимиз Қуръони Каримни ўқиган. Ва яна муҳим бир жиҳати шундаки, Толстойнинг жасади унинг ўз васиятига биноан христианлар қабристонига эмас, балки Ясная Полянадаги адибнинг ўз чорбоғи ўртасига дафн этилади. Қабр гир атрофи кўкаламзор, дов дарахтлар билан ўралган майдончада жойлашган. Худди мусулмонларнинг дафн жойига ўхшайди. Қабр усти яйдоқ. Кўм-кўк майсалар кўкариб туради ва дарахтларда қушлар чуғурлашиб, тинмай сайраб туради. Толстой ўлими олдидан, қариндошларини йиғиб, дафн маросимларида христиан удумларига риоя қилмасликни, гўр устига ҳеч қандай ҳайкал, ёҳуд бўлак бирон иншоот ўрнатмасликларини махсус тайинлаган, васият қилган. Ҳатто ўтган асрнинг 30-йили охирларида, юбилей тараддудлари муносабати билан, собиқ Шўроларнинг махсус қарорига кўра, Лев Толстойнинг маҳобатли ҳайкалини бунёд этиб, қабр тепасига ўрнатмоқчи бўлишганда

мархумнинг қариндошлари йиғилишиб васиятга қарши зид иш қилмаслик ҳақида қатъий турадилар ва ҳайкални ўрнатишга рухсат бермайдилар. Дарҳақиқат, қабр устига ёдгорлик, сурат, ҳайкал ўрнатиш, унинг атрофини занжирбанд қилиб ўраб ташлаш мутлақо мумкин эмас.

Демак, майитга фойда бермайдиган ва шароитга хилоф бўлган одатлардан бири бўлган қабрга сағаналар ўрнатиб, баланд-баланд мақбаралар қуриш қабристонларни одобонлаштиришга кирмайди.

Кўрдим, авлиёлар вафот этсалар.

Қабрлари шоҳона бўлар.

Сўнгги манзилда ҳам истарлар шуни,

Фақирлардан устун бўлсалар

Мақбарангиз осмонўпар ва лекин

Ҳамма учун тенг қазилар гўр.

Ерга емиш бўлар бой ҳамда мискин,

Хўш фақирдан қаерингиз зўр?!

Йиллар давомида қабрлар устида ўсиб турадиган ўт ва майсалар, баҳор фаслидаги лола ва гунафшалар, райҳон ва атиргуллар, кўм-кўк манзарали дарахтлар тасбеҳидан майитларга қанчалар фойда беришлигини тасаввур этиш қийин эмас.

Модомики, инсон жисми табиатдан олиниб, яна табиатга, яъни ердан чиқиб ерга қайтаркан, ер остида ёлғиз ётганлар Аллоҳнинг раҳмат дарёсидан баҳраманд бўлишлари учун қабристонларни ям-яшил майсалар, сержило ва мафтункор манзара ва гўзал гулзорлардан иборат манзилга айлантириш мархумларга бўлган олий даражадаги ҳурмат ва эҳтиром бўлади. Барҳаёт бўлиб қолишнинг бирдан-бир имконияти эса ҳашаматли мармар тошлар эмас, балки ўзидан кейин ўлмайдиган мерос қолдиришдир. Шундай инсонлар борки, ўзларининг буюк ишлари билан ўзларига шундай ҳайкал қурадиларки, бу ҳайкал қуёш тургунча туради.

НОН БИЛАН ТИРИҚДИР ОЛАМ

** Нон имондан азиз. Унинг ҳидида ҳаёт бор, мағзида мамот бор.*

** Нон бўлса бас, ўзгаси ҳавас.*

** Нонга ҳурмат — элга ҳурмат, нон мўллиги — эл тўқлиги.*

Халқ мақоллари

Тафаккур гулшанида таъкидланишича ер юзидаги жамики гўзал нарсалар — офтобдан ва барча яхши нарсалар — инсондандир. Яна бошқа бир донишманд эса: „Инсон олам беағзи, ҳаётимнинг энг оғир дақиқаларида ҳам , энг мушкул дамларида ҳам қалбим: „Яшасин инсон!“ деган мадҳияни куйлаган“, — дейди.

Ҳақиқатан ҳам инсон энг улуғ, мўътабар ва азиз зот. Лекин азиз инсон жонини сақламоқда эса — нон азиз. Инсон ҳаётда мол-мулксиз, бошқа энг лаззатли таомсиз яшаши мумкин, лекин ҳеч қачон нонсиз яшаб бўлмайди.

Нон — Аллоҳ ва она табиатнинг инсонларга ато этган энг олий неъматидир. У неъматлар султони ва сардори.

“Заҳматсиз ризқ нималигини биласанми, деганлар Мавлоно Румий. Руҳларнинг озиғи, пайғамбарларнинг насибалари заҳматсиз, ҳисобсиз ризқ қидирки, Жаброил сенга жаннатдан олма келтирсин. Ҳатто богбоннинг гапларидан бошинг оғримасдан ҳам, осонгина жаннатдан ризқ оласан. Чунки нондаги фойда ва лаззат Аллоҳ эҳсонидир. Истаса ўша фойдали нарсани, яъни нонни восита қилмай ҳам беради?

Алихонтўра Соғунийнинг „Тарихи Муҳаммади“ китобларида келтирилишича, ҳар бир банданинг ейдиган бир парча нони олтмиш қўлдан ўтиб, кейин унинг оғзига тушади. Биринчиси Микоил алайҳиссалом бўлса, энг охиригиси новвой экан. Нон қандай пайдо бўлади?

Авалло инсон меҳнати, унинг мақсадга йўналтирилган фаолияти, унинг билимлари, иш тажрибалари донни, ерни, сувни, қуёш нурларини жамлаганда нон пайдо бўлади. Нонни яратишда новвойга қадар селекционер олим, кетмончи, ўроқчи деҳқонларнинг, тегир-

мончи ва бошқа кўплаб касбкорларнинг ҳиссаси бор. Шундай экан, нонни увол қилиш — меҳнатни қадрламаслик демакдир.

Нон энг муқаддас неъмат. У хонадоннинг жони, онадан кейинги энг меҳрибон боқувчи, жамиятнинг шодлиги, тўй томоша, меҳмондорчиликнинг файзи, аввало нон билан.

Нонни сифатсиз ёпмаслик, увол қилмаслик, уни тескари қўймаслик ва тескари ушатмаслик, устига бошқа нарса қўймаслик, устидан хатлаб ўтмаслик, ерга тушиб кетса дарҳол олиб, уч марта ўпиб, пешонага суртиш, тўкилган нон ушоғини олиб оғизга солиш, ёки покиза жойга олиб қўйиш қадимдан нонга бўлган ҳурмат ва эҳтиромнинг белгисидир. Азалдан давом этиб келаётган никоҳ тўй маросимларидаги „нон синдириш“ одатлари эса отанинг совчи юборган оилага қизини узатишга рози эканини, ваъданинг қатъий ва муқаддаслигини, ҳамда келин-куёв, қудалар аҳил оила бўлиб яшашга билдирилган хоҳиш ва истакни англатади.

Шунингдек, инсон ўзининг поклигини исботламоқчи бўлиб „нон урсин“, — деб қасам ичади. Яхши ва ёмон истакларни билдиришда эса „нондек азиз бўлгин“, „Қўлингизда нонингиз бўлса, белингиз бақувват бўлади“, „Нон деб кесак тишлагин!“, „Қорнинг асло нонга тўймасин“, „Нонтепки“, „Нон кўр қилгур“, „Нонкўрга берган эссиз ошим, бевафога тўккан эссиз ёшим“, „Ноннинг икки кунлигини е, гўштнинг бир кунлигини“, „Нон бўлса, чайнашга тиш топилар“, „Нонсиз яшаб бўлмас, гапни ошаб бўлмас“, „Нон ёпмай мен ўлай, ҳамир қилмай синглим ўлсин, унни мақтаймай — эгачим“ каби халқ мақолларнинг ишлатилиши ҳақиқатан ҳам ноннинг ноз-неъматлар ичида танҳо эканлигининг далилидир. Ҳатто юзлаб энг лаззатли таомлар ҳам битта ноннинг лаззати ва ҳидига тенг келмайди.

Хирот султони Хусайн Байқаро „дунёдаги энг яхши ҳидни келтирин“, дейди. Энг хушбўй нарсаларни келтиришса-да бирортаси ёқмайди. Охири сарой аҳлига уч кун муҳлат бериб, тополмасанг ҳаммангни жазога тортаман, дейди. Вазирлар тўғри Алишер Навоийнинг ҳузурига боришади. Навоий эса бир бободехқондан эшитган гапни эслаб, султонга тандирда ёпилган бир сават иссиқ нон олиб боради. Бир зумда саройга ажиб бир ёқимли ҳид тарқалиб, ҳамманинг дилини яшнатиб юборади.

— Раҳмат, дўстим, — дебди Хусайн Байқаро қувониб, — кўнглим янги ёпилган нон исини истаётган экан, топиб келибсиз. Дунёда янги ёпилган нон исидан кўра азароқ, ёқимлироқ ҳид йўқ экан.

— Султоним, раҳматни менга эмас, деҳқон бобога айтинг, кўнглингиз хоҳишини шу киши топди, — деб жавоб беради Алишер Навоий.

Дўстининг камтарлигига, донолигига яна бир таҳсин ўқиган Хусайн Бойқаро деҳқон бобога бош-оёқ сарпо беришни буюради.

Нон чиндан ҳам инсониятнинг буюк кашфиёти. У беқийсдир. Нон бор жойда қўшиқ ҳам янграйди. Шодлик ҳам, тамоша ҳам, хонадонларнинг ободонлиги-ю, кўнгилларнинг бардамлиги нон билан.

Ўтмишда очлик, қимматчилик ва қаҳатчилик йиллари кўп бўлган. Кўплаб одамлар, айниқса ёш болалар бир тишлам нонга зор бўлиб, очликдан қирилиб кетган даврлар ҳамон кексаларнинг кўз ўнгидан кетмайди.

Ўтган асрнинг 40–50 йилларидаги ва ундан олдин бўлиб ўтган дахшатли очарчиликлар урушдан ҳам хавфли бўлган, Урушдан омон чиқиш мумкин-у, лекин очлик муқаррар равишда ўлимга олиб боради. Чорва молларига бериладиган кунжарани еб, қоринлари шишиб ҳаётдан кўз юмганларнинг кўпини кўрганмиз.

Ҳазратим, очликдан ўлдим, егани нон бер менга,
“Билло” демасман сенга, чун нури ишон бер менга!

Гулханий

Чопишур ёнтоқ ўтин марду заиф иссиқда куйиб,
Ер зағора нонини, топса отини қанд қўйиб.

Муқимий

Ожиз,
Маҳкум,
Хор ва бетадбир
— Нон, — дея,
— Нон, —дея
Сурилиб кечмишлар.

Фафур Фулом

Болалиги қани бу болаларнинг?
Қаёққа йўқолган ўйин-кулгиси?
Туғилгандан бери оч эмиш булар.
Нон бошқаларга-ю, буларга — иси.

Уйғун

Мағзини чақибман етганда ёшим,
Ҳа, табаррук экан „мозор босган нон“.
Бир бутун нон учун олмай бошни
Отаю боболар жон беришган, жон.

Гулчеҳра Жўраева

Бир очликнинг бир тўқлиги деганларидек, мамлакатимизда нон ва нон маҳсулотларининг бир мунча сероб бўлган йиллар ҳам бўлди. Аммо одамлар тез унитувчан бўлганликлари учунми, ўтган кунларини эсдан чиқариб, нон исрофгарчилиги авжга чиқа бошлади. Нонни чиқиндилар қатори ахлатхоналарга чиқариб ташлаш янада ачинарли эди. Машинада ахлат ташийдиган бир йигитнинг ҳар куни чорваси учун тўрт-беш қопдан ахлатлар орасидан териб олган нонларни ўз кузимиз билан кўрганмиз.

Ўзбекистон халқ шоири Уйғун ўзининг „Нон“ номли шеърида шундай деганди:

*Ўғлим нонни ерга ташлама,
Ҳурмати зўр, қадри зўр ноннинг.
Замирида тоғдек беқиёс,
Меҳнати бор бобо деҳқоннинг.*

*Ўғлим, нонни ерга ташлама!
Ташланган нон кўзни кўр қилур.
Ерда ётган нонни кўтарсанг,
Мартабангни баланд, зўр қилур.*

Жуда ачинарли ҳол. Нон исрофгарчилиги бободеҳқон меҳнатининг, ота-она ва Ватаннинг қадрига ета билмаслик, охиратни эсдан чиқариш билан баробар. Гап ноннинг сероблигида эмас, маънавий қашшоқлик, шўролар ҳукумати даврида миллий урф-одат, қадриятларимиз поймол этилиб, диний-маърифий тарбиянинг йўқлигида эди. Шукроналар бўлсинки, Мустақиллик шарофати билан исрофгарчилик, манманлик ва дабдабазликка қарши кураш давлат дастури даражасига кўтарилди. Диний, маърифий ва тарбиявий ишларда, „Ақиқа“, „Амри-маъруф“ ва масжидлардаги маърузаларда меъёр, тежамкорлик, фаровон ва тўкин турмушимизнинг қадрига етиш, ношукурлик, исрофгарчилик ва манманликдан сақланиш каби масалаларнинг огоҳлантириб туриши ўзининг яхши самарасини бермоқда. Шундай бўлишга қарамай айрим тўй ва маросимларда меъёрдан ошиш, киши билмас даражадаги исрофгарчилик ва

этиборсизликлар давом этмоқда. Айрим новвойлар томонидан ноннинг сифатсиз ёпилиши, дастурхонларда керагидан ортиқ нонларнинг ушатиб ташланиши нонга бўлган этибор ва ҳурматини ҳамон етарли даражада эмаслигини кўрсатади. Баъзан шундай нонлар учраб қоладики, ушатаман десанг, резинага ўхшаб чўзилади, ичи эса ҳаддан ташқари говак. Айрим катта кўчаларнинг икки томонига усти очиқ нонларни териб қўйиш нонни интизор қилиб қўйишдан бошқа нарса эмас. Қолаверса, бу кўчаларнинг икки томонида кечакундуз қатнайдиған машиналардан чиқадиган заҳарли газ ва чанглар нонларга таъсирини ўтказмай қўймаса керак. Бизнингча нон исрофгарчилигига қарши кураш биринчи бўлиб новвойлардан бошланиши керак. Жоиз бўлса, бошқа соҳалардаги каби новвойлар аро мусобақалар ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўларди. Бу аслида бор нарса. Жумладан қадимги Римда новвойларнинг мусобақаси ўтказилиб, нонни лазиз, бўрсилдоқ ва хушбўй қилиб ёпадиган ҳамда кўплаб шогирдлар етиштирган новвойлардан бирини танлаб, тириклик вақтидаёқ унга бронзадан ҳайкал ўрнатилган. Икки минг йилдирки ана шу ҳайкал Рим шаҳрининг ҳиёбонларидан бирида сақланиб келмоқда. Ўзининг ўн беш минг йиллик тарихига эга бўлган, хонадонларнинг жони, емишларнинг султони, дастурхоннинг сардори, табиатнинг энг олий неъматини нон ҳақида фарзандларга сўзлаб бериш, нонни бунёд этиш билан бўлган машаққатли жараёнлар билан таништириш, қалбларда бободехқон меҳнатига меҳр-муҳаббат туйғусини уйғотиш, сифатли нонлар ёпиб, исрофгарчиликка йўл қўймаслик, ортган нонлардан турли таомлар тайёрлаш намуналарини кўрсатиш — оилавий ва баркамол авлод тарбиясининг энг муҳим қирраларидан бири бўлиб хизмат қилади.

*Чин фазилат топди деҳқон нон билан,
Дилда шодлик, белда дармон нон билан.
Сийланаркан барча меҳмон нон билан,
Аҳли инсон сурди даврон нон билан.*

ХОТИМА

Муҳтарам ўқувчи! Ниҳоят еттинчи китобимизга ҳам нуқта қўйиб, унга „Ҳаёт зийнати“ деб исм қўйишни маъқул деб билдик. Зеро обод турмушдан, жамиятнинг асосий бўғини, миллатнинг учиш майдони, маънавиятимиз қўргони, поклик, софлик ва садоқатга асосланган оиладан муқаддасроқ қутлуг даргоҳ йўқ. У илоҳий макон. Инсон ҳаётининг бош ўзаги, жамиятнинг ҳаётбахш хужайраси ва давлат ичидаги мўъжизагина давлат ҳам оиладир. Фақат оиладагина илоҳий мўъжиза тарзда ҳаётдаги энг мураккаб мавжудод — янги жон, янги инсон дунёга келади. Буюк ва муқаддас мақсадлар учун дунёга келган инсонда муҳаббат деб аталмиш шундай ажиб, нафис ва теран бир туёғу борки, бу туйғу фақат оиладагина олижаноб инсонларни, қаҳрамонларни етказишга пухта замин ҳозирлайди ва донишманд, мурувватпешаларни тарбиялайди.

Оила ишқи, унга бўлган эътибор ва ғамхўрлик эса жамият ва Ватанга гўзаллик нурини бахш этиб, инсонлардаги энг афзал, энг юксак маънавий сифатлар ҳам аввало оилада таркиб топа бошлайди. Дастлаб у она сути билан бошланиб, ота намунаси ва аجدодлар ўғити билан такомиллашиб боради.

Қалбларга ором, ишда самара ва ҳаётда ҳаловат берадиган оилавий тинчлик, тотувлик, аҳиллик — иноқлик ва барқарорлик жамият тараққиётининг энг муҳим омилларидандир. Оила тинч, юрт тинч, — дейди доно халқимиз. Ҳаётда оилавий бахт ва обод турмушдан лаззатланишдан ҳам буюкроқ саодат бўлмаса керак. Чунки, оила қутлуг даргоҳ, у давлат аҳамиятига эга бўлган, инсон ҳаётига тўқислик бағишлайдиган, инсонларга бахт ато этувчи энг мукаммал, энг шарафли ижтимоий гуруҳдир.

Ундаги соф муҳаббат эса инсон зурриётини кўпайтиради ва гайриаҳлоқий кўринишларга қалқон бўлиб туради.

Муҳтарам Президентимиз „... бу ёруғ оламда ҳаёт бор экан, оила бор. Оила бор экан, ҳаёт абадийлиги, бебаҳо неъмат бўлмиш фарзанд бор. Фарзанд бор экан, одамзод хамиша келажакни ўйлаб, эзгу-орзу ва интилишлар билан яшайди, — деганларидек, оила бор экан, у мустақкам экан, мамлакат обод, давлат ҳам қудратлидир.

Фаровонлик, ободонлик, ҳаётнинг лаззати-ю ва хузур халовати ҳам фақат яхши оила туфайли. Жамиятнинг ҳаётбахш кучи фарзандлар ҳам оиладан ва тартиб интизомнинг бош мактаби ҳам оиладир. Лекин яшаш ва зафар томонга интилишдан иборат бўлган оилавий ҳаётнинг бўронлари ҳам бор. У, ҳам кўркам, ҳам бири кам, гоҳ чаманзор, гоҳ чангалзордир. Файласуфлар ибораси билан айтганда ҳаёт ҳамиша эзгулик ҳам эмас, ёвузлик ҳам эмас. У доимо ана шу эзгулик ва ёвузликни ўз ичига қамраб олган омборга ўхшайди. Кимдир бу омборни эзгулик гулларига буркаб, ёвузликни қувиб чиқариб уни бахтиёрлик бўстонига айлантирса, баъзилар ёвузликнинг зимистон омборига айлантириб, бир умрга ғурбатда яшайдилар. Китобда эътиборингизга ҳавола этилган масалаларнинг бош мақсади ҳам юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда оилаларни фақат бахтиёрлик ва эзгуликлар уйига меҳр-муҳаббат, ҳалоллик, вафодорлик ва садоқатнинг жаннатсифат хонасига айлантиришнинг ҳамда оила аравасининг ўнқир-чўнқир йўллардан юришдаги азоб ва талабларга бардош бериш йўл-йўриқларини баён этишдан иборатдир. Оиланинг энг мураккаб ва нозик ижтимоий гуруҳлигиданми, мустаҳкам оила қуриш, обод турмуш омилларининг кўплиги, хилма-хил ва серқирралигиданми, ёки умр нарвонининг саксонининчи поғонасида хира ва ожиз кўзлар билан ёзганимизданми, аввалгиларига нисбатан бу китобнинг бунёд этилиши бир мунча мураккаб кечди. Шунга қарамай, мустаҳкам оила ва обод турмуш масалаларига оид қирқдан ортиқ омилларни баён этишга улғурдик. Мантиқий зиддият ва айрим қарама-қаршиликларидан эҳтиёт бўлиш мақсадида мазкур мавзуга тааллуқли бўлган мавжуд адабиётларни кўриб чиқиб, буюк донишмандлар меросидан намуналар ҳам келтирдик. Бу ёғига ҳолисона фикр билдириш сиз азиз китобхонларнинг эътиборига ҳавола.

Хитой фаласуфи Ван Шоужен таомнинг тами яхши ёки ёмонлигини билиш учун уни оғизга солиб, чайнаб кўрмоқ зарур. Таомдан татиб кўрмай туриб, унга баҳо бериб бўладими? Йўлнинг равон ёки норавонлигини аниқлаш учун ўша йўлни босиб ўтишингиз керак. Йўлни бориб кўрмасдан унинг қандайлигини айтиш мумкинми... деганидек, сиз азиз китобхонлар ушбунни ўқиганингиздан сўнг заррача бўлсада қалбингизга кўтаринкилик бахш эта олса, мустаҳкам, бахтли оила ва обод турмуш борасида оз бўлса-да беғараз маслаҳатгўй дўст вазифасини бажара олса, кекса қалбимиз тоғдек кўтарилган бўлар эди. Китоб ҳақидаги ҳолисона фикрингизни кутиб қолувчи:

* * *

Мазкур китобнинг ёзилиш ва chop этилиши жараёнида ўзларининг қимматли маслаҳат ва амалий ёрдамлари билан жонбозлик кўрсатган тарих фанлари номзоди Саидахмад Мирзахўжаев, математика фанлари номзоди доцент Файзулла Баҳромов, масъулияти чекланган “Матонат” корхонасининг раҳбари Баҳодир Умаров ва Зангиота тумани Зоирхон Жалилов номидаги маҳалла оқсоқоли Мурод Мирзахалилов ҳамда Нўъмонхожи Муҳаммаджоновга ўзимизнинг чуқур миннатдорчилигимизни изҳор этамиз.

Муаллиф

МУНДАРИЖА

Эзгулик йўлида	4
Сўз боши	5

I БОБ. ТАҚДИР БЕЛГИЛАШ – БАХТЛИ ОИЛА ПОЙДЕВОРИ

Ёлғизликда ёр яхши	8
Орзулар ижобати	13
Беғараз маслаҳатгўй	18
Бахтиёрлик тadbирлари	32
Саодатга эришиш йўллари	35
Аждодлар ибрати	37
Кўзлар ўзи сўзлайди	41
Меъёрни англаган бахтсиз бўлмайди	45

II БОБ. БАХТЛИ ВА ОБОД ҲАЁТ ИЖОДКОРЛАРИ

Эрдан садоқат, хотиндан итоат	49
Оила боғбонлари ҳақида	54
Саодатинг — қайнонанг уйида	60
Келинни — қиз бил, куёвни ўғил	66
Кўнгил мевалари	70
Фарзанд — инсон ҳаётнинг кўрки	77
Онанинг куёш билсанг, отанинг ой бил	80
Ота — биллак, она — юрак	88

III БОБ. МЕҲРУ ВАФО БИЛАН БАРҲАЁТДИР ОИЛА

Аёл олам безаги	95
Меҳру садоқатла ободдир ҳаёт	99
Фидойилик зийнатлари	109
Овсинлар иноқ бўлса, оға-инилар чиноқ бўлмас	113
Кундошлик уйга бахт боқмас	117
Рашк — муҳаббат посбоними?	121
Чин айтсанг ҳам сир айтма	126
Тил тинч бўлса, дилда ўкинч бўлмас	130

Ёлгон ёндирар — ҳақиқат қондирар	135
Ҳаё кетди — бало етди	143

IV БОБ. МАЪНАВИЯТ ВА ҚАДРИЯТЛАР БЕШИГИ

Ҳам фарз, ҳам қарз	151
Қадриятилар султони	155
Китобсиз уй — жонсиз тана	162
Гўзал оҳанг — жон роҳати	168
Камолот мураббийлари	176
Меҳри борнинг сеҳри бор	186
Қари бор уйнинг зари бор	190
Уруғ аймоғим — қулоқ қаймоғим	197
Ён қўшнинг — жон қўшнинг	200
Саодат эшиги	203
Тежогли рўзгор — бежоглик қўрғон	209
Яхшилик тўрга, ёмонлик гўрга элтар	213
Ёмонликлар онаси	220

V БОБ. ЭЛ ШОДЛИГИ — МАМЛАКАТ ОБОДЛИГИ БИЛАН

Мозий садоси, бугуннинг садоси	226
Наврўз билан элда ободлик	231
Бошлиқ бўлиш осон — бошламоқ қийин	240
Ҳаётнинг муҳаббати ва охираат надомати	246
Нон билан тирикдир олам	254
Хотима	259

ЭРКИН ФУЛОМОВ

ҲАЁТ ЗИЙНАТИ

«ISTIQLOL» – Тошкент – 2013

Муҳаррир

Рассом

Мусаҳҳиҳ

Саҳифаловчи

Ж. Раззоқов

Ҳ. Ёқубов

Н. Атабоева

С. Пўлатов

Лицензия рақами А1 № 217. 03.08.2012 й. Босишга рухсат этилди
31.07.2013 й. Бичими 60×84¹/₁₆. Шартли босма табағи 16,5. «Times Tad»
гарнитурасида. Адади 100 нусха. Оффсет қоғози. Буюртма № 42.

«ISTIQLOL NASHRIYOTI», Тошкент ш., 100129, Навоий кўчаси, 30-
уй. Тел: 244-94-36, факс 244-51-98. Эл. почта: rojpoligraf71@yahoo.com.

«ISTIQLOL NASHRIYOTI» матбаа бўлимида чоп этилди. Тошкент ш.,
100129, Навоий кўчаси, 30-уй.